

Uhry a Rakousko.

Národohospodářské a statistické rozhledy.

Sepsal

Karel Adámek.

Tiskem Ant. Kindla v Brně.

1891.

Obsah.

- Úvod. Str. 3.
- I. Statistika obyvatelstva. Str. 4.
- II. Statistika vzdělaností. Analfabeti, str. 7. — Školy obecné, str. 8. — Ústavy učitelské, str. 10. — Střední školy, str. 11. — Vysoké školy str. 12.
- III. Školy pokračovací a odborné. Školy zemědělské, str. 14.; — pokračovací, str. 16.; — odborné průmyslové, str. 16. — Umělecký průmysl. Umělecko-průmyslová společnost, str. 17. — Ústavy umělecké, str. 18. — Obchodní školy. Náklady na vyučování, str. 18. — Ústavy dobročinné, str. 19.
- IV. Zemědělství. Statistika výnosu, str. 20. — Ceny pozemků, str. 22. — Dluhy, str. 24. — Veřejná břemena, str. 25. — Vývoj zemědělství str. 26.
- V. Statistika sklizně, str. 28.
- VI. Tržba plodinami zemědělskými, str. 32. — Obilní cla, str. 33. — Tržba plodinami Uher s Rakouskem, str. 34. — Spotřeba uherských plodin v Rakousku, str. 41.
- VII. Meliorování, str. 46. — Úvěr meliorační, str. 44. — Kolonisování, str. 46.
- VIII. Mlynářství, str. 46. — Tržba výrobky mlýnskými, str. 49.
- IX. Zahradnictví. Tržba zeleninou, ovocem a pod., str. 53. — Chmelářství, str. 56. — Lesnictví, str. 57.
- X. Vinařství, str. 58. — Tržba hroznami a vínem, str. 60. — Tabák, str. 62. — Monopol tabákový, str. 64.
- XI. Chov dobytka. Statistika domácích zvířat, str. 65. — Tržba dobyt看, str. 66. — Chov koní, str. 67. — Skot, str. 69. — Tržba hovězím dobyt看, str. 70.
- XII. Chov ovcí, str. 72. — kozí, str. 73. — Chov černého dobytka, str. 73.
- XIII. Mlékářství, výroba másla, sýru, str. 79. — Tržba masem a jinými potravinami, str. 81. — Zvelebování chovu dobytka, str. 84. — Skotoléčitelství, str. 84. — Zvěřina a ryby, str. 85.
- XIV. Hornictví a hutnictví, str. 86. — Statistika těžby, str. 87. — Tržba kovy a nerosty, str. 88. — Těžba uhlí, str. 89. — Tržba dřívím, uhlím a rašelinou, str. 90. — Železářství, str. 91. — Sól, str. 92. — Minerální vody, str. 93. — Petrolej str. 94.
- XV. Hospodářská politika Uher, str. 96. — Slované v Uhrách, str. 98.

- XVI. Sociální poměry v Uhrách, str. 100. — Šlechta a velkostatkářství, str. 101. — Města, str. 103. — Výsledek sčítání lidu r. 1890. — Průmysl, str. 108. — Průmysl lidový, str. 112.
- XVII. Tkalcovství a oděvnictví, str. 113. — Tržba tkaninami, str. 117. — Tržba oděvem a prádlem, str. 119.
- XVIII. Truhlářství, str. 121. — Sklářství a hrnčířství, str. 123. — Výroba z kovů, str. 124. — Hospodářské stroje, str. 125. — Vědecké a jiné nástroje, str. 126. — Průmysl lučebný, str. 127. — Papírnictví, str. 128. — Knihtiskařství, str. 129. — Umělecký průmysl, str. 129. — Kamenictví, str. 130.
- XIX. Průmysl zemědělský. Líhovarství, str. 131. — Pivovarství, str. 134. — Cukrovarství, str. 136. — Škrobařství, str. 142. — Hroznový cukr, str. 143.
- XX. Obchodní politika, str. 144. — Tržební styky Rakouska s Uhry, str. 146.
- XXI. Zemědělská politika, str. 150. — Organisaace tržby obilím a moukou, str. 153. — Národohospodářský kongres budapeštský r. 1885., str. 153. — Politika celní, str. 157.
- XXII. Politika průmyslová, str. 159. — Statistika uherská, str. 161. — Odborné školy, str. 161. — Podporování průmyslu státem, str. 162. — Organisoání tržby, str. 164. — Musea technologické, obchodní str. 165. — Průmyslová a celní rada, str. 167. — Opatřování potřeb státních, str. 167. — Patenty, str. 169. — Reformy sociálně-politické a j. str. 170.
- XXIII. Prostředky spojovací, str. 170. — Silnice, str. 171. — Železnice str. 171. — Pošty a telegrafy, str. 179.
- XXIV. Politika dopravní, str. 182. — Sazby dopravní, str. 183.
- XXV. Splavné řeky a průplavy, 196. — Upravování Dunaje, str. 198. — Plavba na Dunaji, str. 201.
- XXVI. Obchodní plavba na moři, str. 206. — Rjeka, str. 208. — Terst, str. 213. — Adrie, str. 216. — Rakouský Lloyd, str. 218.
- XXVII. Úvěrnictví a peněžnictví, str. 224. — Spořitelny, str. 227. — Banky, str. 231. — Záložny, str. 234. Úvěr zemědělský, str. 236.
- XXVIII. Státní hospodářství, str. 238. — Společná vydání říšská, str. 239. — Finance uherské a rakouské, str. 241. — Státní rozpočty, str. 242. — Konverse, str. 251. — Z finančního programu minist. Wekerla, str. 252. — Závěrek, str. 255.
-

Rozdvojením Rakouska, dualismem, nastala netoliko v politických, ale také v národohospodářských poměrech této monarchie velká proměna. Po tomto rozdvojení, po obnovení státu uherského pronikly teprve v přírodních a národopisných poměrech i v historickém a kulturním vývoji obou polovicí naší říše založené různosti, jež vedly při obnovovaném vyrovnávání, zvláště pak při opětném uzavírání obchodních a celních úmluv, ku sporům pro státní a národní hospodářství naší polovice říše v ohledu nejednom velice povážlivým.

Různosti zájmův průmyslem vynikajících království a zemí naší polovice říše a dosud po výtce zemědělských zemí uherských měly vážný vliv na vývoj naší obchodní a celní politiky od roku 1868.

Uhři plnou silou a s nezdolnou energií pracují o naprosté vymanění z hospodářského područí naší polovice říše a s houževnatostí uznání hodnou přičiňují se netoliko o úplné ovládnutí a opatrování trhů domácích vlastní výrobou a o rozšíření trhů svých plodin a výrobků i v naší polovici říše, nýbrž i také v cizině. Plnou měrou vykořisťují svou moc a politickou převahu v naší říši ku výstřednímu přímo obhajování zájmů svého zemědělství nic nedbajíce škod, jež z toho mohou vzejíti našemu průmyslu.

Ve snaze této jsou všechny strany v Uhrách jednosvorny a nalézají při uherské vládě podpory nejhrošlivější a nejúčinnější.

Země uherské proměňují se ze státu zemědělského ve stát zemědělsko-průmyslový a již nyní jsou nám v některých odvětvích nejdůležitějším a protože s námi ve společném území celním závodí, také nejnebezpečnějším konkurentem.

Při nynějším národohospodářském vývoji těchto zemí musíme se již nyní připraviti, že s námi budou čím dále tím účinněji netoliko zemědělskými plodinami, ale také v mnohých odvětvích průmyslu podnikati nebezpečnou soutěž a to netoliko na trzích domácích ale také na trzích cizích, zvláště pak, že trhy uherské budou našemu průmyslu domácími uherskými konkurenty záhy zavřeny.

Při státoprávních poměrech a při vzájemných stycích hospodářských obou polovicí říše naší jest zajisté s největší důležitostí, abychom vývoj a proměny hospodářských poměrů v Uhrách bedlivě stopovali, abychom nebyli také na tomto pro nás nad jiné důležitém hospodářském bojišti překvapeni náhlými, neočekávanými obraty. Ostražitosti této jest tím více potřebí, čím mocněji se v Evropě šíří převratné hnutí hospodářské a sociální, čím úsilovněji evropské státy výstředními prostředky ochrannářskými trhy své cizině zavírají.

V této kritické době, kdy se připravuje základní obrat u veškeré obchodní politiky evropské, jest největší důležitostí pro naše hospodářství národní, abychom také my politiku hospodářskou založili na skutečných potřebách a poměrech naší polovice říše, abychom konečně neuvázli v hospodářském područí Uher.

I.

Národohospodářské poměry zemí uherských, vzájemné styky naší polovice říše s těmito zeměmi není lze bez statistického porovnávání správně posouditi. Základem tohoto porovnávání a uvažování jest zajisté statistika obyvatelstva a vzdělanosti. Jestliť poměrný počet obyvatelstva (dělné síly), výše vzdělanosti, jakož i povaha lidu důležitým faktorem u veškeré práce kulturní a hospodářské, i v závodění s národy jinými.

Země koruny uherské zaujímají 322.285·77 km² (naše polovice říše zaujímá 380.190·90 km, Chorvátsko a Slavonie 23.277·87, Rjeka 19·57, někdejší Vojenská Hranice 18.238·15, 63 komitátů uherských 279.749·68 km.²).

Přítomného obyvatelstva bylo:

	1857.	1880.	přibýlo obyv.
v naši polovici říše	18,224.500	22,144.244	19·5 %
v zemích uherských	13,768.513	15,739.259	13·45 %

v l. 1857.—80.

na 1 km² připadalo obyvatelův :

v naší polovici říše	61	74
v zemích uherských	42	60

Předběžně vypočítáno jest na rok 1886. obyvatelstvo naší polovici říše na 23,070.688, obyvatelstvo zemí uherských na 16,803.866, obyvatelstvo celé říše Rakousko-Uherské na 39,874.554.

Po moři se vystěhovalo :

	z naší polovice říše		ze zemí uherských	
roku	z Hamburku	z Bremu	z Hamburku	z Bremu
1877.	3093	3271	495	157
1880.	6087	13786	8146	620
1886.	12271	6654	12176	12973
v l. 1877.-86.	73146	80364	72795	33493

V Uhrách zemírá z 1000 novorozenců 43, a toliko na Rusi jest úmrtnost novorozenců větší, totiž z 1000 50 novorozenců. Průměrně připadá úmrtí v Uhrách na 1000 obyvatelů ročně tolik jako na Rusi, t. 38, v Anglii 22 atd.

Avšak úmrtnost v 20.—50. roce jest v Uhrách poměrně malá, v ohledu tomto jsou poměry úmrtnosti v Evropě toliko ve 3 státech příznivější, nežli v Uhrách.)*

Na 1000 obyvatelů připadalo více živě narozených nežli umrlých

	r. 1876.	r. 1886.
v naší polovici říše	6.38	13.09
v zemích uherských	6.81	10.47

V Uhrách bylo průměrně z 1000 obyv. 629.8 produktivních (ve stáří 15—70 let). Na 1000 mužských připadalo 1018 žen.

*) Keleti touží na poměrně nevalné přibývání obyvatelstva v Uhrách. „Nemůžeme se zajisté před světem honositi přibýváním obyvatelstva v našich zemích, avšak poměry tyto nejsou tak neutěšené, že by nimi bylo naše mezinárodní postavení jakkoliv ohroženo. Z poměrně malého přibývání našeho obyvatelstva nesluší odvozovati, že by plémě maďarské vymíralo. V letech 1879. až 1880. přibýlo v Uhrách arciž toliko 89.581 obyvatelů, avšak roku 1881 tento přírůstek obnáší 135.086, r. 1882. 136.157 duší. Hlavní příčinou poměrně malého přibývání obyvatelstva v Uhrách jest po výtece nepoměrná úmrtnost dětí. Příčinu tu lze odkliditi zdokonalením vzdělání nejširších tříd našeho obyvatelstva, zdokonalením opatření zdravotních, přísným prováděním zdravotních zákonů atd.“

Okolnosti tyto jsou zajisté také při posuzování národohospodářských poměrů zemí uherských velice důležité, ukazují, že jest v zemích těchto poměrně nejmenší úmrtnost ve třídách ku práci nejstatnějších a nejschopnějších. Poměrně velká úmrtnost dítek do 5 let arcit takové hospodářské důležitosti není.

Dle zaměstnání bylo obyvatelstvo v r. 1888. takto rozděleno

	v naší polov. říše	veškerého obyv. proc.	v zemích koruny uherské	vešker. obyv. proc.
učitelův	55.929	0.25	32 332	0.21
spisovatelů a umělců	21.935	0.10	2.051	0.01
architektů, civiln. inženýrů a geometrů	6.093	0.03	2 627	0.02
advokátů a notářů	11.815	0.05	4.917	0.03
při zemědělství*) a les- nictví bylo osob	6,161.246	27.82	4,520.671	28.72
při hornictví a hutnictví . . .	117.870	0.53	25.991	0.17
při průmyslu a řemeslech . . .	2,157.090	9.74	788.970	5.01
při obchodě	435.326	1.97	185.591	1.18
nádenníkův	882.599	3.99	946.269	6.01

V zemích uherských bylo arcit dle sčítání maďarských úředníkův 6,445.487 Maďarů (41.21 proc.), 1,953.911 Němců (12.49 proc.), 1,864.529 Slováků (11.91 proc.), 2,405.085 Rumunů (15.38 proc.), 356.062 Rusínů (2.28 proc.), 2,352.339 Chorvatů a Srbů (15.04 proc.), 264.689 jiných národností (1.69 proc.).

	V naší polovici říše		v zemích uherských	
	r. 1869.	r. 1880.	r. 1869.	r. 1880.
Katolíků bylo	18,740.989	20,229.825	9,094.689	9,350.183
evangeliků „	364.262	399.530	3,133.507	3,154.652
židů „	822.220	1.005.394	552.133	638.314

V Uhrách jest obcí v celku 12.835, v Chorvatsku a Slavonii 4594. V Uhrách jest: 92 obce s více než 10.000 obyvateli, 66 měst s 5.000 – 20.000 obyvateli. R. 1870. bylo v Uhrách sčítáno 2,425.094, r. 1880. 2,577.423 domů.

V obcích do 2000 obyvatelův čítajících v naší polovici říše bydlelo 13,636.885 (61.59 %), v zemích uherských 7,544.960 (48.24 %) obyvatelův, v obcích větších v naší polovici říše 8,508.359 (38.41 %),

*) Roku 1880. bylo samostatných rolníků v naší polovici říše 2,366.740, v Uhrách 1,476.100. Mimo to bylo v Uhrách při zemědělství 23.393 nájemců, 11.925 úředníků, 2,554.458 služebníků, 771.846 dělníků, 35.449 vinařů a 698.428 členů rodin zemědělstvím se živících.

v zemích uherských 8,097.142 (51·76%) obyvatelův.*) Z obyvatelů měst, v nichž se soustřeďuje průmysl a obchod, i veškeren kulturní život v Uhrách, připadá na Maďary 1,381.507 (64·46%), na Němce 391.291 (18·26 proc.), na ostatní národnosti 37.028 (17·28 proc.).

II.

Obecného vzdělání lidu nejdůležitější, byť i ne jedinou známkou a spolu klíčem ku vysvětlení mnohých záhad hospodářských a socialních jest poměr počtu analfabetů k obyvatelstvu. Jsouť zajisté analfabeti největší překážkou kulturního i hospodářského vývoje a rozvoje státu i národů.**)

Po odčítání dítek do 7 let vzrostl v Uhrách v l. 1870. až 1880. počet obyvatelův čísti a psátí umějících z 25 na 46·02 proc., toliko čísti umějících počet klesl z 11·10 na 8·24 proc., analfabetův počet klesl z 63·90 na 45·74 proc.***)

*) Roku 1880. bylo obcí

	obyv.	v naší polovici říše		v zemích uherských	
		obyv.	proc.	obyv.	proc.
do 500	}	21.987 s	8,524.261 (38·49)	5384 s	1,740.492 (11·13)
od 500—1.000				3884 s	2,642.777 (16·89)
„ 1.000—2.000		3.709 s	5,112.624 (23·10)	2331 s	3,161.691 (20·22)
„ 2.000—5.000		1.431 s	4,078.985 (18·42)	1119 s	3,422.804 (21·88)
„ 5.000—10.000		197 s	1,183.988 (5·34)	325 s	2,305.580 (14·74)
„ 10.000—50 000		102 s	1,794.515 (8·15)	107 s	1,769.619 (11·31)
přes 50.000		8 s	1,449.871 (6·50)	5 s	599.139 (3·83).

**) Roku 1880. obyvatelův

	umělo čísti		umělo toliko		neumělo čísti	
	a psátí	proc.	čísti	proc.	a psátí	proc.
v Čechách	4,053.814	(m. 75·70) (ž. 70·28)	251.771	(m. 2·85) (ž. 6·10)	1,255.227	(m. 21·45) (ž. 23·62)
na Moravě	1,449.899	(m. 71·40) (ž. 63·60)	180.928	(m. 5·32) (ž. 11·23)	522 570	(m. 23·28) (ž. 25·17)
ve Slezsku	349.853	(m. 66·55) (ž. 57·63)	59.663	(m. 7·85) (ž. 16·37)	145.959	(m. 25·60) (ž. 26·00)
v naší polovici říše	10,930.099	(m. 52·14) (ž. 46·71)	1,345.781	(m. 4·64) (ž. 7·45)	9,868.364	(m. 43·22) (ž. 45·84)
v zemích uherských	6,319.288	(m. 40·80) (ž. 28·29)	2,257.388	(m. 3·08) (ž. 8·50)	7,162.583	(m. 56·12) (ž. 63·21)

Odčítáme-li od počtu analfabetův v zemích uherských dítky do 6 let 2,596.444, zbývá přece analfabetův přes 6,700.00)

***) V území rjeckém

	r. 1870.		r. 1880.		v Chorvátsku a ve Slavonii	
					r. 1870	r. 1880.
čísti a psátí umělo	47·51	proc.	52·98	proc.	17·74	proc.
toliko čísti mohlo	0·09	„	2·13	„	2·34	„
analfabetů bylo	52·4	„	44·89	„	79·92	„

Hlavní příčinou analfabetství v zemích uherských jest zajiště namnoze dosud nedokonalé zřízení obecných škol a stávajících škol obecných nedbalé navštěvování.

Ve školství uherském vůbec nastal veliký obrat a pokrok obnovením uherského státu r. 1868. Prvý ministr vyučování bar. Eötvös již r. 1868. říšskému sněmu předložil osnovu zákona o zavedení nuceného navštěvování obecných škol, jež se dělí v zemích uherských ve školy státní, obecní, autonomně konfesijní a soukromé*).

Ku autonomním konfesijním školám stát ani dozor neměl, teprv zákonem z r. 1879. rozšířena jsou práva státních inspektorů také k těmto školám. Střední školy konfesijní teprv r. 1883. dozoru státnímu podrobeny byly.

Vykonávání tohoto dozoru, jakož i spravování škol v Uhrách jest velice nesnadné, vyučujet se ve školách v zemích uher-

Dle národnosti bylo analfabetů v Uhrách r. 1880.

	mužských	žen
Němců	14·56 proc.	23·73 proc.
cizinců v Uhrách žijících	14 76 "	31·13 "
Maďarů	28·59 "	37·78 "
Slováků	34·83 "	40·70 "
Slovinců	41·45 "	49·17 "
Chorvatů a Srbů	66·35 "	79·98 "

Cikánů, Rumunů . . 81 27 proc.

Valachů 86·75 "

Rusinů 92·78 "

Analfabeti v Uhrách 1880. dle náboženství

		žen
Arménů	9·43 proc.	(18 9 proc.)
evang. angép. vyznání	15·27 "	(20·16 ")
židů	16·73 "	(35·20 ")
jiných křesťanů	16·90 "	(30·72 ")
obyv. neznámých vyznání	22·84 "	(69·59 ")
evang. helvet. vyznání	24·40 "	(33·87 ")
bezkonfesionálních	31·62 "	(44·85 ")
ostatních nekřesťanů vyjma mohamedány	37·91 "	(41·63 ")
unitářů	37·98 "	(62·75 ")
římských katolíků	40 34 "	(48·22 ")
mohamedánů	49·30 "	(? ")
řec. orientálů	76 20 "	(90·07 ")
řec. katolíků	81 07 "	(88·34 ")

*) Roku 1882. bylo v Uhrách 15.993 obecných škol v 12.686 obcích, a to 363 škol státních, 1763 obecních, 13.683 konfesijních (6417 římsko-katol., 2200 řecko-katol., 1776 řecko-orient., 2280 reformovaných, 1430 evangel., 62 unitářských, 510 židovských) a 184 soukromých,

ských v 10 jazycích. O řeči vyučovací na školách obecních, konfesijních a soukromých rozhodují ti, jež je vydržují. Obecné školy jsou nejdůležitějším prostředkem pomaďarování, jež se s bezpříkladnou bezohledností provozuje. *) Maďarská řeč byla roku 1879. prohlášena na všech veřejných školách za povinný předmět vyučování. **) Každý učitel musí uměti maďarsky. ***)

Právní poměry učitelův jsou toliko při státních školách zákonně upraveny, při jiných školách zůstaveno jest jich upravení soukromému umluvení učitelův s vydržovateli škol. Zákonem byla upravena roku 1875. toliko společná ustanovení o výslužném učitelstva †)

Povinná návštěva obecné školy trvá v naší polovici říše od dokonaného 6. roku do dokonaného 14. roku (v Istrii, Haliči, Bukovině a Dalmacii do dokonaného 12. roku), v zemích uherských od 6. do 12. roku a navštěvování opakovacích škol do 15. roku.

Po zákonu z r. 1868. mají býti žáci v obecných školách dle pohlaví rozdělení. Při obecných školách se vyučuje s velkým úspěchem řemeslným zručnostem, jimž jsou také učitelé v ústavech učitelských prakticky vyučováni.

*) V Uhrách bylo obecných škol s vyučovací řečí

v l. 1887—88. škol

	r. 1881.	r. 1883.	přibýlo	ubylo
maďarskou	7404	7743	+	661
německou	761	690	—	71
rumunskou	2781	2748	—	33
slováckou	1514	1440	—	74
srbskou	239	245	+	6
rusínskou	354	282	—	72

Utravistických škol bylo roku

v l. 1881.—83. škol těchto

	1881.	1883.	přibýlo	ubylo
maďarsko-německých	1074	1042	—	32
„ rumunských	322	337	+	15
„ slováckých	842	944	+	102
„ srbských	74	68	—	6
„ rusínských	265	313	+	48

**) Tak se usnesl na př. generální konvent evangel. r. 1884., že má býti na příště confirmováni toliko maďarsky vykonáváno a j.

***) Vláda zřídila r. 1882. 12 kursů ku dodatečnému naučení se maďarsčině pro učitele při obecných školách již zřízené. Kursy ty navštěvovalo r. 1883. 1074 učitelů.

†) Jmění zemského pensijního ústavu učitelského vzrostlo v letech 1875. až 1885. z 489.379 zl. na 5,098.245 zl.

Roku 1888. bylo v Uhrách ve 12.694 obcích 16.622 obecných škol, při nich 24379 učitelů. Školy tyto navštěvovalo z 2,416.945 školou povinných dětí (1,750.013 ve stáří 6—12 let, 666.932 ve stáří 13—15 let) 1,950.879 neb 80-73 proc. (r. 1869. z 2,284.741 — toliko 1,152 115 dětí neb 50-42 proc.)

Náklad na obecné školy vzrostl v l. 1869.—1888. o 11,187.748 zl., totiž na 14,947.871 zl.

Ústavů pro děti školou nepovinné bylo r. 1888. 603 s 55.639 ditkami (r. 1869. 255 s 18624 ditkami). Náklad ústavů těchto vzrostl v l. 1869.—1888. z 192.132 na 409.245 zl.

O zvelebení těchto ústavů pro dívky nedospělé, jakož i o zřizování obecných škol v obcích, v nichž o obecné vzdělání mládeže dosud postaráno není, s velikou horlivostí nynější ministr vyučování hr. Csáky pečuje.

Zvelebení ústavů učitelských největší péči věnoval ministr vyučování Trefort, přihlížejce hlavně ku dokonalému, praktickému vzdělání učitelstva.

*) Roku 1882. bylo v Uhrách jeslíček, mateřských školek a dětských zahrádek 321 (189 soukromých, 54 obecních, 50 konfesijních, 31 nadačních a 2 státní), při nich bylo 485 učitelů a opatrovatelek, 15.484 chlapců, 16 951 dívek.

V Uhrách bylo	r. 1869.	r. 1885.
opatroven, dětských zahrádek a pod.	130	409
obecných škol	13.798	16 305
při nich bylo tříd	16.898	23 443
učitelů	17.802	23.457
školy ty čítaly žáků	1,1 2.115	1,836.459
náklad na obecné školy	3,760.113 zl.	13,419.968 zl.

Opatrovny, dětské zahrádky (316) čítaly r. 1883. 36.228, r. 1888. (603 55.639 dítek.

Roku 1886. bylo	v naší polovici říše	v zemích uherských
veřejných a soukromých škol obecných	17.758	16.410
škol veřejných	16.659	16.208
při nich učitelů	55.833	23.978**)
školou povinných dětí	3,863.439	2,322.673
z nich navštěvovalo školy veřejné	2,760.768	1,867 680
školy soukromé	101.213	
průměrně připadalo na 100 km. ² škol	5·9	5·9
na 10.000 obyvatelů škol	7·7	11·9
na 1 školu školou povinných dětí	189	142
dítek školu navštěvujících na 1 školu	161	113
na 1 učitele	49	78
ze 100 školou povinných dětí do školy chodilo	86	80

**) Učitelé veřejných i soukromých škol.

Ústavů učitelských bylo v zemích uherských r. 1869. 46 (39 pro učitele, 7 pro učitelky), r. 1888. 71. Při ústavech těch bylo roku 1869. 271 učitelů, 1556 žáků, roku 1888. 685 učitelů, 3955 žáků.*) R. 1888. bylo při 71 učitelských ústavech v Uhrách 685 profesorů, 3955 žáků; na jejich vydržování bylo vydáno 1046481 zl. Při těchto ústavech jsou zřízeny zvláštní kursy pro učitele měšťanských škol.

Jako v obecném, tak i ve středním školství v zemích uherských jsou ústavy konfesijní důležitosti nemalé. Gymnasia uherská jsou po větce konfesijní, reálky téměř výlučně státní.

Středních škol bylo v Uhrách:

	roku 1869.	roku 1883.
vyšších neb úplných gymnasií	67	84
neúplných gymnasií	77	60
vyšších neb úplných reálek	5	21
neúplných reálek	17	6
reálek bylo proměněno v gymnasia	—	7
	166	178

V r. 1882.—83. bylo v Uhrách 178 středních škol, z nich bylo 130 konfesijních.**)

Ústavy tyto čítaly r. 1869. 38.138, r. 1883. 40.473 žáků.***)

*) Roku 1882. bylo v Uhrách ústavů učitelských státních 24, římsko-katolických 23, řeckokatolických 4, řeckoorient. 4, evangelických 4, židovský 1; jejich vydržování vymáhalo asi 800.000 zl.

Ústavů pro učitele bylo r. 1886.:

	učitelů	žáků
v naší polovici říše 69	942	7609
v zemích uherských 71	643	3612

**) Dle sčítání lidu z r. 1880. bylo v Uhrách

	obyvatelstva	mezi žáky středních škol r. 1888.
řím. katolíků	47·20 procent	44·4 procent
řeckých katolíků	10·86 "	4·4 "
řeckých orient.	14·07 "	4·5 "
evang. augšpur. vyznání .	8·16 "	10·3 "
evang. helvet vyznání .	14·71 "	14·9 "
unitářů	0·44 "	0·6 "
židů	4·55 "	20·9 "
jiných vír	0·02 "	—

***) Ve školním r. 1882. 83. bylo při středních školách uherských 2511 učitelů, ústavy ty navštěvovalo Maďarů 27.019 (71·34 proc.), Němců 5821 (15·37 proc.), Rumunů 2426 (6·40 proc.), Slováků 1645 (4·35 proc.), Chorvátů 166 (0·44 proc.), Rusínů 117 (0·3 proc.).

Středních škol bylo v Uhrách r. 1888.—89. 180, a to 151 gymnasií s 35.959 žáky, 29 reálků se 7069 žáky*). Při ústavě těchto bylo 2862 profesorů. Náklady na střední školy činily 4,798.000 zl., mění ústavů těch dani podrobené 68·7 mil. zl.

V naší polovici říše bylo r. 1888.—89. 172 gymnasií (3510 učitelů, 55.089 žáků), 85 reálků (1370 učitelů, 18860 žáků). Vývoji slovanských škol středních Maďaři přímo násilně překážejí. Velice prospívající gymnasia slovenská mocí zrušili. Děsí se vůbec zmohutnění slovenské inteligence, jež by mohla ohroziti jejich svrchovanost.

Semináře pro učitele středních škol jsou v Uhrách v Budapešti a v Kološi.

Univerzit bylo r. 1884.—85.: posluchačů

	profesorů	v zim. sem	náklad stát. zl.
v naší polovici říše	8	1.029	12.069
v zemích uherských	2	236	3.726
			556.777

University uherské jsou v Budapešti a v Kološi.***) Třetí universita v zemích koruny uherské jest v Záhřebě.

V zimním semestru r. 1884.—85. čítaly university:

Budapešťská	211 profesorů	3.660 posluchačů
Kološská	81 „	525 „
Záhřebská	49 „	413 „
	341 profesorů	4.598 posluchačů

*) Střední školy uherské navštěvovalo

	r. 1882.—83.	r. 1888.—89.
Maďarů	27019 = 71·34 proc.	71·3 proc.
Němců	5821 = 15·37 „	15·7 „
Rumunů	2426 = 6·40 „	6·2 „
Slováků	1645 = 4·35 „	3·8 „
Srbů a Chorvatů	166 = 0·44 „	0·3 „
Rusínů	117 = 0·30 „	0·2 „

R. 1888. 45 proc. žáků těchto mluvilo toliko jednou řečí (16.967 žáků mluvilo toliko maďarsky, 338 toliko německy).

**) Při Budapešťské universitě bylo r. 1866. 71 učitelských sil, r. 1885. při této vysoké škole bylo zřízeno 212 profesorů. Roku 1866. bylo při tomto ústavu 296, r. 1885. 595 kolegií, r. 1866. 1722, r. 1885. 3375 posluchačů. Roku 1866. byl budget této university 237.418 zl., r. 1885. činila toliko řádná vydání 600.000 zl.

Ve školním r. 1888.—89. bylo při této universitě 180 profesorů, v zimním pololetí 3573, v letním 3400 posluchačů, z nichž bylo asi polovice právníků. Náklady této university činily r. 1888. na 599.882 zl.

Při universitě Kološské bylo r. 1888. 65 profesorů, v zimním pololetí 534, v letním 519 posluchačů. Náklad této university činily r. 1885. 211780 zl.

v Praze česká*)	121 profesorů	2361 posluchačů
v Praze německá	142 „	1470 „
ve Vídni	368 „	5218 „
ve Štýrském Hradci	130 „	1296 „
v Krakově	111 „	1206 „
ve Lvově	62 „	1129 „
v Černovicích	42 „	256 „
v Inšpruku	96 „	852 „
	1072 profesorů	4598 posluchačů

K universitám sluší připočítati v naší polovici říše také fakulty theologické v Olomouci a v Solnohradě, evangelickou fakultu ve Vídni a jiné theologické semináře; v zemích uherských pak 11 právnických akademií.**)

V r. 1888. bylo v Uhrách 53 bohosloveckých ústavů, jež navštěvovalo 1912 bohoslovců a 11 akademií právnických, kteréž čítaly 796 studujících. Akademie právnické jsou o 4 ročnících, některé jsou velmi málo navštěvovány, tak na př. čítaly r. 1885. akademie prešovská 25, rábská 45 posluchačů atd.

Roku 1888.—89. čítaly theologické ústavy v naší polovici říše 2256 posluchačův, ústavy theologické v zemích uherských 1867 a právnické akademie 700 posluchačův.

Jediná uherská polytechnika v Budapešti čítala r. 1875.—76. 862, r. 1881.—82. 398 posluchačův, jichž počet vzrostl po důkladném znovuzřízení ústavu tohoto r. 1882. ve školním roce 1882.—83. na 540 (39 profesorů a docentů, 18 asistentů); r. 1885. na 645 (náklad 175.402 zl.)

V r. 1888.—89. čítala budapeštská polytechnika 46 profesorů, v zimním pololetí 602, v pololetí letním 544 posluchačův, z nichž bylo v oddělení pro architekturu 10 %, pro inženýrství 62 %, pro strojnictví 20 %, v oddělení všeobecném 2 %.***)

*) Universita tato byla toliko o 3 světských fakultách.

**) V r. 1882.—83. bylo v Uhrách 55 theologických ústavů a to 1 při universitě, 17 římsko-katolických světských, 14 římsko-katol. řeholních, 4 řecko-orient., 8 augšpur. konf., 5 helvet konf., 1 unitářů, 1 židů. Při všech těchto ústavech bylo 307 prof., 2039 posluchačův. V tom roce bylo ve 13 právnických akademiích (135 prof.) 781 posluchačů.

R. 1885. bylo v Uhrách 49 bohosloveckých ústavů, při nich 271 učitelů, 1787 posluchačů (773 katol. říms., 279 řecko-katol., 245 řecko. nesjednocených, 238 reformovaných, 124 evangeliků, 16 unitářů, 108 židů,) 12 právnických akademií (131 profesorů) navštěvovalo 689 žáků.

**) V zimním semestru 1888.—89. bylo při polytechnice

III.

Velký pokrok byl učiněn v Uhrách od r. 1868., zvláště pak v posledním desetiletí také v pokračovacím a odborném školství zemědělském, průmyslovém a obchodním, jež jest mocnou pružinou veškeré výroby a tržby také v zemích uherských.)*

české v Praze	63	prof.	334	posluchačů
německé v Praze	49	"	184	"
ve Vídni	91	"	796	"
v Brně	40	"	122	"
v Štýr. Hradci	53	"	122	"
ve Lvově	46	"	164	"

342 prof. 1712 posluchačů.

*) Akademii zemědělských a vyšších škol rolnických bylo r. 1884.—85.

	při nich bylo učitelů	posluchačů
v naší polovici říše	2	28
v zemích uherských	7	94
		1138

Roku 1886. bylo zemědělských a lesnických škol

	v naší polovici říše			v zemích uherských		
	učitelů žáků			učitelů žáků		
středních	14	185	775	7	92	1260
nižších	38	220	978	11	40	250
zahradnických, sadařských a vinařských	17	82	303	6	15	103
hornických	5	10	105	3	10	93
různých	13	49	207	6	18	177
	77	498	2367	33	175	1883

	V naší polovici říše			v zemích uherských		
	prof.	žáků		prof.	žáků	
byla dle úřední statistiky						
vys. škola zemědělská ve Vídni (1888/9.)	1	43	236	—	—	—
horní a lesnické akademie (1887/8.) . .	2	28	145	1	28	419
vyšší hospodářské a lesnické školy . .	—	—	—	6	68	642
střední	15	143	829	13	60	350
nižší	72	375	1577	12	33	280
hornické školy (1887/8.)	6	15	130	3	10	93

Při vysoké škole zemědělské ve Vídni bylo v r. 1884.—85. 42 profesorů, 340 posluchačů; vydržována byla nákladem 125.500 zl. Roku 1888.—89. čítal ústav tento 265 posluchačů.

Pokračovacích škol zemědělských bylo v naší polovici

	roku 1868.	roku 1888.
říše	70	568
v Čechách	1	26
na Moravě	5	20
ve Slezsku	—	4

Při školách těchto bylo roku 1874. 225 učitelů, 6058 žáků, roku 1887. 753 učitelů, 14.352 žáků.

Středních hospodářských škol bylo ve školním roce 1888.—89.

Veškeré hospodářské školy v Uhrách jsou státní; vlastní hospodářství při nich vynášelo 122.000 zl., mimo to na jich vydržování přispíval stát ročně 170.000 zl. Stát udílí také drahně subvenci četným nižším školám rolnickým, zahradnickým a vinařským, jakož i učitelským ústavům, při nichž jsou zemědělské a vinařské běhy zřízeny.

V čele zemědělského školství stojí akademie ve Starých Hradech. K ní se druží 4 zemědělské (střední) školy, školy rolnické a vinařské. Ústavy tyto čítaly v r. 1882.—83. 738 žáků, a to akademie Staro-Hradska 243, zemědělské školy 337, školy rolnické 65 a školy vinařské 93. Při všech těchto ústavech bylo 2879·5 jiter pozemků (při akademii starohradské 300 jiter, při školách zemědělských 2016, při školách rolnických 419, při školách vinařských 100·4 jit.).

v celé polovici říše 16 (mezi nimi 3 lesnické, 1 oenologická a pomologická), v Čechách 6 (2 vyšší v Táboře a Libverdě, 3 střední a 1 lesnická), na Moravě 3 (1 lesnická), ve Slezsku 1.

Nižších hospodářských škol (rolnických a zimních) bylo v celé polovici říše 53 (28 rolnických, 25 zimních), v Čechách 9 rolnických 16 zimních, na Moravě 6 rolnických, 6 zimních, ve Slezsku 1 rolnická, 1 zimní.

V celé polovici říše bylo hospodářských škol 5 (v Čechách 1, na Moravě 2) vinařských a štěpařských škol 16 (v Čechách 2, na Moravě 1).

V r. 1887.—88. byly:

	v naší polovici říše			v Uhrách		
	škol	učitelů	žáků	škol	učitelů	žáků
státní průmyslové školy	20	357	3580	4	38	211
odborné školy průmyslové	117	525	6520	53	111	2314
průmysl. školy pokračovací a ku kreslení (mimo Chorvat. a Slavon.)	412	2252	60232	233	1256	40583
obchodní a námořní akad. v Terstu 1888/9.	1	21	247	—	—	—
obchodní školy	515	450	8131	23	205	1950
obchodní pokračovací školy	18	82	1057	40	147	2700
námořní školy	3	25	113	2	24	60
zvěrolékařské a podkovářské školy	5	29	646	1	8	277

Roku 1884.—85. bylo

	v naší polovici říše			v Uhrách		
	škol	prof.	žáků	škol	prof.	žáků
státních průmyslových škol	10	344	2482	4	46	716
jiných průmyslových škol	495	2524	48491	116	626	19123

V Rakousku byly r. 1887.—88. 4 uměleckoprůmysl. školy a 15 státních průmysl. škol, 3 strojnické školy odborné, ústav pro fotografii.

Obchodních a námořních akademií r. 1884.—85., při nich bylo

	profesorů		žáků
v naší polovici říše	6	112	1729
v zemích uherských	5	74	854

R. 1888.—89. bylo v Uhrách 256 pokračovacích škol řemeslných, 65 pokrač. škol obchodních a 90 průmyslových dílen učebních. Různým pracím a zručností řemeslným vyučovalo se při 1459 obecných školách.

Prvá odborná škola průmyslová byla založena roku 1869. v Budíně, za nedlouho na to bylo v Pešti založeno 6 podobných ústavů. Na venkově ujaly se odborné školy nejdříve v sedmihradských okresích sasických. Budapeštská střední odborná škola jest vzornou průmyslovou školou v Uhrách, její organizace byla teprv r. 1881. úplně dokonána. Ústav tento jest rozdělen v 6 odborných tříd (architekturu, strojnictví, lučbu, a výrobu z kovu, výrobu ze dřeva: truhlářství, soustružnictví a kolářství) a v mimořádné běhy učebné pro mlynáře, stavitele a strážníky strojů. Budapeštská střední škola průmyslová spojena jest s budapeštským technologickým museem. Odborné školy a vzorné dílny průmyslové, školy ku kreslení, spolky ku zvelebení domácího průmyslu neustále se množí, odborné výstavy průmyslové nalézají i na venkově valné přízně. Roku 1883. bylo v Uhrách 24 škol tkalcovských, jež valně přispěly ku rozšíření a ku rozkvětu tkalcovství v severních Uhrách a v Sedmihradsku. Vláda zřizuje také kočující kursy tkalcovské ku praktickému cvičení ve tkalcovství, podporuje vznikající závody tkalcovské, zavádí nové stavy, tkaní nových látek a j.

V Kežmarku zřízena byla strojová škola tkalcovská.

Učební dílna stavkařská byla založena v Košici r. 1877.

Ručním pracím ženským vyučuje se na 13 odborných bězích, krajkářství na 3 odborných školách.

Ku zvelebení průmyslu řezbářského v Uhrách v rozsáhlé míře po domácku provozovaného byly založeny v l. 1877.—82. 4 vzorné učebné dílny, kromě toho 3 učebné dílny hračkářské.

Košikářství věnuje se zvláštní péče zakládáním odborných škol, jakož i kočujících běhů učebních.

Také odborné školy keramické a kamenické valně prospívají.

Podkovářských škol bylo r. 1882. v Uhrách 11 se 370 žáky.

V průmyslové škole v Košici vyučuje se zemědělskému strojnictví. Ústav tento vzdělává strojníky a j. pro továrny na stroje hospodářské; čítal r. 1883. 240 žáků.

V Budapešti byla r. 1885. zřízena učebná dílna strojnická, v níž se vyučují mladíci zdarma různým odvětvím strojnictví a v níž se také průmyslníkům udílí rady a odborná poučení.

Učení v této dílně trvá po 4 leta. Do tohoto ústavu přijímají se především žáci budapeštské státní střední školy průmyslové a košické odborné školy strojnické. pokud místo stačí, také žáci učebních dílen průmyslu kovového, pokud jsou ve spojení s vyššími obecnými a měšťanskými školami a to ve stáří 14 až 17 let.

Spolkem pro zvelebení průmyslu lidového v Šoproni založená škola vzdělává a připravuje po výtce učitele obecných škol ku vyučování košíkářství, pletení ze slámy, řezbářství a j. Při obecných a měšťanských školách stále přibývá dílen, v nichž se žactvo řemeslným zručnostem vyučuje.

Umělecký průmysl nalézá v Uhrách drahně vzorů ve vzácných památkách umění lidového, jakož i ve drahocenných starožitnostech klenotnických, keramických a j.

Ku zvelebení uměleckého průmyslu přispívá umělecko-průmyslová škola (r. 1885. 81 žáků) a umělecko-průmyslové museum budapeštské, jež bylo přičiněním ministra Treforta, kterýž též zřídil společnost umělecko-průmyslovou v Budapešti.*)

Ku povznešení malování na skle založila vláda zvláštní ústav v Budapešti, kterýž řídí Mnichovan Kratzmann a jehož výrobky nalezejí hojného odbytu.

Ministerstvo vyučování zřídilo zvláštní komisi ku vydávání předloh umělecko-průmyslových.

Navštěvování odborných škol podporuje se udílením stipendií. Nadaným žákům udílejí se také podpory na studia v cizině.

Velká péče se věnuje zdokonalení vyučování kreslení ve školách.

Ústav pro učitele kreslení čítal r. 1885. 107 žáků.

*) Účelem této společnosti jest vzbuzovati a rozšiřovati zájem pro domácí průmysl umělecký, rozšiřovati odbyť výrobků tohoto průmyslu (slosováním a j.), vypisovati konkursy na řešení odborných otázek, na vzdělávání umělecko-průmyslových projektů, udělovati odměny za zdařilé práce umělecko-průmyslové o výstavách, podporovati nadané žáky a učně udílením stipendií a podpor na cesty.

Společnost tato má zahájiti tržnici výrobků umělecko-průmyslových, pečuje o zastoupení uherského uměleckého průmyslu v cizině, pečuje o rozšíření novějších pokroků cizího uměleckého průmyslu též v Uhrách; vyhledává památky domácího průmyslu uměleckého, sbírá motivy domácího slohu, dekorací a vystavuje je; združuje domácí průmyslníky ku zdokonalování domácího průmyslu uměleckého, vydává adresář svých členů, zprávy o své činnosti a j.

Země vydržuje vzornou školu pro kreslení, již navštěvovalo r. 1883. 97 žáků.

V Budapešti jest ústav pro malířky, kterýž čítal roku 1885. 16 žáček, a akademie výtvarných umění, jejíž ředitelem jest mistr Benczur.*) —

Ku podporování výtvarného umění zřízena jest zemská komise. V Budapešti pečuje městská komise pro výtvarná umění o umělecké okrášení města, stavbou pomníků a j., o monumentální vyzdobení veřejných budov, o zachování uměleckých památek a j.

Obchodních škol bylo v Uhrách r. 1882. 39 (1 akademie, 8 středních, 30 nižších škol), jichž náklad činil 117.598 zl. (příspěvek státu 16.500 zl.)

Budapeštská obchodní akademie jest vlastně soukromá obchodní škola.

V r. 1884.—85. navštěvovalo akademii budapeštskou 543 žáků, vyšší obchodní školy v Debrecině 102, v Kološi 125, ve Rjece 52 žáků.

Námořnická akademie ve Rjece čítala r. 1884.—85. 22 žáků.

Při zemském museu učebních pomůcek v Budapešti zřízena jest stálá komise odborníkův, jejíž úkolem jest zdokonalování učebních pomůcek ve školách uherských.

Komise tato sbírá a studuje cizé pomůcky učební, pořizuje sbírky domácích přírodnin, sbírá školské památky a starožitnosti a j.

Učební knihy školní vydává vláda v 8 řečích.

Vydání uherského ministerstva vyučování činila r. 1869. 1,074.000 zl., r. 1885. 5,548.668 zl. a byla rozpočítána na rok 1887. na 6,579.717 zl.

Na r. 1890. jsou rozpočítána řádná vydání ministeria kultu a vyučování na 6,971.260 zl., vydání mimořádná na 567.299 zl.

Nepopíratelné úspěchy, jež Uhři i v kulturním i v hospodářském ohledu od r. 1868. dosáhli,**) vzpružují jich sílu a

*) Akademie umělecké byly r. 1884.—85. v naší polovici říše 4, při nich bylo 117 profesorů, 1337 posluchačův (akademie výtvarných umění ve Vídni, umělecká škola v Krakově, konservatoře ve Vídni a v Praze); v zemích uherských 6 při nich bylo 76 profesorů, 1039 posluchačův (3 hudební školy, divadelní škola, vzorná škola ku kreslení a umělecká malířská škola, vesměs v Budapešti).

**) Důležitou známkou vývoje politického a kulturního života vůbec jest zajisté také rozvětvení a rozšíření národního časopisectva. Roku 1885. čítalo 11

sebevědomí k rozhodnějšímu ještě postupování k cílům jich národním a politickým programem jasně vytknutým.

Školy doplňují filantropické a humanitní ústavy ku vychovávání a opatrování hluchoněmých, slepých, blbých a j. mrzákův.*)

budapeštských denníků maďarských 74.000, 5 v Budapešti vycházejících denníků německých 72.000 odběratelů. Nejrozšířenější jsou journaly opoziční.

Odběratelů čítaly: Egyetértés 12.000, Pesti Napló 7000, Nemzet 4000, Függetlenség 5000, Budapesti Hirlap 12.000, Pesti Hirlap 6000, Budapest 18 000, Fővárosi Lapok 4000, Magyar Allam 2000, Magyar Koróna 2000, Magyar Föld 2000.

Pester Lloyd 24.000, Politisches Volksblatt 20.000, Budapesti Tagblatt 6000, Neu. Polit. Volksblatt 12.000.

*) Ústavů pro hluchoněmé bylo

	r. 1876.		r. 1889.	
	ošetřováno hluchoněmých		ošetřováno hluchoněmých	
v naší polovici říše	15	1173	17	1389
v zemích uherských	1	92	2	166
v celé říši	16	1265	19	1555

Ústavů pro slepé bylo

	r. 1876.		r. 1885.	
	opatrováno slepých		opatrováno slepých	
v naší polovici říše	8	388	10	613
v zemích uherských	1	77	1	89
v celé říši	9	465	11	702

V Uhrách bylo r. 1888.—89. 10 škol pro hluchoněmé, v nichž bylo 3000 hluchoněmých ve stáří školou povinném vychováváno, 1 ústav pro slepé (r. 1885. 89 slepých), 69 sirotčinců atd.

Roku 1880. bylo sčítáno

	v naší polovici říše	průměrně na 100.000 obyv.	v Uhrách	průměrně na 100.000 obyv
hluchoněmých mužů	15935	150	10.589	136
„ žen	13.023	115	9.285	117
slepých mužů . . .	10.622	100	10.242	131
„ žen	9.472	84	10.597	134
blbých mužů	17.265	162	10.204	131
„ žen	15.148	134	8.468	106
bláznů mužů	6.880	64	6.691	86
„ žen	6.236	55	6.118	77

Z filantropických ústavů uherských vyniká vácovský ústav pro hluchoněmé (96 chovanců), židovský ústav pro hluchoněmé v Budapešti (60 chovanců) V zemském ústavu pro slepé jest ošetřováno 87 slepých.

IV.

Různost poměrů a zájmů národohospodářských obou polovic říše nejostřeji vyniká v zemědělství. Říše Rakousko-uherská jest sice u výrobě obilí aktivní, avšak naše polovice říše, království České u výrobě této aktivní není,*) zvláště proto, že se při našem nákladném intensivním zeměvzdělání pěstování obilí co možno obmezuje a výnosnější pěstování obchodních rostlin, cukrovky a j. co možno rozšiřuje a protože také obyvatelstva (konsumentů plodin) v našich průmyslových zemích poměrně více přibývá, nežli v zemích převážně nebo výlučně zemědělských.

Však země uherské jsou v pěstování obilí aktivní a také rozvaha jich tržby mezinárodní jest toliko vývozem plodin a meliv aktivní.

Plodné půdy bylo dle posledního upravení pozemkové daně

	v naší polovici říše	v zemích uherských
	v hektarech	
dohromady	28,290.656	30,709.283
půdy neplodné	1,711.782	1,791.437
	30,002.438	32,500.720*)

Občanských nemocnic bylo				
r. 1876.			r. 1882.	
	nemocní byli ošetřováni		nemocní byli ošetřováni	
		dni		dni
v naší polovici říše	490	5,999.063	545	7.375.814
v zemích uherských	86	2,011.875	324	3,272.132
v celé říši	576	8,010.958	869	10,647.946
Blázinců bylo				
r. 1876.			r. 1885.	
	choromyslní ošetřováni		choromyslní ošetřováni	
		dni		dni
v naší polovici říše.	27	1,833.965	26	2,609.496
v zemích uherských	2	257.951	4	509.763
v celé říši	29	2,091.916	30	3,119.259

*) Z veškeré půdy připadalo

	v naší polovici říše	v zemích uherských
na pole a zahrady . .	36·7 ⁰ / ₁₀	37·7 ⁰ / ₁₀
vinice	0·8 ⁰ / ₁₀	1·3 ⁰ / ₁₀
luka a pastviny . . .	23·8 ⁰ / ₁₀	26·2 ⁰ / ₁₀
lesy	32·6 ⁰ / ₁₀	28·8 ⁰ / ₁₀
plodné půdy	93·9 ⁰ / ₁₀	94·0 ⁰ / ₁₀
neplodné	6·1 ⁰ / ₁₀	6·0 ⁰ / ₁₀

Čistý výnos katastrální byl při posledním upravování pozemkové daně vypočítán:

	v Chorvátsku		
	v Uhrách zl.	v Sedmihradsku zl.	a Slavonii zl.
Dohromady zl.			
při polích a lukách	115,132 000	8,861.000	14,216.000
při vinicích	6,737.000	304.000	1,229 000
při lesích	6,750 000	1,145.000	2,081.000
	128,619.000	10,310 000	17,526.000
			156.456.000

Průměrný výnos jest při jitře vinic 5—12 zl., při lesích v kraji při Dunaji 1—2 zl., v Sedmihradsku 8 kr. Při polích a lukách jest průměrný výnos ve 4 komitátech po jitře menší nežli 1 zl.; v 16 komitátech obnáší 1—2 zl., ve 12 2—3 zl., v 5 3—4 zl., v 12 4—5 zl. v 10 5—6 zl. a v 6 převyšuje 6 zl.

Výnos tento jest zajisté nepoměrně nízký, a proto není také na tomto základě vyměřená pozemková daň tak velkým břemenem zemědělství jako v naší polovici říše; platí se na př u Velkého Varadína v úrodné jižní poloze blíže železnice z jitra pole 1 zl. 35 kr. daně atd.

Veškerý katastrální výnos polí a zahrad činí 110 mil. zl., z Uher se však vyváží po uhrazení domácí spotřeby a nové setby asi za 250 mil. zl. (v letech čtyřicátých za 24·4 mil. zl.) zemědělských plodin do ciziny!

Kapitalisujeme-li katastrální výnos 4 proc., tedy by stály pozemky v zemích uherských 3666 mil. zl. Hovězí dobytek (4·6 mil. kusů) cení se na 345 mil., ovce a kozy (9·3 mil. kusů) na 37 mil., koně (2·1 mil. kusů) na 189 mil., černý dobytek (6 mil. kusů) na 90 mil., drůbež, včely a pod. na 25 mil., dohromady na 686 mil. zl. Menší hospodářský inventář oceňuje se na 225

	v hektarech	v hektarech
polí	10,636.872	12,887.688
luk	3,078.172	3,458.564
zahrad	372.060	400.633
vinic	248.326	425.497
pastvin	2,663.908	4,313.514
alp	1,399.780	—
lesů	9,777.414	9,130.526
rybníků, jezer a bahen	114.124	92.860

V Chorvatsku a ve Slavonii jest 86·63 proc., v Hranici 80·15 proc. veškeré rozlohy plodné půdy, z toho připadá v Chorvatsku a ve Slavonii 30·68 proc. na role, 1·97 proc. na vinice, 12·98 proc. na louky a zahrady, 11·23 proc. na pastviny a 43·2 proc. na lesy. V Hranici jest 20·53 proc. polí, 1·07 proc. vinic, 17·96 proc. luk a zahrad, 11·69 proc. pastvin a 34·75 proc. lesů.

mil. zl. Dle těchto výpočtů Keletiových by stály statky zemědělské i s dobyt看em v Uhrách a v Sedmíhradsku, počítaje i hospodářské budovy (466—500 mil. zl.) za 4000—5000 mil. zl.

Uhry náleží zajisté k nejmírodnějším zemím v Evropě. Dokud rolník uherský plodiny své nemohl zpeněžit, dotud se arcí v Uhrách toliko extensivně hospodařilo. Rolník pracoval pouze, aby opatřil své potřeby a aby zaplatil daně. Proto také nenastrádalo rolnictvo uherské jistín k intenzivnímu hospodářství potřebných, jichž nedostatkem zemědělství uherské dosud jest velice svíráno.

Proto jsou dosud také ceny pozemků v Uhrách poměrně nízké, rovnajíce se $\frac{1}{5}$ — $\frac{1}{10}$ cen pozemků v Dol. Rakousích a jsou asi na té úrovni*) jako ceny pozemků ve Spoj. Obeích Severoamerických.

Ceny pozemků při stálém stoupání nákladů výroby a při klesání cen obilí i proto poměrně nestoupají, ale spíše ještě klesají, že není na ně kupců a protože lid stále více v městech se soustřeďuje, nalezaje tam při průmyslu lepšího výdělku, nežli na venkově při zemědělství.

Tímto soustředováním se dělnictva v městech také mzdy dělníků zemědělských poměrně ku mzdám dělnictva průmyslového vzrůstají.**)

Nedostatek pracovních sil a nedostatek kupitelů jsou zajisté hlavní překážky rychlejšího vývoje zemědělství v Uhrách.

*) V Uhrách bylo prodáno v l. 1868.—84. 215 státních panství s

369.517	jiter pozemků	za 39,687.969	zl.
400	„ stavení	„ 1,584.831	„
306	„ regalíí	„ 4.773.653	„
	dohromady	za 46,046.453	zl.

Na prodej bylo ještě

145.432	jiter pozemků ceněných	za 19,642.272	zl.
111	„ stavení	„ 1,203.350	„
550	„ regalíí	„ 13,586.411	„
	dohromady	za 34,432.039	zl.

Bylo tedy prodáváno při státních statcích v l. 1868.—84. jitra průměrně za 107 zl., a při statcích, jež byly ještě na prodej, bylo oceněno jitra za 135 zl. Jitra polí při selských statcích se prodávalo v komitátu Stol. Bělehradském po 90—120 zl., (luk po 100—110 zl., pastvin po 20—60 zl.) v přešpurském a nitranském komitátu po 160—170 zl., biharském po 220—250 zl., aradském 90—204 zl., solnockém 150—300 zl., hontským 200—350 zl., čanádským 160 až 180 zl. atd.

**) R. 1888. byly průměrné mzdy průmyslového dělnictva v obvodech obchodních komor:

Dle statistiky z r. 1880 připadal v Uhrách průměrně sotva 1 dělník na 5 jiter vzdělané půdy. V Debrecině připadalo na 1 dělníka 12·5 jiter poli atd. Při tomto nedostatku dělnictva jest zajisté používání strojů životní otázkou zemědělství uherského, avšak jich rozšiřování překáží poměrně velký nedostatek peněz uherského rolnictva.

Cena pozemků zajisté také v Uhrách s rozkvětem průmyslu a s přibýváním obyvatelstva, přibýváním movitého kapitálu bude vzrůstat. —

Zemědělské statky v Uhrách, statky malé i velké stíženy jsou velkými a to drahými dluhy hypotekárními; jichž na př. toliko v l. 1875.—76. o 162 mil. zl. přibylo. Již r. 1884. bylo v mnohých krajinách uherských průměrně po jitre při menších usedlostech (do 10 jit. rozlohy) přes 60 zl. vtělených dluhů. *) A jak velké byly dluhy neknihovní, směnečné?

	mužští kr.	ženské kr.	mladiství dělníci kr.
(aradské	30—120	50	10—26
kološské	30—150	30— 50	30—40
budapeštské	90—280	50— 60	10—55
debrecínské	40—210	25— 90	30—40
rjecké	100—250	30— 70	20—60
košické	50—120	30—100	20—40
miškolecké	50—260	25—100	25—70
pětikostecké	60—200	25— 90	25—60
prešpurské	50—250	20—100	12—60
temešvárské	80—230	40— 50	20—60
šoproňské	40—250	30—100	20—80

*) Při nemovitostech bylo dluhů

rok	nově vtěleno		vymazáno	
	v naší polovici	v zemích	v naší polovici	v zemích
	říše zl.	uherských zl.	říše zl.	uherských zl.
1877.	283,849.658	144,332.585	245,132.469	72,649.991
1878.	262,140.628	135,751.857	242,186.472	83,876.404
1879.	258,096.006	142,276.367	228,034.999	80 699.779
1880.	267,139.104	149,269.985	266,504.781	107,728.385
1881.	289,071.060	178,426.562	260,967.380	123,849.748
1882.	308,275.540	290,199.248	278,301.403	126,829.287
1883.	301,786.146	185,593.392	250,308.122	172,200.230
1884.	307,422.561	222,141.837	236,474.660	128,204.133
1885.	301,327.842	184,784.670	232,062.517	128,649.005
1886.	317,564.036	202,224.273	236,948.754	127,050.489

Malé rolnické usedlosti jsou v Uhrách nyní, hlavně důmyslným přičiněním židovských kapitalistů, již tak zadluženy, že jest menší rolník po výtce toliko námezdným dělníkem svého věřitele.

Hypotekární úrok jest dosud příliš vysoký $5\frac{3}{4}$, 8 a více procentní.

Tím se také vysvětluje, že v Uhrách ústavy hypotekární mohou vyplatiti 12, 16 proc. i vyšší dividendy a nemůže býti s podivením, že se exekucní prodeje rolnických usedlostí v Uhrách úžasné rozmnožují.*)

Knihovních břemen tedy

rok	v naší polovici říše		v zemích uherských	
		zl.		zl.
1877.	ubylo	38,717.189,	ubylo	71,682.594
1878.	»	19,954.156,	»	51,875.453
1879.	přibýlo	30,061.007,	přibýlo	61,576.588
1880.	ubylo	631.323,	ubylo	41,541.000
1881.	přibýlo	28,103.680,	přibýlo	54,576.811
1882.	»	22,974.157,	»	63.369.961
1883.	»	51,478.024,	ubylo	13,393.162
1884.	»	70,947.901,	přibýlo	93,937.704
1885.	ubylo	69,265.325,	ubylo	56.135.665
1886.	přibýlo	80,615.282	přibýlo	75,173.784

Hypotekárních dluhů připadalo r. 1886. průměrně na

	čtvereč. kilom.	na 1 obyv.
ve Francii	15.000 zl.	218 zl.
v Itálii	18.000 „	189 „
v Nizozemsku	20.000 „	172 „
v naší polovici říše . . .	14.000 „	189 „
v Uhrách	5.000 „	71 „

*) Rolnických statků bylo exekučně prodáno:

rok	v zemích uherských	v naší polovici říše
	za zl.	za zl.
1877.	14,393.536	31,795.395
1878.	15,385.380	34,149.056
1879.	16,671.848	36.680.140
1880.	17,421.560	40,597.557
1881.	19,242.742	37,201.678
1882.	13.122.644	29,078.962
1883.	13,080.335	25,800.957
1884.	13,117.931	23.660.455
1885.	12,105.220	19,867.862
1886.	11,918.110	22,105.463

Velkostatky vykořisťují bezohledně po výtce židovští nájemníci. Při nynějších nízkých cenách plodin a při poměrně vysokém úroku v Uhrách intensivné hospodaření se tam nevyplácí a provozují je po výtce toliko nejzámožnější, hlavně peněžíčtí velkostatkáři.

Zemědělská výroba v Uhrách jest namnoze velice ztížena velikou rozlehlostí obcí, k nimž náleží mnohdy pozemky od statku i více mil vzdálené. Tím se náklady hospodářské nepoměrně zvyšují, dohlídka k pracím i střežení plodin velice se znesnadňuje a zdražuje.*)

Přílišná tato vzdálenost pozemků jest také čelnou příčinou, že se pozemky takové vydatně nemrví, jestli dopravování mrvy na takové vzdálenosti zvláště v Uhrách velice obtížné a nákladné.

Ačkoliv jest pozemková daň v Uhrách na základě velmi nízkých výnosů katastrálních ukládána, přece jsou přímé daně v Uhrách poměrně vysoké.**)

Přímé daně vynášely:

roku	v naší polovici říše	prům. na 1 obyv.	v Uhrách	prům. na 1 obyv.
1876.	90,941.594 zl.	4 zl. 21 kr.	60,705.225 zl.	3 zl. 94 kr.
1880.	95,032.886 »	4 » 29 »	62,745.555 »	4 » 01 »
1885.	100,294.971 »	4 » 39 »	74,917.106 »	4 » 52 »
1886.	101,639.572 »	4 » 48 »	71.834.809 »	4 » 28 »
1887.	105,241.699 »	4 » 53 »	74,073.393 »	4 » 37 »

Při těchto exekučních prodejkách se nedostalo na knihovní věřitele:
v zemích uherských v naší polovici říše

rok	za zl.	za zl.
1877.	6,180.723	23,703.252
1878.	8,151.009	34.082.356
1879.	8,176.589	32,227.781
1880.	5,923.647	47,348.802
1881.	6,411.709	33.858.855
1882.	4,003.680	21,097.989
1883.	3,910.655	20,825.278
1884.	2,321.559	13,013.988
1885.	2,515.653	12,045.957
1886.	5,914.344	13,679.054

*) Vláda učinila r. 1889. předlohu zákona o polní policii, jenž jest velké důležitosti pro ochranu polního majetku, jakož i pro zvelebení zemědělské výroby vůbec, protože se také ku chovu dobytka, ku sázení stromů, hubení škodlivého hmyzu, k ochraně zvířat, ku včelařství a hedbávnictví atd. vztahuje.

**) V r. 1845. činily veškeré státní příjmy v Uhrách 47.6 mil. zl., vydání státní v Uhrách činila r. 1876. 243,514.000 zl., 1887. 350,283.000 zl.

Daň pozemková vynášela:

roku	v naší polovici říše	v Uhrách
1876.	36,021.615 zl.	26,752.909 zl.
1880.	36,830.199 „	26,085.718 „
1887.	35,136.767 „	23,833.276 „

Potravní daně vynesly v Uhrách r. 1876. 12,468.526 zl.,
r. 1887. 34,837.118 zl. atd.

Průměrně připadalo na 1 obyvatele v Uhrách

	přímých daní	nepřímých daní	dohromady
r. 1876.	3.94	0.81	4.75 zl.
r. 1888.	4.37	2.07	6.44 „
v naší polovici říše			
r. 1876.	4.21	2.71	6.92 zl.
r. 1887.	4.54	3.95	8.48 „ *)

Velkou překážkou vývoji zemědělství v Uhrách jest zajisté lhostejná setrvačnost a netečnost maďarského rolníka ku veškerému pokroku, jeho vrozený odpor proti všem změnám ve zděděném způsobu zeměvzdělávání.

Pokroku zemědělství v Uhrách zvláště od let šedesátých razí cestu mnozí velkostatkáři, kteří s velikými náklady zřizují vzorná hospodářství, zavádějící při nich dokonalé stroje a j. Zvláště velkostatky pěněžníků staly se v Uhrách školou intenzivního zeměvzdělávání.

Rolníka uherského konečně také zvýšené potřeby a rostoucí daně a j. donucující ku zvelebování své živnosti. Ku vývoji a rozvoji zemědělství velice přispěl stát zdokonalením spojení, účelným, soustavným a rychlým doplněním sítě železnic, racionelnou politikou sazbou, slovem usnadněním tržby obilí na trzích domácích, jakož i vývozu plodin a obilí do ciziny.

Intenzivní mezinárodní konkurence vyburcovala také maďarského rolníka z ospalého přidržívání se starých zvyků a valně přispěla ku vymaňování zemědělství uherského z někdejších primitivních poměrů. Mocnou pružinou zvelebení zemědělství v

*) Na 100 km.² plodné půdy připadalo dle Keletiho průměrně přímých daní ve Francii 265 zl., v Uhrách 386 zl., v Itálii 485 zl. a v Nizozemsku 1024 zl. atd.

Keleti vypočítává vzrůstání daní v Uhrách připomíná: „Avšak neplatíme alespoň tyto daně jako provincie ku cizím účelům, ale brž používáme jich jako samostatný stát k účelům zemským a účtujeme s druhou polovicí říše toliko dle smluvené quoty“

Uhrách jest zajisté také rozkvétající domácí průmysl, t. vzrůstající domácí spotřeba plodin zemědělských.

Stát podporuje vývoj zemědělství především také účinným podporováním hospodářských škol, zakládáním vzorných hospodářství a zřizováním zkušebních stanic zemědělských, zaopatřováním dobrých semen, udělováním hmotných podpor společností i jednotlivcům ku podnikání důležitých oprav zemědělských.

Podporou vlády podnikány jsou stále zemědělské výstavy, zvelebováno vinařství, hedbávnictví atd. V Uhrách dávno již jsou zřízení zemědělských inženýrů atd.

Veškerá iniciativa v těchto oborech vychází od vlády, kteráž dosud v tomto podnikání ve svépomoci rolnictva uherského valné podpory nenalezá. Ano, vláda musí také hospodářským časopisům udíleti značné podpory, mají-li vůbec vycházeti.

Horečná tato činnost vlády sice svědčí o velké horlivosti u střežení zájmův uherského zemědělství, avšak tímto neustálým pomaháním státem umrtvována jest zdravá svépomoc, jež jest nejmocnější pružinou trvalého, zdravého pokroku a vývoje zvláště při zemědělství. Přílišné toto pomahání a podporování státem při všem a ve všem zvrhne se konečně v poručnickování, v uniformování a lid si navykne také ve všem lhostejně a přímo fatalisticky v pomoc a ve spásu moci státní spoléhati.

V Uhrách se ani spolky hospodářské*) bez neustálého pobádání a hmotného podporování státem nezakládají.

Roku 1881. byla založena lučební stanice zkušební ku lučebnému zkoušení plodin a zboží, ku podnikání odborných pokusů razících cestu netoliko ku povznesení zemědělství, ale také domácího průmyslu.

Vláda zavedla s nemalým nákladem kulturní techniky v Uhrách. Meliorování se však v uherských zemích dosud proto valně nerozšířilo, protože se nedostávalo ku pracím těmto potřebné levné jistiny.

V.

Od let čtyřicátých přibýlo v Uhrách dle Keletiho výpočtů 6 mil. jiter plodné půdy.

*) V Uhrách čítaly hospodářské spolky

r. 1881.	19.622 členů,	1,047.442 zl. jmění	32.986 zl. státní subvence.
r. 1882.	25.818 „	1,214.334 „	56.083 „

Spolky tyto r. 1882. přijaly 402.137, zl. vydaly 373.522 zl.

V l. 1876.—85. bylo oseto a osázeno průměrně ročně		
(v hektarech)	v naší polov. říše	v zemích uherských
pšenici	1,025.680 (11·12%)	2,556.035 (28·15%)
žitem a směskem	19,383.017 (21·01%)	1,175.377 (12·94%)
ječmenem	1,069.051 (11·59%)	986 520 (10·86%)
ovsem	1,795.312 (19·46%)	1,056.794 (11·64%)
kukuřicí	343.189 (3·72%)	1,867.734 (20·57%)
luštěninami	253.263 (2·75%)	40.352 (0·44%)
zemáky	1,004.286 (10·89%)	414.793 (4·57%)
cukrovkou	197.690 (2·14%)	31.283 (0·34%)

Výnos sklizně v hektol. v průměru let 1876. 85.

při	v naší polovici říše		v zemích uherských	
	po ha.	dohromady	po ha.	dohromady
pšenici	14 27	14,633 918	12·44	31,794.422
žitě a směsku	13·48	26,136.344	11·67	13,716 669
ječmeni	15·60	16,676.431	15·30	15,098.353
ovsu	18·49	33,198·722	17·26	18,244.981
kukuřici	17·36	5,957.674	16·28	30,414·611
luštěninách	10·23	2,591.249	10 00	403·485
zemáčích	93·33	93,731.092	72 54	30,089.914
cukrovce	188·43 q	37,410.520 q	180.53 q	5,647.541*)

*) V zemích uherských bylo sklizeno r. 1873.

průměrně bylo sklizeno po ha r. 1882.

	po ha		po ha	r. 1873.		r. 1882.	r. 1882.	
	hl.	hl.		hl.	hl.		hl.	hl.
zimní pšenice . . .	1,975.787	13,030.034	2,312.480	43,765.007	6·95	18·93		
zimního žita . . .	1,273.808	6,270.450	1,049.254	17,168.935	4·92	16·36		
špaldy	5·520	59·971	3·471	54·434	10·86	18·56		
směsku	249.820	1,575.675	204.343	3,691.899	6·31	18·07		
jarní pšenice . . .	166.424	1,046.123	181.962	2,665.611	6·29	14·65		
jarního žita . . .	22.790	130.172	39.035	616.962	5·71	15·81		
chlebovin . . .	3,694.149	22,112.425	3,790.545	67,972.858	5·99	17·93		
zimního ječmena . .	42.288	380.617	60.729	1,334.072	9·00	21·97		
jarního ječmena . .	859.813	9,518.961	910.076	18,951.734	11·07	20·82		
ovsa	1,023.831	12,426.064	998.678	23,786.593	12·14	23·82		
prosa	38.059	235.523	43.652	646.397	6·19	14·81		
pohanky	23.004	132.852	17.339	217.581	5·78	12·55		
viky	36.224	311.213	45.673	700.906	8·59	15·35		
hrachu, čočky, bobů	36.270	206.758	39.523	484.135	5·70	12·25		
kukuřice	1,534.266	12,240.240	1,893.772	37,891.363	7·98	20·01		
zemáků	354.577	8,417.816	385.773	42,713 460	23·74	110·72		
zimní řepky	176.328	1,658.367	90.776	946.226	9·41	10·42		
jarní řepky	4.967	37.016	4.599	56.641	7·45	12·32		
lněného semena . .	5.110	26 387	*)	77.913	5·16	7·31		
konopného semena .	15.480	81.886	*)	783.522	5·29	12·04		

V letech 1883.—87. bylo průměrně ročně sklizeno:

		v naší		v zemích	
		polovici říši	uherských*)	v celé říši	
pšenice	hektol.	16,098.000	40,422.000	56,520.000	
žita	»	27,562.000	15,539.000	43,101.000	
směsku	»	364.000	3,366.000	3,730.000	
ječmene	»	18,453.000	16,494.000	34,947.000	
ovsa	»	36,367.000	20,727.000	57,084.000	
kukuřice	»	6,502.000	33,740.000	40,242.000	
čočky a pohanky	»	3,116.000	985.000	4,101.000	
luskovin	»	2.836.000	1.394.000	4,230.000	
zemáků	»	113,544.000	36,869.000	150,413.000	
lenu	q	438.000	47.000	485.000	
konopí	»	212.000	440.000	652.000	
tabáku	»	34.000	566.000	600.000	
chmele	»	67.000	8.000	75.000	

Výnos žní byl ceněn r. 1887.

	v naší polovici říši		v zemích uherských	
	zl.		zl.	
při pšenici	113,495.000		262,835.136	
» žitě a směsku . .	144,094.200		81,250.684	
» ječmeně	84,441.900		67,808.596	

	q.	q.	q.	q.	q.
tabáku	47.892	204.513	61.921	702.016	5'02 11'34
lenu	6.705	24.379	10.664	44.022	3'64 4'13
konopí	60.676	361.061	65.052	444.964	5'95 6'84
cukrovky	17.482	1,630.304	32.615	6,744.175	93'25 206'78
řepy	38.641	2.493.917	67.033	19,084.009	64'54 284'70
jetelc, vojtěšky . .	122.921	2,696.940	181.628	6,464.861	21'94 35'59
vikového směsku a p.	136.461	2.845.478	176.121	4,673.819	20'85 26'54
lučného sena . . .	2,471.013	34,001.656	2,619.427	55,927.419	14'48 22'43
slámy	—	71,385.310	—	?	— —
úhorů	2,236.865	—	2,157.787	—	— —

*) Osetá plocha počítána jest při lenu a konopí.

*) V Uhrách bylo sklizeno

v letech	pšenice	žita	ječmene	ovsa	kukuřice	luskovin	zemáků
1876.—85.	hl.	hl.	hl.	hl.	hl.	hl.	hl.
prům. ročně	31794422	13716669	15098353	18244981	30414611	403485	30089914
roku 1885.	40107651	14757209	19141210	19186829	38446905	495906	38607397
„ 1886.	36215434	13264413	13343882	19379447	29767527	434479	32839263
v naší polov.							
říše r. 1886.	14633918	26136344	16676431	33198722	5957674	2591249	93731092
roku 1885.	17015680	27984480	18344870	33389650	7008060	2635145	129737065
„ 1886.	15733600	27043414	18767760	39730156	6766480	3045620	117590190

r. 1886 ovse	88,821.500	44,970.118
» kukuřici	25,488.600	85,597.025
» čočce a pohance	11,794.500	2,061 719
» řepce	4,768.900	3,233.112
» zemáček	175,922.700	36,840.735
» jeteli	262,994.000	19,189.340
dohromady	911,820.800	603,786.465
r. 1886.	933,363.400	544,393.221
r. 1885.	968,546.000	602,341.595

Sena bylo sklizeno průměrně ročně v l. 1876.—85.:

v naší polovici říše	100,326.938 q
v zemích uherských*)	46,903.746 q

Výnos žní v Uhrách r. 1890. vypočítán byl statistickou kanceláří budapeštskou takto: sklizeno bylo:

	po jitře q	po jitře q	dohromady q
pšenice	5,244.915	8.02	43,034.204
žita	21,847.51	7.02	15,345.215
ječmene	1,778.766	7.07	12,584.412
ovsa	1,766.684	5.01	8,855.070
olejky	153.270	5.55	850.192

Pěstování rýže v Uhrách teprv císař Josef II. ujmáti se počal. V novější době v l. 1872.—73. po výtce vlivem a přičiněním vlády založena byla rýžovna v Pekle při Kis-Sztapár-Ujvidokském průplavu v rozloze 100 jiter.

Min. Kemeny zavedl r. 1880. nový stroj na luštění rýže nímž se odpadky při luštění ze 65 na 7 proc. redukovaly.

V Rjece založeny jsou velké závody na luštění rýže a na vyrobování rýžového škrobu, jež vláda podporuje úlevami při celně a dopravě a j.**)

	*) V Uhrách bylo sklizeno		sená	vína
	cukrovky	q.		
v letech 1876.—85 průměrně ročně	5,647.541	46,903.746	4,511.389	
	roku 1885. 5,954.179	50,145.429	5,422.675	
	„ 1886. 6,257.066	54,429.217	3,993.75	
v naší polovici říše v l. 1876.—85	37,410.520	100,326.938	3,414.701	
	roku 1885. 25,373.370	93,925.875	4,000.850	
	„ 1886. 32,984.870	93,127.944	3,722.135	

**) Akciová továrna na luštění rýže a na výrobu rýžového škrobu byla v Rjece r. 1881. založena, zaměstnává 250—300 dělníkův, spracuje ročně asi 500.000 q rýže.

Uherská rýže prodávala se r. 1889. v Budapešti q po 18—20 zl.

Uhry poměrně často postiženy bývají suchem. Suchých, neúrodných let bylo v Uhrách v l. 1789.—1864. 19, neúrodná leta následkem mokra a zimy byla v době té 3. Sucha*) přibývá po výtce pustošením lesů, vysušením bařin, upravováním řek bez ohledu na umělé podvodňování a j.

*) Jaké ztráty utrpěly Uhry na př. neúrodou r. 1889. zaviněnou suchem z tohoto porovnání patrné:

	v roku 1887.		roku 1888.		roku 1889.	
	v Rakousku	v Uhrách	v Rak.	v Uhr.	v Rak.	v Uhr.
pšenice	14'2	41'8	13'06	37'8	10'8	25'8
žita	22'4	20'1	20'01	12'6	17'1	10'8

Bylo tedy r. 1889. v Uhrách sklizeno pšenice více oproti r. 1888. téměř o 17 mil., oproti r. 1887. o více nežli 12 mil. q. méně sklizeno.

V Uhrách bylo sklizeno

	r. 1882.	r. 1883.	r. 1884.	r. 1885.	r. 1886.	r. 1887.	r. 1888.	r. 1889.
pšenice	37'1	24'9	28'7	31'1	28'4	41'9	40'1	25'8
žita	15'5	12'1	12'7	12'3	11'4	15'6	13'0	10'9
ječmene	13'0	8'6	10'5	12'2	8'7	12'9	10'5	7'7
ovsa	9'3	7'1	9'1	8'6	9'1	9'9	9'0	6'7
řepky	0'6	0'6	0'7	0'5	0'6	0'3	0'6	0'3
dohromady . .	75'5	53'3	61'7	64'7	58'2	80'6	73'2	51'4

Výnos žní byl ceněn r. 1886. na 380'6 mil., r. 1887. na 460 mil., r. 1888. na 411'5 mil. a r. 1889. na 340 mil. zl.

Dle Beerhoma bylo sklizeno pšenice v Evropě:

v	r. 1890.	r. 1889.	r. 1888.
	h e k t o l i t r ů		
Belgii	7,269.500	6,542.570	5,815.620
Britanii	26,170.300	27,580.570	27,074.620
Bulharsku	11,631.270	12,794.360	13,085.140
Dansku	2,180.850	1,817.300	1,395.850
Francii	101,773.350	114,131.540	100,081.000
Italii	39,691.600	36,580.540	36,725.930
Německu	34,893.750	30,895.480	33,448.540
Nizozemsku	2,180.850	2,180.860	1,744.690
Norvéžsku a Švédsku	1,453.900	1,491.700	1,488.790
Portugalsku	2,907.800	2,807.810	2,471.640
Rakousku	15,992.900	13,230.390	18,022.600
Rumunsku	20,354.670	15,824.290	20,529.140
Rusku	87,234.300	68,957.490	113,404.590
Řecku	4,361.700	3,998.290	4,216.350
Srbsku	3,634.750	2,180.860	3,125.900
Španělsku	29,078.100	26,751.850	23,902.200
Švýcarsku	872.340	872.340	726.950

Nákladným a nezdařeným upravením Tisy bylo vysušeno celé Potisí.

Keleti touží, že posud výnos žní v zemích uherských je malý: »Klidíme při hojné úrodě ročně 25—30 mil. hl. pšenice, ve Francii 104—105 mil. hl. U nás vynáší půda po ha. 10 hl., ve Francii 20—22 hl., ano mnohdy i 28—38 hl. Průměrný výnos polí jest toliko ještě ve dvou zemích nižší nežli v Uhrách, t. v Rusku (průměr 7—8 hl.) a v Rumunsku (průměr 8—9 hl.)

Ve Francii arcíť se půda hojně mrví, hluboko oře a rigoluje, v Uhrách se oproti tomu i při velikém dostatku a láci mrvy málo kdy mrví. obyčejně toliko na 3 palce podorává atd.*

V Uhrách jsou dosud pole, na nichž se po 30 let po sobě bez mrvení seje a na nichž i potom ještě vyrůstá kukurice do 4 met. výše. Intensivním hospodařením může býti jistě výnos sklizně v Uhrách zdvojnásoben. Jaký vliv bude mítí takové rozmnožení výroby zemědělské v Uhrách na naše zemědělství, na tržbu plodinami v naší polovici říše? —

VI.

Na obilních trzích jest naší polovici říše podnikati netoliko konkurenční zápasy s Ruskem, se státy balkánskými a zámořskými, ale především s Uhry. Ano, země koruny uherské jsou naším nejmnocnějším a také nejdůležitějším naším soupeřem na trzích plodinových, jakož i na trzích melivem a to netoliko v cizině, ale také v královstvích a zemích naší polovice říše. K tomuto poměru naší polovice říše k zemím uherských neběře se dosud u nás při uvažování o krisi zemědělské a při uvažování o prostředcích, jimiž by měla býti zažehnána neb alespoň oslabena, náležitý zřetel a to proto, že jsme si již uvykli také v politice hospodářské bez hlubšího přemýšlení spravovati se za časté planými a čím planějšími tím nebezpečnějšími hesly, nic toho nedbajíce, že mnohdy agitací svou za pány Maďary kaštany z ohně vytahujeme a vodu na jejich mlýny naháníme.

Turecku (v Evropě) . .	11,631.240	11,922.020	14,539.050
Uhrách	49.432.800	33,887.470	50,037.600
dohromady . .	452.745.960	44.547.820	471,886.200

Připadalo tedy z veškeré sklizně pšenice v Evropě na Uhry r. 1888. 10,9 proc. (na Rakousko 3,5 proc.), r. 1889. 8,1 proc. (na Rakousko 3,1 proc.), a r. 1890. 10,6 proc. (na Rakousko 3,8 proc.).

Zpomínáme toliko ohnivé agitace za zavedení a za zvyšování obilních cel, z nichž Uhři na naši škodu tak vydatně kořistí atd.

Krom toho mnohdy také v hospodářském zápasu s Uhry volíme prostředků takových, jež k cíli vésti nemohou a jimiž si také u odpůrcův velké vážnosti nezískáme.

Při vzájemném poměru statoprávním obou polovicí říše Rakousko-uherské jest naše politika celní politikou kompromisův zájmův průmyslových v naší polovici říše převládajících a zájmův zemědělských převládajících v zemích uherských a proto zajisté jest řešení úkolů politiky obchodní v naší říši nenašší, nežli ve státech jiných, zvláště pak když vlivy uherské také v těchto oborech naše státní správy dosud pravidelně rozhodují.

Neblahých toho následků a důsledností nalézáme zvláště při zemědělských clech, jež jsou arcit toliko článkem politiky zemědělské, a jež by byla naprosto malomocna, kdyby nebyla doplňována racionálnou politikou dopravní, reformou zákonodárství zemědělského, upravením úvěru rolnického atd.

Naděje v zázračnou pomoc obilními cly se nesplnily, obavy však, že nimi veliký zisk vzejde zemím uherským i na trzích v naší polovici říše na naši škodu se však naplnily záhy.

Či netrpí naše zemědělství a naše mlynářství nyní uherskou konkurencí mnohem více, nežli před změnáním obilních cel? Nebo prospěla obilní cla a cla z meliva vývozu obilí a meliva v naší polovici říše sklizeného a vyrobeného? Obilní cla se stala skutečně toliko ochranným clem uherského zemědělství a mlynářství na našich trzích proti cizí i naší konkurenci.

Vývoz uherského obilí a meliv uherských na naše trhy jest valně podporován výhodnými sazbami dopravy a j. Tak n. p. r 1879. stála doprava z Pešti do Amsterdamu (asi 1500 kilom.) po kilom. 0·35 Pf., ze Somboru do Olomouce asi 0·7, z Pešti do Rjegy 0·78, z Pešti do Vídně 0·5 Pf. atd. Marné byly posud pokusy, aby v těchto poměrech byla učiněna náprava zjednáním naprosté rovnosti uherských a našich výrobatelův.

Nemalou výhodou přirozenou Uhrův proti nám také jest, že při časnější sklizni mohou nové obilí o více týhodnův dříve nežli my na trhy přivážeti a tak konjunktury obchodní lépe využítkovati.

Vzájemná tržba obou polovicí naší říše nabyla od r. 1868., ustálením dualismu, důležitosti nemalé a jest s největším politováním, že se nám v naší polovici říše spolehlivé úřední statistiky této tržby nedostává, tak že nemůžeme kontrolovati statistiku uherskou této tržby, založenou na výsledcích statistického poplatku, jenž se na uherském pomezí od r. 1882. vybírá.

Náčelník kr. uherské statistické kanceláře dr. Karel Keleti právem se chlubil ve své přednášce o mezinárodních poměrech Uher v uherské akademii věd 1885., že si Uhři dovedli prodlením tří roků zorganizovati a opatřiti dokonalou statistiku tržby, jíž se spolehlivostí sotva vyrovná statistika tržby kterého jiného státu v Evropě.

Statistika tato, založená na statistickém poplatku, jest stále pilně doplňována a poskytuje nyní správnou rozvahu národního hospodářství v Uhrách.

U nás bylo dosud na zavedení takového statistického poplatku a na pořízení spolehlivé statistiky naší tržby s Uhry marně naléháno.

Nedostatek této statistiky byl nejcitlivější, když bylo vyjednáváno o obnovení vyrovnávání s Uhry. Z tohoto zanedbání arcit měli Uhři největší prospěch.

Z Uher bylo vyváženo zemědělských plodin a surovin v letech čtyřicátých za 24·4 mil. zl.; vývoz tento počal valně vzrůstat od r. 1851., kdy byly zrušeny celní šranky na rozhraní Rakouska a Uher, a z Uher bylo r. 1889. již vyvezeno obilí, dobytka a dříví téměř za 256 mil. zl!

V těchto číslech jeví se úžasný rozkvět mezinárodní tržby uherské nejzřejměji.

Uherská tržba obilím progresivně postupovala s vývozem zemědělské výroby, jakož i se zdokonalováním prostředků komunikačních a j.

Veškerá tržba zemí koruny uherské obnášela
na země naší polovice
říše připadalo z této tržby

roku	zl.	zl.	proc.
1882.	885,454.736	674,637.220	neb 76·19
1883.	930,408.846	687,971.744	" 73·94
1884.	878,133.981	683,854.786	" 77·88
1885.	853,611.414	650,235.833	" 76·17
1886.	840,304.062	663,850.361	" 78·93
1887.	846,500.811	679,617.076	" 80·33
1888.	911,989.016	698,921.796	" 76·72

Veškerý přívoz				Veškerý vývoz			
zemí uherských		a to z naší polovice		zemí koruny		a to do naší polovice	
obnášel:		říše:		uherské:		říše:	
rok	zl.	zl.	proc.	zl.	zl.	proc.	
1882.	438,973.702	368,279.156	neb 83·90	446,481.034	306,358.064	neb 68·62	
1883.	475,830.568	373,245.909	" 78·44	454,578.278	314,725.835	" 69·23	
1884.	484,439.487	403,786.514	" 83·45	393,694.494	280,068.272	" 71·14	
1885.	455,163.231	364,524.385	" 80·09	398,448.183	285,711.448	" 71·71	
1886.	421,128.862	361,466.634	" 85·7	419,175.200	302,383.827	" 72·4	
1887.	440,619.404	379,591.432	" 86·2	405,991.407	300,025.643	" 74·0	
1888.	465,576.863	388,587.729	" 83·3	446,412.153	310,334.067	" 69·5	

Převyšoval tedy vývoz z naší polovice říše do Uher vývoz z Uher do naší polovice říše r. 1882. o 62, r. 1883. o 58·5, r. 1884. o 123, r. 1885. o 79, r. 1886. o 59·08, r. 1887. o 79·56 a r. 1888. o 78·25 mil. zl.

K bližšímu objasňování důležitostí a vzájemných poměrů tržby obou polovicí naší říše plodinami postačí následující dle úředních zpráv uherských sestavené přehledy z l. 1875.—1888.

Tržba Uher						
	pšenici	žitěm	ječmenem	ovsem	kukuřicí	dohromady
r.	q	q	q	q	q	q
1875.	3,038.000	181.000	184.000	162.000	244.000	3,809.000
1876.	3,316.000	193.000	164.000	231.000	324.000	4,228.000
1877.	3,040.000	211.000	288.000	142.000	708.000	4,389.000
1878.	3,353.000	232.800	248.300	191.200	474.300	4,679.600
1879.	3,840.000	261.700	199.900	176.000	627.100	5,104.600
1880.	3,371.000	232.800	235.900	317.800	437.100	4,594.000
1881.	3,549.000	191.600	251.500	192.600	502.000	4,685.800*)

Obilí, luskovin, mouky a j. meliv a rýže bylo do Uher**) přivezeno:

*) Průměrné ceny byly za q

r.	pšenice	žito	ječmene	ovsa	kukuřice
1871.	12·18	7·85	6·30	7·46	7·80
1872.	13·32	8·26	6·87	6·66	7·92
1873.	14·76	10·60	8·03	6·64	7·82
1874.	13·08	10·35	8·06	8·53	8·70
1875.	9·72	7·74	6·13	7·67	5·68
1876.	10·97	8·38	5·44	8·24	5·57
1877.	12·30	9·06	7·08	7·17	6·77
1878.	9·96	6·75	6·53	6·11	6·22
1879.	10·85	7·26	6·19	6·03	5·77
1880.	12·44	9·95	7·05	6·94	7·32
1881.	12·73	9·64	7·00	6·93	6·23
1884.	9·11	7·59	6·96	6·92	6·56

**) Ve výkazech uherské úřední statistiky jest: obilí, luskoviny atd. třídou VI., kteráž zaujímá: pšenici, špaldu, směsek, žito, ječmen, oves, kukuřice, pohanku, proso, luskoviny, slad. rýži, mouku a jiná meliva.

r.	vůbec q	za zl.	z Rakouska q	za zl.
1883.	2,008.976·24	18,164.168	128.060·39	1,751.040
1884.	2,042.342·41	19,737.724	169.587·01	2,254.209
1885.	3,053.808·72	28,565.329	170.480·81	1,938.499
1886.	953.364·20	10,950.998	190.698·35	2,419.319
1887.	766.800·00	9,587.410	185.540·00	2,272.773
1888.	711.210·00	8,089.738	209.841·00	2,454.861

vyvezeno bylo z Uher:

r.	vůbec q	za zl.	do Rakouska q	za zl.
1883.	15,319.679·00	162,525.199	11,136.353·36	112,215.553
1884.	13,792.909·57	130,304.286	10,420.896·15	93,926.265
1885.	16,232.053·30	132,809.491	12,003.809·07	96,312.444
1886.	15,605.279·30	136,047.496	11,637.441·91	98,356.456
1887.	16,150.380·00	134,591.665	11,846.757·00	97,518.343
1888.	20,845.142·00	173,881.896	13,880.290·00	113,247.795

Do Uher bylo přivezeno pšenice:

r.	vůbec q	za zl.	z Rakouska q	za zl.
1882.	746.271·42	6,865.697	8457·14	77.806
1883.	849.203·05	7,812.688	5962·37	54.854
1884.	774.926·03	6,576.865	2738·17	23.610
1885.	666.109·38	5,156.936	5832·74	44.779
1886.	86.429·79	696.522	6297·78	50.786
1887.	40.461·00	303.051	1114·00	8.529
1888.	61.851·00	430.540	5195·00	33.593

vyvezeno bylo z Uher:

r.	vůbec q	za zl.	z Rakouska q	za zl.
1882.	6,020.111·72	63,211.173	4,096.615·15	43,014.459
1883.	5,197.861·02	54,577.540	4,048.344·88	42,507.621
1884.	4,155.115·65	34,942.676	3,567.316·19	30,034.213
1885.	5,466.092·89	41,654.459	4,539.378·39	34,629.788
1886.	5,377.635·37	44,181.884	4,036.129·83	33,187.804
1887.	6,071.662·00	45,482.797	4,641.048·00	34,863.880
1888.	7,863.172·00	57,573.814	5,033.451·00	36,704.482

Směsku bylo do Uher přivezeno:

r.	vůbec q	za zl.	z Rakouska q	za zl.
1882.	5783·66	52.053	—	—
1883.	917·71	8,259	0·50	4
1884.	2302·71	17.404	—	—
1885.	9901·54	74.111	—	—
1886.	93·32	672	93·32	672

1887.	101.00	657	101.00	657
1888.	—	—	—	—

vyvezeno bylo z Uher:

r.	vůbec q	za zl.	do Rakouska q	za zl.
1882.	8.141.13	81.441	8.043.13	80.431
1883.	19.243.05	192.430	18.732.64	187.326
1884.	14.847.76	117.541	14.646.02	115.926
1885.	31.904.42	230.374	31.351.92	226.256
1886.	10.826.37	77.949	8.827.13	63.555
1887.	8.349.00	57.396	8.349.00	57.396
1888.	7.689.00	43.871	7.423.00	42.307

Do Uher bylo přiveženo žita:

r.	vůbec q	za zl.	z Rakouska q	za zl.
1882.	47.447.63	370.091	2567.81	20.029
1883.	21.821.76	170.210	1870.36	14.589
1884.	41.876.79	325.368	2496.07	19.367
1885.	29.578.66	208.124	5954.10	42.821
1886.	4.331.00	27.148	2027.40	12.682
1887.	4.083.00	26.162	993.00	5.750
1888.	1.237.00	6.640	823.00	4.437

vyvezeno bylo z Uher:

r.	vůbec q	za zl.	do Rakouska q	za zl.
1882.	1,120.776.36	8,742.056	920.809.44	7,182.314
1883.	1,508.051.63	11,762.802	1,374.451.34	10,720.720
1884.	1,223.098.92	9,006.610	1,184.941.24	8,731.430
1885.	1,227.530.58	8,104.521	1,209.758.78	7,988.392
1886.	1,136.802.41	7,092.227	1,129.375.60	7,045,902
1887.	1,355.096.00	7,882.858	1,337.684.00	7,784.371
1888.	1,604.137.00	8,822.754	1,578.254.00	8,680.397

Do Uher bylo přiveženo ječmena:

r.	vůbec q	za zl.	z Rakouska q	za zl.
1882.	214.256.66	1,628.351	4.413.24	33.541
1883.	218.191.80	1,658.258	2.549.53	19.377
1884.	131,247.39	1,066.316	3.460.60	28.116
1885.	166.879.76	1,142.714	7.367.35	51.464
1886.	36.405.79	239.963	9.721.78	65.016
1887.	8.105.00	59.008	6.455.00	48.053
1888.	25.795.00	174.097	23.213.00	152.759

vyveženo bylo z Uher ječmena:

r.	vůbec q	za zl.	do Rakouska q	za zl.
1882.	3,328.381·70	25,295.701	1,920.964·22	14,599.328
1883.	1,878.061·50	14,273.267	1,219.533·11	9,268.452
1884.	2,470.282·66	18,898.798	1,574.928·71	12,076.657
1885.	3,192.857·37	21,312.730	1,648.361·96	11,059.461
1886.	2,496.141·42	17,694.968	1,622.661·51	11,465.384
1887.	2,796.644·00	16,792.027	1,423.439·00	8,865.357
1888.	3,672.295·00	27,273.285	1,776.121·00	13,277.039

Do Uher přiveženo bylo ovsa:

r.	vůbec q	za zl.	z Rakouska q	za zl.
1882.	73.114·66	489.868	6600·65	44.224
1883.	49.422·00	331.127	3078·51	20·626
1884.	86.423·50	587.071	6134·57	43.387
1885.	147.347·46	944.096	1138·71	7.365
1886.	70.760·24	436.108	2536·49	15.507
1887.	45.379·00	379.892	8651·00	51.150
1888.	52.367·00	299.692	9228·00	53.929

vyveženo bylo z Uher ovsa:

r.	vůbec q	za zl.	do Rakouska q	za zl.
1882.	934.100·01	6,258.470	885.208·14	5,930.895
1883.	965.380·28	6,468.047	936.375·21	6,273.714
1884.	943.832·03	6,487.803	909.710·38	6,259.951
1885.	1,148.782·93	7,415.084	1,072.465·65	6,927.434
1886.	1,039.884·14	6,450.939	963.276·64	5,966.054
1887.	795.722·00	4,417.828	778.023·00	4,319.247
1888.	957.126·00	5,212.685	936.360·00	5,099.414

Do Uher bylo přiveženo kukuřice:

r.	vůbec q	za zl.	z Rakouska q	za zl.
1882.	1,023.444·35	6,652.388	34.421·55	222.740
1883.	470.203·70	3,056.324	3.138·65	20.401
1884.	521.685·51	3,293.774	18.149·75	115.053
1885.	1,153.301·91	7,110.972	3.879·18	23.383
1886.	200.506·32	1,102.785	8.190·24	45.046
1887.	168.538·00	966.491	6.313·00	36.205
1888.	86.884·00	434.420	3.091·00	61.455

z Uher bylo vyveženo kukuřice:

r.	vůbec q	za zl.	do Rakouska q	za zl.
1882.	977.614·54	6,354.495	821.370·71	5,338.910
1883.	1,532.601·35	9,961.908	1,296.795·52	8,429.170

1884.	930.047·46	5.873.999	884.652·12	5,586.583
1885.	1,058.791·91	6,395.332	968.930·83	5,855.019
1886.	1,400.128·85	7,700.709	1,251.601·41	6,883.808
1887.	845.145·00	4,721.971	798.811·00	4,465.850
1888.	1,146.533·00	6,359.206	1,023.807·00	5,674.849

Do Uher bylo přiveženo pohanky:

r.	vůbec q	za zl.	z Rakouska q	za zl.
1882.	1673·03	13.384	1622·73	12.982
1883.	392·30	3.138	342·12	2.737
1884.	1516·55	12.133	1516·45	12.134
1885.	2083·74	14.586	1583·72	11.085
1886.	909·95	6.369	909·95	6.369
1887.	1790·00	12.530	1790·00	12.030
1888.	4898·00	39.184	2224·00	17.792

z Uher bylo vyvezeno pohanky:

r.	vůbec q	za zl.	do Rakouska q	za zl.
1882.	6.750·47	54.004	6.340·06	50.721
1883.	14.378·65	115.029	13.951·67	111.613
1884.	11.042·63	99.384	11.042·63	99.384
1885.	10.645·09	85.161	10.615·71	84.926
1886.	10.560·53	84.484	10.560·53	84.484
1887.	1.329·00	9.303	1.329·00	9.303
1888.	2.865·00	22.920	2.865·00	22.920

Do Uher bylo přiveženo prosa:

r.	vůbec q	za zl.	z Rakouska q	za zl.
1882.	76.084·85	552.851	1550·69	11.165
1883.	126.292·60	909.307	236·11	1.700
1884.	66.476·65	463.721	277·72	1.934
1885.	96.718·59	562.339	14.575·99	79.207
1886.	64.661·67	326.685	635.67	3.243
1887.	27.872·00	137.902	6666·00	32.630
1888.	13.441·00	67.205	1250·00	6.250

z Uher bylo vyvezeno prosa:

r.	vůbec q	za zl.	do Rakouska q	za zl.
1882.	43.981·20	316.665	40.054·71	288.394
1883.	52.803·84	380.187	51.040·64	367.492
1884.	37.112·91	260.448	36.234·24	254.266
1885.	41.057·67	233.306	35.300·13	202.821
1886.	25.517·47	131.436	22.303·60	115.046

1887.	30.250·00	148.176	22.131·00	108.792
1888.	70.320·00	364.129	58.982·00	305.174

V l. 1882.—1884. nebyly boby do Uher přiváženy ani z Uher vyváženy.

Do Uher bylo přivezeno bobů:

r.	vůbec q	za zl.	z Rakouska q	za zl.
1885.	18.138·69	190.456	3374·40	35.433
1886.	8919·70	84.148	6132·31	55.503
1887.	7.214·00	62.270	6664·00	58.492
1888.	10.237·00	89.896	11.176·00	89.408

z Uher bylo vyvezeno bobů:

r.	vůbec q	za zl.	do Rakouska q	za zl.
1885.	227.961·68	2,078.340	70.690·78	646.205
1886.	213.511·44	1,814.847	71.170·20	604.947
1887.	196.254·00	1,885.489	75.420·00	723.241
1888.	403.674·00	3,571.112	114.776·00	1,000.728

Do Uher bylo přivezeno luskovin (mimo boby):

r.	vůbec q	za zl.	z Rakouska q	za zl.
1882.	30.639·01	459.585	8.719·82	130.797
1883.	15.323·78	229.857	9.630·65	144.460
1884.	20.969·22	271.266	10.669·29	139.177
1885.	8.891·08	133.366	8.365·95	125.489
1886.	9.626·40	120.331	8.964·15	112.052
1887.	12.177·00	146.124	12.025·00	144.300
1888.	17.594·00	341.880	17.239·00	344.780

z Uher bylo vyvezeno luskovin (mimo bobů):

r.	vůbec q	za zl.	do Rakouska q	za zl.
1882.	284.080·44	2,897.620	88.485·63	902.553
1883.	383.513.15	3,911.834	146.546·34	1,494.773
1884.	270.741·67	2,511.455	101.142·00	945.973
1885.	34.577·76	362.569	16.044·25	170.030
1886.	24.841·59	283.774	12.888·83	146.047
1887.	23,108·00	250.508	11.323·00	124.824
1888.	26.288·00	267.868	13.414·00	137.349

Do Uher bylo přivezeno sladu:

r.	vůbec q	za zl.	z Rakouska q	za zl.
1882.	2278·11	33.033	2278,11	33.033
1883.	1085·44	15.739	1028·91	14.919
1884.	936·17	13.005	936·13	13.004
1885.	593·82	8.053	593·80	8.052

1886.	687·19	8.914	687·08	8.913
1887.	1989·00	27.143	1989·00	27.143
1888.	1560·00	19.078	1560·00	19.078

z Uher bylo vyvezeno sladu:

r.	vůbec q	za zl.	do Rakouska q	za zl.
1882.	86.151·12	1,137.195	32.421·24	427.960
1883.	88.396·38	1,166.832	25.444·31	335.865
1884.	77.515·97	1,052.333	30.424·41	412.776
1885.	91.328·95	1,194.398	44.880·42	586.783
1886.	97.875·09	1,253.480	28,211·73	363.125
1887.	83.596·00	1,021.654	21.043·00	261.103
1888.	90.594·00	1,031·742	33.147·00	375.847

Odčítáme-li veškerý vývoz rakousko-uherské říše r. 1888. od veškerého vývozu z Uher

pšenice 4,141.214 q za 35,200.319 zl 7,863.172 q za 57,573.814 zl.

žita 56.868 „ „ 369.642 „ 1,604.137 „ „ 8,822.754 „

ječmene 4,289.711 „ „ 40,752.254 „ 3,672.295 „ „ 27.273.285 „

ovsa 349.800 „ „ 2,186.250 „ 957.126 „ „ 5,212.685 „

kukuřice 175.405 „ „ 1,192.754 „ 1,146.533 „ „ 6,359.206 „

zbývalo na spotřebu v naší polovici říše z uherského přivozu

pšenice 3,721.958 q za 22,373.495 zl.

žita 1,547 277 q „ 8,453.112 „

ovsa 607.326 q „ 3,026.435 „

kukuřice 971 128 q „ 5,156.452 „ atd.

Skutečná spotřeba uherských plodin v naší polovici říše jest však mnohem větší, protože se ze zemí koruny české ječmen. z Haliče pšenice do ciziny u velikém množství vyváží a také plodiny, zvláště pšenice z jiných ještě zemí do naší říše se přiváží. *)

Při nedostatečné naší statistice tržby není lze přesně vy počítati skutečnou spotřebu plodin uherských v naší polovici říše.

V Rakousku se spotřebuje ročně průměrně 22·84 milionů hektol. pšenice, již se musí ročně průměrně 3·97 mil. hektol.

*) Do rakousko-uherské říše bylo přivezeno pšenice

	vůbec	z Rumunska	z Rusku
roku	q	q	q
1877.	1,450.174	689.628	27.480
1878.	1,474.405	649.603	44.594
1879.	2,346.055	844.944	557.385
1880.	3,252.426	1,316.023	620.784
1881.	2,498.450	909.142	753.656

přivážeti. V naší polovici říše se spotřebuje průměrně ročně 29,534.060 hektol. žita, přivážeti se musí z ciziny 2,666.310 hl. Při ječmeně jsme aktivní, klidíváme 17 milionů, spotřebujeme 15 mil. hektol. atd. V Uhrách jest ročně přebytek pšenice 753 mil., žita 1·8 mil., ječmene 42 mil. hektol. atd.

Roku 1884. bylo v Čechách sklizeno 21,606.540 hektol. pšenice, žita, ječmene a luskovin, průměrně na 1 obyvatele 3·9 hektl. Těchto plodin spotřebuje však průměrně 1 obyvateľ 2·72 hl., veškeré obyvatelstvo království českého 15,125.500 hl., přebylo tedy na novou setbu a pro vývoz toliko 6,481.040 hl.)*

Roku 1889. bylo do Uher zboží vůbec přivezeno za 469,975.510 zl., vyvezeno za 463,791.636 zl. (r. 1888. činil přívoz 465·57 mil., vývoz 446 mil. zl.) Ve vývozu tom bylo roku 1889. obilí vůbec za 152,770.000 zl. a to:

pšenice	5,551.365 q,
ječmene	2,125.874 „
žita	1,445.180 „
kukuřice	201.080 „ **)

1882.	2,297.881	1,261.823	478 408
1883.	1,663.534	1,380.186	20.237
1884.	1,285.602	1,049.433	33.020
1885.	1,381.283	1,186.845	61.629
1886.	226.348	79.653	55.640
1887.	78.618	14	16.342
1888.	11.178	7	1.995

*) Průměrně v l. 1876.—1885. bylo sklizeno v Čechách

		r. 1885.	r. 1888.
pšenice	4,294.654 hl.	4,319.950 hl.	5,375.247 hl.
žita a směsku . . .	8,997 269 „	8,819 030 „	9,564.735 „
ječmene	5,331.166 „	5,674.050 „	7,726.893 „
ovsa	9,293.837 „	8,564.340 „	11,449.075 „
luskovin	575.561 „	489.700 „	572.958 „
zemáků	30,787.747 „	42,974.210 „	27,943.455 „
cukrovky	25,879.536 q	15,178.850 q	27,400.460 q.

Do Čech bylo přivezeno z ciziny r. 1883. 290.000 q pšenice, 6180 q žita, 10.000 q ječmene atd. Přívoz obilí a mouky uherské do Čech není lze udati, protože není vůbec kontrolován.

		vůbec		z Rakouska	
slámy a stlaní					
1883.	1122·39 q za	3367 zl.		760·61 q za	2282 zl.
1888.	593 q „	4685 „		589 q „	2683 „
sena a sekaniny					
1883.	466·24 q „	3730 „		466·24 q „	3730 „
1888.	7120 q „	44131 „		712·00 q „	44131 „

VII.

Ku zvýšení výnosnosti zemědělství v Uhrách nemálo přispívá meliorování, jež se v posledních desetiletích v Uhrách velká péče věnuje. Ministerstvo orby vyslalo r. 1874. uherské inženýry do ciziny ku prostudování vzorných meliorací zemědělských v Evropě. Pomocí státu pak byly podnikány od r. 1876. také v Uhrách některé meliorace na zkoušku, jež se tak vydařily, že se meliorování záhy velmi populárním stalo.

Roku 1879. byla po vzoru bavorském, viremberském a badenském zřízena zákonem čl. XXIII:1885. státní meliorační kancelář (chef a 4 asistenti), při níž bylo r. 1884. již kromě náčelníka 7 krajských kulturních inženýrů, 16 inženýrů, 23 lukařů a 17 elevů lukařských.

Při hospodářské škole košické byl zřízen r. 1879. zvláštní kurs pro odvodňování a podvodňování, do něhož byli přijímáni po výtce poddůstojníci zákopníků. Škola tato jest o 3 třídách a spravuje ji přímo zemská kancelář meliorační. Theoretické kursy trvají od měsíce listopadu do konce měsíce března; potom se přidělují chovanci zemědělským inženýrům ku provádění praktických prací dle projektů státní kanceláři meliorační vypracovaných. Majitel meliorovaného statku vyplácí těmto chovancům denně 1 zl. a opatřuje je stravou a j., kromě toho nahraňuje jim náklady cesty.

Opatření toto velmi dobře se osvědčuje.

Ku rozšíření meliorování valně přispívá vzorné meliorování státních statků a vzorné meliorace při hospodářských školách prováděné.

rákosí a lýka

1883.	330·55 q za	11569 zl.	310·79 q za	10878 zl.
1888.	543 q „	20980 „	349 q „	13280 „

Vyvezeno bylo vůbec z Uher do Rakouska:

slámy a stlaní

1883	44524 34 q za	89048 zl.	44504·45 q za	89008 zl.
1888.	183108 q „	707476 „	179777 q „	700598 „

sena a sekaniny

1883.	80891·18 q „	485347 „	80841·78 q „	485051 „
1888.	146352 q „	616570 „	143308 q „	607418 „

rákosí a lýka

1883.	1180·23 q „	23604 „	885·23 q „	17704 „
1888.	8553 q „	171060 „	2181 q „	44620 „

Nákladem státním zařízena byla také vzorná hospodářství s odvodňováním i podvodňováním. Nákladem státu byly založeny vzorné rýžovny u výměře 60 ha.

Vláda pořídila také stroje na vyrábění odvodňovacích trubek, jež rolníkům půjčuje. Roku 1884. byly stroje takové zapůjčeny 69 obcím.

Rolníci, na jejichž statečích bylo meliorováno, musí podávat zprávy vládě o výsledcích meliorování a to dle zvláštního dotazníku. Dle těchto zpráv podává pak vláda každoročně říšskému sněmu zevrubné zprávy o melioracích, jež se také uveřejňují ve zprávách zemské meliorační kanceláře. Těmito zprávami se velice přispělo ku rozšíření meliorování. Meliorování usnadňuje se zákonodárstvím, tak zvláště zákony o právu vodním a zvláštním zákonem o melioracích.*)

Při pracích těchto největší péče byla věnována regulování potoků, vysoušení bahen a močálů.

Veliké důležitosti jest v Uhrách zvláště podvodňování širých plání v obilní komoře Uher, v žírném Alföldu, kde tak často nastává neúroda suchem. Meliorace tyto musí býti arci prováděny dle jednotného, soustavného plánu.

Zdárnějšímu vývoji meliorování v Uhrách překází nedostatek prostředků hmotných.

Stát vydal k těmto účelům v l. 1879.—1888., 641.648 zl. 42-5 kr.**)

Rolnictvo uherské trpí nedostatkem movitého jmění a zemědělský úvěr v Uhrách jest dosud netoliko valně obmezený, ale také nepoměrně drahý.

Společenstva meliorační v Uhrách již utvořená byla by potřebovala r. 1889. ku provedení všech jimi projektovaných podnikův melioračních asi 20 mil. zl

K účelům těmto byl však po hotově ve státních pokladnách toliko zbyteh půjčky tisských losů 700.000 zl.

*) V Uhrách bylo meliorováno pozemků: r. 1877. 100 ha., 1878. 500 ha., 1879. 6000 ha., 1880. 19.400 ha., r. 1881. 88 800 ha., 1882. 95.000 ha., 1883., 182.000 ha. V prvním pětiletí od založení státní meliorační kanceláře (1879. do 1883.) bylo meliorováno 230.000 ha. pozemků.

**) Vydání toto obnášelo:

r. 1879.	8.210 zl. 59 kr.	r 1884.	79.189 zl. 45 kr.
" 1880.	16.781 " 56 "	" 1885.	88.247 " 36-5 "
" 1881.	34.132 " 07 "	" 1887.	94.980 " 18-5 "
" 1882.	53.980 " 30 "	" 1887.	95.000 " — "
" 1883.	70.627 " 49 "	" 1888.	100.499 " 41-5 "

Vláda zavedla vyjednávání s uherským ústavem pro úvěr pozemkový o financiování podnikův melioračních a ústav tento se uvolil poskytnouti k tomuto účelu půjčky bez výdělků na 4 proc. k umořování v 50 letech.

Úrok s anuitou při těchto půjčkách neměl převýšiti $4\frac{3}{4}$ proc. Kromě toho zavázal se tento peněžní ústav, že přijme vydávané zástavné úpisy meliorační taktéž bez výdělků na účet.

Oproti tomu žádal úvěrní ústav za rozšíření svých práv a výsad také na tyto nové půjčky, za povolení ku vybírání annuit těchto půjček jako veřejných daní a za uhražování ve tři letech nesplacených annuit státem. Spolu pak požadoval osvobození těchto zástavních úpisů ode všech daní a veřejných břemen.

Na základě tohoto ujednání učinila vláda říšskému sněmu 10. dubna 1889. předlohu zákona »o povolování úvěru k účelům melioračním uherským ústavem pro úvěr pozemkový«, kteráž byla záhy jednomyslně schválena. (Čl. zák. XXX. z r. 1889.)

Po zákonu tomto poskytuje úvěru ústav zápůjčky na upravování řek, potoků, na ochraňování břehů, vysoušení močálů a bahen, na odvodňování a podvodňování, provádí-li se práce tyto dle plánů zemským úřadem melioračním vyhotovených a pod dozorem tohoto úřadu.

Zápůjčky ty vyplácejí se v 4 proc. zástavních listech regulačních a melioračních. Při umoření v 50 letech činí umořovací splátka i s příplatkem režijním $\frac{3}{4}$ proc.

Půjčky na regulování řek povolují se společenstvům až do dvanáctého obnosu katastrálního výnosu a nestačí-li půjčka taková, může býti zvýšena až do polovice hodnoty zatopovaného obvodu.

Zápůjčky k ostatním úkolům melioračním povolují se do šesteronásobného obnosu katastrálního výnosu. Veškerá právní jednání o uzavření takových výpůjček sprostěna jsou kolků a poplatků. Ústav úvěrní požívá při tomto vyjednávání také osvobození od poštovního a j.

Tímto zákonem byla odstraněna čelná překážka rychlejšího vývoje meliorování, jež jest podmínkou rozvoje intensivního hospodaření, kteréž má v Uhrách tak velkou ještě budoucnost.

Za nynějších poměrů trhu peněžního v Uhrách nemohl býti k účelům melioračním opatřen levnější a solidnější úvěr, ústavu pro úvěr pozemkový nepropůjčil se také monopol,

protože každému solidnímu ústavu úvěrnímu bude stejné právo ku poskytování úvěru melioračního za stejných podmínek poskytnuto. Od daně jsou osvobozeny netoliko zástavní listiny, jež bude vydávati ústav pro úvěr pozemkový malým rolníkům, ale také zástavní úpisy všech peněžních ústavů, jichž záloha zástavních listů činí 1·5 mil. zl.

Není tedy zamezeno neb obmezeno konkurování peněžních ústavů při povolování úvěru melioračního a proto jest lze očekávati, že touto konkurencí bude opatřování nákladu na meliorování svým časem v Uhrách ještě více usnadněno.

Vláda podporuje všemožně kolonisování pustin zvláště státu náležejících. Tak mají býti v nejbližší době kolonisována obora u Temešváru (3000 jiter), rozsáhlé území u Bečkereku, v komitátech temešském a torontálském.

»Chci na těchto územích založiti zdravé obce, jež nebudou potřebovati podpory státní«; — pravil ministr hr. Szapary na říšském sněmě v únoru 1890. — »Jádrum těchto kolonistů budou obyvatelé, kteří nemohou při městech v Alföldu koupiti pozemky, pak Slováci a Széklerové, kteří by se jinak do ciziny stěhovali.«

VIII.

Se zemědělstvím i s uhershou tržbou plodinami ústrojně jest spojeno mlynářství, jež také v uherském průmyslu čestné zaujímá místo.

V mlynářství evropském vůbec nastala velká proměna mletím válcem, jež zavedl nejdříve Helfenberk v Rozsachu r. 1821.

Prvé válcové složení dle této idey sestrojil r. 1834. ingen. Sulzberger v Curychu a dle této soustavy byl zřízen prvý velký mlýn uherský »Peštský válcový mlýn Josefov« r. 1834. hr. Štěpánem Széchényiem založený.

Druhý velký mlýn téže soustavy v Uhrách byl založen r. 1842 v Debrecíně (mlýn Štěpánův).

Těmito závody, jež dosud trvají, bylo v Uhrách zvláště mletí tvrdé uherské pšenice velice zdokonaleno.

Uherské mlynářství vůbec od té doby stále se zdokonalovalo a pokračovalo, v uherských mlýnech byly nové stroje i nové zdokonalené způsoby mletí vždycky záhy zavedeny. Uherské mlýny vynikají netoliko rychlým mletím a zjedno-

dušením mletí, ale také dokonalým vymíláním běle, přesným rozstřídováním mouky a j. meliv. Druhdy mlely 4—5. později 7—8 čísel mouk, nyní se třídí v 11 druhů (čísel).

Uherské mlýny prosluly na všech světových výstavách výtečným melivem; tak byla již r. 1862. na světové výstavě londýské uherská mouka uznána za nejpěknější. Také na pařížské výstavě r. 1868. bylo nalezeno, že mouky uherské a po nich rakouské jsou »nejlepší, nejjemnější, nejčistější a nejbělejší«.

Na výstavě vídeňské r. 1873. uherské mlýny neměly již soupeřů; na pařížské výstavě r. 1878. byla výstavě 8 budapeštských paromlýnů přiznána »velká cena« (Grand Prix) jediná, jež byla o té výstavě za meliva udělena.

Malé vodní mlýny jsou arcí po výtce dosud zcela primitivně zařízeny. Usiluje se nyní o zřízení školy mlynářské v Uhrách.

Mlynářství uherské je pro zemědělství netoliko proto nad míru důležité, že jest hlavním spotřebovatelem uherského obilí, ale že se zemědělství domácímu zachovává drahně důležitých odpadků (otrub, prachu a j.), jakož i proto, že poskytuje domácímu dělnictvu hojný výdělek. Vývoj*) uherského mlynářství valně přispěl také ku rozkvětu výroby strojů mlynářských, v uherských strojárnách. V jediné strojárně Ganzově a spol. v Budapešti bylo do konce m. března 1884. sestrojeno přes 10.000 válcových stolic.

*) Mlýnů bylo v Uhrách a Sedmíhradsku r. 1863. 22.132 (217 parních) s 30.166 složenými, r. 1874. 24.956 (492 parních) mlýnů s 38.144 složenými.

Roku 1869. bylo v Uhrách 17.119 obyčejných mlýnů vodních, 854 mlýnů větrných, 6.331 žentourových, 480 parních. Na všech těchto mlýnech bylo namleto 24 mil. ctů. meliv, zaměstnáno při nich bylo 38.000 osob.

V Chorvátsku, ve Slavonii a v Hranici bylo r. 1874. asi 5.006 (v Chorvátsku 8, ve Slavonii 14 parních mlýnů.)

Parních mlýnů bylo v Uhrách r. 1852. 13 (276 koň. sil), r. 1863. bylo již v uherských paromlýnech 133 parostrojů o 2840 koň. silách, r. 1885. bylo v zemích uherských 819 paromlýnů (40 akciových) a 18.822 vodních, větrných a j. mlýnů. Ve mlýnech akciových bylo investováno 13.631.650 zl. Akciových mlýnů bylo v Budapešti 8, ve Felegyhaze a v Temešváru po 3 atd.

Velké mlynářství soustředěno jest v Budapešti, kde bylo již r. 1873. 14 paromlýnů nákladem asi 11 mil. zl. zřízeno. Mlýny tyto čítaly 550 složení, na nichž mohlo býti za jediný den 27.000 měř, za r. 975 mil. měř obilí semleto

Veškeré mlýny v Uhrách a Sedmíhradsku mohly r. 1874. 37—40 mil. měř obilí semlet a zaměstnávaly 40 230 (v Budapešti 2200) dělníkův. — V těchto mlýnech bylo r. 1873. namleto 20,138.000 ctů. mouky, 1.355.800 ctů. krup.

Roku 1885. bylo v celé říši Rakousko-Uherské asi 46.800 mlýnů, v naší polovici říše 26.800 (400 paromlýnů), v zemích uherských 20.000 (1000 paromlýnů).

Roku 1885. bylo v Uhrách a v Sedmíhradsku 24 940 mlýnů s 38.018 složenými a to 494 paromlýnů, 17.229 mlýnů vodních, 851 mlýnů větrných, 6.361 mlýnů žentourových. v těchto mlýnech mohlo býti ročně semleto 41,239.000 měr obilí.

V 11 velkých mlýnech budapeštských byly r. 1885. parostroje o 10.340 koňských silách; v roce mohly semletí 6,667.000 q (roku 1873. 4,837.500) q pšenice (r. 1884. semlely 5,461.015 q pšenice, 13232 q žita, spotřebovaly 5461015 q uhlí).

V uherských mlýnech bylo semleto v l. 1880.—1884. přes 101 mil. q obilí.

V uherských mlýnech bylo lze r. 1885. ve 24 hodinách 185.025 q obilí semletí.

V Budapešti byly:

roku 1864.	3 mlýny	semlely pšenice	466.308 q
» 1870.	9 mlýnů	» »	2,667.802 »
» 1875.	10 »	» »	2,903.988 »
» 1880.	10 »	» »	3,542.893 »
» 1881.	10 »	» »	3,867.782 »
» 1882.	11 »	» »	4,773.363 »
» 1883.	11 »	» »	5,539.727 »
» 1884.	11 »	» »	5,461.015 »
dohromady . . .			60,086.517 q

Koncem r. 1886. mělo 11 velkých mlýnů budapeštských v zásobě asi 900.000 q pšenice a meliv. V r. 1887. semlely tyto mlýny asi 5.200.000 q (r. 1886. 4,850.000 q) pšenice.

Roku 1888. bylo v Uhrách 17.277 mlýnů, a to 910 parních, 12,520 vodních, 3.197 žentourových a 650 větrných; při všech těchto mlýnech bylo zaměstnáno 44.118 dělníků.

Zlatá doba uherských paromlýnů trvala do r. 1880.. tehdyž vyplácivaly 25—40 proc. dividendy. Od těch dob výnosnost těchto závodů zvláště intenzivnou konkurencí Spojených Obcí Severoamerických velice klesla. Americké mlýny, zvláště obrovské závody v Mineapolis jsou úplně po vzoru mlýnů uherských zařízeny a také zcela po jich způsobu melou. »Hungarian process«

té doby ve všech větších mlýnech Severoamerických je zaveden. *) Severoamerická mouka jest také nejnebezpečnějším konkurentem uherských mlýnů na trzích světových.

Meliv bylo vyveženo: z říše Rakousko-uherské

roku 1869. 2,788.000 cel. centů za 22 mil. zl.

» 1873. 831.800 » » » 6-9 » »

z uherských zemí

roku 1869. 4,004.984 cel. ctů. za 32,842.611 zl.

» 1873. 1,650.857 » » » 18,142.110 »

Meliv bylo do zemí uherských přivezeno

roku 1869. 124.803 cel. ctů. za 1,242.329 zl.

» 1873. 454.552 » » » 4,993.556 zl.

Do Uher bylo přivezeno mouky

vůbec

z Rakouska

roku 1882.	99.160.04 q	za 1.388.241 zl.	98.186.33 q	za 1.374.609 zl.
» 1883.	70.550.98 »	987.714 »	69.967.11 »	979.540 »
» 1884.	90.145.74 »	1,236.808 »	89.705.92 »	1.230.494 »
» 1885.	90.530.32 »	1,017.126 »	87.508.04 »	983.836 »
» 1886.	108.875.93 »	1,430.457 »	108.475.18 »	1,424.958 »
» 1887.	97.815.— »	1,222.688 »	96.235.— »	1.202.938 »
» 1888.	99.894.— »	1,180.794 »	98.932.— »	1,170.146 »

jiných meliv

roku 1882.	11.956.— q	za 167.384 zl.	8.431.78 q	za 113.045 zl.
» 1883.	11.220.56 »	157.384 »	5.594.25 »	78.820 »
» 1884.	8.065.24 »	133.634 »	7.937.05 »	131.534 »
» 1885.	5.118.11 »	66.054 »	5.117.07 »	66.041 »
» 1886.	6.483.24 »	86.921 »	6.480.06 »	86.877 »
» 1887.	10.150.— »	142.100 »	10.026.— »	140.364 »
» 1888.	7.892.— »	126.272 »	7.689.— »	123.024 »

*) Ceny mouk uherských byly v polou m. září 1885. oproti cenám a lednu 1876. nižší při

čís. 0 o 35.3 proc.

čís. 5 o 27.2 proc.

» 1 o 35.4 »

» 6 o 20.5 »

» 2 o 36.4 »

» 7 o 15.6 »

» 3 o 33.6 »

» 8³/₄ o 5.0 »

» 4 o 30.8 »

Vyšší byly toliko při čís. 8 o 3.3 proc. a při čís. 8¹/₂ o 1.1 proc

Ceny r. 1889. byli za q mouky čís.

otrub

	pšenice	0	1	8 ³ / ₄	jemných	hrubých
	zl.	zl.	zl.	zl.	zl.	zl.
6. ledna	7.90	7.55	16.—	15.60	7.30	3.90
7. dubna	7.60	7.25	14.60	14.20	7.60	4.20
7. červc.	8.10	7.85	15.—	14.60	8.60	4.—
6. Hjna	8.80	8.35	14.80	14.40	9.60	4.40
29. pros.	8.85	8.15	15.60	15.20	10.50	4.60

Vyvezeno bylo z Uher mouky

		všebec		do Rakouska	
roku		q za	zl.	q za	zl.
1882.	2,891.875	19	47,137.568	1,532.805	24,976.582
» 1883.	3,540.051	»	57,702.835	» 1,917.678	» 31 258.154
» 1884.	3,493.894	»	48,504.718	» 1,996 856	» 27,739.997
» 1885.	3,499.186	»	40 962.950	» 2,200.315	» 25,795.155
» 1886.	3,539.324	»	46,019.496	» 2,308.565	» 30,037.914
» 1887.	3,718.308	»	48,338.004	» 2,543.856	» 33,070.128
» 1888.	4,755.992	»	59,786.435	» 3,090.750	» 38,864.300

jiných meliv

roku		q za	zl.	q za	
1882.	61.247	»	857.468	42.267	591.743
» 1883.	111,258	»	1,557.623	» 70.996	» 993.947
» 1884.	105 010	»	1,582.657	» 80.917	» 1,219.764
» 1885.	103.020	»	1,287.939	» 83.692	» 1,047.410
» 1886.	109.934	»	1,426.880	» 91.891	» 1,192.931
» 1887.	109.911	»	1,758.576	» 100.357	» 1,605.712
» 1888.	114.780	»	1,606.920	» 102.111	» 1,429.554

Z rakousko-uherské říše bylo meliv vyvezeno:

		ze zemí uhersk. do naší polovice říše	převyšoval tedy vývoz Uher do naší polovice říše vývoz celé říše o
1882.	1,850.126 q	2,953.123 q	1,102,997 q
1883.	1,901.767 »	3,511.310 »	1,609.543 »
1884.	1,552.173 »	3,598.905 »	2,046.732 »
1885.	1,513.156 »	3,502.207 »	1,989.051 »
1886.	1,466.916 »	3,649.259 »	2,182.343 »
1887.	1,290.388 »	3,828.219 »	2,537.931 »
1888.	2,070.075 »	4,870.772 »	2,800.697 »

Z toho patrně, jak důležitým trhem jest uherskému mlynářství naše polovice říše. Nejvíce mouky uherské dováží se do Vídně, do Čech, Moravy, Dol. a Hor. Rakous a do Štýrska. Budapeštské mlýny prodaly roku 1887. 58·58 proc. (roku 1886. 57·34 proc.) meliv v Uhrách, 22·74 proc. (r. 1886. 23·16 proc.) v Rakousku, v Bosně a Hercegovině, v cizině 18·68 (r. 1886. 19·50) proc. Roku 1887. namlely jemné mouky (o — 4) 1,560.000 q, z ní prodaly v

Anglii	430.000 q = 27·58 %
Německu	130.000 » = 8·33 »
Francii	110.000 » = 7·06 »
Brasílii	70.000 » = 4·48 »
<hr/>	
	740.000 q = 47·45 %

Vedle důležitým trhem našich, zvláště uherských meliv bývalo Německo a Švýcarsko. Trhy tyto jsme z velké části po-

zbyli intenzivní konkurencí cizí, jakož i zavíráním hranic těch států vysokými cly.*)

Ačkoliv přívoz meliv do Německa po výtce následkem zvyšování cel německých na meliva a vývojem i rozvojem mlynářství německého klesá, přece speciálně vývoz meliv z naší říše do Německa v posledních letech vzrůstal.

Přes hranice říše Německé bylo z říše Rakousko-uherské do Německa meliv vyvezeno:

r. 1886.	341.018 q	za 5,703.956 zl.
» 1887.	347.949 q	» 5,646.350 »
» 1888	512.335 q	» 7,300.274 »

Vývoz meliv z Německa jest usnadňován restituováním cla**) a j. Do naší říše se meliv z Německa stále méně přiváží.

Přes pomezí říše Německé bylo meliv do Rakouska přivezeno:

r. 1886.	26.678 q	za 313.877 zl.
» 1887.	10.048 »	» 123.005 »
» 1888.	1.015 »	» 11.803 »

*) Roku 1879. bylo do Německa přivezeno 2,140.033 q (z Rakousko-uherské říše, počítaje i průvoz 1,281.056) meliv.

Do Německa bylo přivezeno ku spotřebě mouky:

z	r. 1883.	r. 1884.	r. 1885.
Ruska	1.715 q	3.815 q	2 543 q
Rak-Uherska	394.637 q	381.327 q	188.425 q
Švýcarska	— q	4 965 q	931 q
Francie	58.224 q	46.515 q	13.309 q
Nizozemska	15 626 q	13 567 q	5.185 q
jiných zemí	19.496 q	13.526 q	6.729 q
	498.698 q	462.818 q	217.122 q

**) Z Německa bylo mouky vyvezeno:

do	r. 1883.	r. 1884.	r. 1885.
Brém	57.291 q	43.523 q	40.650 q
Hamburku	335 366 q	311.975 q	349.379 q
Dánska	— q	37 561 q	27.493 q
Norska	155.221 q	146.318 q	120.395 q
Švédská	115 798 q	152.781 q	224.396 q
Švýcarska	21.345 q	16.236 q	14.868 q
Nizozemska	102 886 q	65.432 q	68.417 q
Velké Britanie	530.479 q	518.107 q	420.508 q
Rakouska a Uher	16.375 q	— q	12.123 q
jinam	26.610 q	22.579 q	12.202 q
	1,360.871 q	1,314.312 q	1,290.433 q

Švýcarský trh jsme téměř úplně ztratili r. 1889., kdy bylo zavedeno ve Švýcarsku 2 fr. cla na melivo.*)

Vláda uherská úsilovně pečuje netoliko o zachování uherského mlynářství při plné síle, ale také o vývoj a rozvoj tohoto odvětví národní výroby.

V hlavním středisku této výroby, v Budapešti, v němž se křižují nejčelnější dráhy s veletokem Dunaje, všemožně se pečuje o dokonalé zorganizování a usnadnění tržby obilím i melivem, doprava po dráhách i po vodě se stále usnadňuje, při Dunaji založen elevator a entrepoty; spojení s Rjekou lacinými sazbami nad míru jest usnadněno atd.**)

Jaké důležitosti nabude Dunaj také pro uherskou tržbu obilím a melivem až budou Železná vrata otevřena a budou-li provedeny průplavy horní tok Dunaje s Vltavou a Labem, pak s Odrou spojující?

Uherským mlýnům jest zvláště velice výhodnými sazbami dopravními usnadněno závodění na našich trzích tou mírou, že s nimi naše mlýny na nejdůležitějších našich trzích naprosto konkurovati nemohou

Roku 1887. byly povoleny uherským vývozníkům mouky do Čech a Moravy refakce při vagonu 18—23 zl. a to také na dráhách sestátněných.

Naše mlynářství trpí také nepoměrně vysokými sazbami místní dopravy mouky a obilí, jakož i nestejností a nestálostí dopravních sazeb atd.

Marné byly dosud úsilovné pokusy o napravení těchto věcí, o zavedení jednotné i nižší sazby kilometrové, o odstranění zlořádů při povolování refakcí, o zastavení jednostranného

*) Z říše Rakousko-uherské bylo meliv přes pomezí švýcarské vyvezeno:

r. 1884.	38.140 q za	535.757 zl
r. 1885.	100.878 q za	1,613.392 zl.
r. 1886.	91.707 q za	1,534.508 zl.
r. 1887.	98.655 q za	1,567.024 zl.
r. 1888.	116.963 q za	1,666.332 zl.

**) Meliv bylo z naší říše vyvezeno po moři:

r. 1884.	728.275 q za	10,198.604 zl
r. 1885.	927.358 q za	14,835.887 zl.
r. 1886.	922.696 q za	15,452.391 zl.
r. 1887.	810.085 q za	13,182.565 zl.
r. 1888.	1,400.001 q za	19,948.892 zl.

Uherské mouky bylo dopraveno do Rjeki r. 1882. 734;258 (do Terstu 147.756;09) q, r. 1883. 843.281;10 (do Terstu 130.179;79 q).

podporování uherského vývozu meliv do naší polovice říše také na našich dráhách atd. Ačkoliv se všeobecně uznává, že by v nynějších poměrech musila mlynářství naše, zvláště v Čechách a na Moravě, jež jest hlavním odběratelem našeho obilí, stihnouti krise záhubná. přece naše vláda se neodváží stejnou zbrání, jako vláda uherská, hájiti zájmy tohoto ohroženého odvětví naší národní výroby. Ano, neodvážila se — aby nepobourila Maďary — ani zavéstí statistický poplatek na hranicích Magyar-Orszagu, abychom alespoň spolehlivě zvěděli, mnoholi mouky Uhři na našich trzích skutečně prodávají.

IX.

Nejzírnější kraje uherské byly za válečných výprav tureckých proměněny v poušť a Maďar zamilovaný do svých pust nepříčinil se o vyhlazení těchto stop svrchované moci půl-měsíce. Maďar, po svém původu jako nomad nemiluje stromoví.

Sadařství a zahradnictví v Uhrách po výtce také jenom v krajích slovanských a v osadách německých, pak na některých velkostatech a poblíže velkých měst valně rozkvetlo, ačkoliv jsou poměry půdy a podnebí v zemích uherských zdárnému vývoji těchto odvětví zemědělských velice příznivé.

V zemích uherských bylo r. 1880. 696.268 jit. zahrad, 3309 zahradníků, 3274 zahradnických pomocníkův.

O nynějším rozsahu a důležitosti zelinářství a sadařství v Uhrách poučuje zajisté tržba uherská zeleninou a ovocem.

Zeleniny, ovoce, rostlin a rostlinných částí*) bylo do zemí uherských přivezeno

	vůbec	z Rakouska
r.	q	za zl.
1882.	09558—	5018407
1883.	307302·56	6689029
1884.	269121·70	6465548
1885.	383382·15	9216655
1886.	440906·45	8286559
1887.	561252—	9325350
1888.	415619—	6353453

*) V této třídě (VII.) jsou dle úředního rozřazení: Čerstvé hrozny, ořechy, zemáky, čerstvá zelenina, sušená a připravovaná zelenina, cibule a česnek, čerstvé a sušené ovoce, švestky, povidla, chmel, mák, řepka, semeno lněné, konopné, jetelové, vojtěškové, anýs, kmín, koriandr, semeno lesní a j., čerstvé zrostliny, čerstvé části zrostlin, rákos, lýko, sláma, stlaní, přasava, seno a řezanka, sušené a připravované zrostliny a části zrostlin, byliny léčivé.

vyvezeno bylo z těchto zemí

r.	vůbec		do Rakouska	
	q	za zl.	q	za zl.
1882.	916656·45	14688703	?	?
1883.	1347395·95	22055316	848675·96	12814613
1884.	1134222·81	17371943	811846·01	11857512
1885.	1153820·72	16650102	820783·56	11105243
1886.	1243515·05	16263616	873041·06	10584027
1887.	1444826·—	18133599	858765·—	10386749
1888.	1481171·—	17844364	913551·—	9248156

Zelinařství dosud v Uhrách poměrně se ani nerozšířilo, ani nerozkvetlo; byloť do zemí uherských;

	přivezeno				vyvezeno			
	vůbec		z Rakouska		vůbec		do Rakouska	
	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.
zrostlin čerstvých								
roku 1883.	2233·76	44675	1715·01	34300	831·26	16625	782·47	15049
roku 1888.	3366·—	40392	2234·—	26808	1584·—	19008	1338·—	16066
zrostlinných částí čerstvých								
roku 1883.	271·99	5440	214·22	4285	45508·01	910160	45425·96	908519
roku 1888.	1169·—	467600	992·—	396800	304·—	121600	757·—	15649
sušených a připravovaných zrostlin a zrostlinných částí								
roku 1883.	7627·16	585003	6027·26	462 91	13266·45	298495	6529·10	146905
roku 1888.	6915·—	345750	5651·—	282550	8018·—	220540	6430·—	182900
čerstvé zeleniny								
roku 1883.	21527·37	290620	18976·31	256180	22649·82	268378	22363·09	105740
roku 1888.	13688·—	128836	15065·—	139288	40532·—	253292	39939·—	248634
sušené a připravované zeleniny								
roku 1883.	1949·27	74072	1931·07	73381	578·26	23419	443 04	17943
roku 1888.	5078·—	54657	3350·—	56428	3134·—	38751	2801·—	34548
cibule a česneku								
roku 1883.	4507·08	36057	2297·82	18383	10469·98	53349	9551 34	47756
roku 1888.	10061·—	136089	2234·—	19065	40846·—	311044	19107·—	140806

Do Uher bylo přivezeno zemáků

vyvezeno bylo z Uher

	vůbec		z Rakouska		vůbec		do Rakouska	
	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.
roku 1882.	17429·88	69720	16791·16	67165	35208·35	70417	29489·59	58979
„ 1883.	14460·20	57841	13095·23	52381	74940·16	149880	58208·02	116416
„ 1884.	17504·24	87522	15276·51	76383	44708·32	124619	38368·24	107917
„ 1885.	12825·01	98281	10773·11	80698	29256·22	114456	27579·13	106292
„ 1886.	14954·80	95961	12851·65	81322	36210·66	120867	35621·47	118682
„ 1887.	31490·—	122286	28344·—	103833	30000·—	85683	28974·—	82861
„ 1888.	25319·—	98930	11259·—	113400	52337·—	167810	55124·—	176016

Do zemí uherských bylo přivezeno

vyvezeno bylo z Uher

ofechů a oříšků vůbec	z Rakouska		vůbec		do Rakouska	
	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.
roku 1883.	1000·27	40011	838·63	33545	9407 88	131710
roku 1888.	30565·—	181542	1750·—	35908	8627·—	172540

ovoce čerstvého*)

roku 1888. 48273·65 690313 44064·38 630121 49797·84 562715 47094·68 532170
 roku 1888. 46675— 390269 42256— 354128 93661— 966842 87808— 905640
 sušeného a zaváženého (kromě švestky)

roku 1883. 351·04 13620 346 26 13435 3145·24 103793 2572·24 84884*)

roku 1888. 1764— 29190 1439— 19178 13592— 198793 10207— 146804

Do Uher bylo přivezeno švestek sušených:

v ů b e c			z Rakouska		v ů b e c		do Rakouska	
r.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.
1882.	81454·31	1547632	1961·77	37274	328952·08	6710622	169477·06	3457332
1883.	169041·67	3211792	717·89	13640	520247·65	10613052	277254·08	5655982
1884.	112748·69	1919012	1178·01	20355	432011·08	8255739	292996·76	5600183
1885.	218589·49	3934610	1204·97	21689	503919·08	7670925	279028·51	4252496
1886.	288262·68	3554977	1415·38	20896	371050·83	4772283	161375·73	2079533
1887.	382726·00	4209986	5563·00	61193	587243·00	7190562	188933·00	2288632
1888.	227662·00	2466633	2033·00	21814	504637·00	6076456	178366·00	2149557

povidel:

1882.	1341·67	25493	1030·74	19584	23609·13	448573	11350·08	215651
1883.	312·77	5943	181·30	3445	33196·84	630739	17523·24	332941
1884.	451·73	9386	351·82	7189	26397·43	539052	14588 15	299484
1885.	2728·42	38503	162·29	2576	34599·80	507835	14487·90	215296
1886.	5291·28	71463	124·11	1705	27799·00	380105	12917·16	176177
1887.	14545·00	174540	320·00	3840	54003 00	648036	18214·00	218568
1888.	8328·00	107880	2473·00	32078	53337·00	719756	22101·00	298232

Povidel bylo r. 1889. uvařeno v Slavonii a v Bosně asi 54000 q; v krajích srbských asi 30.000 q a v jiných okresích uherských asi 6000 q, dohromady asi 90.000 q.

V Budapešti bylo r. 1889. prodáno asi 49.000 q povidel, ze Slavonie, Bosny a j. přímo bylo vyvezeno do ciziny asi 35 000 q povidel.

Ne malé důležitosti nabylo v Uhrách pěstování máků, anýzu, kmínu, a j. různých semen.

Do uherských zemí bylo přivezeno:

máku: v ů b e c			z Rakouska		v ů b e c		z Rakouska	
r.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.
1883.	3108·57	87040	3005·07	84142	227·35	6138	215·63	5822
1888.	7953·00	184834	7750 00	180368	527 00	11496	471·00	10328

řepky:*)

1883.	2603·14	40349	522 21	8094	350440·61	5431829	169555·64	2628112
1888.	1911·00	21228	1470·00	16038	427620·00	2518190	86583·00	1157043

*) Do Rakousko-uherské říše bylo ovoce (počítaje ořechy i vinné hrozny) přivezeno

roku	q	za zl.	vyvezeno
roku 1882.	63000 q	za 855647 zl.	501880 q za 5896554 zl.
roku 1888.	82576 q	za 723997 zl.	909864 q za 7895838 zl.

**) Řepky bylo v Uhrách sklizeno: r. 1854. 105.000 q, 1860. 588.000 q, 1870. 930.000 q, 1880. 250.000 q, 1885. 400.000 q, 1886. 600.000 q, 1887. 327.318 q. V letech 1854.—87. 14,195.313 q, průměrně ročně 417.509 q (nejvíce r. 1874. 1,000.000 q, nejméně r. 1863. 68.000 q).

semena jetelového:

1883.	7705-71	593355	4684-63	360716	16581-96	1160737	8305-29	581370
1888.	4236-00	220440	3421-00	175250	37580-00	2259003	10900-00	617485

semena lněného, konopného:

1883.	1776-38	23981	173-39	2341	40231-75	563244	23913-21	334785
1888.	2649-00	31788	2010-00	24118	27520-00	275200	16440-00	163400

anýzu, koriandru, kmínu:

1883.	873-02	29683	812-12	27612	369-00	12546	311-54	10594
1888.	1841-00	59838	1190-00	38806	608-00	11524	344-00	9674

semen lesních:

1883.	7670-29	230876	4465-51	134413	9032-94	239372	7446-93	197343
1884.	12354-00	561400	6402-00	291325	12943-00	549455	11851-00	503695

Mastných olejů (lněného, řepkového, olivového a j. bylo do Uher přivezeno:

vůbec			z Rakouska		vůbec		do Rakouska	
r.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.
1883.	75346-69	3254108	61123-24	2690999	42376-00	1666112	29876-66	1162177
1884.	80239-84	3026406	60684-71	2400198	34732-37	1095787	28275-12	874904
1885.	73318-07	2800955	58125-71	2324437	42589-79	1336850	34595-66	1013403
1886.	68347-89	2623169	53733-07	2206424	47938-79	1593428	34308-62	950440
1887.	67275-00	2678190	53625-00	2275956	36561-00	1189429	25329-00	679802
1888 *)	69532-00	2948085	52983-00	2452008	38539-00	1252697	30149-00	891719

V Uhrách se počíná od r. 1889. rozšiřovati také pěstování skočce (ricinus) a výroba oleje ricinového. R. 1890. byl skočec asi na 200 statcích rolnických již u větší míře pěstován. Ze semena ricinového, v Uhrách sklizelného, vyrobí se až 60 proc. čistého oleje.

Ačkoliv se pěstování chmele v Uhrách teprv od r. 1865. ujímá, přece již nyní po výtce přičiněním vlády valně jest rozšířeno. V r. 1880. bylo v Uhrách asi 346 jiter chmelnic. Vláda rozdává při zakládání chmelnic zdarma dobré sazenice, vysílá do ciziny ku studování vzorně zařízených chmelnic znalce, kteří pak putují po venkově a poučují chmelaře; vláda vydává a rozšiřuje praktické spisy o chmelaření. K umírnění nákladu pěstování chmele prodává vláda chmelařům levně starý drát telegrafní, jehož se používá ku pnutí chmele. Chmel se dopravuje jako rychlozboží za obyčejné dovozné.

Ceny řepky v Uhrách za q: 1854. zl. 19-43—20-12, 1860. zl. 11-91—16-68, 1870. zl. 14-73—21-43, 1880. zl. 10-25—14-37½, 1885. zl. 9-37½—13-87½, 1886. zl. 7-00—12-50, 1888. zl. 8-75—12-75.

Řepky bylo r. 1888. do Rakousko-uherské říše přivezeno 132.187 q za 2,359.927 zl., vyvezeno jí bylo 271.993 q za 3,450.005 zl.

*) Mastných olejů bylo r. 1888. do Rakousko-uherské říše přivezeno 193.184 q za 7,402.537 zl., vyvezeno jich bylo z naší říše 19.179 q za 837.814 zl.

Nyní ujmají se rozkvětu chmelařství také spolky chme-
lařské. Chmel uherský jest po výtece dobré jakosti *)

V roku 1835. bylo

	v Uhrách v Chorvatsku v naší polov. a Slavonsku říše		
vysokých lesů	5316074 ha	1253816 ha	8268218 ha
středních a nízkých lesů	2334906 „	278795 „	1509401 „
všech lesů	7650980 ha	1532611 ha	9777619 ha
	9183591 ha		
	pev. met.	pev. met.	pev. met.
přirůstek roční po ha	3·09	3·06	2·98
dohromady	23625356	4690462	29081540
	28315818 pev. met.		
staveb a pod dříví	25·84 proc.	19·54 proc.	39·0
dříví k topení	74·16 „	80·46 „	61·0

Lesy zaujímají v zemích uherských 28·09 (v naší polov.
říše 32·59) proc. veškeré půdy: v král. Uherském 26·87, v ob-
vodu rjeckém 13·20, v Chorvatsku a Slavonsku 36·30 proc.
veškeré půdy. Státních hvozdů bylo koncem r. 1884. v zemích
uherských 2883898 jit., kromě toho spracoval stát 94835 jit.
lesů náboženského, studijního a universitního fondu a byl spo-

*) V Uhrách bylo chmele sklízeno

r. 1870.	po jistě 296 kg.	prodáno bylo 50 kg.	chmele po 50 zl.
r. 1871.	„ „ 175 „	„ „ 50 „	„ „ 100 „
r. 1872.	„ „ 91 „	„ „ 50 „	„ „ 135 „
r. 1873.	„ „ 176 „	„ „ 50 „	„ „ 75 „
r. 1874.	„ „ 217 „	„ „ 50 „	„ „ 125 „
r. 1875.	„ „ 187 „	„ „ 50 „	„ „ 65 „
r. 1876.	„ „ 221 „	„ „ 50 „	„ „ 200 „
r. 1877.	„ „ 259 „	„ „ 50 „	„ „ 65 „
r. 1878.	„ „ 237 „	„ „ 50 „	„ „ 160 „ 09 kr.
r. 1879.	„ „ 315 „	„ „ 50 „	„ „ 151 „ 03 „
r. 1880.	„ „ 323 „	„ „ 50 „	„ „ 65—130 zl.
r. 1881.	„ „ 294 „	„ „ 50 „	„ „ 20—80 „

Chmele a chmelové moučky bylo do Uherr přivezeno

	vůbec		z Rakouska		vůbec		do Rakouska	
r.	q	zl.	q	zl.	q	zl.	q	zl.
1883.	2138 79	za 384982	2097 78	za 384360	1151 26	za 115126	933 07	93307
1888.	1684 „	399700	1680 „	398550	1598 „	236760	1096	162690

Do Rakouskouherské říše bylo r. 1888 chmele přivezeno 7034 q za
984760 zl., vyvezeno bylo chmele z naší říše 32386 q za 485700 zl.

lůvlastníkem 431217 jit. lesů. Státní hvozdy vynesly r. 1883. 2·2 mil. zl.

Lesy v zemích uherských se cení na 2100—3100 mil. zl., jich výnos 9960329 zl., tedy sotva $\frac{1}{3}$ proc jich ceny.

V Uhrách jsou dosud rozsáhlé hvozdy mrtvou jistinou.

Ku zvelebení lesního hospodářství v Uhrách zakládány jsou lesní školky, z nichž bylo vydáno soukromníkům r. 1883. 1508000, r. 1884. 4150000 sazenic.

Velmi důležitý jest vývoz dužin, jichž se v Chorvatsku a Slavonsku ročně na 30 mil. vyrobuje.*)

X.

U výrobě zemědělské v Uhrách zvláštní důležitostí jest pěstování vína a tabáku. Uherská vína slynila již ve středověku v celé Evropě.**)

Při posledním upravování pozemkové daně bylo

	plodné půdy ha	vinic ha	proc. plodné půdy
v naší polovici říše	28290606	248326	= 0·53
v zemích uherských	30709283	425487	= 1·31
v Čechách	1507325	802	= 0·01
na Moravě	609788	12119	= 0·55
ve Slezsku	174110	—	—

V Uhrách bylo sklizeno vína průměrně ročně

v letech	hektol.	po ha hektol.
1861.—72.	3224287	9·01
1873.	3763475	10·52
1874.	1998083	5·72
1875.	6260258	17·85
1876.	1858034	5·24
1877.	3534041	9·87
1878.	8075833	22·37
1879.	6314343	17·47
1880.	2426799	6·74
1881.	4230730	11·80
1882.	4607638	12·82
1883.	5151255	14·34

*) Dříví bylo do Uher přivezeno r. 1888. 151480 q za 8843997 zl., (z Rakouska 118130 q za 8255567 zl.), vyvezeno bylo z Uher 115755 q za 3419884 zl. (do Rakouska 802429 za 2142085 zl.)

Do Rakouskouherské říše bylo r. 1888. dříví přivezeno 1526245 q za 4608819 zl., z Rakouska bylo dříví vyvezeno 208933899 q za 58270117 zl.

**) O uherském vinařství pojednali jsme zevrubněji v Zemědělském archivu 1890.

Vína bylo v Uhrách a v Sedmíhradsku sklizeno r. 1884. 3,508,475 hektol. V Chorvatsku a ve Slavonii (106.000 jit. vinic) se klidí vína ročně 2,120.000 hl. v ceně 10 mil. zl.

Vína bylo sklizeno průměrně

	v letech 1876.—85. ročně	r. 1885.	r. 1886.
v zemích uherských	4511889	5422675	3932755
v naší polovici Hše	3414701	400850	3722135
v Čechách	9238	—	9555
na Moravě	15688	—	165250
ve Slezsku	—	—	—

Dle padesátiletého průměru vynesly vinice ročně průměrně po ha. u Klosterneuburku 50 hl., ve Francii také v krajích phylloxerou zamořených 100 hl.; v Uhrách v l. 1861—72. 9·01 hl., a to

roku	hl.	roku	hl.	roku	hl.	roku	hl.
1873.	10·52	1874.	5·72	1875.	17·85	1876.	5·24
1877.	9·87	1878.	22·37	1879.	17·47	1880.	6·74
		1885.	14·77	1886.	10·84		

Hospodářství viničné jest v Uhrách dosud namnoze velmi primitivně, uherský vinař jest při zavádění novot velmi těžkopadný a proto jsou dosud vinice uherské nevýnosné, ačkoliv i poměry půdy, i poměry podnebí zdárnému rozvoji a vývoji vinařství v Uhrách nad míru jsou příznivy.

Velká pohroma stihla vinařství uherské zamořením vinic phylloxerou, kteráž byla do Uher nejspíše již v letech šedesátých s cizími révami zanešena a teprv r. 1875. zpozorována.

Vyhlazování phylloxery se ujalo s velkou energií uherské zákonodárství i vláda. Již r. 1876. povolil sněm říšský na opatření proti phylloxere 8000 zl. Roku 1880. byla zřízena zemská komise ku vyhlazování phylloxery. Ve všech vinařských okresech zakládány byly spolky vinařské a stanice pokusné spojené se zemskou stanicí, jejíž úkolem jest stopování a studování všech pokusů, jež se v cizině proti phylloxere podnikají a j.

Zemská stanice podnikla zkoušky podplavováním vinic, užíváním sirovodíku, pěstováním americké révy, jakož i pěstováním rév v půdách písčitých.

Od r. 1883. vyhlazuje se phylloxera sirovodíkem nákladem státu a tímto prostředkem docíleny byly zvláště u Budína výsledky velmi skvělé. Vláda uherská opatřila vinařům sirovodík za ceny mírné, q po 15 zl.

Při pěstování révy americké se ukázalo, že se v každém podnebí dobře nedaří. Rév amerických koupila vláda asi 5 milionů.

Roku 1883. založena byla v Kečkemetu státní školka vinařská u výměře 200 jit., z níž bylo za jediný rok 1884. 1,078.000 rév za mírnou cenu prodáno.

Vláda podporuje také zakládání společenstev ku zřizování větších školek vinařských.

Rozsáhlejším pokusům zavodňováním vinic, jež se na př. u Budina dobře zdařily, překáží v Uhrách nedostatek vody. Vinice ku zaplavování zařízené jsou osvobožovány od daně na 6—10 let.

Zakládání vinic na písčínách se velmi šíří, má se za to, že vinicím takovým phylloxera nehrozí.

Stát sám zakládá na písčínách na pustě Delibabě vinice u výměře 25.000—30.000 jiter. Vinice na písčínách zakládané jsou osvobozeny po zákonu z r. 1882. na 6 let od daně.

Náklady státní na vyhlazování phylloxery jsou rozpočítány na r. 1891. na 150.000 zl.

Při vší energii vlády hubení vinic phylloxerou zastaveno nebylo zvláště proto, že nenalezla vláda energické součinnosti při rolnictvu.

Phylloxera se dosud v Uhrách šíří, byloť ní zamořeno r. 1880. 38, r. 1883. 130, r. 1887. 582 obcí.

Jaké pohromy phylloxerou brozí celému zemědělství v Uhrách při velké důležitosti uherské tržby vínem!

V Uhrách bylo za vinné hrozny utrženo r. 1874. 768.907 zl., r. 1875. 1.198.507 zl. r. 1880. toliko 404.089 zl.

Čerstvých hroznů bylo do Uher

přiveženo :

z Uher bylo vyveženo :

roku	vůbec			z Rakouska			vůbec			do Rakouska		
	q	za	zl.	q	za	zl.	q	za	zl.	q	za	zl.
1882.	1700	69	34013	1682	29	33646	21609	72	259317	15012	44	180149
1883.	1382	07	27641	1344	24	26885	17959	60	215515	15058	—	180825
1884	2430	63	61091	2392	32	59991	15677	70	221594	13630	49	192895
1885	1428	90	29227	1393	36	28514	38584	43	465326	28579	03	344704
1886.	1032	59	20890	987	84	19995	47714	61	770295	37264	56	602719
1887.	1187	—	25980	1199	—	26244	30680	—	552184	45458	—	818184
1888.	2716	—	226556	1984	—	44040	34701	—	755242	20530	—	380118
1889.	1163	—	29225	1126	—	28300	59967	—	13200376	38196	—	841356

Vína bylo do Uher v láhvích a sudech přivezeno:

roku	vůbec			z Rakouska		
	q	za	zl.	q	za	zl.
1882.	112596·04		2935840	108753·99		2806937
1883.	139708·67		3586174	135504·13		3471443
1884.	141456·11		11353174	132935·70		10665326
1885.	89792·14		7215422	87034·27		6989164
1886.	91445·35		7339845	74285·06		5963736
1887.	90020·—		7238560	76753·—		6171440
1888.	160164·—		11836970	149376·—		11051000
1889.	165065·—		11173820	150263·—		10164910

vyveženo bylo z Uher:

roku	vůbec			do Rakouska		
	q	za	zl.	q	za	zl.
1882.	917158·56		14919788	740124·92		12030754
1883.	866888·92		14133183	724019·61		11788389
1884.	896146·49		12721082	764320·01		10831250
1885.	1060788·41		12895511	836148·65		10167191
1886.	1347759·69		15077730	94896·96		10736520
1887.	1331252·00		16172871	1054592·—		12825157
1888.	1493036·—		18283972	1122323·—		13773440
1889.	1430691·—		21177471	1133259·—		16764068

Šumivých vín bylo do Uher

roku	přivezeno			vyveženo bylo z Uher		
	vůbec			vůbec		
	q	za	zl.	q	za	zl.
1883	808·21	80821	485·33 48533	1330·90	79854	934·61 56077
1888.	1307·—	130700	749·— 74900	2143·—	107150	1510·— 75500
1889.	1696·—	169600	893·— 89300	2267·—	113350	1812·— 90600

octa

1883.	8928·38	80355	8775·94 78983	2856·11	25704	1478·56 13807
1888.	6686·—	41615	6683·— 41596	3456·—	21530	2801·— 17368
1889.	6108·—	33517	6104·— 33495	3953·—	21719	3160·— 17379

R. 1888. bylo do Rakousko-uherské říše vína přivezeno 25.708 q (r. 1889. 23.350 q) za 1,427.770 zl., vyveženo bylo vína z naší říše 1,027.778 q (r. 1889. 820.998 q.) za 21,586.537 zl.

Vína uherská rovnají se čelným druhům francouzských a rýnských vín, avšak kazí se nedokonalým pěstěním ve sklepech. Ku rozšíření racionálního skleповého hospodářství byl založen r. 1883. v Budapešti královský uherský vzorný sklep. Závod tento jest osvobozen od daní, dostává státní subvenci a stojí pod dozorem ministra orby.

V tomto sklepe ukládají se uherská vína ku racionálnímu vypěstění; vína zralá se stahují do láhví a s markou sklepa se

prodávají v ústředním závodu i v četných filiálkách. Za veškeré práce se účtují vinařům toliko skutečné náklady správy sklepa.

V tomto sklepe se vyučují také kočující učitelé sklepnímu hospodářství a sklepní správě prakticky.

Tímto zřízením mělo býti zamezeno falšování uherských vín, jimž obchod uherským vínem tak velké škody vzal.

Uherský obchod vínem byl velice poškozován netoliko nesolidností obchodníků, ale také paděláním uherských vín. Již r. 1877. bylo zahájeno v Uhrách jednání o vydání zákona o výrobě umělých vín, jednání to bylo r. 1889. obnoveno. Podle osnovy dotčeného zákona mělo býti nadobro zamezeno prodávání nápojů peptonisováním vyrobených za vína, vinařské okresy měly býti přesně ohraničeny a dle tohoto rozdělení měla býti přistě také vína rozlišována a označována atd.

Proti tomu zařízení se namítá, že jest takový zákon při nynější drahotě lihu zbytečný, protože z drahého líhu nikdo nebude vyráběti laciná umělá vína, že se tím vývozu uherských vín neprospěje, ale spíše uškodí atd. —

Veledůležitou specialitou uherského zemědělství jest pěstování tabáku, jehož výroba jest od r. 1850. také v Uhrách monopolem. V prvních letech po zavedení monopolu kleslo pěstování tabáku v Uhrách s 50.000 na 35.145 jiter, avšak jakmile byly vládou ceny tabáku zvýšeny, počalo se opět rozšiřovati.*)

Tabáku bylo v Uhrách**):

	r. 1877.	r. 1880.	r. 1882.	r. 1887.	r. 1888.	r. 1889.
pěstováno na jit.	103585	102711	98065	91035	93178	81059
sklidilo se tabáku kg	48164038	66480209	52188694	32759140	46666101	52341535
za sklizený tabák						
bylo utrženo zl.	8093892	11811217	9157626	5809690	8242547	9240166
průměrná cena q zl.	18.33	17.76	17.54 1/2	17.73	17.66	17.65

*) Za cent tabáku platila vláda v l. 1856. až 1860. 8.40 zl., r. 1872. 10.50 zl., r. 1874. 10.79 zl. atd.; úhrnem zaplatila r. 1866. za 608.796 ctů. tabáku 5.3 mil. zl., r. 1874. za 682.408 ctů. 7.36 mil. zl. atd.

**) Tabáku bylo v naší polovici říše sklizeno v Haliči:

	r. 1884.	r. 1887	r. 1889.
kgr.	2328718	1842555	2274764
po ha.	1278 kgr.	1366 kgr.	1296 kgr.
utrženo bylo zl.	344073.93	256474.66	398251.32
průměrně vynesl ha. zl.	269.21	139.20	307.15
průměrná cena za q zl.	14.77	13.92	17.55

Průměrné bylo tabáku sklizeno:

p o j i t ě					
r.	kg.	za zl.	r.	kg.	za zl.
1879.	408	74.—	1886.	544	92 06
1880.	365	66 50	1887.	360	63 82
1881.	646	114 73	1888.	501	88 47
1882.	467	84 39	1889.	646	114.—
1883.	534	93 38			
1884.	491	87 72			
1885.	461	70 63			

Novým zákonem uherským z r. 1887. bylo téměř úplně zrušeno právo ku pěstování tabáku ku vlastní potřebě, jímž bylo podloudnictví velice podporováno.

Tabáková regie koupila v Uhrách r. 1883. 28,513.990 kgr. tabáku za 4,840.650 zl.

R. 1889. koupila v Uhrách tabáková regie uherská tabáku 19,443.156 kgr. za 3,436.084 zl., tabáková regie rakouská 32,898.379 kgr. za 5,804.082 zl.

V továrnách na tabák v Uhrách vyrobuje se ročně přes 300.000 ctů. různých druhů tabáků.

Na r. 1891. jest rozpočítána koupě tabáku v Uhrách na 16,548 076 zl. (domácího tabáku za 10,654 776 zl., cizozemských tovarů za 5 3 mil. zl.).

V již. Tyrolsku sklizeno bylo:

	r. 1884.	r. 1887.	r. 1889.
zeleného tabáku kgr.	4170197	3309527	2769264
utrženo bylo zl.	176766 39	143970 14	111277 99
za q zel. tabáku zl.	4 23	4 35	4 02
po ha. sklizeno	9499 kgr.	8274 kgr.	6923 kgr.
po ha. utrženo zl.	402 65	359 93	278 20

Tabák se pěstuje v již. Tyrolsku na 400 ha

V Dalmácii bylo tabáku:

	r. 1884.	r. 1887.	r. 1889.
sklizeno	4771 kgr.	35580 kgr.	80335 kgr.
po ha.	1445 "	1165 "	1073 "
utrženo bylo zl.	2849 50	18648 40	42401 10
za q zl.	59 77	52 41	52 73
průměrně po ha. zl.	863 48	610 86	566 04

V Dalmácii byl tabák pěstován r 1887. na 30 54 a r. 1889. na 74 910 ha. Tabák pěstovalo hospodářů

	r. 1887.	r. 1889.
v Haliči	21334	18656
v již. Tyrolsku	2635	2596
v Dalmácii	604	1506

V Uhrách jest 12 továren na tabák (v Budapešti, Temešváru, Košici, Kološi, Břetislavi, Kamenici, Szolnoku, Szegedinu, Debrecínu, Záhřebě a ve Rjece), v nichž se zaměstnává 13.678 dělníků.

Tabáku bylo prodáno

roku	v naší polovici říše		v zemích uherských	
	zl.	na 1 obyv.	zl.	na 1 obyv.
1877.	57998005	2.70	25215263	1.64
1878.	57548524	2.64	25899745	1.68
1879.	58515229	2.68	26714897	0.73
1880.	61527603	2.80	26415344	1.69
1881.	63240041	2.85	29376886	1.67
1882.	66939201	3.—	29328373	1.84
1883.	68999602	3.07	30351207	1.91
1884.	72228730	3.19	33351207	2.04
1885.	73074424	3.20	33344067	2.01
1886.	74831650	3.25*)	32591837	1.94

Roku 1889. byl veškerý příjem tabákové režie v Uhrách 36106519 zl. (r. 1888. 34252936 zl.), vydání činí 32 procent, monopolový výtěžek 68 proc. hrubého příjmu. V Rakousku činila r. 1889. vydání tabákové režie 37 proc. hrubého příjmu

Monopolu tabákového

roku	příjem		vydání		čistý výnos	
	v naší polo-	v zemích	v naší polo-	v zemích	v naší polo-	v zemích
	vici říše	uherských	vici říše	uherských	vici říše	uherských
1876.	59640170	27658880	22572292	13888473	37067878	13770407
1880.	62844006	30776132	20985138	14218283	41858868	16557849
1885.	75179715	42196102	27226151	23153474	47953564	19042628
1887.	78776965	42140645	8220171	20406908	50556794	21733737

Tabáku bylo do Uher

přiveženo

vyvezeno bylo z Uher

roku	vůbec			z Rakouska			vůbec			do Rakouska		
	q	za	zl.	q	za	zl.	q	za	zl.	q	za	zl.
1882.	17115	77	2874966	12598	41	1865131	287757	47	13863529	22595	76	11262291
1883.	21997	03	3016703	5703	89	1353873	269019	77	8435350	204546	75	6432116
1884.	24721	54	9194886	6969	61	2542730	241607	09	7428417	148328	55	4508442
1885.	25030	08	11969055	6796	33	3997717	226757	68	7369193	156327	69	5113266
1886.	25970	11	4893256	10667	13	3082233	295103	30	9109926	234564	57	7166372
1887.	43499	—	6659400	16211	—	3574300	194779	—	5940490	131190	—	4037220

*) Tabáku bylo spotřebováno r. 1882. průměrně na 1 obyvatele v Dolních Rakousích za 7 zl. 27 kr., v Solnohradsku za 4 zl. 8 kr., v Horních Rakousích za 3 zl. 65 kr., v Čechách za 3 zl. 28 kr., ve Štýrsku za 3 zl. 13 kr., v Korutanech a ve Slezsku za 3 zl. 3 kr., v Tyrolsku za 2 zl. 98 kr., na Moravě za 2 zl. 69 kr., v Krajině za 2 zl. 22 kr., v Bukovině za 1 zl. 55 kr., v Haliči za 1 zl. 29 kr., v Dalmácii za 1 zl. 24 kr. V naší polovici říše bylo r. 1882. 29 továren na tabák, v nichž bylo 322 úředníků a 28620 dělníků.

tabáku surového

1888. 28761— 2876100 6821— 682100 295696 — 8870850 251977— 7559310

1889. 28032— 2802800 11605— 1160500 230330— 8909900 206223— 6186690

tabákových výrobků

1888. 1895— 3790000 1751— 3502000 601— 210350 142— 49700

1889. 1127— 2254000 982— 1964000 702— 245700 261— 91350

dohromady

1888. 30656— 6666100 8572— 4184100 296296— 9081200 252119— 7609010

1889. 29159— 5057900 12587— 31214500 231032— 8155600 206484— 6278040

Roku 1889. bylo z Uher vyveženo tabáku asi 10.000 q do Švýcar, Nizozemska a do Gibraltaru.

Do rakousko-uherské říše bylo r. 1888.

	přivezeno			vyveženo bylo		
	q	za	zl.	q	za	zl
tabáku surového	131.070	15,072.998		36.053	2,033.717	
tabákových výrobků	27.533	14,062.270		13.709	6,266.170	
	158.603	29,135.268		49.762	8,299.887	

Roku 1889. bylo do rakousko-uherské říše surového tabáku přivezeno 124.562, vyvezeno bylo 27.543 q.

Při zemědělském museu budapeštském v Közteleku jsou velké sbírky veškerých plodin uherských, mezi nimiž úplností a bohatostí vynikají zvláště sbírka různých druhů tabáku, vín, tykví, konopí a j.

Sbírky tohoto musea jsou věrným obrazem pokladů uherského zemědělství.

Při tomto ústavu jest také stálá výstava a tržnice ovoce.

XI.

Chovu domácího dobytka v zemích uherských vůbec velice prospívají rozsáhlé pusty a trvalé pastviny, jichž bylo při posledním upravování katastru v těchto zemích 4,313.514 (v naší polovici říše 2,663.908) ha. neb 14.05 (v naší polovici říše 9.42) procent veškeré plodné půdy.

Domácích zvířat bylo

	v naší polo- vici říše r. 1880.	v Uhrách r. 1884.	v Chorvatsku a Slavonii r. 1880.	v celé říši
koní	1463282	1748859	217112	3429253
oslů a mezků	49818	22893	2657	75168
hovězího dobytka	8584077	4879038	712805	14175920
ovcí	3841340	10594831	588638	15024809
kozí	1008675	270192	99424	1876291
prasat	2721541	4803639	468053	7993183

Průměrně připadalo na 100 hekt. plodné půdy

	v naší polo- vici říše	v zemích uherských	v naší polo- vici říše	v zemích uherských
koní	5.17	6.55	6.61	12.90
mezků a oslů	0.18	0.09	0.22	0.27
hovězího dobytka	30.34	18.29	38.76	35.54
ovcí	13.58	39.71	17.35	77.18
kozí	3.56	1.01	4.55	1.96
prasat	9.62	18.—	12.29	34.99

Jatečného a tažného dobytka do zemí uherských r. 1882. přivezeno 135.106 kusů za 735.060 zl., vyvezeno bylo z Uher 929.315 kusů za 6.742.896 zl.

Do zemí uherských bylo
přivezeno
tažného a jatečného dobytka

vyvezeno bylo

roku	všec	z Rakouska	všec	do Rakouska
	kusů za zl.	kusů za zl.	kusů za zl.	kusů za zl.
1883.	446468 21772935	21696 951035	933825 700437 4	771371 57849327
1884.	29427 12530388	23162 1135578	958508 63806360	743760 53114771
1885.	295108 13239341	28149 1346983	1034305 63947666	796903 55531012
1886.	230096 8140115	22125 890725	1273586 76978184	972229 65455228
1887.	211126 3388235	20542 660017	1141479 66833783	980436 60476841
1888.	267308 11995449	19848 666045	854851 60304962	769562 54490726
1889.	262160 13676871	8305 502063	1029102 75295937	922170 66657948

jiných zvířat

roku	za	zl.	za	zl.	za	zl.	za	zl.
1883.	k 17467	177154	17128	78658	498606	3434386	480794	3220304
	q 1883-52		603 41		44788-54		41342 47	
1884.	k. 8508	103088	8485	85871	740676	4758978	719318	4294857
	q 2019-20		1488 23		63862-90		47333 05	
1885.	k. 9899	3690756	2510	144017	755463	4290121	737551	3842549
	q 33097 —		3463-12		56696 20		50349 61	
1886.	k. 2510	3015576	2497	105417	686050	4909923	644173	4295324
	q 22482-99		2009-89		62198 70		53521-72	
1887.	k. 19598	8131114	4476	115880	528680	4827372	505075	4185454
	q 23584 —		4059 —		67942 —		57871 —	
1888.	k. 5484	161810	5433	141529	553696	5007832	549958	4388032
	q 4085 —		3506 —		64182 —		54673 —	
1889.	k. 2535	88562	2285	147538	567322	6769304	566069	5795737
	q 4040 —		3443 —		84426 —		69790 —	

Do Rakousko-Uherské říše bylo jatečného a tažného dobytka přivezeno vyvezeno

r. 1883. 940.271 kusů za 22,779.832 zl. 1,283.489 k. za 64,608.796 zl.
r. 1888. 337.667 . . . 10,094.796 . . . 416.963 . . . 25,706.328 .

V r. 1888. bylo z Uher do naší polovice říše dobytka jateč-

ného a tažného přivezeno za 54,490.776 zl., tedy o 28,784.498 zl. více, nežli bylo toho dobytka z celé naší říše toho roku do ciziny vyvezeno.

Roku 1889. bylo jatečného a tažného dobytka do Rak.-uherské říše přivezeno 325558 (r. 1877. 1,139.169) kusů, vyvezeno bylo 366.050 (r. 1877. 1,168.473) kusů.

Z toho dobře jest lze poznati, jak důležitým trhem jest naše polovice říše pro uherský chov dobytka.

V Uhrách věnuje se zvláště chovu koní od věku velká péče; jsou pak také tomuto chovu v Uhrách veškeré poměry velice příznivé. Maďar jest rozený jezdec a náruživý koní přítel. Na rozsáhlých pastvinách a na širých pústách může býti kůň na svobodě chován. Přibýváním obyvatelstva, stoupajícími daněmi, stavbou dráh a j. také v Uhrách pastvin sice stále ubývá avšak jich nedostatek při chovu koní dosud se nepocituje.

Domácí kůň uherský, jakož i kůň v Uhrách pěstovaného plnokrevného plemene anglického vyniká vytrvalostí i rychlostí, a jest poměrně laciný. Chov těžkých koní tažných v Uhrách není valně rozšířen, těžké tažní práce vykonává tam vůl a bůvol. Téměř polovice koní v Uhrách jest domácího, plnokrevného plemene.

Vzorný chov koní jest ve světoznámých státních štítech Kisbéri a Kincsemu, v Babolně, Mezöhegyesi a Fogarasi. Při těchto štítech jest 31.000 ha. pozemků, asi 4.500 koní, mezi nimi 700 kobyl.*)

V Uhrách jest 600 stanic hřebců po 2—8 hřebcích, v nichž se připouští ročně 55.000 až 63.000 kobyl.**)

Na zvelebení chovu koní věnuje stát ročně 2-5—3 mil. zl.

Ku zvelebení domácího plnokrevného plemene byl založen

*) V Kisbéri (založ. r. 1854.) pěstují se koně plemene anglického; hřebata prodávají se po 2000 zl., koně i po 12.000 zl. Při tomto štítu jest 6330 ha. pozemků. Největší štít v Uhrách jest v Mezöhegyesi (zal. r. 1785.) zaujímá 16.000 ha. pozemků, stav koní asi 1400, pěstuje plemena zkřížená. K tomuto štítu bude přivtělena ještě pusta Kovácsháza zaujímající 80 700 jít.

V Babolně (zal. r. 1789.) pěstují se koně arabského plemene. Při štítu tomto jest 4020 ha. pozemků, ve stájích asi 450 koní.

Při štítu fogarašském (zal. r. 1874.), v němž se chovají koně plemen horských (lipické a j.) jest 3600 ha. pozemků.

**) Hlavní stanice jsou v Král. Bělehradě s 530 hřebci, v Nagy Kőrösi, s 550, v Debrecíně s 330, v Szepsi Szt. György s 210, ve Varaždíně s 120 hřebci. V těchto hřebčincích bylo připuštěno v l. 1860.—1884. 800.000 kobyl.

zvláštní fond národní asi 400.000 zl., z jehož úroků se kupují plnokrevní hřebci a kobyly anglické a j. a rozdávají se rolníkům v krajinách chovem koní zvláště vynikajících. V prvních 20 letech od založení tohoto fondu bylo z jeho výnosu koupeno 120 plemenných hřebců a kobyl.

Ku povznesení chovu koní v Uhrách nemálo přispěly hr. Štěpánem Széchenyem r. 1827. zavedené dostihy, jež bývají nyní pravidelně podnikány v Budapešti, Břetislavi, Kołoši, Košicích, Šoproni a Debrecíně. Ročně bývá 180 jízd o závod. Na ceny povoluje stát 80.000 zl., největší státní cena jest 4000 zl. Kromě toho také různé společnosti a soukromníci zvláštní ceny k závodům těmto věnují. Největší dostihy jsou v Budapešti v měsících květnu a říjnu.

Uherské koně také na dostihách v cizině jsou nebezpečnými soupeři. Státní náklady na závody a chov koní jsou počítány na r. 1891. na 3,955.188 zl., příjmy na 3,277.690 zl.

Ku zvelebení menšího chovu koní udílí stát pravidelné podpory 20.000 zl. ročně. Z této dotace udílí se malým rolníkům odměny za chov koní po nálezů zvláštních komisí odborníkův.

Při ministerstvu orby jest státní ústřední komise ku zvelebení chovu koní, skládající se z 10 členů, jež volí zemská hospodářská společnost, jokeyklub budapeštský a ministerstvo. V komitátech jest k témuž účelu zřízeno 65 místních komisí, jenž vysílají po 2 členech do zemského kongresu, kterýž se schází každého druhého roku k úradě o zvelebení chovu koní v Budapešti.

Pod ochranou vlády založena byla »akciová společnost ku zvelebení plemen koní v Uhrách.« Pečuje zvláště o zorganizování trhu koní v Uhrách, agituje pro hojné trhy těch obesílání a j., staví hospody a stáje pro koně v četných tržních místech, obstarává prodeje a koupě, podniká na trzích loterie, z jichž výnosu udílí ceny na dobré koně atd.

Hlavních tržišť na koně jest v Uhrách 53, v nichž se ročně odbývá po 1—7 trzích.

Uherské koně vyváží se netoliko do Rakouska, ale také do cizích států ve množství velikém.*)

roku	*) Do Uher bylo přivezeno				vyvezeno bylo			
	koní vůbec		z Rakouska		do Uher vůbec		do Rakouska	
	kusů	za zl.	kusů	za zl.	kusů	za zl.	kusů	za zl.
1882.	644	322000	420	210000	9798	3233840	7834	2585220

Nejvíce koní přiváželo se do Uher z Rumunska, dovoz ten za nynější celní války s Rumunskem téměř cele přestal.

Nejvíce uherských koní spotřebuje naše vojsko a honvédi, pak vojska zemí balkánských. Roku 1889. bylo odvedeno uherských koní pro vojsko rumunské 1528, srbské 1777, bulharské 630, do jiných zemí balkánských 792, do Italie 799.

Do Rakousko-uherské říše bylo koní

	přiveženo		vyveženo
r. 1882.	9.959 kusů za 2,987.700 zl.	29.563 kusů za 11,827.200 zl.	
„ 1888.	5.572 „ „ 1452.440 „	22.067 „ „ 6,341.830 „	

Do Rakousko-uherské říše bylo r. 1889. koní přiveženo 4357, vyveženo 27092. —

Hlavní plemeno domácí skotu v Uhrách jest bílé, ostatní různá plemena důležitosti nemají. Bílého uherského dobytka jest v zemích uherských 60·3 proc., strakatého 20 proc., hnědého 10 proc., 9·7 proc. různých plemen.*)

1883.	1364	682000	427	213500	9670	3191100	6700	2211000
1884.	4568	1685600	476	167100	8902	4098060	5879	2648350
1885.	8103	952470	434	133665	12159	3986430	8931	2744650
1886.	1131	374544	459	153312	14123	4222730	11690	3487865
1887.	614	214900	551	192850	8684	2605200	6148	1844400
1888.	492	184800	459	172200	10319	3217700	7279	2263025
1889.	736	294400	652	260800	14330	5015500	8462	2961700

hříbat

1882.	8	800	8	800	70	7000	65	6500
1883.	—	—	—	—	106	10100	99	9900
1884.	38	3800	38	3800	84	8400	84	8400
1885.	—	—	—	—	77	7905	77	7905
1886.	39	4505	39	4505	113	12260	113	22260
1887.	26	1519	18	430	183	21960	156	18720
1888.	3	180	2	120	147	11640	135	10860
1889.	13	1040	11	880	290	23200	169	24320

mekků a oslů

1882.	3	120	2	80	39	1560	39	1560
1883.	1	40	1	40	39	1560	39	1560
1884.	8	320	8	320	18	720	18	720
1885.	7	279	7	279	36	1384	36	1384
1886.	6	250	6	250	20	765	20	765
1887.	116	4060	5	175	60	2406	59	2360
1888.	16	455	4	80	60	1720	59	1700
1889.	24	720	11	330	62	2186	41	1446

*) R. 1880. bylo v zemích uherských bílých uherských volů 1,033.720. býků 31.702, krav 1,635 960, mladého dobytka 1,463.132, dohromady 4,064.614. Na žiru bylo 115.286 kusů, būvolů 98.804.

Uherský bílý vůl jest dobrý tahoun a dobře se hodí ku práci polní. Párem bílých volů zorá se denně jitro pole na 15 cm. hluboko. Plemeno toto jest zdravé a dobře se krmí. Uherský vůl vydrží i 14 let v tahu. Průměrně se počítá v pálenkách při žíru denní přírůstek při mladém dobytku uherském denně 1.6 kgr.

Vedle plemene domácího daří se v Uhrách nejlépe plemenům alpským. Bůvol se chová toliko na pustách při Dunji a ve východních Uhrách, a jest jako uherský vůl dobrý tahoun.

K zušlechtování přiváží se do Uher plemenníci z celé Evropy, aniž by dosud bylo tím docíleno pozoruhodnějších výsledkův. Po návrzích odborníkův jsou země uherské rozděleny ministerstvem orby v plemenné okresy dle místních poměrů hospodářských, dle původních plemen a j. Na státních statcích se zřizují vzorné stanice chovu dobytka hovězího, na těch statcích si mohou rolníci také dobré plemenníky pořizovati.

Rolníkům se opatřují býci také na splátky s tou podmínkou, že musí všechna telata přichovati a jich prodávání ministerstvu orby vyhraditi. Dle okresových plemen opatřují se býci také obcím na splátky a to dle odhadu znalců.

Největší chov býků domácího plemene byl v Tordě, kde se jich přes 400 drží. Vzorný chov hovězího dobytka jest také na státním statku v Mezöhegyesi a Keszthely u hr. Festetiče (7 stájí se 700 kravami), v Sobotce u Vojiniče a j.

Velké škody a pohromy utrpěl chov dobytka hovězího v Uhrách nakažlivými nemocemi.

Do Uher bylo přivezeno z Uher bylo vyvezeno

roku	vůbec		z Rakouska		vůbec		do Rakouska	
	kusů	za zl.	kusů	za zl.	kusů	za zl.	kusů	za zl.
1882.	7573	984490	817	106210	75154	17473305	75100	17460750
1883.	15536	2019680	453	58890	82870	19267275	82561	19195482
1884.	14119	1984934	626	88699	85610	20756935	85494	20728842
1885.	25350	3681000	1307	198900	91473	23136873	91437	22127945
1886.	14706	2205900	717	107550	104712	23805000	104691	23800255
1887.	21069	2673210	260	37050	108032	22196560	107982	22186070
1888.	30403	3829210	292	44240	112057	22978015	111582	22884890
1889.	35485	4995900	411	57540	138966	28626994	136903	28602137
býků								
1882.	52	10400	52	10400	331	62890	326	61940
1883.	111	22200	111	22200	329	62510	327	62130
1884.	98	16185	97	15975	476	91392	474	91008
1885.	108	14640	107	14480	728	124580	728	124580

1886.	79	10880	79	10880	1578	269540	1575	269020
1887.	58	6710	47	5505	1732	261740	1732	261740
1888.	62	11040	28	5280	1679	293060	1664	290470
1889.	33	5986	19	3440	1912	375345	1854	363918

krav

1882.	4042	485040	3881	465720	1882	263480	1864	260960
1883.	3795	455400	3447	413640	2310	323400	2292	320880
1884.	3344	642865	2999	576900	1844	396460	1839	395170
1885.	3431	646005	2655	49-915	1742	341824	1742	341422
1886.	3296	400755	2286	291800	2988	426200	2973	424000
1878.	5482	422580	2175	172255	5266	459955	5224	456310
1888.	5449	530300	1377	129585	3952	418050	3861	408060
1889.	3450	284739	482	40364	3660	467560	3532	451190

mladého dobytka

1882.	140	7000	140	7000	323	19380	323	19380
1883.	151	7550	51	2550	318	19080	317	19020
1884.	11	550	11	550	67	5360	67	5360
1885.	41	3136	41	3136	492	41035	345	28630
1886.	35	2540	35	1540	664	59748	664	59548
1887.	3088	28033	—	—	873	57540	862	56790
1888.	80	4610	64	3680	1563	123670	934	73710
1889.	101	4545	88	3960	1185	82950	981	68670

telat

1882.	9274	185480	9128	182560	6648	132960	6645	132900
1883.	10477	209540	9550	191000	4550	91000	4549	90980
1884.	10948	229908	10549	221529	3825	95625	3818	95450
1885.	18664	400405	18541	397895	5159	132260	5119	131140
1886.	13368	253060	13085	247622	5385	126624	5385	126624
1887.	8128	64396	4647	68729	10672	234784	10443	229746
1888.	6708	112032	6652	111092	8100	158736	7831	153486
1889.	456	5741	401	5080	5774	141121	5424	132595

Do rakousko-uherské říše bylo

přiveženo

vyveženo

krav r. 1882.	9105 kusů za	819450 zl.	37268 k. za	6708240 zl.
r. 1888.	7859 „ „	303900 „	24440 „ „	3226320 „
volů a býků r. 1882.	19589 „ „	2662685 „	40332 „ „	9254250 „
r. 1888.	31202 „ „	3563170 „	45386 „ „	7113650 „ *)

Z Uher do naší polovice říše bylo r. 1888. přiveženo krav, volů a býků za 23,592.920 zl., převyšoval tedy přívaz z Uher do naší polovice říše veškerý vývoz celé naší říše při kravách, volích a býcích o 13,252.850 zl.

*) Do Rakousko-Uherské říše bylo r. 1889.

	přiveženo	vyveženo
telat	6226 kusů	10812 kusů
krav	6027 „	41122 „
volů a býků	35790 „	63439 „

XII.

Chov ovcí byl v zemích uherských ode dávna velice rozšířen a důležit. Již před věky byla do Uher přivežena španělská merina. Chov bravu vůbec také v Uhrách se přestává vypláceti, protože ceny vlny zámořskou, zvláště australskou konkurencí nepoměrně k nákladům výroby stále klesají.*) Největším konkurentem Uher vlnou je Austrálie, kde jest té doby přes 80 mil. ovcí. Na klesání cen vlny uherské nejsou také bez viny uherští rolníci. Nepečují o dokonalé čistění ovcí před stříhem, netřídí vlnu náležitě a j. Kromě toho ubývá také v Uhrách svobodných pastvin; pustý se podorávají, cena pozemků stoupá.

V zemích uherských bylo r. 1870. 15,076.997, r. 1880. 9,838.133, (v naší polovici říše 3,841.340) ovcí, a to 3,774.746 uherských a sedmihradských plemen domácích, 6,063 387 jiných plemen zušlechtěných, r. 1884. 10,594 931.

Chovem ovcí vynikají zvláště mnozí velkostatkáři. Tak měl na pť. arcivévoda Josef na panství Kis Jenő v aradském komitátu (49.924·2 jit.) ještě před nemnohými lety 12.000 ovcí.

Zvýšením cla na přívoz ovcí z 3 fr. na 5 fr. r. 1887. stala se konkurence uherských vývozníků na francouzských trzích s ruskými, italskými a německými kupci přímo nemožnou. Obchodní ministr uherský svolal společně s ministrem orby enketu k úradě o zachování pro Uhry tak důležitého chovu ovcí zakládáním jatek a upravením vývozu skopového masa.

Po návrzích této enkety mají býti pořízeny zvláštní vozy ku vyvážení masa z Uher; při tomto vývozu, jakož i při přivážení ovcí do jatek budapeštských budou povoleny na dráhách zvláštní výhody atd. Podnikům těmto povolil ministr financí úlevy daně potravní.

*) Ceny vlny na budapeštských trzích za 56 kgr. ve zlatých

	v březnu		v červnu		v srpnu		v prosinci	
	1890.	1888.	1890.	1888.	1890.	1888.	1890	1888.
jednostřížní soukennická vlna velmi								
jemná	—	—	—	—	140—150	140—150	—	140—150
jemná	110—120	125—115	—	—	120—130	125—135	115—125	125—135
prostř.	85—90	105—115	—	—	80—85	75—85	75—85	72—78
dvoustřížní vlna zimní bílá								
horská	75—80	77—78	73—76	77—82	66—70	70—73	72—78	66—68
letní bílá								
horská	70—75	—	—	—	—	—	70—75	66—68

Kozí bylo v Uhrách r. 1870. 572.951, r. 1884. 270.192, (v naší polovici říše r. 1880. 1,006.675). Jich ubývání jest příznivou známkou hospodářského vývoje.

Do Uher bylo ovčí a kozí přivezeno: vyvezeno bylo z Uher:

r.	v ů b e c		z Rakouska		v ů b e c		do Rakouska	
	kusů	za zl.	kusů	za zl.	kusů	za zl.	kusů	za zl.
1882.	3869	38690	2300	23000	206943	2897202	206835	2395890
1883.	98516	885160	2378	23780	189971	2658194	189853	2658012
1884.	98260	892600	1182	11820	247422	3208900	176711	2257206
1885.	58536	878040	655	9825	246255	4186335	109458	1860786
1886.	27699	345324	582	7761	245247	4147852	118634	1980826
1887.	88825	2144516	953	8211	215339	2819460	150635	1940186
1888.	19755	143605	1303	10501	165727	1939898	163156	1903956
1889.	12859	92615	494	3940	245341	2669276	243450	2649530

jehňat a kůzlat:

1882.	3216	8040	3216	8040	8721	34884	8699	34796
1883.	7014	17536	2542	6355	7210	28840	7202	28808
1884.	13095	52380	3866	15494	4174	18783	4159	18715
1885.	11091	44364	2632	10528	5498	26880	5474	26760
1886.	4975	22492	1171	5283	7220	36999	7220	36990
1887.	5658	25306	1465	6752	11291	56455	8930	44650
1888.	5108	23261	1601	7636	7939	37555	7910	37411
1889.	4233	12699	1520	4560	11975	47900	11896	47584

Do rakouskouherské říše bylo r. 1888. ovčí a jehňat přivezeno 33.974 kusů za 203.844 zl., vyvezeno bylo 109.025 kusů za 872.120 zl.

Chov černého dobytka a obchod tímto dobyt看em v Uhrách nabyl v naší době netušeného rozsahu.

Koncem roku 1869. bylo v Uhrách 4,443.279, roku 1880. 4,803.639, (v naší polovici říše 2,721.541) prasat.

Uherská prasata krmí se nejdříve v lesích žaludy, ve stájích šrotem kukuřicovým a ječmenným.*)

Největší stáje a tržiště na černý dobytek jest ve Steinbruchu u Budapešti, kde se krmí současně 70.000—80.000 prasat.**)

*) Pár jednoročních prasat spotřebuje po čas žíru (po 160 dní) 8 q šrotu, potom váží průměrně 280 q. Při dvouročním žíru (po 190 dní) spotřebují 12 q šrotu a váží brutto 360 q.

**) Steinbrušské stáje jsou rozděleny v oddělení pro 250—300 prasat, takové oddělení zaujímá asi 900 m². Veškeré stáje zaujímají asi 180 jit. a jsou přímo při rakousko-uherské státní dráze a při král. uher. státní dráze; místa je v nich pro 100.000 prasat, celé zařízení stálo asi 5 mil. zl. Dobytek se krmí pod širým nebem, ve stájích toliko přenocuje.

Veškerá tržba černým dobyt看m ve Steinbruchu se páchí ročně na 40 mil. zl.

Do Steinbruchu bylo přivezeno v l. 1870.—81. (ve 12 letech) 5,661,531 prasat, k jich vykrmení bylo spotřebováno 6,468,900 q kukuřice a ječmene. Prodáno bylo v těchto stájích 5,601,430 (pro vývoz 3,781,880) prasat za 339,780.350 zl. (cena prasat vyvezených 241,361.260 zl.).

V roku 1887. bylo do Steinbruchu přivezeno uherských prasat 362,757 za 11,978.660 zl., srbských a rumunských 86,114 za 3,875.130 zl., koncem roku 1886. ve stájích zbývalo 66,106 prasat v ceně 3,055.450 zl., dohromady 514,977 prasat za 18,909.240 zl.

Ku krmení bylo v r. 1887. spotřebováno 929,260 q kukuřice a j. v ceně 6,040.190 zl.*)

V Steinbruchu bylo prodáno r. 1887. asi 100.000 q slaniny.

Do Uher bylo přivezeno				z Uher bylo vyvezeno			
prasat		vůbec		vůbec		do Rakouska	
roku	kusů	za	zl.	kusů	za	zl.	kusů za zl.
1882.	106.159	5,307.950	951	47.550	618.521	43,296.470	489.131 34,239.170
1883	331.059	16,552.950	120	6.000	633.968	44,377 760	474.838 33,238.660
1884.	157.034	7,008.190	409	20.330	583.551	35,103.060	446.172 26,770.320

Do Steinbruchu se přiváží netoliko uherská, ale také rumunská, srbská a j. prasata. Roku 1881. bylo do Steinbruchu přivezeno 113,072 srbských, 102,038 rumunských prasat. Z ciziny přivážený dobytek musí býti nejprve po 6 dní v kontumačním ústavě (založen 1. února 1880.) pozorován. Kontumační ústav tento jest také zárukou, že se ze Steinbruchu toliko zdravý dobytek vyváží.

Při tomto ústavu, jenž jest od r. 1882. zemským, musí všichni elevové zvěrolékařští slyšeti odborný kurs.

Obchod černým dobyt看m ve Steinbruchu jest soustředěn v tamnější bursé obchodníků černým dobyt看m (založ. r. 1882) a upraven jest přesným řádem obecným: vykrmený dobytek se prodává po kgr. čisté váhy atd.

Roku 1881. bylo do Steinbruchu přivezeno 673,000 prasat, k jich vykrmení bylo spotřebováno 664,000 q kukuřice a ječmene, prodáno bylo 613,000 prasat (pro vývoz 460,700) za 40 mil. zl.

Ceny v l. 1870.—80. těžkého dobytka byly 40—66 zl. (nejvyšší r. 1874. 66 zl. nejnižší), r. 1879. 40 zl., průměrně 53 zl. za q.

*) Ze Steinbruchu bylo vyvezeno r. 1887.

do Vídně	87.656	prasat za	5,434.670	zl.
do Čech a do Rakouska	51.902	" "	3,114.120	"
do ciziny via Podmokli	82.238	" "	5,098.450	"
do ciziny via Rutku—Bohumín a Kormons				
do Německa, Francie a Italie	4.228	" "	211.400	"
	226.019	prasat za	13,858.640	zl.
veškerý vývoz ze Steinbruchu byl	622.347	" "	28,001.120	"
spotřebovalo se tedy v Uhrách	396.328	prasat za	14,142.480	zl.

1885.	174.224	6,616.630	2028	77.000	657.355	32,867.750	560.828	28,041.400
1886.	163.003	4,514.595	1960	54.160	875.968	43,798.400	703.696	35,184.800
1887.	140.717	5,354.595	4717	154.725	778.119	38,084.045	687.077	33,432.305
1888.	192.557	7,140.330	4918	173.730	542.099	31,119.840	463.964	26,458.630
1889.	199.048	7,961.920	2933	117.320	601.502	37,821.590	505.362	31,763.370

selat

1882.	126	630	60	300	885	4.425	835	4.175
1883.	2.976	14.880	2616	13.080	2.589	12.945	2.589	12.945
1884.	2.904	13.106	2901	13.091	22.535	112.675	19.046	95.230
1885.	553	2.372	547	2.360	13.329	94.410	13.328	94.408
1886.	1.759	5.270	1706	5.062	15.568	72.066	15.568	72.066
1887.	5.754	11.508	5668	11.336	1.228	3.684	1.188	3.564
1888.	6.575	15.536	3048	7.901	1.209	5.078	1.187	5.020
1889.	5.522	16.566	1283	3.849	4.105	12.315	4.096	12.288

Prasat bylo do rakousko-uherské říše

přiveženo

vyveženo bylo

roku 1882.	324.792	kusů	za	8,690.504	zl.	250.412	kusů	za	21,790.255	zl.
" 1883.	326.603	"		10,515.296	"	202.509	"		17.213.265	"
" 1884.	246.032	"		6,888.896	"	150.449	"		7,522.450	"
" 1885.	271.353	"		6,783.825	"	197.181	"		8,873.145	"
" 1886.	333.878	"		6,677.560	"	430.290	"		17,211.200	"
" 1887.	224.295	"		4,485.900	"	218.735	"		10,936.750	"
" 1888.	210.636	"		3,791.448	"	170.873	"		6,834.920	"

Roku 1888. bylo z Uher přiveženo prasat do naší polovice říše 463.964 kusů za 26,458.630 zl., tedy převyšoval ten vývoz prasat z Uher na naše trhy veškerý vývoz prasat z celé rakousko-uherské říše o 293.091 kusů, v ceně o 19,623.710 zl.

Důležitost chovu a tržby prasaty pro Uhry vyniká také z tržby sádlem vepřovým, slaninou a šunkami.

Do Uher bylo přiveženo z Uher bylo vyveženo
sádla vepřového

roku	vůbec			z Rakouska			vůbec			do Rakouska		
	q	za	zl.	q	za	zl.	q	za	zl.	q	za	zl.
1882.	7143.98	371.487	6924.07	360.052	23.860.24	1.288.452	22.682.95	1,224.879				
1883.	4683.36	243.535	4317.20	224.494	38.793.71	2,094.860	37.960.66	2,049.875				
1884.	2819.42	129.560	2650.40	121.687	45.115.23	2,145.613	44.250.12	2.104.509				
1885.	2179.78	85.353	1971.58	77.047	52.953.71	2,199.042	51.227.03	2,127.130				
1886.	2891.23	119.810	2664.76	110.380	53.046.60	2.201.911	51.687.71	2.145.516				
1887.	3127.—	237.580	2937.—	129.214	44.844.—	2,039.010	43.541.—	1,979.724				
1888.	4463.—	211.487	4400.—	209.209	40.929.—	2,038.758	39.258.—	1.955.390				
1889.	3474.—	169.870	2978.—	145.496	53.714.—	2.780.191	51.354.—	2,610.545				

slaniny

1882.	1299.78	57.190	1182.54	52.032	16.599.19	763.562	12.782.79	565.008
1883.	894.81	39.372	747.48	32.889	16.801.68	772.877	16.509.44	759.434
1884.	1312.04	59.648	1310.67	59.587	19.191.09	874.654	18.744.19	834.189

1885. 1363-18	55.055	1311-38	52.977	20.879-95	866.134	19.832-40	822.849
1886. 1748-12	69.925	1657-47	66.299	23.838-57	1,001.220	20.960-50	880.341
1887. 7639—	68.473	1475—	61.667	24.110—	1,053.963	21.520—	941.150
1888. 2003—	92.001	1889—	86.643	19.949—	957.227	19.635—	942.097
1889. 1407—	61.995	1354—	62.604	23.955—	1,153.800	21.163—	1,021.901

šunek

1882. 362-44	30.807	360-93	30.679	32.91	2.797	28-14	2.392
1883. 821-65	68.840	816-53	69.405	166-71	14.175	123-99	10.539
1884. 1360-48	136.048	1346-89	134.689	328-55	27.926	220-80	18.768
1885. 2116-01	211.601	2064-40	206.440	315-90	25.334	284-17	22.779
1886. 2347-83	229.394	2334-34	228.074	351-66	25.945	306-48	22.639
1887. 3237—	307.515	3221—	305.995	321—	23.112	286—	20.592
1888. 4329—	432.906	4313—	431.309	387—	24.395	253—	21.505
1889. 4781—	478.100	4765—	476.500	276—	23.460	223—	18.955

Do říše rakousko-uherské bylo r. 1888.

priveženo	q	za zl.,	q	za zl.
vepřového a husího sádla, slaniny	149	9.685	2.776	138.800
masa a klobásů	3398	261.469	67.475	3,170.782*)

V drůbežnictví v Uhrách důležitostí největší jest chov indiánů a husí.

Do Uher bylo přiveženo				z Uher bylo vyveženo			
drůbeže živé vůbec z Rakouska				vůbec do Rakouska			
roku	za zl.	za zl.		za zl.	za zl.		
1882. k. 8708	} 20069	8498	} 19519	1110280	} 2843752	1091748	} 2744742
q 53-26		50-46		12463-83		11224-91	
1889. k. 2341	} 19383	2109	} 8903	549587	} 2887259	548689	} 2471023
q 241—		77—		27509—		21133—	

drůbeže zabité

1882. k. 356	} 3998	356	} 3998	7766	} 665769	7766	} 623019
q 82-86		82-86		10670-62		10124-79	
1889. k —	} 16048	—	} 9572	1020	} 2971157	1020	} 2483666
q 236—		229—		43671—		36502—	

*) Slaniny bylo r. 1890. vyrobeno jedině ve Steinbruchu a v Budapešti asi 40.000 q. Ceny byly r. 1890. za q

	vepřového sádla	bílé slaniny	venkovské
v měsíci	budapeštského	4 kusy na q. zl.	slaniny, zl.
lednu	54-50 až 53— zl.	46— až 44—	44— až 43—
dubnu	54— „ 53— „	45-50 „ 46—	41—
červenci	51— „ 50— „	45— „ —	—
říjnu	52-50 „ 54— „	44— „ 47—	—
prosinci	53-50 „ 51— „	44— „ 43—	41-50 až 41—

Z Uher bylo vyveženo r. 1889. živé a zabité drůbeže za 3,106.685 zl., vajec za 5,775.424 zl. a peří za 5,978.130 zl.; veškerý vývoz tento činil tedy 14,860.239 zl.)*

Také ku včelařství a hedbávnictví v nejnovější době v Uhrách větší péče se věnuje.

Úlů včel bylo v zemích uherských r. 1884. 743.204 (v naší polovici říše roku 1880. 926.312). Roku 1884. bylo vyveženo z Uher medu za 504.118 zl., vosku za 281.589 zl., přiveženo bylo t. r. medu a vosku do Uher za 69.000 zl.

Medu bylo do Uher přiveženo		vyveženo bylo z Uher	
vůbec	z Rakouska	vůbec	do Rakouska
roku q za zl.	q za zl.	q za zl.	q za zl.
1882. 411.44 14400	269.99 9449	11018.28 440731	9998.21 399929
1889. 350.— 11200	348.— 3736	9714.— 365792	9365.— 352696

Prvé pokusy s pěstováním hedbávníků byly v Uhrách již r. 1750. podnikány, v Temešváru a Veršeci byly založeny přádelny na hedbáví, kteréž však koncem minulého století zanikly. Roku 1811. ujal se pěstování bourců palatin Josef s takovým úspěchem, že bylo r. 1826. v Uhrách sebráno

*) Do Uher bylo přivezeno					vyveženo bylo z Uher				
vajec	vůbec	z Rakouska			vůbec	do Rakouska			
roku	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	
1882.	307.33	7.693	307.18	7.680	61.123.31	1.528.082	53.311.93	1.382.798	
1883.	423.28	10.582	422.96	10.574	69.500.74	1,737.518	62.429.17	1,560.729	
1884.	560.29	15.082	556.97	14.943	77.270.38	2,978.634	71.687.29	2,215.772	
1885.	582.72	21.821	524.12	19.457	101.427.59	4 027 763	94.050.11	3,738.893	
1886.	774.68	32.301	766.07	31.952	88.471.38	3,898.266	82.772.61	3,645.315	
1887.	563.—	20.035	510.—	18.165	116.040.—	4,561.170	107.481.—	4,224.517	
1888.	571.—	21.104	540.—	19.938	128.016.—	5,384.315	121.715.—	5,119.490	
1889.	613.—	21.279	602.—	10.900	154.642.—	5,775.424	138.191.—	5,159.014	
peří									
1882.	504.97	131.292	481.27	125.130	18.274.83	5,116.952	6.511.11	1,823.110	
1883.	411.75	107.055	403.15	104.819	18.369.85	5,143.558	7.159.29	2,004.601	
1884.	324.71	89.610	300.37	82.594	18.743.34	5,055.943	6.203.20	1,673.465	
1885.	360.34	101.631	281.08	79.230	20.445.17	6,634.155	5.783.91	1,867.205	
1886.	272.31	101.241	233.41	88.633	18.197.71	5,190.841	5.842.48	1,670.010	
1887.	1070.—	398.690	255.—	98.610	18.093.—	4,890.760	5.466.—	1,467.780	
1888.	811.—	211.900	321.—	85.360	19.217.—	5,673.140	5.310.—	1,561.700	
1889.	388.—	97.895	310.—	78.190	20.437.—	5,988.130	6.131.—	1,797.885	

Do rakousko-uherské říše bylo roku 1888.

	přiveženo		vyveženo
vajec	4.519 q za 104.801 zl.,	483.355 q za 12,085.765 zl.	
peří	12.311 q za 5,772.670 zl.,	40.392 q za 12,330.055 zl.	

152.580 kgr. zámotek. Také hr. Štěp. Szechényi hedbávnickví horlivě se ujímal. Na svých statecích sady morušové zakládal, přádelny na hedbáví zřídil a j. Roku 1841. bylo sebráno v Uhrách již 473.630 kgr. zámotek.

V bouřích v letech 1848.—49. hedbávnickví v Uhrách úplně téměř zaniklo a teprve r. 1870. počala se uherská vláda také tohoto odvětví domácí výroby horlivě ujímati, založivši zvláštní hedbávnický inspektorát zemský v Szegzardu ku zvelebování tohoto průmyslu. Inspektorát tento byl proměněn r. 1880. v samostatný úřad. Vláda podporuje hedbávnickví zařizováním přádelen, udílením záloh na zakládání morušových sadů a chování bourcův, poučováním o chovu bourcův přednáškami, poučnými spisy a j.

V Uhrách bylo v r. 1880.—81. obecných a soukromých morušových školek u výměře 51.400 čtver. sáhů, t. r. bylo rozdáno 1285 lib. morušového semena a 28.956 morušových sazenic. Roku 1889. bylo v Uhrách 1849 morušových školek, t. r. vysázely obce ze svých školek 40.493 morušových stromků a zdarma jim bylo rozdáno 144.654 moruší.

V posledních desíti letech bylo v Uhrách bezplatně rozdáno 9652 litrů morušového a 2351 ovocného semene. Obce vysázely ze svých školek 483.397 moruší a obdržely zdarma 735.197 sazenic morušových.

Ku školkám dohlíží té doby 115 zemským inspektorem zřízených místních dozorců.

V Szegzardu jest zkušební stanice ku prozkoušení vajíček bourcův. Ve stanici té bylo prohlédnuto v desíti letech 12,739.397 párků bourců a 3,008.876 gr. vajíček.

V posledním desetiletí se zabývalo chovem bourců v Uhrách v 7709 obcích 175.193 rodin, bourcových vajíček bylo rozdáno 2,610.904 gr., sebráno bylo 2,675.036 kgr. kokonů, z 25 gramů vajíček vytěženo bylo 25.61 kgr. kokonů, úhrnný výnos činil 3,885.552 zl. 17 kr. *)

Dle zprávy zemského inspektorátu byly bourci chováni v r. 1889. v Uhrách v 1693 obcích a pustách 51.122 rodinami,

*) Bource pěstovalo r. 1880. 1059 rolníků při 172 obcích, r. 1881. 2976 rolníků při 423 obcích.

Vyrobena bylo hedbáví v Uhrách r. 1879 2507 kgr., r. 1880. 10131 kgr. za 11.062 zl. 66 kr., r. 1881. 14.530 kgr. za 41.816 zl. 72 kr.

sebráno bylo 815.659 kgr. kokonů, za něž bylo vyplaceno 792.022 zl. 96 kr. (průměrně rodně 15 zl. 49 kr.).

V r. 1890. bylo sebráno v Uhrách při 1942 obcích u 66.525 rodin 1,043.906 kgr. zámotků. Výroba hedbáví v Uhrách se cení nyní na 56.

Výsledky hedbávnictví v Uhrách jsou poměrně velice příznivé, rovnají se Francii.

Na spracování hedbáví jsou přádelny v Pančově a v Novém Sadě. V první bylo spracováno v 8 letech 447.985 kgr., v druhé v 5 letech 612 267 kgr., napředeno bylo v té době v obou 78.868 kgr. hedbáví. Jež bylo většinou prodáno do Francie.*)

Na podporování hedbávnictví bylo v Uhrách ze státních peněz vydáno v letech 1880.—89. 4,578.312 zl. 43 kr., udělených záloh bylo splaceno 3,607.371 zl. 63 kr., na zárukách zbylo 433.712 zl. 27 kr., budovy přádelen a j. byly ceněny na 340.530 zl. 43 kr., inventář a zásoby na 159.962 zl. 46 kr., kryto nebylo 37.735 zl. 66 kr.

XIII.

Pro zemědělství v Uhrách nabývá čím dále, tím větší výroba mléka, másla, sýru a j. potravin, jakož i tržba perím a vejci.

Těchto výrobků při chovu dobytka (mléka, másla, sýrů, vajec, perí a pod.) bylo do Uher

roku	přiveženo		vyveženo jich bylo z Uher	
	vůbec	z Rakouska	vůbec	do Rakouska
	q za zl.	q za zl.	q za zl.	q za zl.
1883. 65238 —	6890059	37103 05	4197692	203763 10
1884. 70915 32	8038681	383 4 99	4801176	215668 05
1885. 61947 40	6212877	33097 —	3690756	243168 53
1886. 63924 42	4842484	35151 87	3015576	239711 23
1887. 82725 —	5906779	44562 —	3503996	270182 —
1888. 80520 —	6323674	53668 —	3731202	306462 —
1889. 89566 —	8782694	61631 —	5802268	347711 —
			18123226	300256 —
				11736432

*) V r. 1889. bylo ve		přádelně pančovské		novosadské	
vřeten	80		180	
dělnic	186		389	
spracováno zámotků	. .	82.500 kgr.		149.003 kgr.	
napředeno hedbáví	. .	6.010 „		11.971 „	
prodáno do Francie	. .	4.454 „		8 874 „	

V přádelnách těchto bylo r. 1890. 472 uherských, 121 vlašských dělníků.

Mlékařství bylo po drahné doby naprosto téměř zanedbáváno, teprv od let šedesátých se mu větší věnuje péče. rozkvétá*) zvláště poblíže větších měst a poblíže hranic rakouských, zásobujíc hlavně Uhry Vídeň mlékem, máslem, i sýrem.

Při ministerstvu obchodu a orby byl r. 1883. zřízen zvláštní inspektorát zemský pro mlékařství, jenž má pečovati o vývoj a rozvoj této výroby v celých Uhrách: hledí k opatrování dobrých dojníc, k zařizování vzorných mlékáren, k organisování a usnadňování prodeje mléka, másla, sýru a j., podporuje zakládání tržnic a j.

Ku zřizování a spravování mlékáren byli do Uher povoláni odborníci ze Švýcar, Italie, Německa i z Francie. R. 1884. bylo zřízeno v Uhrách 9 kursů ku praktickému vyučování mlékařství, sýrařství a j.

Ku zvelebení mlékařství byl do Uher přivážen zvláště dobytek nizozemský, jehož mléko však není tučné, a proto chovu tohoto dobytka v Uhrách tím více ubývá, čím větší jest poptávka po mléce tučnějším a čím draže se takové mléko platí.

Ku prodávání mléka, sýra a másla zřizují se společnosti,**) pečující zvláště o to, aby byly tyto výrobky prodávány nezfalšované vyloučením všech prostředníkův, kteří také z tohoto obchodu nejvíce těží, přímo konsumentům.

V Uhrách byly také zavedeny závody mlékařův: první byl v Kološi v měsíci srpnu r. 1884.

Ku zvelebení mlékařství přispívá nepřímou tiseň hospodářská, donucující také uherského rolníka ku vyhledávání nových, výnosnějších odvětví výroby zemědělské.

V odlehlejších krajinách, kde není lze mléko přímo zpeněžovati, rozkvétá sýrařství a výrobování másla, jímž zvláště hornatějším krajím velký prospěch vzbuzí.

Nejvíce rozšířena jest v Uhrách výroba sýra liptovského, ementálského, groyerského a j.

Také v Chorvátsku počíná se na statečích některých velkostatkův horlivější péče sýrařství věnovati.

*) Na velkostatku arcivévody Albrechta v Bellye jest vzorné hospodářství mlékařské při stáji 780 krav. Opatství zalaápatiské zřídilo stáje se 121, brabě Henkel stáje se 160 kravami.

**) Přičiněním zemského inspektorátu byla r. 1883. založena 50 hospodářův budapeštská ústřední tržnice mlékem; tržnivala denně 1000 zl.

Do Uher bylo přivezeno					vyvezeno bylo z Uher				
mléka	vůbec z Rakouska				vůbec	do Rakouska			
roku	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	
1882.	321·45	3863	291·40	3497	59634·68	715615	59633·48	715602	
1883.	1356·39	16276	24·42	293	61703·95	740507	61853·64	739844	
1884.	2413·97	19336	150·25	1217	66848·47	678490	66845·36	678451	
1885.	1396·12	15036	85·94	892	70669·95	810267	70663·79	810195	
1886.	587·43	5693	53·10	455	73866·74	729666	73728·30	728182	
1887.	567—	5138	76—	710	85447—	875505	85387—	874905	
1888.	1068—	10306	781—	6502	94295—	942950	94224—	942240	
1889.	979—	9790	912—	9120	110871—	1108710	110848—	1108480	

V Uhrách jest ode dávna výroba masových náhražek, zvláště salámů, klobásů a j. valně rozšířena. Výrobou potravin se v Uhrách zaměstnávalo r. 1880. 60080, výrobou masových náhražek 4527 živnostníkův.

Do uherských zemí bylo potravin (chleba, sucharů, masa, klobásů, sýra atd.)* přivezeno					vyvezeno bylo				
	vůbec z Rakouska				vůbec	do Rakouska			
roku	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	
1883.	86692·54	4745415	72826·55	4035855	27335—	1659971	21445·41	1372470	
1884.	95334·12	5155836	80134·86	4412319	30761·16	1992385	25715·54	1733945	

*) Do uherských zemí bylo přivezeno z těchto zemí bylo vyvezeno

roku	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.
1883.	1016·02	15240	1014·80	15222	1287·96	19319	1250·41	18756
1888.	914—	10968	911—	10932	1054—	12648	1038—	12456
1889.	825—	9900	824—	9888	736—	8832	704—	8448

Čerstvého masa (I.) a připravovaného (II.) masa (uzeného, sušeného, nakládaného) do Uher přivezeno z Uher vyvezeno

roku	vůbec z Rakouska				vůbec	do Rakouska			
	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	
1882.	I. 3055·24	122210	3047·65	121906	5786·60	347196	5729·19	343751	
	II. 932·37	39160	920·49	33661	986·71	53282	720·94	38931	
1883.	I. 2496·72	99869	2494·84	99794	5805·28	348316	5711·48	342688	
	II. 483·82	20320	481·18	20209	563·25	30415	532·39	28749	
1884.	I. 3080·76	181454	2682·43	159493	7666—	421630	7525·92	413925	
	II. 1031·01	46396	1006·25	45282	471·14	23558	395·07	19754	
1885.	I. 4595·40	204424	1788·39	79430	10328·35	548620	9970·27	529927	
	II. 1355·92	58870	1245·30	55284	482·83	22820	430·41	21231	
1886.	I. 3883·42	210387	1256·61	65930	11666·88	615096	11568·52	609762	
	II. 1309·24	95071	1102·99	81094	516·54	40105	470·65	36702	
1887.	I. 4507—	289525	3230—	145350	14104—	682595	14059—	680480	
	II. 1342—	210540	942—	56520	985—	59100	936—	56160	
1888.	I. 4199—	188955	3801—	171045	12269—	552105	12218—	549810	
	II. 1385—	108876	1032—	77400	588—	32280	478—	23680	
1889.	I. 1821—	81945	1815—	81675	16787—	755815	16436—	739620	
	II. 1426—	109650	1180—	81000	485—	27900	428—	25680	

1885.	102877·55	5450769	82489·24	4450498	84138·65	2145006	29204·85	1891745
1886.	110610·35	6040588	90204·95	5008148	89504·90	2553624	33825·56	2261683
1887.	122734·—	6295428	102655·—	5545218	45858·—	2785248	39822·—	2501014
1888.	123714·—	6386735	104962·—	5703360	46953·—	2790236	41066·—	2491345
1889.	116089·—	6283634	108117·—	5616625	53011·—	3023783	46447·—	2681159

Klobásů (I.) a salámů (II.) bylo

roku	do Uher přiveženo				z Uher vyveženo			
	vůbec		z Rakouska		vůbec		do Rakouska	
	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.
1882. I.	521·97	62636	511·02	61323	2023·10	171964	1835·26	155997
II.	95·12	12841	87·47	11808	289·93	31892	263·08	28939
1883. I.	408·96	48475	396·17	47540	147·72	12556	138·80	11798
II.	315·45	47446	314·51	42459	3419·16	376107	3048·85	335373
1884. I.	1357·01	135701	1326·17	132617	133·95	10716	122·86	9829
II.	561·34	78588	533·79	74731	3689·77	473054	3356·41	429881
1885. I.	1578·32	157832	1533·14	153314	190·05	15204	165·30	13224
II.	503·70	71716	476·48	67603	3965·20	535302	3581·30	483475
1886. I.	1541·15	139556	1488·91	134978	201·87	15122	177·92	13307
II.	516·88	63411	488·12	59927	4318·20	557941	3892·45	504211
1887. I.	1875·—	129280	1848·—	147850	129·—	16030	213·—	14910
II.	1163·—	123800	549·—	71370	5114·—	691675	4668·—	631515
1888. I.	2102·—	210200	2067·—	206700	237·—	20145	224·—	19040
II.	530·—	76850	506·—	73370	5494·—	741690	5035·—	679725
1889. I.	1952·—	195400	1909·—	190900	238·—	19805	207·—	17595
II.	500·—	72500	472·—	68440	5599·—	755865	5164·—	797140

Do rakousko-uherské říše bylo r. 1888. přiveženo masa a klobásů 3398 q za 261469 zl., vyveženo bylo 67475 q za 3170782 zl.

Do Uher bylo I. sýra, II. liptovského sýru

roku	přiveženo				vyveženo			
	vůbec		z Rakouska		vůbec		do Rakouska	
	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.
1882. I.	15791·68	1263334	14431·28	1154502	4541·55	295201	4072·49	264712
II.	26·08	1304	26·08	1304	2431·78	121589	2409·84	120492
1883. I.	17942·64	1435411	13443·95	1175516	1675·44	108903	907·02	58956
II.	43·94	2197	41·67	2084	5558·90	277945	5522·36	276118
1884. I.	18582·87	1560961	14117·63	1185880	1789·24	121668	1095·25	74477
II.	33·44	1672	33·44	1672	5717·45	285873	5668·69	283435
1885. I.	19355·50	1621960	14148·47	1198990	1697·29	115212	1127·22	76352
II.	64·88	3064	64·88	3064	6155·53	294843	6100·13	292249
1886. I.	18752·20	1668945	14149·62	1259316	2494·16	184568	1927·69	142649
II.	58·73	2937	58·73	2937	7987·45	399373	7896·26	394814
1887. I.	16943·—	1440155	15203·—	1292255	1862·—	121956	1341·—	87788
II.	59·—	2656	59·—	2656	8168·—	365806	8045·—	360224
1888. I.	15434·—	1196600	14254·—	1104980	1849·—	103202	1264·—	70487
II.	114·—	5004	114·—	5004	9499·—	410530	9309·—	402430
1889. I.	15571·—	1211380	14156·—	1100920	2597·—	139743	1919·—	103187
II.	—	—	—	—	8017·—	320680	7818·—	312720

Sýru bylo do říše rakousko-uherské r. 1888. 10839 q za 920870 zl., vyvezeno bylo z naší říše sýru 6925 q za 346250 zl. Bylo tedy roku 1888. do naší polovice říše sýru více přivezeno, nežli se t. r. sýru z rakousko-uherské říše vyvezlo, o 34141 q za 2045095 zl.

Mastnot*) (másla, sádla husího a vepřového, slaniny, loje a j.) bylo

roku	do Uher přivezeno				z Uher vyvezeno			
	vůbec		z Rakouska		vůbec		do Rakouska	
	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.
1883.	78448.70	2468973	70016.06	2165550	77195.54	4125771	64064.06	3332228
1884.	74755.61	2557848	70076.92	2353885	85095.84	4228711	70730.70	3354252
1885.	62998.35	1710637	58708.78	1528532	99749.48	4449879	81920.77	3432419
1886.	64635.80	1513172	58963.68	1312310	108360.01	4514016	86941.71	3519330
1887.	80147.—	1862982	74425.—	1677456	101429.—	4529042	81194.—	3524052
1888.	80895.—	1941639	81456.—	950099	94744.—	4457132	73009.—	3434045
1889.	91056.—	2256920	81292.—	1953227	111005.—	5295237	90663.—	4308190

Roku 1888. bylo do říše rakousko-uherské

	přivezeno		vyvezeno	
	q	za zl.	q	za zl.
mastnot vůbec	209.395	5,636.306	187.768	9,809.582
a to, másla	695	61.260	48.914	4,153.815
vepřového a husího sádla,				
slaniny	149	9.685	2.776	138.800
loje	8.602	249.458	13.874	430.094

loje	*) Do Uher bylo přivezeno				z Uher bylo vyvezeno			
	vůbec		z Rakouska		vůbec		do Rakouska.	
roku	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.
1883.	12227.89	538027	10937.67	481258	5980.27	257151	5245.62	225561
1885.	5982.—	184235	5794.—	178149	6836.—	188677	2726.—	73684
1889.	9453.—	274241	9324.—	127050	9327.—	261338	8497.—	238093
sádla husího								
1883.	58.86	3767	57.84	3702	275.59	19842	208.14	14987
1888.	144.—	12240	125.—	10625	217.—	19530	149.—	13410
1889.	218.—	17876	218.—	17876	240.—	20880	146.—	12702
másla vůbec (také umělého)								
1882.	1433.61	121857	1372.89	116696	4657.98	854008	2292.62	174289
1883.	1666.14	141622	1155.09	98183	4534.75	844641	3416.—	259616
1884.	2584.89	200630	2010.49	156757	3919.10	252486	3466.30	223372
1885.	2396.80	160844	1690.53	114598	4537.15	266438	3972.18	231572
1886.	2391.11	151138	1882.—	119501	5385.51	215421	4847.56	193902
1887.	1785.—	110670	1722.—	106764	6169.—	234780	5015.—	229730
1888.	1834.—	108334	1813.—	101490	7881.—	867412	5850.—	250702
1889.	1929.—	106824	1803.—	103116	8154.—	868304	6859.—	310160

V Uhrách jest asi 1·5 mil. jiter horských (alpských) luk, a to v horských komitátech hunyadském, marmarošském a esikském dohromady 427.000 jiter, v jiných 10 komitátech po více než 50.000 jiter.

Rozsáhlých těchto luk nebylo dosud v Uhrách ku zvelebení chovu dobytka náležitě použito.

Chov dobytka není v Uhrách dosud tak rozšířen jako v jiných západních státech evropských, v nichž se právě v chovu dobytka vyhledává ochrana ohroženého zemědělství. Na 1000 obyv. venkovských připadá průměrně v Uhrách 760, v Německu 1028, ve Francii 1060, v Anglii 1645 kusů dobytka.

V 9 uherských horských komitátech je téměř tolik luk, jako je v celém Švýcarsku pastvin a alpských palouků, a v oněch komitátech se nadojí toliko 950.000 hl. mléka a vyrobí toliko 95.000 q sýra. Ve Švýcarsku se dojí ročně 16·5 mil. hl. mléka a vyrobí se 300.000 q sýra.

V Uhrách prodává se průměrně na 1 obyv. mléka za 45·5 kr., ve Švýcarsku za 16 zl. Za mléko se trží ve Švýcarsku 28 mil. zl., v Uhrách 950.000 zl.

Ku zvelebení chovu dobytka v Uhrách se navrhuje upravení zákona lesního se zřetelem na chov dobytka v horách, vyhrazení a zachování zvláštních území a obvodů pro chov dobytka jako alpských pastev, upravení vlastnických poměrů při pastvinách, zamezení rozdrobování pastvin společných; zakládání vzorných mlékáren, zavedení odborného vyučování o alpském hospodaření.

Používání společných území alpských má býti zákonně upraveno, totiž zákonem má býti stanoven největší počet chovaného dobytka, zamezeno má býti společné pasení dobytka různých plemen atd.

Naléhá se také na ochranu proti dravé zvěři, již chov dobytka v horách velké škody bere. Ročně zhubí dravá zvěř v Uhrách asi 20.000 ovcí, 4000 kusů dobytka hovězího.

Při velké národohospodářské důležitosti chovu dobytka v zemích uherských věnuje zákonodárství i vláda uherská horlivou péči zvelebení a zdokonalení zvěrolékařství.

Při ministerstvu orby jest článkem XX. zákona z r. 1874. a XXVI. z r. 1878. zřízeno ústřední oddělení zvěrolékařské, jemuž jsou podrobeny místní orgány skotolécitelské. Při tomto úřadu jest 10 úředníků a drahně zvěrolékařů, jako odborných znalců.

Policii zvěrolékařskou vykonávají úřady komitátní a magistráty, pak zvěrolékaři, jichž jest asi 250.

Podél hranic rumunských a j., jakož i uvnitř země jsou stanice quaranténní pro dobytek.

Mimo to jest zřízeno 40 obvodních lékařů, 409 komisí při dráhách a v přístavištích parolodí ku prohlížení dobytka; 24 expertů v pohraničních stanicích ku prohlížení dobytka přiváženého.

Zvěrolékařská škola (založ. r. 1876.) vyrovná se podobným ústavům cizozemským a podporuje radou ústřední zvěrolékařské oddělení ministerské.

Při této škole jest zřízeno 14 učitelův. Zvěrolékařský ústav budapeštský proměněn bude v akademii.

Ministr orby zřizuje nové 3 školy podkovářské.

Při službě veterinářské jest v Uhrách zřízeno přes 1200 funkcionářův. Nyní se usiluje o sestátnění služby zvěrolékařské.

Zákony o nákaze a pádu dobytka jsou velmi přísné.

Nákazou padlo v Uhrách dobytka l. 1849.—66. 417000 kusů
 r. 1866. 8348 kusů, r. 1867. 9235 kusů, r. 1868. 5465 kusů
 » 1869. 1568 » » 1870. 511 » » 1874. 793 »
 » 1872. 2914 » » 1873. 89 » » 1877. 104 »
 » 1878. 1128 » » 1876. 16 » » 1880. 58 »
 » 1881. 1118 » » 1879. 655 »

Na uherském trhu potravinami nemalé nabyl důležitosti trh zvěřinou a rybami.

Uhry jsou dosud zaslíbenou zemí Nimrodů celé říše. Hlídaní zvěře všech druhů, zvláště na státních a šlechtických statecích velká se dosud věnuje péče ve všech zemích uherských.

Do Uher bylo přivezeno vyvezeno bylo z Uher
 zvěře živé vůbec z Rakouska vůbec do Rakouska

		za zl.		za zl.		za zl.		za zl.
1882.	kusů 3388	} 34171	3363	} 33921	5	} 609	5	} 609
	q 581		5--		11-18		11-18	
1880.	kusů 76	} 3982	70	} 3816	634	} 13762	514	} 11542
	q 45--		44--		106--		91--	

zvěře zabité

1882.	kusů 4129	} 22056	4126	} 20040	40591	} 361839	40372	} 358258
	q 40-31		40-27		3177-56		3127-96	
1889.	kusů 44	} 17370	44	} 16670	15481	} 681155	15464	} 659370
	q 245--		235--		8625--		8315--	

Řeky a jezera uherská slynou bohatstvím ryb. Vodstvo zaujímá v Uhrách 130 čtver. mil., v řekách a jezerech uherských jest 64 druhů, po větce vzácných ryb. V Potisi se ještě před padesáti lety rybami krmíval černý dobytek. Roku 1867. vypsala uherská akademie cenu na návrhy na zvelebení rybářství v Uhrách. Na zakládání vzorných ústavů k umělému pěstování ryb bylo povoleno r. 1868. ze státních peněz 20.000 zl., od těch dob se povoluje k účelům těmto stálá státní subvence, z níž se udílí zvláště podpory družstvům zakládaným ku zvelebování rybářství v jezerech a řekách uherských a j. Vzorný ústav umělého pěstování ryb jest v Igló. Hornouherský spolek ku zvelebení rybářství v Uhrách v nemnohých letech rozdal miliony jiker.

Čerstvých ryb, raků a plží bylo do Uher

roku	přiveženo						z Uher bylo vyveženo					
	vůbec			z Rakouska			vůbec			do Rakouska		
	q	za	zl.	q	za	zl.	q	za	zl.	q	za	zl.
1882.	3658·93	146357		2287·69	89516		4735·09	142051		3375·14	101254	
1889.	2731—	90123		2535—	83656		4061—	134013		3413—	112629	

XIV.

Uhry náleží k nejbohatším zemím na rudy a nerosty v Evropě. Hornictví a hutnictví také v zemích uherských od dávných věků kvete.

V Uhrách zaujímaly doly v mil. čtver. sáhů

státní soukromé dohromady						státní soukromé dohromady					
r. 1863.	15·2	51·1	66·5	r. 1873.	20·5	89·3	109·8				

V roku 1878. bylo v 15.968 dolech zaměstnáno 39.800 dělníkův.*)

Těžba dolů byla ceněna r. 1878. na 22,780.629 zl., r. 1879. na 21,358.873 zl.

Roku 1880. zaujímaly doly v Uhrách 569,561.751 (82 $\frac{1}{3}$ mil. státní, 487 $\frac{1}{6}$ mil. soukromé) m²; r. 1882. 436,228.230 (státní 84,166.183, soukromé 374,062.047) m².

Majitelů dolů bylo v Uhrách r. 1863. 1756, r. 1871. 1268, r. 1882. 1217.

V Chorvátsku a ve Slavonii bylo r. 1882. 110,080.858 čtver. metrů dolů a toliko 30 soukromých majitelů dolů.

*) Těženo bylo zlato ve 130, stříbro ve 210, měď ve 200, olovo ve 45, kamenné uhlí ve 45, hnědé uhlí v 55, železná ruda ve 142, antimon v 15, chrom. ve 8, rtuť v 5, kobalt v 35, nikl v 25 dolech atd.

Při dolech bylo

roku 1870.	nájemců dolů	úředníků	horníků	dohromady
v Uhrách	279	1585	37041	= 39412
v Sedmihradsku	687	320	8207	= 9957
v Chorvátsku a ve Slavonii	27	27	288	= 366
ve Vojenské Hranici . .	1	36	347	= 399
	944	1968	45883	= 50134

V tom nejsou zahrnuti dělníci v solnách a rafineriích zaměstnaní.

Roku 1880. bylo při hornictví a při hutnictví v Uhrách a v Sedmihradsku zaměstnáno 45.048, v Chorvátsku a ve Slavonii 646, dohromady 45.694 osob a to. 37 881 mužských 1475 žen a 5338 dětí. Jmění bratrských pokladen obnášelo roku 1863. 2,105.773 zl., r. 1871. 4,604.719 zl. r. 1880. 7,823.597 zl.

V solnách bylo zaměstnáno r. 1882. 264 dělníkův, jichž bratrské pokladny měly jmění 416.196 zl.

Při hornictví a hutnictví (mimo solny) bylo r. 1886. děl-
níkův

	v naší polovici říše	v zemích uherských
mužských	101974	40560
ženských	6902	1336
dítěk	5729	4841
dohromady	114605	46737

Těžba dolů zlata, stříbra, rtutě, cinu, mědě, zinku, olova a klejtu, železa, tuhy, kamenného a hnědého uhlí byla ceněna

	v zemích uherských	v naší polo- vici říše		v zemích uherských	v naší polo- vici říše
roku na zl.	zl.		roku na zl.	zl.	
1876. 18002490	55749332		1877. 17910524	53273133	
1878. 17765234	52980331		1879. 16557249	52590144	
1880. 17558506	56928651		1881. 18247177	61238287	
1882. 18966107	66785962		1883. 20635776	72822186	
1884. 21837387	72158101		1885. 21978629	69057082	
1886. 21528853	67642502.				

Vytaveno bylo

	zlata		stříbra		rtutě	
	v zemích uherských	v naší pol. říše	v zemích uherských	v naší polov. říše	v zemích uherských	v naší pol. říše
průměrně v letech	kg.	kg.	kg.	kg.	kg.	kg.
1876.—85.	1693.53	20.33	18154.49	30723.15	174.12	4193.11
r. 1876.	1890.03	13.59	22781.38	25165.99	230.78	3753.52
r. 1885.	1710.30	25.32	16671.65	36076.50	56.73	4868.73

	mědě		zinku		olova a klejtu	
1876.—85.	8817.—	4791.—	3036.—	41091.—	23769.—	101079.—
r. 1876.	10251.—	4419.—	5669.—	39791.—	24196.—	75287.—
r. 1885.	5036.—	5918.—	—	39485.—	41698.—	118347.—

Roku 1886. bylo vytěženo a vytaveno

	v naší polovici říše		v zemích uherských	
	kgr. v ceně zl.		kgr. v ceně zl.	
zlata*)	16·84	23165	1788·74	2483422
stříbra	35695·57	3180528	16042·89	1443823
rtutě	5412·88	1177670	71·05	15426
cinu	418.—	47838	—	—
mědě	7448.—	426168	3713.—	213779
zinku	38432.—	632612	—	—
olova	111324.—	1659440	24955.—	314126
železa**) a surové litiny	4853133.—	18986122	2346674.—	8055656
tuhý	172674.—	526794	—	—
kamenného uhlí . .	74212776.—	22307434	8591974.—	4345476
hnědého uhlí . .	109313522.—	18674731	15676141.—	4657145
		67624502		21528853

v celé říši rakousko-uherské 89171355 zl.

Do Uher bylo přivezeno

vyvezeno bylo z Uher

nerostů	vůbec	z Rakouska		vůbec	do Rakouska	
roku q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	q za zl.
1883. 731539 91	1836515	538435·39	1234175	1599444·95	1885724	1336310·13 1496198
1888. 760452—	1887013	615906—	1497432	2940572—	3168726	2509606— 2642290
1889. 640640 —	1739510	525521—	1386525	3064306—	8288432	2676897— 2786124
obecných kovů a z nich vyrob. zbraně						
1883. 52433·49	2644835	49494·57	2417034	15435·29	1145968	12490·87 903364
1888. 67102—	2456391	63344—	3927088	31493—	1861434	26617— 1480940
1889. 76452—	4801266	72173—	4386679	21192—	1342386	18055— 1018519
drahých kovů a mincí						
1883. 232·77	2061463	5·42	10559	54·72	47449	28·04 22112
1888. 226·22	18945545	101·63	3993309	152·74	2028760	118·67 844942
1889. 172·93	11314822	114·04	5322392	127·47	3228955	88·47 534855

Do rakousko-uherské říše bylo r. 1888

přivezeno

vyvezeno bylo.

nerostů	2908540 q za	4652952 zl.	6616801 q za	8904145 zl
obecných kovů (kromě železa)	180022 „ „	8936839 „	44878 „ „	3601900 „
drahých kovů a mincí . . .	573 „ „	27148831 „	788 „ „	12200924 „

*) V r. 1890. bylo v Uhrách vytěženo 2304 kgr. ryzého zlata v ceně 3,214.080 zl., 16.660·104 kgr. ryzého stříbra v ceně 1,499.409 zl.

**) V Uhrách bylo vyrobeno r. 1890. 2,800.000 q surového železa, ve valcovnách a rafineriích 2 mil. (r. 1885. 1,660.000) q železných výrobků.

Nejdůležitější známkou vývoje výroby průmyslové v Uhrách jest zajisté stále rostoucí tržba a spotřeba uhlí v zemích koruny uherské.

V letech 1845—1883. vyrostla těžba kamenného uhlí v Uhrách ze 147.000 na 20·5 mil. q, tedy o 1400 proc. (v let. 1863—1873 o 275·6 proc.)

V uherských dolech bylo vytěženo

roku	kamenného uhlí	hnědého uhlí	dohromady
1871.	11·0 mil. ctů	15·3 mil. ctů	26·3 mil. ctů
1873.	12·2 „ „	16·9 „ „	29·1 „ „

Kamenného uhlí bylo vytěženo

roku	v Uhrách	v naší polo- vici říše	roku	v Uhrách	v naší po- lovici říše
1876.	3240402	18448625	1880.	4167936	19336728
1881.	4093983	20736431	1882.	3718548	21440815
1883.	4190175	22875877	1884.	4381502	22777568
1885.	4539635	22669019	1886.	4345476	22307434

Hnědého uhlí bylo vytěženo

1876.	2572735	14726600	1880.	2783812	15375757
1881.	2826156	16019507	1882.	3378695	16936886
1883.	4173072	18286790	1884.	4749279	18081618
1885.	4546581	18258134	1886.	4657145	18674731

Uhlí kamenného bylo v Uhrách vytěženo r. 1886. 2450000 tun, r. 1887. 2,530.000, r. 1888. 2750000, r. 1889. asi 2900000 tun.

V Uhrách bylo vytěženo

	r. 1880.	r. 1890.
uhlí kamenného	785.000 tun	945.000 tun
uhlí hnědého	1,101.000 „	2,025.000 „
briquettů kamenného uhlí . . .	30.000 „	30.000 „
	1,916.000 tun	3,000.000 tun

Vzrostla tedy tato těžba v l. 1880.—90. asi o 1·1 mil. tun aneb o 60 proc.

Uhlí bylo v Uhrách

	r. 1880.	r. 1890.
vytěženo	1,916.000 tun	3,000.000 tun
do Uher bylo uhlí přivezeno . .	304.000 „	758.000 „
dohromady	2,220.000 tun	3,758.000 tun
vyvezeno bylo	80.700 „	81.300 „
bylo tedy spotřebováno uhlí v Uhrách	2,139.300 tun	3,676.700 tun

Spotřeba uhlí v Uhrách vzrostla v letech 1880.—1890. o 70 proc., domácí těžbou uhlí bylo uhrazeno této spotřeby r. 1880. asi 90 proc., r. 1890. asi 80 proc.

Z toho zajisté jest patrné, jak velikou důležitostí jest zvelebování těžby uhlí v Uhrách. Za důležitý prostředek k tomu pokládá se zavedení svobodného těžení uhlí novým zákonem horním.

Dříví, uhlí a rašeliny bylo do zemí uherských přivezeno*)

vůbec				z Rakouska			
1883.	q	5328467·79	za 7876146 zl.	q	4345685·26	za 6844681 zl.	
1884.	q	5736412·58	za 9028867 zl.	q	4675073·38	za 7901966 zl.	
1885.	q	5772359·87	za 8141130 zl.	q	4702179·09	za 6998761 zl.	
1886.	q	6079351·39	za 8253973 zl.	q	4983642·45	za 7091634 zl.	
1887.	q	63302391·—	za 8873427 zl.	q	5180083·—	za 7266735 zl.	
1888.	q	7495898·—	za 9841059 zl.	q	5747223·—	za 7792980 zl.	
1889.	q	8395409·—	za 11943044 zl.	q	6408959·—	za 8935828 zl.	

vyvezeno bylo z Uher

vůbec				do Rakouska			
1883.	q	5526136·90	za 22196513 zl.	q	3020096·12	za 8484159 zl.	
1884.	q	5242235·71	za 21874227 zl.	q	3083482·73	za 8472508 zl.	
1885.	q	5746752·71	za 23114887 zl.	q	3226586·83	za 8703188 zl.	
1886.	q	5053025·16	za 18245002 zl.	q	2874407·52	za 7834450 zl.	
1887.	q	5515454·—	za 23931983 zl.	q	3249361·—	za 10747578 zl.	
1888.	q	5228264·—	za 25219931 zl.	q	2930886·—	za 9844992 zl.	
1889.	q	5235051·—	za 27898282 zl.	q	2756944·—	za 9445894 zl.	

*) Do Uher bylo I. uhlí hnědé, II. uhlí kamenné, III. uhlí dřevěné, IV. koks přivezeno

ného, IV. koku		přivezeno		vyvezeno bylo				
vůbec		z Rakouska		vůbec		do Rakouska		
r.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.
I.	50840·96	20336	46866·96	18746	222779·99	89112	170232·64	68093
II.	2873865·03	2873865	2249204·36	2249204	586002·93	293001	251299·26	260650
III.	5961·94	11923	5949·85	11899	101448·44	202897	50722·45	101445
IV.	121299·78	181950	99255·78	148884	7093—	7093	6708—	6708

r. 1883.

I.	90652·05	36261	88316·05	35327	523884·27	209553	370760·29	148304
II.	3581730·67	3581731	2665042·39	2665042	151474·03	75737	144069·02	72034
III.	43369·93	26741	13242·41	26485	127209·68	254419	63041·95	126084
IV.	304128·51	456193	260641·01	390962	10764·91	10764	10133·81	10133

r. 1884.

I.	13280·35	5976	13169·07	5925	662610·60	298175	506625·20	227981
II.	3975220·34	3975220	2984200·02	2984200	126547·08	63274	108885·23	54443
III.	19106·11	39212	19076·27	38153	143368·64	286738	73893·04	147786
IV.	288999·59	433499	238350·23	357525	10941·58	10941	8217·35	8217

r. 1885.

I.	498563·15	224354	490510·15	220730	861618·86	387729	608470·84	273813
II.	3615026·53	3615027	2631662·21	2631662	43592·84	21797	33620·98	16811
III.	15364·20	30728	15204·55	30409	139179·64	278360	76159·49	152320
IV.	392330·55	588496	338337·65	507506	13560·63	13560	13332·03	13332

Do říše rakousko-uherské bylo r. 1888. přivezeno

	q	za	zl.	q	za	zl.
uhlí a rašeliny	32710742	16974731	61617275	24795673		
a to: koksu	1414229	1343518	309689	325173		
hnědého uhlí	368419	125262	53973780	18351085		
kamenného uhlí	30853211	15426605	6921955	5191466		

Při velkém bohatství zemi uherských na výnosné rudy železné rozšířila se v zemích těch záhy různá odvětví průmyslu železářského, k jehož rozkvětu nejvíce přispěla velká podnikatelstva, jako společnost rakousko-uherských státních drah, v jejíž hutích se ročně vyrábí přes 700.000 q železa, jakož i stát, v jehož hutích se ročně vyrábí přes 300.000 q železa.

V Uhrách a Sedmíhradsku bylo vytěženo rud železných r. 1871. 6,426.687 ctů., z nich bylo vytaveno 2,100.590 ctů. surového železa a 267.067 ctů litiny.

Železa a litiny bylo vyrobeno

v Uhrách				v naší polovici říše					
roku	za	zl.	za	zl.	roku	za	zl.	za	zl.
1876.		5915421		15159611	1880.		5729609		15253096
1881.		6500685		17571449	1882.		7110661		21062759
1883.		7556575		24261288	1884.		8270766		23723730
1885.		8206293		20624372	1886.		8055656		18981212

r. 1886.

I.	479994-79	215998	468579-79	210861	877262-85	394769	551121-92	248006
II.	3857274 93	3857275	2825891-46	2825892	36797-05	18399	34683 89	17342
III.	197101-92	39422	19169-35	38339	164598 88	329168	94817-66	189636
IV.	403369-13	605054	368939-54	553409	13799-92	13799	13225-02	13225

r. 1887.

I.	450365-—	1012664	448554-—	201849	803254-—	361465	585074-—	263284
II.	3527545-—	3527545	3657146-—	3657146	39496-—	19748	38386-—	19193
III.	22773-—	45546	22777-—	297334	165215-—	330430	69128-—	138254
IV.	490887-—	638153	488300-—	634790	15416-—	15416	15012-—	15012

r. 1888.

I.	784130-—	357065	733930-—	366965	746320-—	335844	501333-—	225600
II.	4767639-—	4767639	3180877-—	3180877	51763-—	25882	44236-—	22118
III.	4966-—	9932	4930-—	9860	272744-—	545488	165604-—	381208
IV.	593047-—	770961	529896-—	688865	38275-—	38275	34182-—	34182

1889.

I.	969255-—	508522	969255-—	508522	776497-—	369377	526030-—	250711
II.	5009696-—	5260181	3412285-—	3582899	35135-—	19325	28135-—	16575
III.	4448-—	8896	4416-—	8832	167170-—	325380	123331-—	238034
IV.	822799-—	1360096	692625-—	1144538	31671-—	38005	32607-—	37928

K rozkvětu železářství v Uhrách valně přispěl v dubnu r. 1886. uzavřený kartel železáren.

Náklady státních železáren jsou na r. 1891. rozpočítány na 5,113.236 zl., o 1,327.058 zl. výše nežli na r. 1890., protože budou závody tyto valně rozšiřovány. Diósgyörská státní želežárna vynesla r. 1887. 7·83 proc., r. 1888. 17·55, r. 1889. 15·34 proc.

Největší závod železářský v Uhrách založila akciová společnost Rima-Murány-Tarjanské Salgo-Tarjanská s kapitálem 10 milionů zl.

Salgo-Tarjanská akciová společnost, založená s akciovým kapitálem 1,536.000 zl., vytěžila r. 1890. 6,606.492 (r. 1889. 6,023.219) q uhlí, měla r. 1890. 4,247.223 zl. 82 kr. jmění a vyplácela 20 zl. dividendu.

O povznesení těžení uhlí a železářství v Sedmihradsku se přičinuje vídeňský spolek bank, kterýž koupil za 3,600.000 zl. akcií sibiňské akciové společnosti hornické a hutnické.

Železa a železného zboží bylo do Uher přivezeno

roku	vůbec			z Rakouska		
	q	za	zl.	q	za	zl.
1883.	1045255·13		19592785	850447·17		17385336
1884.	1095149·53		20006147	943693·93		18166591
1885.	970490·89		17668554	892443·96		16246352
1886.	750375·54		17994884	693792·95		13231267
1887.	654491·—		14498846	610568·—		13777155
1888.	736797·—		15913494	674283·—		14901962
1889.	907813·—		17968680	830380·—		16823070

vyvezeno bylo z Uher

roku	vůbec			do Rakouska		
	q	za	zl.	q	za	zl.
1883.	457723·19		6142464	380827·48		4617778
1884.	399466·51		5578791	333097·83		4114017
1885.	413412·13		5157138	314321·16		3440668
1886.	367336·95		4000637	303934·53		2974321
1887.	557752·—		6205204	418248·—		4217581
1888.	571956·—		6616166	476450·—		4971337
1889.	604532·—		7580541	515415·—		5993346

Železa a železného zboží bylo do rakousko-uherské říše r. 1888. přivezeno 940.101 q za 9,546.754 zl., vyvezeno bylo 418.187 q za 11,489.175 zl.

Výroba soli jest také v Uhrách monopolem.

Soli bylo vytěženo

v Uhrách v naší pol. říše				v Uhrách v naší pol. říše			
roku	za	zl.	za	zl.	roku	za	zl.
1876.	10989473		21518077		1880.	12371331	22013717
1881.	11752323		23000498		1882.	12599118	22673765
1883.	12249309		22674123		1884.	12484675	22236240
1885.	12608300		21628218		1886.	13299421	22163957

Při solnách bylo zaměstnáno dělníků

v naší				v naší			
roku	v Uhrách		v naší pol. říše	roku	v Uhrách		pol. říše
1876.	1982		8712	1880.	2088		9725
1886.	2119		12044.				

Monopolu solného

příjem			vydání			čistý výnos		
roku	v naší pol.		v zemích v naší pol.		v zemích v naší pol.	v naší pol.		v zemích v naší pol.
	říše	uherských	říše	uherských		říše	uherských	
	zl.	zl.	zl.	zl.		zl.	zl.	
1876.	19181962	13044736	2918603	1869061	16263359	11175675		
1880.	19751696	14011296	2847774	2289680	16903922	11721616		
1881.	20240739	14799476	3002141	2429493	17238598	12369983		
1887.	20110986	14914191	3012639	2607365	17098347	12306826		

Na rok 1891. jest výnos solného monopolu rozpočítán na 12·3 mil. zl. (příjmy 14,952.206 zl., vydání 2,599.978 zl.).

Prodej domácí jest rozpočítán na 120.500 q za plnou cenu 2,327.802 zl., 347.000 q za sníženou cenu 131.049 zl., vývoz je rozpočítán na 118.000 q za 131.049 zl., různý odbyt na 56.140 q.

Kuchyňské soli bylo do Uher

přiveženo					vyveženo bylo z Uher			
roku	vůbec		z Rakouska		vůbec		do Rakouska	
	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.
1883.	13855484	969884	13855020	969852	9341157	467057	240375	12018
1888.	44391—	310737	44387—	310709	29138—	178732	6733—	40097
1889.	32501—	226106	32301—	226107	41902—	293314	5778—	40446

Uhry oplývají hojností minerálních vod. Jestliže v zemích uherských přes 1600 pramenů léčivých vod.

Minerálních vod bylo

do Uher přiveženo					vyveženo z Uher			
vůbec		z Rakouska			vůbec		z Rakouska	
roku	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.
1883.	27474·73	274747	22430·25	224303	101423·79	1014237	28439·46	284394
1888.	56809—	681672	50332—	603984	110821—	1329852	25332—	303984
1889.	55107·	756489	48268—	664422	132278—	1587836	28984—	347808

Minerálních vod bylo r. 1888. do rakouskouherské říše přivezeno 24039 q za 396643 zl., vyvezeno bylo 179132 q za 2955678 zl.

Velká překážka zdárného vývoje hornictví v Uhrách bude odklizená vydáním zákona horního, jehož osnovu vláda uherská říšskému sněmu již ohlásila.

Vláda s velkým úsilím podporuje vývoj domácího průmyslu petrolejového. Na mnohých místech byl petrolej v Uhrách hledán v (Körösmező, Tatarosi a j.) bez valných dosud výsledků.

V Chorvátsku byly r. 1890. objeveny prameny petroleje mezi Křižem a Glogovnicí.

Ve Velkém Varadínu byla založena společnost ku výrobě petroleje a asfaltu.

Rafinování cizího petroleje se v zemích uherských valně rozšířilo, největší rafinerie byly založeny v Rjece a v Budapešti za velmi účinné podpory vlády. Rafinerie rjecká byla založena r. 1882. s jistinou 1·5 mil. zl. *)

V rakousko-uherské říši bylo petroleje

	r. 1888.	r. 1889.
vyrobeno *) . . .	1400000 q	1451000 q
přívoz činil . . .	130000 q	110000 q
	1530000 q	1561000 q

Na našich trzích petrolejem dosud Amerika s Ruskem úsilně konkuruje, vývoz petroleje z Ameriky vzrostl v letech 1888. - 1890. z 10726000 na 13066000 bar.

Dosud platíme za cizí petrolej ročně asi 6 mil. zl. Má se za to, že při vývoji těžby petroleje v Halici v 5—6 letech bude lze, veškeru naši domácí potřebu petroleje uhraditi těžbou a výrobou domácí. **)

) Do Rjeki bylo přivezeno r. 1889 petroleje surového 2385 sudů, 5248 beden a 692615 q à-la rinfusa, pak 45722 q rafinovaného petroleje à-la rinfusa. V petrolejovém reservoiru rjeckém je lze složit, 17600 sudů petroleje,

**) V Halici bylo petroleje vytěženo přibývalo v proc. oprot před. roku

r. 1882.	200000 q	—
r. 1888	250000 q	25·0
r. 1884.	350000 q	40·8
r. 1885.	500000 q	42·0
r. 1886.	650000 q	80·8
r. 1887.	800000 q	23 1
r. 1888.	1000000 q	25·0
r. 1889.	1120000 q	12·0
r. 1890.	1225000 q	8·6

Spotřební daně bylo z petroleje zaplacenó roku 1887. v Uhrách 4,346.101 zl., v Rakousku 35,171.740 zl., dohromady 7,863.841 zl., r. 1888. 4,915.673 zl., 4,186.973 zl., dohromady 9,102.646 zl. a to r. 1887. asi z 1,210.000 q, r. 1888. z 1,400.000 q.

Kromě toho bylo přivezeno rafinovaného petroleje na trhy rakouskouherské r. 1887. 240.570 q, r. 1888. 129.572 q.

Daň z petroleje k čistění přiváženého byla vyměřena roku 1888/89. v Uhrách na 5063472 zl. 82 $\frac{1}{2}$ kr., *) v naší polovici říše na 4366324 zl. 95 $\frac{1}{2}$ kr.

V Uhrách bylo v l. 1875.—87. prodáno petroleje průměrně ročně 2,768.000 q.**)

Minerálních olejů vůbec bylo

roku	q	do Uher přivezeno		z Uher vyvezeno	
		vůbec	z Rakouska	vůbec	do Rakouska.
		za zl.	q	za zl.	q
1882.	526973	52 10498677	254515	345378907	25481
1883.	662521	13 9842024	246678	215167713	23487
1884.	756479	90 8111953	223693	854227873	61979
1885.	1029022	84 7251428	136417	842220681	240037
1886.	957874	38 6795157	131271	562017881	359131
1887.	779970	-- 6093353	183857	-- 2338002	337520
1888.	1092937	-- 9742759	2590694	-- 2590694	431086
1880.	1055180	-- 9017711	135589	-- 2152674	425277

V r. 1891. dostupne těžba tato asi 1.5 mil. q, tedy asi 60 proc petroleje v naší říši spotřebovaného. (2.5 mil. q).

*) V r. 1888.—89. platily v Uhrách z petroleje k čistění přivezeného		
akciová rafinerie petroleje ve Rjece	2999383	zl. 48 kr.
prvá uherská akciová společnost petrol. v Budapešti	883694	" 53 "
závod Ad. Berga a spol. v Budapešti	264882	" 83 "
rak.-uher. společnost státních dráh v Oravici	173258	" 60 $\frac{1}{2}$ "
závod V. Spitzerův v Oršavě	282696	" 44 $\frac{1}{2}$ "
závody Brašovský Joannidesův	52908	" 05 $\frac{1}{2}$ "
" " Otrobánův	35'48	" 88 $\frac{1}{2}$ "
" " Grünfeldův	31611	" 78 "
akciová společnost sedmihradská	300215	" 95 $\frac{1}{2}$ "
rafinerie Baruchova ve Vasarhely	44342	" 61 "
" Ad. Lackova v Csik Gyimezi	1129	" 65 "
	506372	zl. 82 $\frac{1}{2}$ kr.

**) Petroleje bylo prodáno v Uhrách

roku 1875.	91000 q	roku 1876.	104000 q	roku 1877.	120000 q	roku 1878.	170000 q
" 1879.	200000 "	" 1880	200000 "	" 1881.	220000 "	" 1882.	245000 "
" 1883.	260000 "	" 1884.	276000 "	" 1885	282000 "	" 1886.	300000 "
" 1887.	300000 "	dohromady 2768000 q					

Roku 1888. bylo minerálních olejů do rakouskouherské říše přivezeno 1202573 q za 5598831 zl., vyvezeno jich bylo 20373 q za 125528 zl. *)

Do Uher bylo přivezeno

roku	surového rafin. vyvezeno			roku	surového rafin. vyvezeno,		
	petroleje	petroleje	bylo z Uher raf. petr.		petroleje	petroleje	bylo z Uher raf. petr.
	za zl.	za zl.	za zl.		za zl.	za zl.	za zl.
1882.	275754	9923427	367440	1883.	1517185	7751827	7808331
1884.	3240000	4187000	269000	1885.	4719000	2312000	3471000
1886.	4334000	2000000	5466000	1887.	3426000	2120000	5560000
1888.	6926000	2289000	4897000	1889.	6806534	1821299	7808331

XV.

Státníci uherští záhy postřehli, že základem politické moci Uher jest vymanění zemi Uherských z hospodářské odvislosti od ciziny, jakož i že k této neodvislosti Uhry nedospějí toliko jako stát zemědělský.

Tyto cíle národohospodářské politiky Uher jasně vytkl již hr. Štěpán Széchenyi, tvůrce nových Uher. Hr. Széchenyi napomínal krajany své: »Vyhladíme chudobu hospodařením, chudý národ nemůže býti nikdy skutečně svobodným. Széchenyi nezůstal při pouhých slovech, jal se organisovati národ hospodářskou prací v Uhrách a velikých dosáhl úspěchů. Hr. Széchenyi poznal, že uherský stát nemůže dospěti k hospodářské samostatnosti, zůstane-li toliko státem zemědělským, a proto založil národohospodářskou politiku na stejnoměrném, harmonickém podporování vývoje a rozvoje zemědělství i průmyslu spojeným úsilím všech vrstev národa.**)

Tímto směrem dosud postupují uherští státníci, byt i s nesterpným úsilím a s nesterpnými úspěchy.

Na rakouskouherských trzích stál q petroleje

1875. 17.08 až 20.98 zl.	1887. 21.25 až 23.50 zl.
1880. 16.25 — 22.50 „	1888. 21.50 — 23.50 „
1885. 23.25 — 25.50 „	1889. 20.25 — 22.50 „
1886. 22.00 — 24.25 „	1890. 20.50 — 22.50 „

*) Průměrné ceny petroleje v naší říši byly r. 1875. 17.08—20.98 zl., 1880. 16.25—25.50 zl., r. 1885. 23.25—25.50 zl., r. 1888. 21.50—23.50 zl., 1889. 20.25—22.50.

**) Již r. 1844 byl založen v Pešti ochranný spolek „Védegylet“, jenž měl podporovati domácí průmysl vytlačováním cizích výrobků z domácích trhů, rozšiřování odbytu domácích výrobků atd. Ku zakládání průmyslových závodů byly podnikány sbírky a udíleny subvence zemské atd.

Svého času pravil uherský ministr orby: »Bez kapitálu naše zemědělství neobstojí. Bohaté rolnictvo není možné bez zámožného průmyslnictva.«

»Je-li cesty ku vymanění uherského zemědělství z nynější krise vedoucí, — psal »Pester Lloyd« v říjnu 1885. — tedy jest to vymanění našeho zemědělství ze žalostné odvislosti od konjunktur vývozu vývojem zdravého domácího průmyslu. Anglické a francouzské rolnictví by nebylo k nynější výši dospělo, kdyby nebylo nalezlo v mohutném domácím průmyslu konsumenta a kapitál ku svým investacím.« —

Uhři nezůstali toliko při zásadním uznání důležitosti samostatného průmyslu pro stát uherský, nýbrž ujali se díla s houževnatostí železnou. Po zrušení celní hranice rakousko-uherské dostalo se průmyslu v Uhrách mocné podpory cizím, zvláště rakouským kapitálem. U všakerém národním hospodářství v zemích Uherských největší obrat však nastal obnovením samostatnosti Uher r. 1868. Na výsluní svobody a svézákonitosti Uhry i v kulturním, i v hospodářském ohledu od prvých let sedmdesátých podivuhodně prospívají.

Doba základného přerodu zemí uherských není dosud ukončena, avšak kdož by mohl podceňovati úspěchy, jimiž se Uhři ve všech oborech práce kulturní a hospodářské již nyní honosí?

Úspěchy tyto, zvláště v průmyslu, tím většího zasluhují uznání. čím nepřiznivější vývoji průmyslu jsou v zemích uherských stávající poměry.

Kulturního a hospodářského vývoje v Uhrách čelnou překážkou jsou netoliko národní, ale také sociální poměry. Uhry jsou dosud nepoměrně málo zalidněny a trpí nedostatkem zdatných, inteligentních dělníkův. Vládnoucí Maďar neštítí se sice práce, dovede mnohdy, arcit při zemědělství, statečně pomáhati, avšak nemá při práci vytrvalosti a také obecný lid, jako šlechta uherská nepokládá pracování za své povolání, touží po blahobytu při sladkém zahálení, »vyhledává štěstí v osvobození od práce« (dr. Schwicker). Maďar je rolník a politik, ale průmyslník není; s nechuťí se oddává namáhavějšímu trvalému zaměstnávání průmyslovému. Průmysl a řemesla jsou v Uhrách po větce v rukou přičinnivých a skromných Slováků a podnikavých Němců, obchod soustředěn jest v rukou židů a Srbů, na trhu peněžním vládnou židé.

O prvé průmyslové výstavě v Pešti r. 1842. bylo toliko 80 vystavovatelův vyznamenáno, a to 50 Němců, 9 Slováků a 8 Maďarů. Ani jediný Maďar neobdržel však zlatou nebo stříbrnou medaili! Průmyslové školy v Uhrách navštěvují téměř jenom Slováci a Němci, žáci maďarští, zabloudí-li do těchto škol, jsou postrachem svých učitelův.

Tak zvané vyšší třídy národa maďarského přímo úzkostlivě pečují, aby se jich synkové neoctli v dílnách remeslnických anebo průmyslových.

Průmysl uherský trpí netoliko nedostatkem inteligentního dělnictva, ale také nedostatkem levného, domácího úvěru.

Movitý kapitál jest v Uhrách soustředěn po větce v rukou židů, kteří jsou v zemích uherských dokonale zorganizováni k důmyslnému těžení z bohatých pokladů, jimiž příroda tyto země tak štědře byla obdařila.

Židé vtiskli podnikání průmyslovému v Uhrách ráz a směr kapitalistický, tíhnoucí k upevnění monopolu velkého průmyslu a k plnému ujařmení středních tříd výrobních.

Čím více se židé v Uhrách rozmnožují a čím více jich zámožnost a blahobyt roste, tím více mohutní také antisemitická hnutí v krajích uherských.

V obchodu čelí židům hlavně Srbové. Lidový průmysl je po větce v rukou Slovanů a Rumunů. Slované a Němci jsou v Uhrách vlastním živlem kulturním. Nejčelnější umělci uherští byli Slované.*)

A kterak by byli Slované uherští předstihli Maďary u veškeré práci kulturní a hospodářské, kdyby nebyli uměle a násilně u svém hospodářském a kulturním vývoji a rozvoji zdržováni, kdyby se jim dostalo potřebných škol a ústavů vzdělávacích, kdyby státníci maďarští nepokládali odnárodňování národů nemaďarských za hlavní důležitost státu uherského?

Maďari nezapominají, že na Slovensku stála kolébka nejslavnějších apoštolů vzájemnosti slovanské, Kollára a Šafaříka,

*) Kupecký byl český bratr, Slovák. Petőfi byl Slovák. Tvůrce moderní uherské plastiky Ad. Husar, jenž vytvořil pomníky Petőfiho, Deáka, Eötvösa a j., byl také Slovák, maďarsky ani neuměl. Munkaczi, vlastně Lieb, pochází ze Severních Uher a naučil se maďarsky teprve v pozdních letech. V budapeštské královské opeře byly současně engažovány Turolla, Reichova, Broulik, Perotti a j.

že od nebetyčných štítů Tater zahřímala hymna slovanské budoucnosti: »Hej Slované!« a proto moc svou především proti klidným a nad jiné příčinlivým Slovákům obracejí.

Děsíce se zápasů s probuzeným sebevědomým Slovanstvem netoliko na kulturním, ale také na hospodářském poli uměle a násilně rozvoj mohutnosti kmenů slovanských v zemích uherských zdržují, nedbajíce toho, že tím také přirozenému hospodářskému vývoji těch zemí překážejí. Tato politika bázně a strachu vedla mimo jiné ku zrušení slovanských gymnasií na Slovensku, k podvrácení Slovenské Matice a j. Tato politika slaví největší triumf v umlčování 3 milionů Slováků na říšském sněmě, na němž nemají ani jediného slovenského zástupce!

Tato politika vede k umělému pěstování kultury maďarské nákladem státním.

Již hr. Széchenyi učil Maďary, že trvalý blahobyt není lze založiti toliko u vývoji hospodářském, rozmnožováním statků hmotných, alebrž že musí býti také upevňován mravním a duševním vývojem národa. V závodění národů platí železný zákon podmaňování vyšší, mocnější kulturou.

Posl. Grünwald vytýkáje na říšském sněmě v m. prosinci 1884. rozervanost ve státní správě aj., zatoužil, »že se Maďaři dosud nedovedli vyšinouti na národ státotvorný« a doložil: »Buď budeme národem státním anebo vůbec nebudeme«.

Uherské vlády od r. 1868. s podivuhodnou energií a odvahou zasahují v kulturní a hospodářský vývoj v zemích uherských. Bez vůle a bez přičinění vlády a státu téměř ani stéblo se na kříž v Uhrách nepoloží.

O poměrech těchto zajímavě promluvil na říšském sněmě 30. listopadu 1881. posl. Bekšič:

»Vydání státní vzrostla od r. 1869. o 148 mil. a to po výtce rozmnožováním nákladů k účelům kulturním. Vydali jsme v té době na vyučování místo 1 milionu 5 milionů, na komunikace místo 2 mil. 33 mil. atd.

Hlavní příčinou tohoto přílišného ukládání břemen k účelům kulturním na bedra státu jest naše uherská společnost sama. Uherská společnost jest při řešení úkolů kulturních téměř negativním činitelem; jestit při kulturní práci lhostejnou a právě proto musí u nás podnikati v oborech těchto vláda i takové práce, jež jinde podnikají a řeší orgány samosprávné nebo spolky občanské.

Kam se ohlédneme, všude vidíme při řešení úkolů kulturních stát.

Stát staví silnice i železnice, podniká úkoly vědecké, zřizuje školy, staví pomníky a j. Co u nás vykonáno bylo v oboru kulturním a při pomaďarování, vykonal vesměs stát bez valné pomoci společnosti.

Toto pokulhávání společnosti za státem rozhodně ku předu postupujícím jest povážlivým zjevem, protože konečně nebude lze státu i při neustálém zvyšování státních nákladů napravit všecka zanedbání společnosti. A přece jest otázka kulturní existenční otázkou našeho národa!

Uherský stát jest již tak konsolidován, že nemůže býti nižádnou konstelací evropskou ohrožen(!), a proto nesouhlasím s těmi, kdož vyhledávají záruky budoucnosti našeho státu ve vítězství Maďarův nad Slovanstvem.

Trvá zajisté kulturní protiva a různost mezi Slovany a Maďary a o to musí jíti, aby se pokračující a uherskou kulturu dosud převyšující kultura slovanská na úpatí Karpat střetla s mocnější kulturou naší. To jest úkolem maďarské společnosti a právě proto jest lhostejnost její při práci kulturní povážlivou. Slavism je mocný, protože nezná sociálních kast a bude mohutněti, protože není přístřováním protiv sociálních ohrožován do budoucna.

U nás nebude lépe, dokud se v naší společnosti nevyvine mocná střední třída, a to je možné toliko na základech demokracie a svobody.

XVI.

Hr. Štěpán Széchenyi první ukázal v Uhrách ku nezměrné důležitosti sesílení a zmohutnění středních tříd sociálních; zvláště pak měšťanstva, pro vývoj a rozkvět průmyslu i kultury a přičiňoval se úsilovně o jejich zorganizování a povznesení.

Tohoto díla ujímala se také uherská šlechta, snažíc se v Uhrách podnikati také ty úkoly, jež u jiných národů jsou složené na střední vrstvy společnosti. Nedostála však těmto podnikům, protože jim prostě dostáti nemohla.

Hr. Széchenyi záhy poučoval vrstevníky své, aristokracii uherskou, že může svůj vliv v národě pouze tehdyž uhájiti a zachovati, bude-li plně konati povinnosti své k ná-

rodu, — a proto že musí šlechta vyhledávat svou sílu netoliko v rodu, ale také ve práci na roli národní.

„Šlechta trvá ještě toliko titulem, nikoliv někdejší podstatou, — psal r. 1885. „Pester Lloyd“, — „lorda, peera nedělá pouhý titul, alebrž skutečný jeho význam v životě.“

Převraty r. 1848. byla politická práva a výsady šlechty podvráceny a vedle ní stal se z poroby vymaněný rolník a měšťan mocným politickým i hospodářským činitelem. Zrušením poroby vzala uherská šlechta velkou škodu hmotnou. Klesáním cen plodin netoliko šlechta, ale také rolnictvo v Uhrách velice trpí.

Také upravením posloupnosti dědičné, uvolněním prodávání statků zemědělských důležité proměny také ve šlechtickém velkostatkářstvu nastaly.*)

V tomto věku zůstalo asi 60 proc. uherských šlechticů v držení svých rodových statků, mnozí ještě državy své rozmnožili. 40 proc. statků šlechtických přešlo v držení občanů nešlechtických, z toho 30 proc. v držení křesťanů, 10 proc. v držení židů.**)

*) „Pester Lloyd“ o poměrech těchto psal r. 1885.: „Stát udržuje se těmi prostředky, jimiž byl založen. Stát uherský byl založen rozdělením půdy svobodným mužům výbojného národa, od těch dob byly državy šlechtické základem státního řádu, držitelé statků těch byli vně i zevně představiteli uherské ideje státní. Trvání tohoto pořádku bylo zaručeno zákony o držení, jimiž bylo zamezeno promrhání rodiných statků jednotlivými členy rodin. Na těchto základech byl zachován uherský stát a uherský (maďarský) kmen až na naše dny.“

Novým upravením posloupnosti v dědění a zavedením svobodného trhu půdou usnadněno bylo lehkovážné zmrhávání statků zděděných. Půda naše stala se prostým zbožím. Dějiny nás poučují o následcích takového poblouzení. Když chtěli Angličané ku konci XVII. věku zlomit moc bouřících se Irů, vydali pro Irsko zákon, jímž bylo zrušeno dědění statků rolnických prvorození a jímž byl zaveden svobodný trh usedlostmi venkovskými. Již po 50 letech byla velká část irské půdy v anglických rukou a moc Irův byla tak podvrácena, že mohl býti dotčený zákon opět zrušen.

Touto volností také v Uhrách v hospodářských poměrech tříd rolnických nastal veliký obrat; ano tato volnost byla hlavní příčinou velkého hmotného úpadku menší šlechty.

Rozdrobováním větších držav velkostatkářských hyne nejdůležitější činitel pevného společenského řádu a uherskému státu, hyne veledůležitý činitel vlivu národně politického. Tak postupujeme pozvolna, avšak stále ku poměrům francouzským, a v tom je nebezpečí pro trvání našeho státu.

**) V některých komitátech uherských jest 20—30 proc. velkostatků již v rukou židů. V Sedmihradsku dosud není židovských velkostatkářů.

V Chorvatsku a ve Slavonii jest 7,391.052 jit. (42.532 km.²) půdy, a to v Chorvatsku 4,495.591 (61 proc.), ve Slavonii 2,895.461 (39 proc.) jit.; z toho drží velkostatkáři 1,755.652 (22 proc.) jiter, a to v Chorvatsku 927.354 (52 proc.), ve Slavonii 828.298 (48 proc.) jit.

Polovice velkostatků těchto náleží té doby obcím anebo nadacím. Avšak také nejlepší velkostatky v těchto zemích již do rukou cizích velkostatkářů a kapitalistů přecházejí, kteří hlavně rozsáhlé hvozdy v těchto zemích vykořisťují.*)

Veškeré hospodářské statky v Uhrách byly r. 1873. oceněny na 4490 mil. zl., vynášely z hruba 26·7 proc., čistě 6 proc. Pozemkového majetku bylo v rukou židů, jichž jest v Uhrách

Největší velkostatkáři v Uhrách platí daní: v komitátu biharském biskup 76.124 zl. 74 kr., v kom. bačském hr. Rud. Chotek 4770 zl., trenčinském vévoda de Castries 29.864 zl. (žid Popper 26.684 zl.), novohradském hrabě Forgač 20.276 zl., hontském baron Majthényi 8110 zl., mošoňském arciv. Albrecht 55.058 zl., torontalském hr. Apponyi, rabském martinohorský arcipat 41.921 zl., komárenském hr. Esterhazy 51.440 zl., železnohradském hr. Erdődy 32.456 zl., vesprinském hr. Eszterhazy 40.525 zl., pešťském kard. Haynald 60.793 zl., čanadském Elažkovič 6479 zl., aradském hr. Károlyi 12.725 zl., bekešském Wodnianer 26.076 zl., szabotisském hr. Károlyi 16923 zl., ugarském hr. Sztáray 6397 zl., hevešském arcibiskup 27.864 zl., szilágyském bar. Vesselényi 5833 zl.

*) V Chorvatsku a Slavonsku je té doby 608 velkostatků (v Chorvatsku 396, ve Slavonii 212). Téměř polovice držav malé šlechty přešla již do rukou občanských.

387 velkostatků šlechtických jest v menší výměře nežli 1000 jiter.

78 velkostatků jest u výměře 1000— 2000 jit.

25	"	"	"	2000— 3000	"
22	"	"	"	3000— 4000	"
8	"	"	"	4000— 5000	"
3	"	"	"	5000— 6000	"
1	"	"	"	6000— 7000	"
4	"	"	"	7000— 8000	"
1	"	"	"	8000— 9000	"
2	"	"	"	9000— 10000	"
13	"	"	"	10000— 20000	"
6	"	"	"	20000— 30000	"
3	"	"	"	30000— 40000	"
2	"	"	"	40000— 50000	"
1	"	"	"	60000	jit.
2	"	"	"	70000	"
1	"	"	"	90000	"

Z cizích velkostatků drží v těchto zemích kníže Schaumburg-Suppe 55.159, kníže Thurn-Taxis 84.279, Pleiffer 16.942, bar. Stillfried 16.191 jit atd.

455 proc. veškerého obyvatelstva, r. 1884. asi 5 proc. Středních usedlostí rolnických drželi však židé r. 1884. již 10 proc.

A nemovitý majetek do rukou židů také v Uhrách tím rychleji přechází, čím více se movité jistiny v jich rukou soustřeďují a čím nesnadněji jest lze kapitály v průmyslu a obchodu výnosněji investovati, slovem čím usilovněji movitý kapitál půdy dobývá.

Mnozí magnáti uherští mají sice dosud velké državy, avšak většina uherské šlechty jsou také odírána a vydírána schytralými pachtěři, velice strádá, příjmy její nestačí namnoze ani již k uhražování prosté měšťanské domácnosti.

•Naše gentry se nesmí izolovati, alebrž musí splynouti s národem, musí s měšťanstvem založiti mocný střední stav, jenž by se stal jádrem národa. V tom jest naše spása;« — píše vynikající akademik a poslanec uherský Béla Grünwald, z jehož historických studií o »Starém Uhersku« ku objasnění poměrů uherských po této stránce vyjímáme následující úvahy:

•Až do roku 1825. nebylo v Uhrách národního života. Příčinou toho byl netoliko odpor dynastie proti vzpružení národního ruchu a těžkopadná stavovská ústava, ale také neduživý vývoj hospodářský a sociální, především nedostatek měšťanstva, městského života v Uhrách. Tímto nedostatkem statečného národního měšťanstva Uhry po věky trpěly«.

•Města nejsou toliko výsledkem vývoje hospodářského, ale jsou také základem vyššího vývoje kulturního. Národové zemědělsti dospěli zajisté v kultuře výše nežli národové kočující, rybářští nebo lovečtí. Velkolepý vývoj obchodu a řemesel, věd a umění byl však toliko ve městech možným. Národ bez měst a měšťanstva nedospěje ku vyšší kultuře, nemá k tomu nezbytné potřebného orgánu«.

•Šlechta byla také v Uhrách v kulturních oborech po výtce toliko konsumujícím, nikoliv produkujícím činitelem. Zabývala se buď válkou a bojem, anebo se prostě oddávala požívání a rozkošnictví, avšak vždy nenáviděla práci, honosíc se tím, že nepracuje.«

•Jednotliví aristokraté vynikli jako podporovatelé věd a umění, avšak šlechta jako stav nepokládala pracování za své povolání, na tom trvaje, že se práce nesrovnává s důstojností šlechtictví.«

•Práce sedláckova byla pod úrovní kulturní.«

»Obchod a průmysl soustřeďoval se po všechny doby a u všech národů ve městech, kde byly vždy řešeny vyšší problémy a úkoly hospodářské. Průmyslník spoutal síly přírody ku zpracovávání surovin. Ku práci průmyslové potřebí jest větší inteligence a prací tou se šířila inteligence v městech.«

»Obchodník zpeněžuje průmyslové výrobky musil cestovati na cizí trhy, i za moře; nashlédal hojných zkušeností a nabyl širšího rozhledu světového. Měšťané nabývali velkého majetku, v městech soustřeďoval se kapitál. I králové bývali dlužníky měšťanstva.«

»Měšťanstvo žilo soustřeďeněji pospolu, pospolitostí tou podporován byl vývoj duševní i společenská ušlechtilost.«

»Ve městech bylo větší sebevědomí občanské, proto také větší svoboda a jistější právo. Města bývala ostrůvky svobody a práva.«

»Ve městech soustřeďovaly se školy, bibliotéky a j. Při duševním a hmotném vývoji měst rozkvétalo také veškeré umění pomocí měšťanstva.«

»Města bývala také důležitým politickým faktorem a zvažovala politickou převahu šlechty. Jak často spojovali se vladařové s městy proti přepýšné aristokracii.«

»Co národ může, co v životě lidstva znamená a platí, toliko z kulturní práce měst poznáváme. Kulturní pozůstatky jediného řeckého města Athen pro lidstvo jsou větší ceny a důležitosti, nežli hrdinné skutky všech válečných národů celého světa.« —

O významu a důležitosti měst v Uhrách promluvil ministr Szilágyi v Břetislavi dne 13. května 1889. v tento rozum:

»Podvrácením stavovského zřízení změněno jest také poslání měst. V naší době jsou města základem vývoje země i zmohutnění uherského státu. Jest v zájmu Uher, aby byla města střediskem kulturního, politického a hospodářského života a aby z nich vyzářovala síla hospodářského podnikání, aby z nich vycházel stálý pokrok národní kultury a aby v nich byl národní duch a národní řeč pěstěna.«

»Tímto posláním stávají se města důležitým činitelem v našem životě národním, stávají se skutečnými středisky vůdčími společenských kruhů venkovských, mocnými pružinami vývoje národní kultury i národního hospodářství.«

V Uhrách byla města uměle zakládána teprve cizími osadníky. Uherští králové zvláště usazování se Němcův v Uhrách horlivě podporovali. Měšťanstvo uherské bylo po vítce německé. Německá města v Uhrách, hlavně na severu rozkvétala. V rovinách, v Alföldu nemohl se po drahé doby život městský ujmouti. V Uhrách jest dosud poměrně málo měst. Ano, není příkladu v dějinách, aby v hlavním městě země nerozuměli řeči vládnoucího národu. A Budapešť byl ještě před 50 lety tak německý, že tam i nově usdlý Maďar záhy maďarsky zapoměl, tak jako kdyby se byl do Němec vystěhoval.

V poměrech těchto nastal od r. 1868. soustavným pomaďarováním zvláště německého obyvatelstva městského velký obrat.*)

Podporování vývoje Budapešti státem jest zrcadlem všečnosti uherských vlád. Maďari potřebovali maďarské sídelní město obnoveného uherského státu a uherský stát provedl toto přerození po vítce německého druhdy Pešti a Budina ve velké středisko Magyar-Ország s plným zevním nátěrem maďarským. Nejprve spojena byla města Pešť a Budin v jednu obec. Budapešť byl po vítce státním nákladem přestavován a regulován, ústředními ústavy vzdělávacími a j. v pravém smyslu

*) Nejdůležitějším prostředkem pomaďarování jest škola. V letech 1869. až 1880. bylo v Uhrách zrušeno 365 německých obecných škol. V r. 1880. bylo v Uhrách pro školu povinných dětí

		škol	na 1 školu
		obecných	připadalo dětí
německých	267282	867	308
rumunských	204953	2756	74
slováckých	263942	1716	145
maďarských	787587	7342	107

V letech 1869.—1880. rozmnoženy byly v Budapešti maďarské školy ze 14 na 133. R. 1880. bylo v Budapešti sčítáno 119902 Němců a ti neměli ani jedinou pouze německou školu.

V komitátu peštském bylo r. 1880. 12515 německých školou povinných dětí a v komitátu tom byla jediná německá škola obecná; pro 56739 maď. školou povinných dětí tam bylo 363 maď. obec. škol; kromě toho 49 maďarsko-německých škol.

V komitátu temešském nebyla pro 22949 německých dětí ani jediná škola německá, pro 4561 dětí maďarských tam bylo 27 maďarských vedle 101 maďarsko-německých škol. V komitátě stol. bélehradském nebylo pro 3077, v gömörském pro 1062, v somogyiském pro 3431, ve vesprýmském pro 6276 německých dětí německých obecných škol.

K rychlejšímu pomaďarování zavedeno bylo r. 1891 v Uhrách nucené zřizování veřejných opatroven a mateřských škol.

slova přeplněn a všemi znaky moderního sídelního města opatřen. Nákladů a kapes poplatníků při tom arcit šetřeno nebylo.*)

V Budapešti se přiznalo r. 1880. k národnosti maďarské mládeže poměrně o 23·5 proc., ve 143 venkovských městech o 9·1 proc. více, nežli obyvatelstva dospělého.**)

Vývoj Budapešti vzpomíná přímo vzorů amerických. V okolí Budapešti na všech stranách velké průmyslové závody přímo se zimničným chvatem se zakládají, jestliť zajisté toto město polohou při Dunaji a jako středisko nejčelnějších dráh přirozeným střediskem průmyslu a tržby v Uhrách. Význam Budapešti pro veškerou tržbu uherskou zajisté teprve po upravení Železných vrat plně se rozvíje.

V Budapešti uměle a nepřirozeně sestřeďován jest veškerý hospodářský, kulturní a politický život. Uhři se vším úsilím se přičiňují, aby sídelní město uherského státu bylo opatřeno všemi znaky říšské metropole, aby Budapešť záhy důstojně čelil Vídni a nic nedbají nebezpečí a škod, jež z takové centralisace musí vzniknouti.***)

Jako Budapešť rozkvétají také jiné městské obce v zemích uherských. Ve 136 městech uherských, v nichž bylo r. 1880. 2,130.294 obyvatelů, bylo r. 1890. napočítáno 2,451.136 a tedy o 15·06 proc. více obyvatelův. V té době přibýlo v Budapešti

*) V Budapešti byly mimo jiné také po vzoru pařížském zřízeny boulevardy a velkolepá třída Andrassyova. Regulování a nové stavění této třídy bylo prováděno vydatnou pomocí státu. Podnikatelé dvakráte ohlásili konkurs a stát opět se ujal tohoto díla, až bylo s ohromnými oběťmi dokonáno.

Budapešť musel míti také velkou operu. Při opeře té byly angažovány síly evropské pověsti. R. 1888. činil rozpočet tohoto ústavu 690.000 zl., subvence státní 210.000 zl., subvence královská 160.000 zl., schodek 90.790 zl. V opeře bývalo mnohdy sotva tolik posluchačův, kolik bylo v divadle zaměstnaných osob. Pomýšlelo se již na pronajmutí král. opery!

**) Maďarů bylo r. 1880. sčítáno 6165088, oproti r. 1869. toliko o 8667 více. Přibýlo jich toliko odnárodněním a přidáváním se židů, z nichž bylo r. 1880. k Maďarům připočítáno 56·3 proc. Dle hrubých výsledků sčítání r. 1890. napočítal Keleti v zemích uherských již 8·2 mil. neb 64·22 proc. Maďarů.

***) V pamětním spise ze dne 4. března 1891. naléhá městský výbor budapešťský na vládu, aby bylo přeloženo sídlo uherského primasa z Ostrihomu do Budapešti, tak aby v srdci země vedle nejvyšších mocí světských také nejvyšší správa církve katolické sídlela, jak toho vyžaduje vzájemný zájem státu, církve a sídelního města, jež jest velkou většinou katolické. Přesídlením primasa do Budapešti zvýšen by byl netoliko lesk církve katolické, ale také by se prospělo kýženému vývoji a rozkvětu sídelního města."

37·19 proc., v Záhřebě 31·63, v Bělohradě 20 proc. v Rjece 8000 obyv. atd.)*

Přibývání obyvatelstva, zvláště pak přibývání domů a obydlí jest vůbec důležitou známkou vývoje kulturního a hospodářského, vzrůstajícího se blahobytu.

Plným právem ukazují Uhři k výsledkům posledního sčítání lidu, jako k zřejmému důkazu hospodářského mohutnění a konsolidování státu uherského.

V zemích uherských bylo r. 1880. 15,739.259 obyvatelův, dle hrubých výpočtů vzrostl tento počet r. 1890. na 17,449.705 (= o 10·82 proc.) obyvatelův, počítaje také 91.399 vojákův, 16.074 honvédů a 6306 četníků.**)

Domů bylo:

	r. 1880.	r. 1890.	přibýlo v letech 1880—90, domů
v Uhrách	2,299.366	2,542.086	243.720
v Rjece a okolí	1.503	1.831	328
v Chorvatsku a Slavonii	276.554	344.565	68.011
	2,577.423	2,889.402	312.059

V l. 1880.—90. přibýlo v proc.

	obyvatelstva	domů
v Uhrách	10·5	10·59
v Rjece a okolí	38·22	21·82
v Chorvatsku a Slavonii	15·42	24·59
	10·82	12·18

*) V Uhrách bylo měst s obyvatelstvem

	r. 1880.	r. 1890.
5000— 10000	34	30
10000— 20000	33	30
20000— 30000	20	19
30000— 40000	3	8
40000— 50000	2	4
50000— 60000	2	3
60000— 70000	1	—
70000— 80000	1	1
80000— 100000	—	1
přes 100000	1	1

**) V zemích uherských přibýlo v letech 1869.—80. toliko 321.932 obyv., anebo 1 $\frac{1}{4}$ proc. (průměrně ročně 0·11 proc.

Civilního přítomného obyvatelstva bylo napočítáno

	r. 1880.	r. 1890.	přibýlo v l. 1880.—90.
v Uhrách	13,728.622	15,122.514	1,393.892 = 10·15 proc.
ve Rjece a okolí	20.981	29.001	8.020 = 38·22 proc.
v Chorvatsku a Slavonii	1,892.499	2,184.414	291.915 = 15·42 proc.
	15,642.102	17,335.929	1,693.827 = 10·82 proc.

V Chorvatsku a ve Slavonii přibývá poměrně nejvíce obyvatelstva i domů a to po výtce stále se šířící kolonizací, přistěhovááním se obyvatelstva z Uher, Čech a z Moravy. V zemích těchto přibyla v posledním desetiletí čtvrtina domů a šestina obyvatelstva.

Jako Budapešť, tak i ostatní rozkvétající města uherská jsou středisky průmyslového a obchodního ruchu v celé zemi.

Ve 140 uherských městech (nečítajíc Chorvatsko a Slavonsko) bydlelo při sčítání lidu roku 1880. toliko 15·65 proc. obyvatelstva, v městech těch však bylo usazeno ze 550.482 v Uhrách při průmyslu zaměstnaných obyvatelův 263,322 (= 41·83 proc.).

Jedině v Budapešti bylo 9652 soukromých podniků průmyslových s 63.551 pomocníky, připadalo tedy na Budapešť, jež čítal toliko 2·59 proc. veškerého obyvatelstva Uher, 4·23 proc. všech samostatných podnikatelův a 19·73 proc. veškerých v průmyslových závodech zaměstnaných pomocníkův.

Po venkově je po výtce jenom lidový a zemědělský průmysl rozšířen.

V r. 1870. bylo při průmyslu

	samostatných podnikatelův	úředníkův a dělníkův
	obyvatelstva	obyvatelstva
v Uhrách a		
v Sedmihradsku	268.260 (3·56 proc.)	330·039 (4·28 proc.)
v Rjece	493 (2·76 proc.)	2.735 (15·30 proc.)
v Chorvatsku a		
ve Slavonii	13.906 (1·41 proc.)	16.055 (1·64 proc.)
ve Vojenské Hranici	8.646 (0·70 proc.)	7.044 (0·59 proc.)
	261.091 (1·88 proc.)	3.555.873 (2·30 proc.)
samost. podnikatelův, úředníkův a dělníkův dohromady:		
v Uhrách a v Sedmihradsku	598.269	(7·84 proc.)
ve Rjece	3.228	(18·06 proc.)
v Chorvatsku a ve Slavonii	29.961	(3·05 proc.)
ve Vojenské Hranici	15.506	(1·29 proc.)
	649.964	(4·19 proc.)*

*) Roku 1870. bylo zaměstnáno:

při tkalcovství	98.553 osob,
při výrobě z kovů, kamene a dřeva	171.968 "
" " peří, papíru a pod.	170.910 "
" " lučebnin, potravin a tabáku	82.285 "
" stavitelství a při průmyslu uměleckém	62.603 "
" ostatních různých odvětvích průmyslových	65.645 "
	646.964 osob.

Zaměstnávalo se tedy r. 1870. v Uhrách z 15,417.327 obyvatelův toliko 4.19 proc. průmyslem. V naší polovici říše bylo tehdaž při průmyslu 11 proc. veškerého obyvatelstva zaměstnáno.

V zemích uherských bylo sčítáno r. 1870. 157.621 řemeslníků (mistrů), 62.471 tovaryšů a 48.722 učňův, dohromady 268.814 osob.

Větších závodů průmyslových bylo v Uhrách a Sedmihradsku 2705, mezi nimi 1088 pálenek, 36 továren na likéry, 294 olejáren, 184 cihelen, 161 pil, 136 pivovarů, 70 octáren, 111 továren na hospodářské stroje a nářadí, 42 stupáren, 39 papíren, 39 železáren, 35 vápenek, 30 skelných hutí, 27 sladoven, 26 cukrovarů, 21 kamenouhelných dolů, 20 koželužen, 19 sirkáren atd.

V posledních letech šedesátých a na počátku let sedmdesátých také v Uhrách zavládlo ve všech oborech průmyslových zimničné hnutí podnikatelské a zakladatelské. Průmyslových, na mnoze nezdravých závodů vůči hledě přibývalo, avšak tato horečka dlouho nepotrvala, bylať schlazena ledovou sprchou krise r. 1873.

Při sčítání lidu r. 1880. bylo zaměstnáno při průmyslu v Uhrách 788.970 (5.0 proc. obyv.), v naší polovici říše 2,157.098 obyv. (9.7 proc. obyv.), v celé říši 29,460.368 osob (7.8 proc. obyvatelstva).

Král. uherská statistická kancelář pořídila r. 1884. novou statistiku průmyslu zemí uherských, v níž nejsou zabrány doly a hutě. Dle této statistiky bylo v zemích uherských r. 1884. 257.886 samostatných podnikatelův, 386.354 pomocných dělníkův, dohromady 644.240 osob.*)

Dle uherské statistiky průmyslové z roku 1884. bylo

	v Uhrách			ve Rjece		
	samost. průmysl.	pomoc. dělník.	dohrom.	samost. průmysl.	pomoc. dělník.	dohr.
při zahradnictví	893	5463	6356	—	—	—
při výrobě s chovem do- bytka spojené	12151	8189	20340	32	30	62

*) V zemích uherských bylo r. 1884.: Při 257.886 průmyslových závodech úředníků 10.153, pomocníků 111.052, stálých dělníkův ve stáří přes 16 let 80.689, stálých dělníkův mladších 6031, dělníkův dospělých 70.798, dělníkův mladistvých 8584, učňů ve stáří do 16 let 44.012, učňů starších 23.321; mimo dílny bylo zaměstnáváno: 7104 dělníkův ve stáří přes 16 let, 618 dělníkův mladších; toliko občasné byli zaměstnáváni 23 992 dělníci.

při lučebném průmyslu	1509	10700	12209	8	982	990
při výrobě potravin	25484	35607	61091	47	514	561
při hostinství	22921	26668	49589	129	2585	2714
při výrobě lihových nápojů	986	12976	13962	—	—	—
přisklenářství a hrnčířství	4340	6461	10801	2	1	3
při výrobě z kovů	25419	38343	63762	15	68	83
„ ze dřeva	27802	29295	57096	44	287	331
„ z kůže	10848	7513	18361	4	48	52
„ papíru	558	2819	3377	8	788	796
„ tkalcovské	14526	12457	26983	6	80	86
„ oděvů	60097	51321	111418	137	290	427
„ nábytků	1085	2364	3449	10	12	22
„ klenotnické a galanterní	1251	1876	3127	10	28	38
při knihtiskařství, litografování a pod.	631	4931	5562	8	49	57
při tisku hudebnin	121	163	284	—	—	—
při výr. vědeckých nástrojů	807	772	1579	11	6	17
při stavitelství	15842	49958	65800	20	1130	1150
při stavbě povozů	177	9650	9827	4	146	150
při strojnictví	880	4628	5508	—	—	—
	228328	322154	550482	495	7044	7539
	v Chorvatsku a Slavonii			v zemích koruny uherské		
při zahradnictví	69	408	477	962	5871	6833
při výrobě s chovem dobytka spojené	964	1229	2193	13147	9448	22595
při lučebném průmyslu	71	421	492	1588	12103	13691
při výrobě potravin	2587	3066	5655	28120	39187	67307
při hostinství	4543	4021	8564	27523	33274	60867
při výrobě lihových nápojů	29	278	307	1015	13254	14269
přisklenářství a hrnčířství	646	615	1261	4988	7077	12065
při výrobě z kovů	4163	2305	6468	29397	40716	70313
„ ze dřeva	3984	3885	7869	31830	33467	65297
„ z kůže	1013	728	1741	11865	8289	20154
„ papíru	39	64	103	605	3671	4276
„ tkalcovské	1012	400	1412	15544	12937	28481
„ oděvů	7341	5019	12360	67575	56630	124205
„ nábytků	80	121	201	1175	2497	3672
„ klenotnické a galanterní	113	58	171	1374	1962	3336
při knihtiskařství, litografování a pod.	45	277	322	684	5257	5941
při tisku hudebnin	16	5	21	137	168	305
při výr. vědeckých nástrojů	96	49	145	914	827	1741
při stavitelství	2217	34031	36248	18079	85119	103198
při stavbě povozů	19	162	181	200	9958	10158
při strojnictví	14	14	28	894	4642	5536
	29068	57156	86219	257886	386354	644240

Při průmyslu bylo v zemích uherských vůbec zaměstnáno:

		muž.	žen.
	664.240 osob	576.230	68.010
a to:			
v Uhrách	550.482	» 496.029	54.453
ve Rjece	7.539	» 4.405	3.134
v Chorvatsku a ve Slavonii	86.219	» 75.796	10.423

Z průmyslového obyvatelstva zemí uherských 644.240 připadalo:

	vůbec:	ze samostatných podnikatelův:
na Uhry	85.45 proc.,	88.50 proc. (228.328)
Chorvatsko a Slavonsko	13.38 »	11.27 » (29.063)
Rjeku	1.17 »	0.19 » (495)

Na 100 samostatných podnikatelů připadalo průměrně pomocníků v Uhrách 141, v Chorvatsku a Slavonsku 196, ve Rjece 142, v zemích koruny uherské 150.

Ve všech průmyslových závodech bylo 2488 parních strojů o 63.869 koň. silách, ve 13.384 závodech (12.439 mlýnů) bylo používáno vodní síly.*)

Koncem r. 1889. bylo továren v Uhrách 1399, v Chorvatsku 117, dohromady 1516. Nejvíce továren bylo v obvodu budapeštské obchodní komory, 373, v obvodu komory břeťislav-

*) Roku 1884. bylo v Uhrách závodů průmyslových

		s motory	bez motorů	dohromady
	bez pomocníků	10479	132501	142980
s 1	pomocníkem	5178	36661	42839
s 2	pomočníky	1430	18093	19523
s 3	"	523	6937	7460
s 4	"	357	3408	3765
s 5	"	172	1667	1839
s 6 — 10	"	542	2700	3242
s 11 — 20	"	367	907	1274
s 21 — 50	"	310	399	709
s 51 — 100	"	138	88	226
s 101 — 250	"	113	37	150
s 251 — 500	"	57	11	68
s 501 — 1000	"	21	7	31
s 1001 — 2000	"	4	2	6
s 2001 — 3000	"	4	1	5
s 3001 — 4000	"	1	—	1
s 4001 — 5000	"	—	—	—
s více než 5000	"	1	—	1
		19700	204419	224119

ské bylo 134, brašovské 132, košické 126, temešvárské 82, osecké 71, kološské 64, šoproňské 60.

Kromě toho zabývalo se r. 1884. v zemích uherských průmyslem lidovým 26469 samostatných živnostníků, 12462 tesařů, 15652 zedníků atd.

Dle statistiky Jekelfalussyovy bylo r. 1884. zaměstnáno lidovým průmyslem v Uhrách a Sedmihradsku 801588 osob, jež vyrobily za 3791364 zl. výrobků.

Ku lidovému průmyslu v Uhrách poprvé byla obrácena obecná pozornost na pařížské výstavě světové r. 1867. výstavou velké Layovy sbírky lidového vyšívání a j., jež vzbudily přímo úžas netoliko bohatostí a původností ornamentů, ale také umělým provedením i vytříbeným vkusem.

Světově známé jest Layovo dílo o jihoslovanském ornamentu.

Také na zemské výstavě budapeštské r. 1885. zvláště starší výrobky lidového průmyslu uherského pozornost domácích i cizích znalců vzbuzovaly. Novější práce tohoto průmyslu starším se nevyrovnávají, provozuje se takový průmysl nyní po výtce v chudších krajinách jako vedlejší zaměstnání v rodinách a pracuje pro obecnou, denní potřebu. O jakosti rozhoduje i při této výrobě cena.

Čas jsou peníze a proto také při tomto průmyslu již se hospodáří časem a vymizuje vyrobování zvláště skvostného vyšívání lidového, protože je nyní nikdo nezaplácí.

Lidový průmysl jest nemalé důležitosti jako zdroj vedlejšího výdělku v méně úrodnějších krajinách a je také, jako původní výroba nemalé důležitosti národní a umělecké; proto se mu právem v naší době vždy větší věnuje péče.*)

*) Na Rusy pořizoval v posledních letech sedmdesátých Ivanovič Orlov z nařízení vlády statistiku lidového průmyslu. Vydal za tím účelem otazník, obsahující 187 otázek. z nichž se vztahovalo 16 k původu a rozšíření lidového průmyslu, 16 otázek se dotýkalo techniky, 105 poměrů hospodářských, 15 styků lidového průmyslu se zemědělstvím, 5 blahobytu obyvatelstva, 5 fysických a 9 psychických poměrů lidu tímto průmyslem se živícího, 12 otázek dotýkalo se nedostatků při tomto průmyslu shledaných atd.

Z tohoto materiálu zpracoval Orlov důkladnou statistiku doplniv ji četnými monografiemi o různých odvětvích průmyslu lidového, jemuž vláda ruská stále velkou péčí věnuje.

Pengavin uvádí v brožuře o lidovém průmyslu ruském r. 1882. o moskevské výstavě vydané, že je v gubernii moskevské při lidovém průmyslu 150000 lidu zaměstnáno, jež vyrobují ročně za 34 mil. rub. zboží. Ve tverské gubernii tímto průmyslem se živí 50000 osob (vyrobeno za 23 mil. rub. zboží),

V zemích uherských jest lidový průmysl cele proniknut a prosycen duchem slovanským.

V lidovém průmyslu vůbec zrcadlí se individualita národní.

Památky průmyslu tohoto v Uhrách zřejmým jsou dokladem, že Slovan Maďara netoliko zeměvzdělání, ale také práci průmyslové učil.

Lidový průmysl je v Uhrách nejvíce rozšířen v krajích jihovýchodních, na Slovensku, v Chorvatsku i ve Slavonii.

Lidový průmysl nedostatkem odbytu, švindléřskou konkurencí laciným ale špatným zbožím velice klesá. Dějí se pokusy o zastavení upadání této důležité výživy zakládáním družstev ku sprostředkování prodeje výrobků tohoto průmyslu. Takové družstvo bylo zřízeno při tkalcovské škole v Břetislavi, jež byla taktéž ku povznesení lidového tkalcovství roku 1889. založena.*)

Lidový průmysl nemůže býti uměle vypěstován a proto jde toliko o zachování jeho odvětví tam, kde se byl přirozeně vyvinul, kde je nouze o výdělek a kde je lidový průmysl nezbytnou vedlejší výživou obyvatelstva.

Základem veškerého podnikání ku zvelebení lidového průmyslu zajisté jest důkladné statistické vyšetření a prostudování poměrů všech jeho odvětví v celé zemi.

XVII.

Nejrozšířenějším odvětvím lidového průmyslu v Uhrách jest zajisté tkalcovství a oděvnictví. Dle Jekelfallusyovy

v kraji pokrovském (gub. vladimírská) je přes 10000 domácích tkalců (vyrob. za 7 mil. rub. zboží), v kraji semenovském (gub. niž.-novgorodská) vyřezují ročně přes 4 mil dřevěných lžic, v obvodu pavlovském zhotovují po domácku za 2 $\frac{1}{4}$ mil. rub. kovového zboží.

Stěda vypočítal, že jest v guberniích moskevské, tverské, vladimírské, tulské, niž.-novgorodské při lidovém průmyslu zaměstnáno 205456 dělníků, jež vyrobují za 46213445 rub. zboží. Andrieu ve své zprávě ministru obchodu a průmyslu vypočítal, že je v 47 guberniích evropské Rusy zaměstnáno při lidovém průmyslu 7 $\frac{1}{2}$ mil. nebo 15 proc. veškerého obyvatelstva a že vyrobují ročně za 15 miliardy rub. zboží.

O důstojné ocenění převzácných památek lidového umění v zemích koruny České největší zásluhy si získal spolek olomúckého musea.

*) V Oseku byla r. 1885. založena ku zvelebení lidového košíkářství košíkářská škola. Podnik ten se nezdařil, ačkoliv jsou v Oseku všecky podmínky zdárného vývoje košíkářství. V 10 letech navštěvovalo školu tu 50 žáků, z nichž zůstalo toliko 5 při košíkářství.

statistiky z r. 1884. bylo při tkalcovství v Uhrách zaměstnáno 670.776 žen a 10.259 mužů, jež vyrobili za 2,648.165 zl. tkanin.

Dle neúplné Zoričičovy statistiky bylo v Chorvatsku a Slavonsku zaměstnáno při průmyslu lidovém 160.936 osob, a to při tkalcovství 143.265 žen, 2641 mužských, jež vyrobili za 1,102.073 zl. zboží.

Roku 1884. bylo zaměstnáno při výrobě oděvů vůbec 124.205 osob, při kožešnictví 7985, koželužství a pod. 6447 osob atd.

Ku objasnění poměrův tkalcovství v Uhrách valně přispívá statistika tržby surovinami tkalcovskými.

Do Uher bylo přivezeno*)					z Uher bylo vyvezeno			
surového lenu	vůbec	z Rakouska			vůbec	do Rakouska		
roku q	za zl.	q	za zl.		q	za zl.	q	za zl.
1882. 134·70	4984	134·70	4984		31·39	1161	30 92	1144
1889. 2488—	157158	1733—	109866		1—	62	1—	62
konopí								
1882. 3391·09	123436	2800·83	101950	13221·44	481260	10711·08	389·83	
1889. 5016—	140768	2017—	56618	24092—	817326	19737—	669219	
juty								
1882. 1296·04	33697	320·58	8335	208—	54	145—	38	
1889. 25391—	575735	17745—	399937	16916—	39059	16916—	39059	
koudele								
1882. 1163·15	24426	1049 60	22041	7155·12	150257	5558—	116718	
1889. 869—	12085	839 —	11710	12299—	191042	9767—	151056	
bavlny								
1882. 18662·15	994693	18632·30	993107	492·18	26233	389·67	70770	
1889. 16464—	1031606	14198—	888928	3821—	243244	8465—	220650	
vlny								
1882. 14556·54	3748309	2186·10	562921	125669·97	32360017	89795·01	23122215	
1889. 15678—	6550030	3539—	362785	137930—	19641649	87914—	12520693	

V roku 1889. bylo lenu, konopí, juty, koudele, bavlny a vlny do Uher z Rakouska přivezeno za 1829844 zl., surovin surovin těchto bylo z Uher do Rakouska vyvezeno za 13600739 zl.; převyšoval tedy vývoz Uher do naší polovice říše náš vývoz do Uher o 11770895 zl.

Tržba uherským konopím v novější době byla valně povznesena zvelebením pěstování a zdokonalením zpracovávání konopí, jež vyniká jakostí a pevností. Na terstské výstavě roku

*) Do rakouskouherské říše bylo lenu, konopí a juty

	přivezeno	vyvezeno		přivezeno	vyvezeno
roku 1875.	329600 q	34900 q	roku 1877.	263200 q	46100 q
„ 1876.	232800 q	30600 q	„ 1878.	318600 q	43400 q

1882. uherské konopí předčilo cizí konopí.*) Uherské tkaniny a provaznické výrobky konopné jsou vždy více hledány.

Provaznické výrobky szegedinské továrny na spracovávání konopí úspěšně již konkurují s výrobky ruskými a italskými.

Tržba jutou počíná v Uhrách teprve r. 1883., kdy byla založena v Nové Pešti filiálka „První rakouské společnosti akciové ku předení juty a ku výrobě jutových tkanin“. Roku 1888. byla založena druhá továrna na jutu blíže Šoproně nákladem 1,600.000 zl.

Do Uher byla přivezeno

r.	surové juty	jutová příza
1885.	13.947 q za 251.050 zl.	342 q za 10 398 zl.
1886.	47.915 „ 828.668 „	521 „ 14.973 „
1887.	40.136 „ 752.521 „	975 „ 32.385 „
1888.	23.514 „ 507.632 „	3162 „ 112.450 „
1889.	25.391 „ 575.835 „	1947 „ 64.624 „

Zvelebení tkalcovství vláda uherská velkou péčí věnuje. Svého času povolala do Budapešti enketu k úradě o prostředcích, jimiž by měl býti vývoj tkalcovství podporován. Enketa tato shledala, že jest hlavní příčinou živoření tkalcovství v Uhrách přílišný nedostatek zdatných domácích dělníkův, a radila ku podporování kolonisování cizího dělnictva, ku účinnějšímu vzdělávání dělnictva domácího a j.

Ku zvelebení tkalcovství v Uhrách zřizují se pomocí státu školy a kočující dílny tkalcovské, tkalcům opatřují se nákladem státu stavy a j. Vypočítalo se, že by bylo lze v 10—15 kočujících dílnách tkalcovských při zavedení 4—6 měsíčních běhů ročně vyučiti 1000—1500 tkalcův a že by dokonalé vyučení 1000 tkalců a podělení jich přiměřenými stavy ročně stálo asi 120.000 zl.

Břetislavská komora obchodní ujala se r. 1890. zřízení praktické vzorné tkalcovské dílny učebné, jež bude spojena

*) Vláda vyslala do Italie vrch. ingen. Bodolu ku prostudování racionálního zpracovávání konopí. Po jeho návodu byla pak zakládána v Uhrách vzorná močidla a zavedeny italské stroje na zpracovávání konopí. Také italští dělníci byli k této práci do Uher najímáni.

Na státním statku na pustě Pekle v bačském komitátu bylo zařízeno vzorné pěstování a zpracovávání konopí po vzoru vlašském. V čelných střediskách kultury konopí zakládá vláda vzorná močidla. V budapešťské strojárně Vidačově vyhotovují se po návodu vrch. ing. Bodoly stroje ku spracovávání konopí. — Pěstování konopí vyneslo r. 1889. 70—100 zl. po jitře.

s malou obchodní společností, kteráž bude pečovati o odbyt výrobků a j.

Při všem úsilí vlády se tkalcovství v Uhrách dosud valně nerozšířilo, trpí přílišnou cizí konkurencí a nemůže konkurovati s tkalcovskými velezávody rakouskými jednak proto, že tyto závody pracují s velkými kapitály a protože jest inteligentního dělnictva v Uhrách velký nedostatek. Větší závody tkalcovské po výtce jenom pro státní potřeby na pevný účet pracují.

V naší polovici říše bylo r. 1885. v závodech bavlnářských 2,166.701 vřeten a 78.105 tkalcovských stavů, v zemích uherských 17.000 vřeten, 400 tkalcovských stavů.

V zemích uherských byla r. 1885. jediná továrna na sprádkání lenu s 2800 vřeteny a jediná továrna na jutu se 1960 vřeteny a 119 stavů tkalcovskými.*)

Roku 1889. bylo v obvodech obchodních komor budapeštské, košické a miškolecké v továrnách na zboží vlněné 5720 vřeten, 143 stavů, 672 dělníků; v továrnách na zboží bavlněné 10.000, 214 stavů, 181 dělníků; v továrnách na jutu a konopí 6788 vřeten, 111 stavů, 634 dělníků; v 6 továrnách na plátno 327 stavů, 2340 vřeten, 483 dělníků.

V obvodech břeťislavské a šoproňské obchodní komory bylo 6 továren tkalcovských s 19 strojovými přeslicemi, 135 stavů a 384 dělníky. V obvodech obchodních komor brašovské a sibiňské bylo v 47 závodech tkalcovských 4830 vřeten mechanických, 15.120 vřeten ručních, 1297 stavů a strojů na pletení.

Roku 1890. byla v celém okrese obchodní komory aradské jediná malá tkalcovna v Aradě (založ. roku 1869. zpracuje ročně 150 q vlny). V okrese komory brašovské jest lidové tkalcovství valně rozšířeno a bylo v kraji tom r. 1890. 19 továren na sukna a j. V okrese obchodní komory budapeštské bylo r. 1890. 12 závodů textilních. V okresech komor debrecínské, temešvarské, pětikostelské a rjecké není takových závodů vůbec. V okrese komory košické jest 10 továren tkalcovských. V okresech komory břeťislavské byly r. 1890. 4, komory šoproňské 1 továrna tkalcovská.

*) Při tkaní látek lněných, konopných a jutových bylo v naší polovici říše r. 1885. zaměstnáno ve 222 továrnách a 1900 řemeslných závodech 45.000 dělníků. Toliko v přádelnách a tkalcovnách lněných bylo 347.717 vřeten a 65.760 stavů. V přádelnách na konopí bylo 13.000, na jutu 20.360 vřeten (1600 stavů).

Jak velice jsou země uherské v tkalcovství pasivní a jak důležitým trhem jsou zvláště pro rakouské tkalcovství, poznáme z následujících přehledů statistických:

Do Uher bylo přivezeno : z Uher bylo vyvezeno

	r.	q	za zl.	q	za zl.
bavlny a zboží	1869.	80.996	18,761.217	19.819	4,334.758
bavlněného	1873.	30.413	4.737.270	14.941	2,713.280
vlněného zboží	1869.	79.318	19.032.539	31.544	5,447.898
	1873.	153.197	36,754.645	24.861	4,650.716
hedbávného,	1869.	180.141	63.466.033	20.957	8,314.426
modního zboží	1873.	213.710	75,200.206	25.811	8,859.435

Do Uher bylo přivezeno z Uher bylo vyvezeno
příze, tkanin a j. zboží*)

vůbec		z Rakouska		vůbec		do Rakouska	
q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.
lněného, konopného, jutového a pod. roku 1883.							
211232.50	36149316	154199.27	24135323	46881.94	3157299	22679.97	1481127
roku 1884.							
189385.01	24268530	163527.02	2285895	38177.51	2628578	21964.75	1624329
roku 1885.							
191669.41	25947795	173043.57	24731903	55196.37	3243137	24842.28	1749057
roku 1886.							
222006.14	25718201	170359.90	24118074	56432.83	3240601	36076.11	2068781
roku 1887.							
203829.—	27567971	173746.—	15472250	45982.—	2507566	30837.—	1724689
roku 1888.							
226792.—	30233356	214131.—	29221354	49586.—	2868335	34854.—	1930644
roku 1889.							
215535.—	28936735	196629.—	28089093	73214.—	4008162	59646.—	3196584
bavlněného roku 1883.							
363894.84	10766.647	337704.37	102304904	28801.86	6330388	22846.84	6708326
roku 1884.							
352938.67	61089874	335313.64	58127593	29846.59	5112537	24456.29	4251574
roku 1885.							
327977.95	53012493	319036.02	51680047	30140.35	4780231	25105.29	3967381
roku 1886.							
368692.33	56328265	361341.24	55284978	36732.41	5435319	27950.80	4193552

*) Průměrné ceny tovarů a j. v Ubrách za q zl.

	r. 1882.	r. 1886.		r. 1882.	r. 1886.
surové bavlny	53.30	47.—	bavlněné příze	200.—	134.—
bavlněných látek	350.—	160.—	plátna	222.30	190.—
vlny surové	257.50	140.—	vlněných tkanin	842.50	580.—
hedbávi	1450.—	2000.—	hedbávných tkanin	3700.—	4000.—

roku 1887.

365573— 59408904 358712— 58396948 28381— 4736746 21657— 372226

roku 1888.

394204— 63835362 384079— 62478568 28622— 4602256 22163— 3667531

roku 1889.

398304— 64683406 382499— 62466808 33497— 5168216 27240— 4247623

vlněného roku 1883.

115585·15 67696007 72478·57 55950774 135559·66 39597188 95887·64 2728817

roku 1884.

123860·63 55717157 82588·98 51113954 126905·33 16953429 95708·82 11493992

roku 1885.

127204·07 49603601 76040·69 44188764 125834·80 19105894 96580·06 13490632

roku 1886.

104857·65 48878006 81969·33 44408456 156985·14 29700737 109133·58 20358341

roku 1887.

132189— 52031359 90064 — 46355295 109214— 21040649 96799— 18311067

roku 1888.

108215— 45637449 87374— 42641489 126437— 26910376 95376— 15801074

roku 1889.

103675— 46855558 89096— 44403713 1514·6 — 25973293 97884— 17299471

hedbávného roku 1883.

1922·84 6175449 1793·21 5972183 244·81 389493 197·63 348428

roku 1884.

6147·06 21710655 5886·56 20821625 708·72 2165326 618·35 2054015

roku 1885.

6017·06 24157677 5684·80 22980814 676·44 2461513 588·89 2295164

roku 1886.

5943·19 24479297 5640·88 23294994 887·27 2420639 650·45 2172855

roku 1887.

5940— 25044090 5559— 24011060 1453 — 2473050 648— 18960600

roku 1888.

6672— 27285000 6354— 26032070 2116— 2680420 724— 1919630

roku 1889.

6863— 29970700 6504 — 2·636400 2773— 3665100 1314— 2749500

voskovaného plátna a dykyty roku 1883.

2950·76 576142 2788·39 557072 368·62 47762 148·47 19435

roku 1889.

3796— 917830 3697— 899340 164— 28110 128— 22060

zboží provaznického roku 1883.

8002·44 705175 6914·37 609293 6860·87 604579 1364·94 120279

roku 1889.

10417— 905920 9919— 862576 3733— 319357 1506— 128934

V r. 1889. bylo příze a tkanin lněných, jutových, konopných, vlněných, bavlněných a j. a zboží provaznického do zemí uherských přivezeno za 172,270.149 zl.,
z těchto zemí vyvezeno 39,163.238 „
byly tedy uherské země v této výrobě pasivní o 133,106.911 zl.

V r. 1889*) bylo z naší polovice říše do zemí uherských více vyveženo, nežli bylo z těchto zemí do naší polovice říše přiveženo:

příze, tkanin a j. zboží lněného, konopného,

jutového a pod.**) o	24,892.509 zl.
bavlněného »	58,219.185 »
vlněného »	27,104.242 »
hedbávného »	25,886.900 »
voskovaného plátna a dykyty »	877.280 »
zboží provaznického »	733.642 »

byla tedy naše rozvaha této tržby s Uhry aktivní o 137,713.758 zl.

S výrobou tkalcovskou a s tržbou tkaninami úzce souvisí výroba a tržba oděvem a prádlem. Výrobou oděvů a prádla bylo zaměstnáno v Uhrách r. 1870. 96.764 soukromých živnostníků s 91.119 pomocníky, jichž výrobky byly ceněny na 58 až 76 mil. zl. ročně. Při všech odvětvích oděvního průmyslu bylo v Uhrách zaměstnáno r. 1870. 124.205 osob anebo 19.28 proc. všech samostatných průmyslníkův, s tkalci, kožešníky, koželuhy a jircháři 167.118 anebo 25.94 proc. všech samostatných průmyslníků v zemích uherských. V r. 1884. zaměstnávalo se v zemích uherských toliko výrobou oděvů 67.575 samostatných průmyslníků, 56.630 pomocníků, dohromady 124 205 osob.

*) Do říše rakousko-uherské bylo tkanin a pleteného zboží

	přiveženo	vyveženo
roku	za mil. zl.	mil. zl.
1855.	9.3	38.9
1860.	11.5	45.2
1865.	13.1	41.6
1870.	44.0	56.2
1874.	62.2	62.0

Do rakousko-uherské říše bylo zboží r. 1866.

	r. 1871.	r. 1874.
bavlněného přiveženo	1553 q	10894 q
vyveženo	9829 q	10995 q
lněných tkanin přiveženo	1232 q	59998 q
a zboží provaznického vyveženo	50653 q	72492 q
		76889 q

**) Velké důležitosti jest také pro tržbu obilím výroba pytlů, jichž bylo do Uher

	přiveženo:	z Uher vyveženo:
roku	1885.	
„	1886.	
„	1887.	
„	1888.	
„	1889.	

79315 q	25092 q
83928 q	12066 q
79844 q	6584 q
98906 q	6705 q
86747 q	8813 q

Do Uher bylo oděvů, prádla, modního zboží

přivezeno					z Uher bylo vyvezeno				
roku	vůbec		z Rakouska		roku	vůbec		do Rakouska	
	q	za zl.	q	za zl.		q	za zl.	q	za zl.
1883.	17487·07	20561064	16769·20	19935300	11980·02	8218026	9681·30	6199196	
1884.	34324·77	28730314	33072·87	27619590	13908·33	11401772	11047·27	9048800	
1885.	33281·45	24821364	32032·39	23899636	13209·06	9648507	10930·16	7886316	
1886.	35472·58	24676276	34115·89	23746984	14071·93	8654525	10575·07	6243548	
1887.	41373·—	25725110	40121·—	24895330	14288·—	7878420	11736·—	6373780	
1888.	39052·—	26411661	37801·—	25515194	13583·—	7682290	10767·—	6026910	
1889.	40641·—	25103090	39375·—	24245210	14120·—	8611670	11525·—	7072020	

V roku. 1889. převyšoval vývoz zboží tohoto z naší polovice říše do zemí uherských, vývoz tohoto zboží z Uher do naší polovice říše o 17,173.190 zl.

Koželužství a jirchářství, jakož i obuvnictví, sedlářství a řemenářství uherské namnoze dokonalou výrobou vyniká a valně se rozšiřuje. Při živnostech těchto bylo r. 1880. v Uhrách a v Sedmíhradsku zaměstnáno 69.756 samostatných průmyslníkův, 58.181 pomocných dělníkův.

Koželužství uherské velice trpí cizí konkurencí nedostatečným odbytem kůží.

Kůže a koženého zboží bylo do Uher

přivezeno			vyvezeno bylo z Uher		
roku	1869.	88423 q	za 20745689 zl.	32296 q	za 4531134 zl.
roku	1873.	65836 q	za 15444460 zl.	27253 q	za 3895938 zl.

Kůží a koženého zboží

veškerý přívaz			z Rakouska			veškerý vývoz			do Rakouska		
roku	q	za zl.	q	za zl.		q	za zl.		q	za zl.	
1883.	72090·56	25088767	70273·31	24301767		15593·73	5775135		10482·13	3701753	
1884.	75827·43	30854394	73091·35	29729063		15780·32	5852676		11700·12	4304117	
1885.	71250·50	28419624	67611·70	27015424		13768·35	4703392		10482·24	3409409	
1886.	75925·07	30510351	71872·43	29024910		17101·46	6253911		12285·51	4399528	
1887.	79980·—	33892490	77799·—	32379700		18959·—	6570620		15447·—	5287910	
1888.	76174·—	29101660	73956·—	27714770		19667·—	5991210		16185·—	4769470	
1889.	75235·—	29344370	72984·—	28293070		18668·—	6045200		15738·—	5136670	

Zboží kožešnického

přivezeno bylo do Uher

vyvezeno bylo z Uher

roku	vůbec		z Rakouska		roku	vůbec		z Rakouska	
	q	za zl.	q	za zl.		q	za zl.	q	za zl.
1883.	1706·95	2144189	747·12	935032	623·24	1626963	327·81	986824	
1889.	1980·—	3193445	1169·—	2079800	1064·—	1695660	817·—	1007760	

V r. 1889. převyšoval vývoz z naší polovice říše do zemí uherských vývoz z těchto zemí do naší polovice říše při kůžích a koženém zboží o . . . 23,156.400 zl.
zboží kožešnickém o . . . 1,072.050 .

Byla tedy r. 1889. tato tržba uherských zemí v naší polovici říše pasivní při

surovinách textilního průmyslu o	.	.	11,770.895 zl.
při předivu a tkaninách o	.	.	137,713.758 „
při oděvnictví o	.	.	17,173.190 „
při kožešnictví, koželužství, obuvnictví a p. o	.	.	24,228.450 „
			<hr/> 190,886.293 zl.

Veškerý katastrální výnos pozemků v zemích uherských byl při posledním upravování pozemkové daně vypočítán na 156,456.000 zl., převyšuje tedy onen schodek uherské tržby tento výnos o 34,430.293 zl.

Do Uher bylo r. 1889. vůbec přivezeno plodin a j. zboží za 469,975.520 zl., připadá tedy z tohoto přivozu na přívaz přediv, tkanin, oděvů, kůží a j. 40.6 proc.

Do Uher bylo přivezeno z Uher bylo vyvezeno
zboží štětkařského a sítářského

roku	vůbec		z Rakouska		vůbec		do Rakouska	
	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.
1883.	2068.62	462119	1986.68	443324	2068.62	462119	1986.68	443324
1889.	2903.—	706970	2633.—	641630	3192.—	655650	2582.—	522750
zboží lýkového a slaměného								
1883.	1389.84	358587	993.61	277220	7522.49	1198068	5580.67	894734
1889.	2865.—	296265	1413.—	160540	9416.—	625890	7708.—	513600
kaučuku, guttaperči*) a zboží z nich								
1883.	2257.16	731093	2119.—	687320	285.07	144873	144.64	76615
1889.	4119.—	1224045	3622.—	1075525	604.—	236200	381.—	148150

XVIII.

Při velké hojnosti surovin průmyslu truhlářského a pod. rozkvétá v Uhrách zvláště pilářství, výroba nábytku zvláště z ohybaného dříví, výroba parketů, furnýrů a sudů, jakož i kolářství a j

Výrobou ze dřeva, vyrobováním parketů, furnýrů, nábytku a pod. zabývalo se r. 1880. v Uhrách a Sedmihradsku 39.817 samostatných průmyslníků, 40.456 pomocných dělníkův. Kromě toho bylo v Uhrách a v Sedmihradsku 17.095 kolářů. Ve Slavonsku se vyrábí ročně asi 25 mil. francouzských věder tvrdých a 2 mil. věder měkkých duh borových.**)

*) V Budapešti byla založena r. 1891. akciová společnost s kapitálem 300.000 zl. ku zřízení továrny na výrobky gumové.

**) Státní hvozdy zaujímají v Uhrách téměř 2 1/2 mil. jiter, jich hrubý výnos jest na r. 1891. rozpočítán na 7,199.570 zl., vydání na 4,611.630 zl., čistý

Velice rozvětvena jest výroba domácího dřevěného nádobí a náradí hospodářského a j. Truhlářství a kolářství se počíná již také velkopřůmyslově provozovati.

Nábytku, domácího náradí, truhlářských výrobků a pod. bylo do zemí uherských

roku	přivezeno:	vývoz obnášel:
1869.	135.277 ct. za 12,174.912 zl.	79.173 ct. za 7,116.060 zl.
1873.	130.840 „ „ 5,597.853 „	124.269 „ „ 4,172.099 „

Jiných výrobků ze dřeva bylo do zemí uherských

roku	přivezeno:	vývoz obnášel:
1869.	40.692 ct. za 635.452 zl.	49.201 ct. za 1,632.637 zl.
1873	14.351 „ „ 230.878 „	53.378 „ „ 1,004.529 „

Do Uher bylo přivezeno
vůbec z Rakouska

z Uher bylo vyvezeno
vůbec do Rakouska

dříví k topení r. 1882.

q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.
60417·21	30209	53730·72	26866	848917·07	509350	634249·15	380549
r. 1889.							
56895—	28447	53804—	28402	593423—	296712	464431—	232216

dříví stavebního tvrdého r. 1882.

41272·15	123816	34599·43	103798	1193744 49	3581234	634486·19	1903459
r. 1889.							
93499 —	280497	17486—	524508	462304—	1386912	183518—	550554

dříví stavebního měkkého r. 1882.

296336·84	889011	296240·77	888723	544890·96	1307738	113552·22	272525
r. 1889.							

215666—	593082	215666—	593082	383441—	996946	81150—	210990
---------	--------	---------	--------	---------	--------	--------	--------

pražců železničních r. 1882.

7·49	13	6·49	13	206492·90	371687	139379·95	250884
r. 1889.							

51105—	102210	51105—	102210	387848—	775696	135296—	270592
--------	--------	--------	--------	---------	--------	---------	--------

pilařských výrobků tvrdých r. 1882.

411139·16	1644557	410823—	1643292	809940·16	3239761	278585·82	1114343
r. 1889.							

30696—	98227	30551—	97763	884124—	3801733	309950—	1332784
--------	-------	--------	-------	---------	---------	---------	---------

pilařských výrobků měkkých r. 1882.

267209·95	801630	267106·78	801320	297755·35	1042144	104961·28	367364
r. 1889.							

940352—	2727021	940352 —	2727021	577753 —	9506395	291003—	945760
---------	---------	----------	---------	----------	---------	---------	--------

výnos na 2·6 mil. zl. Výnos státních hvozdů stále stoupá. Mnohé obce a komitáty odevzdaly své lesy do správy státní za zvláštní poplatek.

dužin*) r. 1882. zl.	zl.	zl.	zl.
kusů — } 49525 — } 48998 9029267.— } 164304.— } 4618887	q 900452/ 890872/	9774039 1504578.29/	83488848/
r. 1889.			
kusů — } 971919 — } 87109 61759149.— } 9355224.— } 4987955	200830 — } 18244.— }	713052.— }	409379 — }

Výrobků ze dřeva a kostí bylo

do Uher přivezeno					z Uher vyvezeno			
vůbec		z Rakouska			vůbec		do Rakouska	
roku	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.
1883.	134180.44	8087593	119274.67	7629776	166705.52	4275121	82911.30	2263031
1884.	147950.43	9256016	135545.07	8722733	161021.84	3788331	78538.35	1963653
1885.	150807.63	8828303	129494.58	7942826	226321.28	4373220	71300.11	1747555
1886.	144202.68	8338441	127444.63	7889351	167548.96	3660374	70027.40	1768916
1887.	144933.—	8796843	126953.—	8227560	163900.—	3865945	86733.—	2188919
1888.	151480.—	8843997	138230 —	8255567	115755.—	3429884	80242.—	2142085
1889.	146397.—	8865198	126352.—	8422101	119924.—	3674266	84948.—	2203418

Také ku vývoji a ku rozkvětu sklářství a hrnčářství v Uhrách nejvíce bohatost a rozmanitost vzácných a dobrých surovin přispěla. Roku 1880. bylo v Uhrách a Sedmíhradsku 143 skláren s 1942 dělníky, a 1334 sklenářů s 1017 pomocníky.

Skla bylo do Uher vůbec

přivezeno		vývoz obnášel	
roku 1869.	55.315 ct. za 2,765.401 zl.	32 301 ct. za	839.096 zl.
roku 1873.	36.711 ct. za 1,834.810 zl.	41.265 ct. za	1,171.386 zl.

Skla a skleněného zboží bylo

do Uher přivezeno					z Uher vyvezeno			
vůbec			z Rakouska		vůbec		do Rakouska	
roku	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.
1883.	114863.55	2356502	110990.47	2264309	24960.99	621366	11938.37	254801
1884.	126944.25	2776573	122543.87	2669967	22262.17	612531	10428.90	262796
1885.	128990.84	2558326	124894.58	2455270	21291.94	553956	9896.—	245824
1886.	134704.55	2655204	131610.43	2584380	25922.50	617364	10946.39	263074
1887.	144641.—	2678813	140672.—	2602540	30098.—	595351	12877.—	256627
1888.	143535.—	2375570	140554.—	2304808	30332.—	534482	14777.—	241035
1889.	140595.—	2272244	137091.—	2184248	30396.—	624733	15189.—	276045

*) Duh bylo vyvezeno z Terstu a ze Rjegy:

	r. 1888.	r. 1889.	r. 1890.
a to z Terstu	54539000	61206000	44386000
ze Rjegy	14453000	12957000	5462000
Z obou těchto přístavů bylo vyvezeno duh:	40086000	48249000	38924000
	r. 1888.	r. 1889.	r. 1890.
do Francie	45852000	51272000	37572000
Italie	6058000	7848000	4330000
Alžírů	1427000	1289000	1178000
Vel. Britanie	551000	237000	611000
Portugalska a Španělska	615000	498000	608000

Téměř 35 % uherského skla se vyváží do orientu, ačkoliv jest tento vývoz zvláště do států balkánských vysokými sazbami dopravy valně ztěžován. Důležitým trhem uherských skel jsou také Spojené Obce Severoamerické.

Hrnčířství se rozšířilo v Uhrách jako průmysl lidový, zvláště na Slovensku, pak v Alföldu, v Sedmihradsku a j. Nyní se provozuje hrnčířství i cihlářství v Uhrách také fabricky. Prvá továrna na porculán byla v Uhrách založena r. 1826., majoliky počali v Uhrách vyrobovati teprve v prvních letech šedesátých. Uherské majoliky (pětikostelské Zolnayovy, budapeštské Fischerovy a j.) a porculány (herendská a j.) náležejí nyní k nejčelnějším výrobkům uměleckého průmyslu uherského. R. 1880. bylo v Uhrách a Sedmihradsku 8223 hrnčírů, v již dílnách pracovalo 8725 pomocníků.

Nejčelnější továrny hrnčířské jsou v Pětikosteli, Herendu, Ungváru, Holloháze, Telkybanyi, Apátfalvě, Murani, Křemenici a j. Hardtmuth zřídil poboční svůj závod v Tatě.*)

Ku zvelebení hrnčířství zakládá stát odborné školy, vzorné dílny, sbírky vzorných výrobků domácích i cizích a j.

Výrobků porculánových a j. výrobků hrnčířských bylo do zemí uherských přivezeno vyvezeno bylo:

roku 1869.	92 053 ct. za 2.738.574 zl.	22.502 ct. za 213.965 zl.
roku 1873.	174.408 ct. za 5.320.369 zl.	20.929 ct. za 142.631 zl.

Zboží hrnčířského bylo

roku	do Uher přivezeno				z Uher vyvezeno			
	vůbec		z Rakouska		vůbec		do Rakouska	
	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.
1883.	290060.75	2630041	124997.35	1853757	42223.12	409910	19449.81	213910
1884.	389750.32	8023404	184043.14	2258275	84408.80	586144	16878.11	240982
1885.	269576.09	2562207	143509.97	1969324	59700.75	385401	11870.49	177412
1886.	278588.21	2554007	121608.99	1914684	63891.66	385262	25182.67	192645
1887.	390587 —	3034145	136122 —	2091281	91961 —	492319	74990 —	337170
1888.	427517 —	3164376	232709 —	2416807	50544 —	448532	27708 —	247873
1889.	441505 —	3313588	247382 —	2539039	58174 —	439717	42776 —	281754

Klempířství, zámečnictví, kovářství, kolářství a j. odvětví výroby z kovů v Uhrách po výtce řemeslně se provozuje. Při řemeslech těchto bylo r. 1880. 39.117 mistrů, 43.364 pomocníků, kromě toho 1682 drotařů, 1529 oprávkářů kotlů.

*) V Ungváru vyrábují se zvláště ornamenty, sochy a j. potřeby architektonické.

Obyčejných kovů a výrobků z nich bylo

roku	do Uher přivezeno				z Uher vyvezeno			
	vůbec		z Rakouska		vůbec		do Rakouska	
	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.
1883.	52433	49	2644835	49494	57	2417034	15435	29
1889.	76452	—	4801256	72173	—	4386679	21192	—
							1342386	18065
							—	1018519

Stroje byly v Uhrách již v prvních letech čtyřicátých vyrobovány. V letech čtyřicátých byly v budapešských závodech některé menší potřeby pro železnice sestrojovány. Teprve v novější době, v posledních desetiletích po výtce cizí kapitalisté průmyslu tohoto se v uherských zemích ujali, jsouce k tomu pobádání netoliko účinnou podporou vlády, ale také rostoucím odbytem zvláště strojů hospodářských v zemích uherských.

Výrobou strojů hospodářských vyniká zvláště strojírna rakousko-uherských státních dráh, v níž bylo r. 1889. postaveno 100, v 1890., 126 parostrojů, 163 parních mlatiček a. j.

V král. uherské státní strojírně se staví parní mlatičky a j.

Parní pluhý sestrojují se v nejčelnější strojírně uherské firmy Ganz a spol., jež byla založena jistinou 2 mil. zl. V závodu tomto bylo r. 1883. 82 úředníků, 3030 dělníků, mzdy bylo dělnictvu vyplaceno 1535028 zl. 75 kr., služného úředníkům 109716 zl. 10 kr., strojů bylo vyrobeno za 8603700 zl. Veškerá roční výroba této továrny se cení na 10 mil. zl.

R. 1890. bylo v závodě tomto mimo jiné postaveno 2367 železničních vozů, 37 turbin o 2567 koň. sil a. j.

Firma tato založila r. 1889. společně s vídeňskou Unionbankou mezinárodní společnost k zužitkování elektriny se základem jistinou 3 mil. zl.

K subskripci bylo vyloženo 15000 akcií. Syndikát vydělal v několika dnech při 1 akcií tohoto podniku 31 zl.

Společnost tato konkuruje vítězně v Německu, Švýcarsku, Itálii, Francii i v Rusku, v Brasílii a j.

Roku. 1889. zařizovala 109 elektrických osvětlení s 823 obloučkovými svítilnami a se 70000 žárovkami, r. 1890. 136 osvětlení se 183 obloučkovými svítilnami a 60500 žárovkami.

Ku založení velké uherské strojírně konstituovala se společnost s jistinou 4 mil. zl.

Státní strojírna, již spravuje ministerstvo financí, vynesla r. 1887. 7·7 proc., r. 1888. 11·4, r. 1889. 14 proc.

Paroplavební společnost dunajská založila roku 1840. ve Starém Budíně velkou lodnici, v níž jest zaměstnáno přes

2000 dělníkův, a v níž se vyrobuje ročně za 2·5 mil. zl. lodních strojů, lodí a j. Ve rjeckém Stabliamento tecnico pracují 400 až 500 dělníkův.

Ku zvelebení strojnictví byla založena v Budapešti vzorná dílna o čtyřech ročních praktických bězích.

V Uhrách zvláště výroba strojů hospodářských stále se vzmáhá.

Hospodářských strojů přiváživalo se do Uher asi za 8 mil. zl. Ačkoliv se stroje tyto stále a to namnoze velmi rychle rozšiřují, přece při vzrůstající domácí výrobě jich přívoz do Uher klesl r. 1888. na 2·5, r. 1889. na 2·24 mil. zl.

Do Uher bylo přivezeno vyvezeno bylo z Uher
strojů a částí strojů

vůbec		z Rakouska		vůbec		do Rakouska	
r. 1883.	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.
q 198500·4	11181301	119375·01	7003363	48807·92	3004·961	21498·40	131588

roku 1884.

k. 29404	} 10266837	k. 25729	} 7061692	k. 3705	} 3436733	k. 2204	} 1626106
q 186391·44		q 126459·66		q 52752·04		q 26466·97	

roku 1885.

k. 10308	} 6785170	k. 8698	} 4516052	k. 1984	} 2037022	k. 1462	} 890082
q 145400·19		q 97588·91		q 45949·—		q 25352·91	

roku 1886.

k. 9092	} 4925223	k. 7990	} 3829680	k. 2312	} 2677987	k. 1541	} 1056037
q 105772·81		q 81791·12		q 45757·91		q 23735·06	

roku 1887.

k. 12230	} 5600102	k. 10138	} 4760857	k. 2167	} 2255202	k. 1619	} 1038554
q 121335·—		q 102514·—		q 50021·—		q 24540·—	

roku 1888.

k. 11569	} 6740704	k. 10123	} 5278996	k. 2246	} 2624928	k. 1747	} 1652809
q 943491·—		q 116178·—		q 49593·—		q 26357·—	

roku 1889.

k. 6251	} 9178763	k. 9417	} 7236173	k. 1623	} 2486353	k. 982	} 1124014
q 232536·—		q 182144·—		q 51316·—		q 26351·—	

vozů a lodí roku 1883.

k. 432	} 721312	k. 416	} 581607	k. 405	} 338139	k. 147	} 80093
q 1291·03		q 970·94		q 660·65		q 170·72	

roku 1889.

k. 316	} 270220	k. 304	} 266840	k. 370	} 856880	k. 192	} 239830
q 345·—		q 339·—		q 328·—		q 165·—	

Výrobou vědeckých nástrojů, hodin a pod. zaměstnávalo se v Uhrách r. 1880. 970 samostatných průmyslníků se 759 pomocníky. Nástrojů vědeckých, hodin a pod. bylo do Uher přivezeno roku r. 1880. za 2 mil. (vyvezeno asi za 270.000) zl.

Nástrojů vědeckých a hudebních, hodinek a krátkého zboží
bylo do Uher přivezeno vyvezeno bylo z Uher

vůbec		z Rakouska		vůbec		do Rakouska	
roku 1883.	za zl.	za zl.	za zl.	za zl.	za zl.	za zl.	za zl.
k. 1331 } q 16766·80 }	6685524	k. 1302 } q 15903·20 }	6237180	k. 135 } q 1556·84 }	116·838	k. 119 } q 841·15 }	895260
roku 1884.							
k. 1453 } q 24201·26 }	32267452	k. 1398 } q 22292·72 }	29366958	k. 150 } q 2378·67 }	6853621	k. 136 } q 1595·79 }	5727868
roku 1885.							
k. 1520 } q 24786·92 }	28303842	k. 1451 } q 22400·44 }	25010039	k. 147 } q 2891·71 }	5737711	k. 128 } q 2248·68 }	5082335
roku 1886.							
k. 1554 } q 23407·27 }	25454262	k. 1464 } q 21389·84 }	23348153	k. 141 } q 3353·12 }	4292991	k. 122 } q 2333·— }	3781553
roku 1887.							
k. 1668 } q 25164·— }	25072390	k. 1611 } q 23379·— }	23240315	k. 179 } q 4232·— }	4179340	k. 157 } q 3225·— }	3953020
roku 1888.							
k. 1374 } q 23900·— }	26625310	k. 1335 } q 22841·— }	24008295	k. 150 } q 3857·— }	3978835	k. 122 } q 2670·— }	3681655
roku 1889.							
k. 1501 } q 16735·— }	27024755	k. 1476 } q 23193·— }	24417030	k. 122 } q 3878·— }	2866695	k. 111 } q 2549·— }	2381645

Průmysl lučebný se v Uhrách toliko zvolna ujímá a rozšiřuje.

Při mydlářství, klihařství, barvířství, sírkařství, čištění petroleje a j. odvětvích průmyslu lučebného bylo v Uhrách a v Sedmíhradsku zaměstnáno r. 1880. 2551 samostatných podnikatelů, 3109 pomocných dělníkův.

Výroba sody jest zvláště v Alföldu rozšířena. Draslo vyrábují se v Sedmíhradsku a Horvatsku v 28 továrnách. V Uhrách se vyrábují ročně asi za 600.000 zl. sirek.

V l. 1884. 89. v poměrech lučebného průmyslu v zemích uherských neudály se valné změny. V letech 1885.—89. přibýlo v Uhrách kromě nových závodů zemědělského průmyslu, o němž pojednáme ve zvláštní stati, 1 plynárna, 3 továrny na umělá hnojiva, 1 továrna na sirouhlik a 21 menších závodů průmyslových. Letos se zřizuje několik větších továren na kyselinu sirkovou.

Do Uher bylo přivezeno z Uher bylo vyvezeno
vůbec z Rakouska vůbec do Rakouska
lučebných výrobků pomocných;

r.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.
1883.	203665-94	3543454	172346-93	3034103	52562-10	1387271	43294-99	1101085
1889.	290985—	3516842	252320—	3035570	64587—	1716437	52363—	1471448

surovin, léků a voňavek:

1883.	2106-22	872254	1974-99	2627643	475-56	229229	231-36	86189
1889.	1846—	461020	1697—	407630	315—	76815	220—	54184

lučebných výrobků, barev, léků, voňavek a pod.:

1883.	39126-33	3159889	35868-49	2933779	77200-67	3029421	52930-57	2058113
1889.	60964—	3975544	57721—	3466343	103970—	2757999	80839—	2045989

barviv a tříslel:

1883.	94635-06	3031077	81047-40	2627643	398715-65	6000823	188770-06	2863776
1889.	140435—	2546493	120585—	1981624	699452—	6317800	257097—	2091637

sirek, zápalek:

1883.	1158-73	555842	10885-19	521231	6369-21	332750	5629-95	304776
1889.	16491—	1195195	16421—	1182495	13993—	773485	12570—	725900

svíček a mýdla:

1883.	39184-79	1986217	38719-32	1963777	6350-93	374085	2935-63	172540
1889.	43956—	1944393	43598—	1930623	7796—	269179	5634—	186666

Vývoji papírnictví v Uhrách nejvíce nedostatek domácího, levného kapitálu překáží. Vyráběním papíru zaměstnávalo se v Uhrách roku 1880. 693 samostatných průmyslníkův se 1448 pomocnými dělníky; kromě toho bylo v 41 továrnách na papír 1870 dělníkův. Továren na papír bylo v Uhrách r. 1878. 42, r. 1888. toliko 32.

V Uhrách se šíří výroba buničiny. Roku 1889. byla založena akciová společnost ku zřízení továrny na buničinu (cellulosu) v Brašově, vyrábí se také v Liptovském Sv. Mikuláši a j.

Papíru a zboží papírového vůbec bylo do zemí uherských přivezeno: r. 1869. 99.195 ctů. za 4,637.849 zl.

» 1873. 108.732 » » 3,784.152 »

vyvezeno bylo z těchto zemí:

r. 1869. 32.889 » » 1,251.901 »

» 1873. 43.572 » » 1,385.795 »

Papíru a papírového zboží bylo do Uher

vyvezeno bylo z Uher

přivezeno vůbec			z Rakouska		vůbec		do Rakouska	
r.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.
1883.	130190-77	4890397	127324-52	4770007	57675-52	1809440	28172-72	557465
1884.	13874-56	5360294	136689-33	5221012	54541-08	1814407	26813-07	864105
1885.	142499-69	5285633	140509-16	5097100	52294-71	1614604	24837-66	743860

1886. 162455-39 5761305 1599976-29 5565326 59676-62 1745790 19339-12 553451
 1887. 177438- 6353882 174908- 6173599 63577- 1945297 20699- 654868
 1888. 195332- 6779145 193626- 6621152 67406- 2203072 18664- 751378
 1889. 217906- 7490888 216290- 7325480 70654- 2135934 22789- 746776

Knihtiskařství, jakož i písmolitectví a litografie v posledních desetiletích také v Uhrách se rozšířily a valně zdokonaleny byly, avšak nestoji dosud na rovní tohoto průmyslu ve státech západních. Netoliko písma, ale také umělejší práce tiskařské, zvláště litografické, po výtce v cizině se porizují a do Uher přivážejí.*) R. 1889. založena byla společnost akciová ku zařízení velké písmolijny.

Knih a děl uměleckých bylo do Uher

přiveženo vůbec

z Uher bylo vyveženo

r. 1869. 6572 q za 1962284 zl. 1675 q za 500892 zl.

» 1873. 9776 » » 2927675 » 3195 » » 949960 »

Knih a děl uměleckých bylo do Uher z Uher bylo vyveženo

přiveženo vůbec

z Rakouska

vůbec

do Rakouska

r.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.
1883.	8602-82	8244363	8121-88	7848915	2750-50	1582019	1828-75	987603
1884.	14466-70	11427628	12072-64	10014908	2948-26	1761268	1878-12	1189398
1885.	14766-16	10322728	11849-86	8864238	3127-31	2306390	2020-44	1569356
1886.	15613-28	10502427	12552-53	8721853	2969-47	1722705	1804-07	1002821
1887.	14684-—	9897350	11627-—	8269850	3200-—	1708150	2018-—	1140400
1888.	15254-—	10217200	11710-—	8201500	3104-—	1942050	1754-—	1103850
1889.	17667-—	11089850	13550-—	9283000	2869-—	1349050	1719-—	815250

Umělecký průmysl teprve v novější době počíná se v Uhrách ujímati a po výtce výdatným přispěním vlády širiti. Ministr Trefort založil v Budapešti umělecko-průmyslovou školu, na niž povolal vynikající odborníky z ciziny. V umělecko-průmyslové jednotě budapeštské soustředěni jsou vynikající odborníci, učenci i státníci uherští. Budapeštské umělecko-průmyslové museum těší se netoliko výdatné podpoře státní, ale také horlivému účastenství četných amatérův a přátel umění a průmyslu uměleckého.

V novějším uměleckém průmyslu uherském zřejmě vynikají vlivy starých památek umělecko-průmyslových, jimž se také v Uhrách vždy větší věnuje pozornost a péče.

*) Nejčelnější a nejdokonalejší kartografické práce maďarské, jež pořizuje král. uherský kartograf Josef Homolka (uvědomělý Čech nar. v Hlinsku r. 1840.) jsou po výtce v cizině vyhotovovány. Homolka vydal mimo jiné první maďarské atlasy školní, nástěnné mapy, mapy meteorologické, orohydrografické, historické a j. Veškeré práce Homolkovy vynikající přesnou správností dokonalým provedením uměleckým.

V Uhrách kvetlo od věků zvláště klenotnictví. Na výstavě klenotů, jež byla před nemnohými lety v Budapešti podniknuta, byly snešeny převzácné památky domácí ze všech oborů této výroby a výstavou tou byl dán mocný podnět ku vývoji moderního klenotnictví a zlatnictví v Uhrách. Zlatnictvím a klenotnictvím zabývalo se v Uhrách r. 1880. 1729 průmyslníkův se 1741 pomocnými dělníky. Klenotů a výrobků zlatnických bylo r. 1883. z Uher vyvezeno za 2,634.443 zl., výrobků těch bylo do Uher přivezeno za 10.189.615 zl. Ku vývoji uměleckého průmyslu vůbec, stavebních řemesel pak zvláště, velice přispěl rozkvět uherských měst, zvláště však podnikání monumentálních veřejných i palácových staveb v Budapešti. *)

Výrobků kamennických bylo do Uher

				vyveženo bylo z Uher				
přiveženo vůbec		z Rakouska		vůbec		do Rakouska		
q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	
1883.	34809·07	2473818	23757·35	1163865	10176·72	1505259	6865·24	1113133
1884.	38975·32	8023404	29296·95	6726645	7513·09	1005869	3999·80	710053
1885.	53915·41	2904288	32686·90	2337605	5400·60	591368	3389·08	536322
1886.	55482·88	3143408	40984·45	1117231	7894·04	371864	3555·86	258839
1887.	52665·—	4041663	41538·—	3336663	8284·—	110376	4077·—	50793
1888.	56151·—	3328069	45091·—	2410470	11159·—	403068	5464·—	318302
1889.	140695·—	2272244	137091·—	2184248	30396·—	624723	15189·—	276045

Ze všech odvětví uměleckého průmyslu jest v Uhrách nejvíce rozšířeno umělé truhlářství, čalounictví a pod. **)

V umělém zamečnictví vynikají zvláště budapeštské firmy Julius Jungfer, Alex. Arkay a j. Výrobky slévárny Turbaineovy v Nov. Pešti a j. vynikají vytríbeným vkusem, umělým provedením.

V galanterním zboží převládá vkusné původní, dle lidového umění nápodobené dekorování. Vývoz umělecko-průmyslových výrobků uherských zvláště do orientu vždy více se šíří.

*) Cihel bylo jediné v okolí Budapešti r. 1889. 120—130 mil. spotřebováno. Cihelny Drascheovy v Budapešti vyrábějí ročně 60—70 mil. cihel, cihelny steinbruchske asi 25 mil. atd. — Vápna spotřebovalo se v okolí Budapešti r. 1889. asi 350.000 q. — R. 1890. bylo vyrobeno v okolí Budapešti asi 117 mil. cihel a to, v cihelnách steinbruchsých u Budapešti 30 mil. cihel, v cihelnách závodu kamenouhelného těžarstva 56 mil. cihel (vytěženo 1·7 mil. q uhlí), v cihelnách akciové společnosti u Starého Budína 6 mil. cihel (vypáleno 175.000 q vápna).

**) Budapeštský vlastenecký umělecko-průmyslový závod vyrábí umělé výrobky ze dřeva, kůže, kovů a jiných hmot v domácích slozích podle dobrých starých vzorů. Nákresey pořizují vynikající odborníci a umělci, zařizuje také celá obydlí a j.

XIX.

Průmyslová politika uherských státníků k největším úspěchům vedla při průmyslu s prvotní, zemědělskou a hornickou výrobou přímo spojeném, t. j. při mlynářství, o němž jsme již pojednali, při lihovarství, pivovarství a cukrovarství, jakož i v některých odvětvích výroby z kovů.

Z průmyslu zemědělského jest v zemích uherských nejvíce rozšířeno lihovarství, jež se však toliko na velko-statech a v závodech velkých kapitalistův racionalně provozuje. Malé, rolnické lihovary pálí po výtce nečistý, ku vyvážení se nehodící lih. V Uhrách se pálí lih nejvíce z kukuřice, ze žita, švestek a j. V Uhrách bylo r. 1860. 1687 velkoprámyslových, 69.870 obyčejných, r. 1874. 991 velkoprámyslových 81.579 obyčejných, (v naší polovici říše vůbec 31.570) pálenek. Roku 1870. bylo napáleno v Uherských lihovarech velkoprámyslových 100,206.466 stupňů líhu, z výroby té bylo zapláceno 6,103.000 zl. daně, kromě toho bylo napáleno ve 3166 obcích 136,266 občanů 2,114.146 věder líhu bez daně. Roku 1882, bylo napáleno v zemích uherských 66,198.850 hektolitr. stupňů líhu. K zakládání velkých rafinerií byly zřízeny v Uhrách, zvláště v Budapešti velké akciové lihovary, jež vyrobují lih po výtce z kukuřice ku vývozu.

Velkého prospěchu se dostalo uherskému lihovarství reformou daně z líhu r. 1888. provedenou. Po zákonu z r. 1888. připadl lihovarům uherským ku výrobě líhu kontingent 872.000 hektolitrů s daní 35 zl., teprve z líhu více napáleného musí platiti 45 zl.

Roku 1887. bylo napáleno líhu v Uhrách ve 103.327 pálenkách 89,994.108 hektolitr. stupňů (v naší polovici říše v 45.250 pálenkách 85,175.802 hektolitr. stupňů).

V kampagni 1888.—89. (t. j. od 1. září 1888. do konce srpna 1889.) bylo v Uhrách napáleno líhu v pálenkách, dani ze spotřeby podrobených 840.302 hl.
v pálenkách kotlových, jež platí daň z výroby . . . 33.559 »
do rafinerií a svobodných skladů bylo přivezeno

z Rakouska	3.950 »
z pálenek, rafinerií a svobodných skladů bylo pro	
konsum prodáno	519.197 »
Vyvezeno bylo do Rakouska	35.553 »
» » » ciziny	41.503 »
ku potřebě průmyslové a pod.	46.813 »

V kampani 1888.—89. bylo uloženo daně lihovarům
 v naší polovici říše 28,122.769 zl.
 v zemích uherských 24,392.321 zl.
 dohromady . . 52,515.090 zl.
 oproti r. 1887.—88. o 33,612.760 zl. více.

Kromě toho bylo uloženo lihovarům v Bosně a Hercegovině
 243.309 zl. daně. Při vyvážení líhu bylo daně vráceno vývoz-
 níkům z naší polovice říše 324.384 zl., z uherských zemí 201.862 zl.

Lihu bylo napáleno v kampani r. 1889./90.

	v Uhrách	v Rakousku
	v hekt.	absolutního líhu
v pálenkách podrobených dani ze spotřeby	860957	1034565
v kotlových pálenkách	37330	9187
zdaněného líhu bylo přivezeno na trh . .	671778	882210
líhu bylo denaturováno	53004	95128
a vyvezeno	142509	139679

Ku rozvoji lihovarství v Uhrách nemálo přispěly také úlevy
 a výsady průmyslovým závodům vůbec, lihovarům pak zvláště
 po zákonech z r. 1881. čl. XXIV. a z r. 1887. čl. III. poskytované.

Výhod těchto použilo nově zakládaných lihovarů r. 1882.
 50, r. 1883. 52, r. 1884. 20, r. 1885. 29, r. 1886. 30, r. 1887. 39,
 r. 1888. 16, r. 1889. 33, tedy v letech 1882—89. 269 lihovarů
 zemědělských.

Velké tovární rafinerie zakládají společnosti kapitalistů,
 jimiž byl netoliko vývoz líhu, ale také žir hovězího dobytka při
 uherských lihovarech velice rozšířen a zveleben. Ze stáji uher-
 ských lihovarů bylo v jediném r. 1889. toliko na vídeňský trh
 asi 100 000 krmných volů dodáno. Nejvíce lihovarů je v Budapešti
 (největší Grünwald a spol.), v Aradu, Temešváru, Velk. Varadínu,
 Segedinu a j.

Lihu a lihovin vůbec bylo do zemí uherských přivezeno:
 roku 1869. 87.174 centů za 754 551 zl., roku 1873. 115.006 centů
 za 1,725.160 zl.; vývoz obnášel: roku 1868. 491.459 centů za
 7,396.866 zl., roku 1873. 149 069 centů za 2,230.910 zl.

Z rakousko-uherské říše bylo vyvezeno hektolitrů líhu			
	z Rakouska	z Uher	dohromady
roku 1880.—81.	87.668	135.000	222.668
„ 1884.—85.	90.469	125.992	216.461
„ 1887.—88.	19.895	11.869	31.764

Do Uher bylo přivezeno				vyvezeno bylo z Uher			
I. lihu, II. kořalky							
vůbec		z Rakouska		vůbec		do Rakouska	
roku 1882.							
q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.
I. 23833 52	1906682	23761 97	1900958	192677 06	6204201	131900 44	4247194
II. 3919 33	313546	3892 80	311424	9583 54	306673	8499 59	271987
roku 1883.							
I. 24953 07	1996246	24848 36	1987869	284417 91	9158256	182862 19	5888163
II. 7361 71	588937	7305 47	584438	20447 90	654332	19586 66	626772
roku 1884.							
I. 28254 28	2177947	27229 34	2101055	257253 34	7657663	209028 79	6226731
II. 7241 90	557657	6881 28	530444	22110 85	733164	21226 74	703613
roku 1885.							
I. 19909 64	1266493	19737 02	1257099	273408 18	7767724	197519 14	5606639
II. 6562 65	442199	6443 89	483292	23560 26	810297	22558 33	775864
roku 1886.							
I. 22832 54	799138	21354 27	747399	138000 50	3945371	107039 80	3064730
II. 5758 06	424974	5619 —	414804	25356 22	900862	23416 04	831870
roku 1887.							
I. 42175 —	1602650	42034 —	1597292	103080 —	2989320	92907 —	2694303
II. 6872 —	515400	6730 —	504750	27343 —	984348	23722 —	853992
roku 1888.							
I. 37995 —	1063860	37584 —	1052352	65107 —	1302140	61436 —	1228720
II. 4975 —	209265	4920 —	206895	22729 —	959755	19639 —	828180
roku 1889.							
I. 28331 —	708275	27872 —	696800	138995 —	10259922	105568 —	1776910
II. 3835 —	164475	3794 —	162705	20583 —	885925	17404 —	748115

V novější době se v Uhrách také vzmahá a rozšiřuje výroba a tržba likéry, koňakem, arakem a rumem.

Do Uher bylo přivezeno					z Uher bylo vyvezeno			
likérů: vůbec		z Rakouska			vůbec		do Rakouska	
roku	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.	q	za zl.
1883.	5211·82	781773	5056·48	758472	361·12	18056	165·71	8285
1889.	3582—	447750	3482—	435250	1338—	86970	454—	29510
cognaku:								
1883.	157·94	31588	104·32	20834	595·93	47674	88·05	7044
1889.	1692—	439920	1264—	328640	2902—	319220	2027—	222970
rumu a araku:								
1883.	7075·34	1061301	6395·85	959378	355·15	53272	201·75	30262
1889.	3882—	776400	3678—	735600	408—	68900	192—	32600

Výroba lihovin (slivovice a j.) je v Uhrách dosud velice primitivní a proto nevýnosná. Slivovici vyrábují po výtce malí páleníci rolníci.

S uherskými lihovary na cizích trzích zvláště Rusko a Rumunsko mocně konkuruje, v zápasech těchto uherští vývozníci již mnohý trh ztratili a mnohý trh toliko s velkou námahou ještě drží.

Při nevalné oblibě a spotřebě piva v Uhrách, kde jest nejvíce pítí vína, v chudších krajinách pítí kořalky rozšířeno, pivovarství se dosud valně nedaří.

Výrobě této nejsou také podnební poměry v zemích uherských valně příznivé.*)

V letech 1869.—1880. klesl počet pivovarů v Uhrách ze 349 na 142.

Pivovarů bylo v zemích uherských r. 1886./87. 109 (r. 1880. 171), v nich se uvařilo 630.998 hektolitřů piva (na 100 obyvatelů 4 hektolitry), v naší polovici říše bylo 1853 pivovarů, v nichž se piva navařilo 12,717.535 hektolitřů (na 100 obyvatelů 55 hektolitřů).

Výroba piva klesla v Uhrách v letech 1886. až 1887./88. o 109.134 hektolitřů, na 521.864 hektolitřů. Roku 1887.—88. vařilo se pivo toliko ve 107 pivovarech, 37 pivovarů bylo zavřeno.**)

*) Piva bylo uvařeno

v Uhrách:

r. 1860. v 520 pivovarech 1.1 mil. věder

r. 1874 v 247 " 0.96 " "

v naší polovici říše:

r. 1860. v 2794 pivovarech 11.4 mil. věder.

r. 1874. v 2296 " 20.7 " "

Pivovary zaplatily daně

v Uhrách

v naší polovici říše

r. 1860. 1.1 mil. zl.

13.6 mil. zl.

r. 1874. 1.12 " "

24.5 " "

r. 1876. 1.18 " "

24.1 " "

**) Největší pivovary v Uhrách vařily hektolitřů piva

	r. 1886.	r. 1887.	r. 1888.
ve Steinbruchu	188532	—	183835 — 158158
"	172050	—	154127 — 115950
v Promontoru	21116	—	26040 — 19774
v Břetislavi	25780	—	16860 — 15910
v Temešváru	13505	—	17700 — 14100
v Pančově	11520	—	13860 — 12150
v Košici	?	—	11738 — 10502
v Sibini	11280	—	12140 — 10320

V r. 1888.—89. (od 1. září 1888. do konce srpna 1889.) vařilo se pivo v Rakousko-uherské říši ve 1902 pivovarech, z nichž připadlo na naši polovici říše 1802, na země uherské 100. Piva bylo uvařeno v celé říši 13,441.023 hektolitřů, a to v naší polovici říše 12,937.752, v zemích uherských 503.271 hektolitřů. Kromě toho bylo uvařeno v Bosně a Hercegovině v 18 pivovarech 15.730 hektolitřů piva.

Z Rakousko-uherské říše bylo piva vyveženo v letech
 roku 1860.—64. 49940 q roku 1875.—79. 311710 q
 „ 1865.—69. 143935 „ „ 1880.—84. 333840 „
 „ 1870.—74. 249120 „ „ 1885.—89. 408047 „

Roku 1885.—86. 367592 q, roku 1886.—87. 385085 q;
 r. 1887.—78. 405397 q.*)

Pivo bylo do Uher po výtce z naší polovice říše přivezeno r. 1869. 119.770 centů za 598.857 zl., r. 1873. 251.855 centů za 1,259.275 zl.; vyvezeno bylo piva z Uher r. 1869. 64.483 centů za 323.219 zl., r. 1873. 47671 centů za 25.125 zl.

Do Uher bylo I. piva v sudech, II. piva v lahvích

roku	přiveženo		z Rakouska		vyveženo bylo z Uher		do Rakouska	
	vůbec	q za zl.	q za zl.	q za zl.	vůbec	q za zl.	q za zl.	q za zl.
1882. I.	88640.49	1506888	88585.65	1505871	21537.93	355376	4776.71	78816
II.	1416.65	113332	1412.80	113024	1813.87	40812	131.21	2952
1883. I.	109476.78	1861105	109218.87	1856721	16674.52	275129	2766.06	45640
II.	3072.30	245781	3060.07	244806	3190.19	71779	438.29	9861
1884. I.	104430.43	2088609	104297.07	2085912	20291.16	321658	6998.56	111977
II.	3196.18	255695	3168.45	253476	2457.91	54827	353.10	7893
1885. I.	103320.29	2065406	103275.91	2065518	16524.26	264388	6488.87	103821
II.	2666.32	173310	2657.12	172712	1148.79	22976	137.49	2750

*) Z Rakousko-uherské říše bylo piva vyveženo q

do	1884/5	1887/8
Jižního Německa	29892	— 27718
Saska	122456	— 151214
Pruska	8439	— 11050
Ruska	2195	— 548
Rumunská	9730	— 1959
Srbska	4933	— 4884
Turecka	301	— 869
Černé Hory	—	— 6
Itálie	93399	— 105028
Švýcarska	73	— 2226
Terstem	84528	— 87473
Rjekou	6335	— 11822
	362281	— 405397

6886. I.	98472-39	2061507	98193-54	2055809	11278-30	203009	4974-33	89537
II.	3130-29	203469	3117-92	202664	1237-86	27233	136-14	2996
1887. I.	107562-	2314149	106795-	2297990	12885-	213820	5362-	89421
II.	4932-	275803	4713-	265052	1743-	31269	202-	3429
1888. I.	93371-	1785338	92074-	1678830	13475-	178587	6718-	89372
II.	3928-	121192	3791-	117602	1613-	34232	142-	1623
1889. I.	92973-	1734696	90401-	909288	17214-	237042	10442-	143641
II.	4516-	150049	4286-	142453	2175-	48345	121-	2681

Čím větší důležitosti jest cukrovarství u veškeré výroby v naší polovici říše, zvláště pak v zemích s intensivním zemědělstvím, tedy především v zemích koruny české, tím většího a vážnějšího významu jest pro naše národní hospodářství vývoj cukrovarství v zemích koruny uherské. *)

V Uhrách bylo již v prvních letech čtyřicátých 39 cukrovarů. Vývoji cukrovarství v zemích uherských na velkou ujmu byl a dosud jest nedostatek domácí jistiny a schopného dělnictva. Krisi roku 1873. také tento průmysl v Uhrách velkou vzal škodu.

V rakouskouherské říši bylo

roku	cukrovarů	zaplatily daně z q cukrovky zl.		a to v naší polov. říše z q zl.		v Uhrách z q zl.	
1868.—69.	162	7934382	5802217	6797096	4970377	1137286	831640
1869.—70.	181	12291160	8987911	11109926	8121134	1181234	863777
1872.—73.	256	17333189	12674894	15930936	11649497	1402253	1025397
1878.—79.	226	28287800	20650094	21096677	19050574	2191123	1599520

V zemích koruny uherské bylo

roku	cukrovarů	spracovaly cukrovky q	průměrně 1 cukrovar q	na 100 obyvatelů	zaměstnávalo dělníků
1878.	17	1507313	88665	10	5855
1879.	17	2191123	128890	14	6217

*) Cukrovarů bylo v Čechách

roku	sprac. cukrovky q		na Moravě sprac. cukrovky q		ve Slezsku sprac. cukrovky q	
1861.	59	6458187	27	3451618	10	1219800
" 1865.	71	7896074	33	5920348	11	1605402
" 1870.	98	12237329	39	5467282	10	1451132
" 1871.	126	15279423	43	6838815	10	1520316
" 1883.	154	31968283	51	11681911	8	2080267

R. 1861. bylo v celé říši 125 cukrovarů, v nichž se spracovalo 14,317.890 centů cukrovky, připadalo tedy na země koruny české 77.6% veškeré této výroby naší říše.

V kampani 1888.—89. bylo spracováno ve 213 cukrovarech naší polovice říše 44,738.021 q cukrovky a to

v Čechách	ve 146 cukrovarech	27574630 q
na Moravě	53 "	14148655 q
ve Slezsku	10 "	2117600 q
v Haliči	1 cukrovaru	127136 q
v Dolních Rakousích . .	ve 3 cukrovarech	780000 q

1880.	17	1676390	98611	11	6014
1881.	15	3215495	214366	20	5974
1882.	14	1960995	140071	12	4819
1883.	15	2595153	173010	16	5646
1884.	15	2607032	173802	16	6097
1885.	15	2362013	157468	14	5987
1886.	14	1731579	123685	10	5486
1887.	14	2467438	176246	15	5667

R. 1887. bylo v naší polovici říše 203 cukrovarů, v nichž bylo spracováno 40,403.435 q cukrovky a v nichž bylo zaměstnáno 57.472 dělníkův.

Ku povznesení cukrovarství v Uhrách položen byl základ novým zákonem o dani cukerní ze dne 20. června 1888. a úlevami daní a jinými výhodami, jež povoluje vláda uherská cukrovarům nově zakládaným (osvobození daně na 15 let, úlevy při dopravě cukrovky a cukru po železnicích a j.).

Zvelebováním cukrovarnictví snaží se vláda uherská netoliko dobytí domácí výrobou domácí trh cukrem, ale také rozšířením pěstování cukrovky zastaviti úpadek zemědělství v Uhrách.

Úspěchy v obou těchto směrech dosažené jsou značné, pěstování cukrovky se zdokonaluje a stále šíří*), domácí cukrovary téměř cele již opatřují domácí spotřebu cukru a počínají již také cukr na cizí trhy dovážeti.

V kampani 1888.—89. bylo spracováno od 213 cukrovarůch v naší polovici říše 44,738.021 q, v 13 cukrovarůch uherských 3,836.881 q.**)

Ve 226 cukrovarůch v celé říši Rakouskouherské bylo spracováno 48,574.902 q cukrovky, 129.332 q mouky škrobové, 81 q jiné suroviny.

*) Cukrovky bylo sklizeno průměrně ročně v letech 1876.—86. v Uhrách po hektaru 180'53 q, 5,647.541 q (v naší polovici říše po hektaru 188'43 q 37,110.520 q); r. 1885. po hektaru 187'59 q, 5,954 179 q (v naší polovici říše po hektaru 170'56 q, 25,373.370 q), r. 1886. po hektaru 163'14 q, 6,257.066 q (v naší polovici říše po hektaru 183'12 q, 32,984.870 q).

**) V kampani 1888/89. spotřebovaly cukrovary

	v naší polov. říše v zemích uherských	
uhlí kamenného	13148484 q	806700 q
„ hnědého	337500 „	406000 „
koksů	72171 „	— „
dříví	179 metrů	1364 metrů
spodí	162859 q	32900 q
zaměstnávaly dělníků	49339	3520

V této kampani bylo vyrobeno cukru

	nejméně 99·5 %	méně polarisujících
v naší polovici říše	319399920 kgr.	408164741 kgr.
v zemích uherských	30960428 »	18565804 »
	350360348 kgr.	426730545 kgr.

% výroby této kampaně mohli již Uhři po uhrazení domácí spotřeby vyvézt asi 350.000 q cukru; přebytek kampaně 1890.-91. páčí se na 400.000 q.

Cukrovarů v Uhrách stále přibývá. V r. 1888.—89. počaly pracovat 4 nové cukrovary, zařízené na zpracování 2 mil. q cukrovky. *)

V kampani 1889.—90. bylo v Uhrách zpracováno v 17 cukrovarech 7·5 mil. q cukrovky, z níž se vytěžilo 10½ až 11½ proc. surového cukru. V nejmenším cukrovaru bylo zpracováno 200.000 q, v největším 750.000 q cukrovky.

Celkem bylo vyrobeno asi 750.000 q surového (= 650.000 q rafinováno) cukru. V zemi se spotřebuje asi 500.000 q, přebývalo tedy k vývozu 150.000 q. Také vývoz cukru podporuje vláda úlevami dopravy atd.

Surový cukr z Uher vyváží se zvláště od r. 1890. z přístavu rjeckého u velkém množství do rafinerií italských, do Británie (r. 1890. 208.369 q) a j.

V zimničním zakladatelství u průmyslu cukerního nastala v poslední kampani reakce. Vláda uherská napomínala již před

*) Roku 1889. byly mimo jiné zřízeny v Hatvani, Mezehegyesi, Szerenczi, Selypu, Temešváru a Bothfalvě velkolepé cukrovary, jichž výroba cukru se páčila již v kampani 1889.-90. na 700.000 q, o 300.000 q více nežli v kampani r. 1888.—89., o 100.000 q více, nežli země uherské cukru spotřebují. Tak již v tom roce nebyl pro náš cukr v zemích uherských valný trh.

V kampani 1887.—89. bylo vyrobeno cukru: méně nežli 99·5 %

v cukrovarech s nejméně 99·5% q polarisujících q

Diószeg	8913	61742
Nagyszombatu	—	30815
Nagy Surány	102194	11627
Mal. Topolčanech	13679	6246
Büku	49031	8293
Petőháze	25012	7738
Félszerfalvě	48203	2556
Czinfalvě	29881	3384
Malém Cenku	32691	6114
Áczi	—	20532
Magyarfalvě	—	21782
Sasváru	—	10591

rokem k opatrnému postupování při zakládání cukrovarů. Cukrovary konsorcia Steffensowa, jež financuje berlínský bankét Bleichröder, utrpěly v kampani 1889.—90. škodu 1 milionu zl. Stummer postoupil svůj nový cukrovar v Mezőhégyesi akciové společnosti. Cukrovar Serenčský ukončil kampani 1889.—90. se značným schodkem asi 90.000 zl., avšak zvýšil základní jistinu 3 mil. na 6 mil. zl.

Cukru bylo do Rakousko-uherské říše

	přiveženo	vyveženo bylo
r. 1850	339853 q	185 q
» 1860	34035 »	7048 »
» 1870	10811 »	655562 »
» 1880	11987 »	2481319 »
» 1881	12402 »	2787997 »
» 1882	14146 »	2289087 »
» 1883	13985 »	2602890 »

R. 1879. bylo z naší říše vyveženo cukru za 56,953.560 zl., r. 1883. za 70,017.395 zl., přiveženo bylo cukru do naší říše r. 1879. za 194.600 zl., r. 1883. za 223.166 zl.

Přes celní hranici v Čechách bylo vyveženo roku 1874. 391.024, r. 1880. 1,649.334, r. 1883. 1,722.303, v l. 1874.—83. průměrně ročně 1,157.591 m. ctů. cukru, a to 175.939 q rafinády a 981.652 q suroviny.

Do zemí uherských bylo cukru a syrobu

	přiveženo	vyveženo bylo
r. 1869.	427582 q za 13582753 zl.	170262 q za 4869639 zl.
„ 1873	489084 q „ 14525353 „	260853 q „ 7035990 „

Do zemí uherských bylo cukru surového

r.	přiveženo			z uherských zemí bylo vyveženo				
	vůbec	z Rakouska		vůbec	do Rakouska			
	q	zl.	q	zl.	q	zl.	q	zl.
1882.	36857·32	1216292	36841 50	1215770	68775·18	2338356	61451·18	2089361
1883.	61382·35	2025618	61261·35	2121625	13908·65	472894	12450·44	423315
1884.	51628·17	1334971	51628·17	1334971	20055·49	376120	13017·50	219723
1885.	2655·19	50449	2655·19	50449	55287·16	967526	48247·51	844333
1886.	37606·04	888943	37606·04	888943	11236·85	245617	7217·35	161208
1887.	7484—	161553	7484—	166553	20118—	456610	20118—	456610
1888.	46792—	1278567	46792—	1278567	14822—	289822	15005—	292933
1889.	72718—	2048596	100817—	2048568	72046—	1433822	56363—	216761

cukru rafinovaného:

1882.	302472·64	12703851	302151 66	12690370	91215·10	3648604	87105·26	3484210
1883.	260100·57	10924224	259980·98	10919201	150107·45	6004298	132755·01	5310200
1884.	286633·70	10485844	286568·14	10483523	172514·04	4331184	136093·55	3408543

1885. 300676·48 10008805 298898·09 9951863 199112·89 4653319 166871·69 3897938
 1886. 314959·02 11022841 314777 60 11016620 159204·30 4123090 122559·11 3173815
 1887. 287183— 9721143 287090— 9717998 185554— 4453296 155615— 3734760
 1888. 258501— 9649104 258297— 9641391 132890— 3607062 156751— 4259183
 1889. 289571— 10579654 289416— 10574127 212533— 4498435 187592— 4351084

Vývoz cukru z Uher tihne netoliko na trhy orientální, ale také na trhy do naší polovice říše, zvláště do Haliče a jinam. Velké škody vzalo naše cukrovarství zvláště pozbytím trhu rumunského,*) jakých škod však vezme, podlehne-li také na ostatních trzích orientálních konkurenci uherské, jež jest oproti nám u veliké výhody, zvláště v příčině dopravování cukru a j.**)

Důležitost vývoje cukrovarství uherského pro naše cukrovarství tím více vzrůstá, čím progresivněji se světová výroba a spotřeba cukru rozmáhá, čím krušněji jest nám zápasiti o zachování cizích trhů a čím mocněji cizí kapitál, kořistě z nepříznivých poměrů hospodářských, také z tohoto našeho průmyslu nás vytisknouti usiluje.

Podle výpočtů Lichtových na zemi bylo vyrobeno:

v l. 1888.—89 1889.—90 1890.—91.

cukru	t u n		
řepového	2785000	3619680	3660000
třtinového	2318000	2050000	2340000
dohromady	5103000	5670000	6000000 ***)

*) Do Rumunska bylo vyvezeno z Rakousko-uherské říše cukru: r. 1876. 1081491 kg., r. 1877. 1674476 kg., r. 1878. 2859249 kg., 1879. 1721097 kg., 1880 1997897 kg., 1881. 2115525 kg., 1882. 2909899 kg., 1883. 2894382 kg., r. 1884. 118247000 kg., r. 1885. 91879000 kg., r. 1886. 92263000 kg., r. 1887. 27191000 kg., r. 1888. 23355000 kg.

**) Dovozené q cukru bylo na př. r. 1884. při přímé dopravě ze všech stanic vratislavsko-svidnicko-freiburské dráhy do Jass 5·70 fr., z Brna do Jass 7·25 fr., z Opavy do Jass 7·36 fr. atd. Tím usnadněno jest dobytí rumunských trhů cukrem německým.

***) Licht vypočítal v měsíci říjnu 1890. výrobu cukru pro kampani r. 1890.—91. u porovnání s výrobou v kampani 1888—89. a 1889.—90. takto:

Cukru bylo vyrobeno:		výpočet pro r.	
v kampani r. 1888/89	1889/90	1890/91	
v Německu	990604	1264607	1250000 tun
„ Rakousku	523242	753078	780000 „
„ Francii	466767	787989	800000 „
„ Rusku	526387	465000	5530000 „
„ Belgii	154804	221480	200000 „
„ Nizozemsku	46040	55813	50000 „
„ jiných zemích	87000	80000	75000 „
	2785844	3627967	3685000 tun

Cukrovarství v říši Rakouské velkou škodu vzalo, zdrcující a stále ještě rostoucí konkurencí cizí,*) klesáním cen cukru.

Vývoj cukrovarství v rakousko-uherské říši, jako v Německu, založen jest sice v poměrech výrobě této velmi příznivých, ale také na soustavě berní, po výtce pak na udílení premií za vývoz cukru na cizí trhy; domácí spotřebou cukru podmíněn není.

Cukru třtinového sklizeň byla r. 1889.—90. 2,125.000 tun a vypočítává se na r. 1890.—91. na 2,400.000 tun.

V kampani 1889.—90. pracovalo v Rusku 221 cukrovarů, cukrovkou bylo osázeno 236.633 (r. 1888.—89. 242.165) dejs. půdy, cukrovky bylo sklizeno 268,351.102 (r. 1888.—89. 283,278.247) pudů. Cukru bylo vyrobeno 24,355.141 (r. 1888.—89. 27,498.129) pudů.

Spotřeba cukru v Rusku páčí se nyní ročně na 22—23 mil pudů.

*) V Čechách bylo r. 1871. 69 akciových, po výtce rolnických cukrovarů se základní jistinou 15,840.900 zl. V kampani 1890.—91. pracovalo v Čechách 142 cukrovarů, z nichž bylo toliko 48 závodů spolkových.

Spolkových cukrovarů bylo v českých okresích 35, v německých okresích 10. 2 cukrovary v Pečkách náleží firmám německým, cukrovar poděbradský náleží J. Dostalovi a 5 společníkům.

21 druhdy spolkových cukrovarů jest té doby již v držení soukromníků, a to 12 je v držení Čechů, 9 v držení Němců.

Z ostatních 94 cukrovarů náleží 28 t. zv. histor. šlechtě, 14 t. zv. ústavácké šlechtě.

Ze zbývajících 47 cukrovarů je 20 v rukou českých, 27 v rukou německých, z těchto je 20 v krajinách českých.

Na Moravě pracovalo roku 1890.—1891. 53 cukrovarů, z nich bylo 19 spolkových, a to 8 českých, 11 německých, ačkoliv jsou v krajinách českých, ostatní jsou po výtce v rukou velkostatkářů a německých kapitalistů. Jak úspěšně velký kapitál v průmyslu cukrovarnickém svou posici, svůj monopol upevňuje, i z toho patrně, že na př. v Čechách drží Schöller již 3, Ruston a Bloch po 2 cukrovarech, jakož i že největší cukrovary jsou v rukou bratří Beniezův, Stummera, Tellera, Liebiga, Bunzela a j. Na Moravě drží Auspitz 2, bratří Mayové 3, bratří Redlichové 4 cukrovary, k nim se druží milionáři Skene, Proskovetz, Offermann, Stummer, Kuffnerové a j.

Ceny melisového cukru ve Vídni byly průměrně za q v letech 1824.—30. 68 zl. 30 kr. až 95 zl. 09 kr., nejvyšší r. 1827. 101 zl. 78 kr., v l. 1831.—43. 65 zl. 63 kr. až 88 zl. 84 kr., r. 1836 nejvyšší 92 zl. 41 kr., v l. 1844.—53. 63 zl. 84 kr. až 70 zl. 98 kr., nejvyšší r. 1836 85 zl. 27 kr., v r. 1856. nejvyšší ceny 97 zl. 77 kr., r. 1856. nejvyšší ceny 94 zl. 19 kr.

V letech 1864.—73. byla cukru nejvyšší cena r. 1864. 57 zl. 59 kr., nejnižší cena r. 1873. 55 zl. 27 kr., průměrná cena 55 zl. 27 kr.

V r. 1884. klesla průměrná cena na 36 zl. 17 kr., nejnižší na 31 zl. Klesla tedy průměrná cena cukru v l. 1824.—84. o 133 proc.; s nejvyšší ceny r. 1827. 101 zl. 78 kr. na nejnižší cenu r. 1884. 31 zl., tedy o 70 zl. 78 kr., nebo 225 proc.

Spotřeba cukru vzrostla průměrně při 1 obyv. v Evropě v l. 1888./89.—1889/90. z 9·02 na 9·94 kgr., r. 1889./90. byla největší v Anglii 35·29, nejmenší v Bulharsku 1·9 kg., v Rakousku 7·23 kgr. *)

Vývoji škrobařství v Uhrách překáží nedostatečný odbyt škrobu, zvláště pak obmezování vývozu škrobu do Německa clem. V Německu zavedeno jest clo 5 marek z pšenice, poměrně by mělo býti ukládáno na pšeničný škrob, jehož se vyrobuje z pšenice 65—70 %, clo 7·14—7·70 marek., vybírá se však clo 12·50 marek. Proto se vyváží do Německa místo škrobu pšenice, z níž se potřebný škrob teprve v Německu vyrobuje.

Tímž způsobem obmezeno jest vyvázení škrobu do Italie a jinam. Ceny škrobu na trzích uherských klesaly r. 1890. pod náklady výroby. Kartelování škrobařů se nezdařilo.

V Uhrách se vyrobuje ročně v 45 škrobárnách asi za 1 mil. zl. škrobu.

V r. 1889. mnohé škrobárny opět práci zastavily, nemožnou s cizinou konkurovati. Toliko výroba škrobu rýžového,

*) Spotřebováno bylo cukru v		průměrná spotřeba na	
	r. 1890.	1 obyvatele r. 1889.—90.	v kgr. r. 1888.—89
Německu	49100000	10·40	8·3
Rakousku	42100000	7·23	5·9
Francii	39000000	12·93	11·49
Rusku	94000000	4·47	4·61
Nizozemsku	4500000	11·35	8·13
Belgii	6190000	9·67	9·62
Dansku	2200000	17·69	17·38
Švédsku a Norsku	6725000	9·93	9·58
Italii	30650000	3·64	4·04
Rumunsku	5520000	2·31	2·2
Španělsku	17300000	4·16	4·01
Portugalsku a na Madiéře	4850000	5·69	5·48
Anglii	38500000	35·29	33·22
Bulharsku	3050000	1·90	1·8
Řecku	2200000	4·69	4·8
Srbsku	2050000	3·95	2·15
Turecku	17500000	2·91	2·7
Švýcarsku	2950000	14·72	13·6
v Evropě	368245000	9·94	9·02
v Severní Americe	62500000	24·25	24·00
	430745000	21·12	21·01

V Německu bylo průměrně ročně spotřebováno cukru v l. 1868.—70. 4041298 q, v l. 1881.—86. 6994290 q.

již vláda výdatně podporuje úlevami při dopravě na železnicích a j., tlaku tomuto nepodléhá.*)

Výrobě hroznového cukru se v Uhrách valně nedaří. V letech 1884.—89. byly tam zřízeny toliko 2 nové továrny na cukr hroznový.

Do zemí uherských bylo					vyvezeno bylo z Uher			
přivezeno vůbec			z Rakouska		vůbec		do Rakouska	
cukru hroznového								
r.	q	zl.	q	zl.	q	zl.	q	zl.
1882.	704·95	16214	704·95	16214	627·11	15051	306·80	7363
1885.	958·64	18726	958·36	18720	264·55	5234	184·28	3627
1889.	832—	18304	832—	19304	603—	14472	587—	14088
syrobu								
1882.	4712·99	94260	4685·74	93715	1237·12	25980	1192·84	25050
1885.	5728·38	74469	5700·19	74103	807·55	11306	638·05	8932
1889.	8395—	125925	8052—	125280	321—	5136	289—	4624
melasy								
1882.	163·07	915	162·16	810	28730·50	143653	26681·64	143409
1885.	6861·60	30877	6861·60	30877	24930·04	112185	24921·44	112146
1889.	14135—	62419	14135—	62419	16412—	35148	16405—	95106

Zemědělský průmysl jest také v Uhrách velkou důležitostí pro hospodářství státní.

Potravní daň vynesla

r. 1876.		r. 1880.		r. 1887.		r. 1889.	
v naší	v zemích	v naší	v zemích	v naší	v zemích	v naší	v zemích
pol. říše	uherských	pol. říše	uherských	pol. říše	uherských	pol. říše	uherských
z kořalky							
7610673	5796195	7538775	6364161	8712560	9783650	29234236	22950209
z piva							
22857841	995657	21152517	882986	24726977	1327962	25674692	1002219
z cukru							
11846032	2202943	33760800	1743989	35138647	2391278	22490811	2075103**)
z vína							
8913275	2937979	4077883	3323849	4413679	3936036	4850519	6153465

*) Ve Rjece jest zařízení velký mlým na luštění rýže, co do velikosti druhý toho druhu závod v Evropě. V mlýně tom jsou parní stroje o 360 koňských silách, zaměstnává 300 dělníků. Denně se luští 2000—3000 q rýže, jež se přiváží z Indie, Itálie a j. Po výtce z odpadků a ze špatnější rýže se vyrábje ve Rjece škrob.

**) V kampani 1888—89. bylo v rakouskouherské říši zapláceno z cukru daně 18,920.060 zl., při vývozu bylo daně vráceno 5,000.000 zl., zbylo čisté daně 13,920.060 zl.

z masa

4579487	2202943	4827819	2379847	5586881	2849720	5748929	3047437
---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------	---------

z potravin a potřeb různých*)

7740964	—	8599067	5595547	13214714	14548472	5846330	168954
---------	---	---------	---------	----------	----------	---------	--------

Kromě toho bylo zapláceno v r. 1888.—89. daně

z výroby	v naší polovici říše	v zemích uherských
lisovaného droždí	439417 zl.	173008 zl.
za dozor při denaturování líhu	127372 „	71746 „
z minerálních olejů	4314063 „	4776163 „
různých poplatků	4109824 zl.**)	45628 „

V r. 1888.—89. vynesly veškeré tyto daně a poplatky	
v celé říši	143294125 zl.
v naší polovici říše.	102836193 „
v zemích uherských	40457932 „

XIX.

Státními základními zákony z r. 1867. byla uznána také hospodářská samostatnost obou polovicí Rakouské říše, jichž vzájemné styky národohospodářské se upravují obchodními a celními smluvami, jež jsou také základem upravování stykův obchodních naší říše s jinými státy.

Při uzavírání obchodních smluv snaží se každý smlouvající se stát za ústupky co možná nejmenší docílití výhod co možno největších.

Při různosti poměrův a zájmů hospodářských obou polovicí Rakouské říše objevily se při každém vyjednávání o obnovení nebo prodloužení obchodní a celní smlouvy Rakouska s Uhry ostré protivy zemědělských zájmův Uher a průmyslových zájmů Rakouska, jež vedly sice k mnohým sporům a zápasům, v nichž však obyčejně byli Uhři, vykořisťující také při tomto vyjednávání svou politickou převahu v naší říši, vítězi.

Uherská politika obchodní jest naší polovici říše nepřátelskou, její hlavní cíl jest dobývání trhů obilních a meliv v naší polovici říše a zavírání trhů uherských a východních našemu průmyslu.

Uhři svými rozhodujícími vlivy přerušili pro náš průmysl tak důležité obchodní styky naší říše s Rumunskem a málem by bylo jich vlivy došlo také k celní válce se Srbskem. Vlivy

*) V těchto daních jest od r. 1881. daň ze spotřeby cukru, kávy a piva, od r. 1882. daň z petroleje, od r. 1885. daň z lisovaného droždí.

**) V tom jsou také vracované bonifikace při vývozu cukru 300394 zl. 38 kr.

uherskými postupuje naše zahraniční politika na Balkáně směrem, jímž pozbývá říše naše v těch zemích vždy více důvěry a sympatií lidu, bez nichž jest také nesnadno, ne-li přímo nemožno, dobývati a udržovati trhy tamnější.

Uhry téží lvím podílem z našich ochranných cel na obilí a plodiny, pod jichž ochranou také Rakouské trhy dobývají.

Ministr Baross odmítaje v měsíci listopadu 1890. naléhání krajní oposice na říšském sněmě na zřízení samostatného uherského celního území, dokázal, že v celní a obchodní smlouvě rakousko-uherské ze dne 27. června 1878., zákonem ze dne 21. května 1887. pozměněné a do 31. prosince 1897. prodloužené není žádného ustanovení, jež by překáželo svobodnému národohospodářskému vývoji Uher.

Takového tvrzení se arcibiskup rakouský ministr obchodu odvážiti nemůže.

Že z obchodního a celního spojení s naší polovicí říše Uhry mají prospěch a užitek největší, zřejmě a nepopíratelně dokazuje statistika tržby uherské vůbec, uherské tržby plodinami pak zvláště.

Kde by našli Uhři náhradu za naše trhy, kdybychom jim po utvoření samostatného celního území uherského cly a j. přívoz plodin, meliv a dobytka do naší polovice říše zamezili?

Či nepostihují Uhři, že čím více plodin, meliv a dobytka na našich trzích prodávají, tím více že se z odvislosti od ciziny vymaňují?

A Uhři počínají na trhy v naší polovici říše již také cukr, výrobky ze dřeva, železa, tkaniny vlněné a hedbávné, oděvy, kůže, stroje, nerostové oleje a j. vyvážeti.

My vyvážíme arcibiskup do Uher po výtce výrobky průmyslové, avšak o tom zajisté není pochyby, že by nám zavřením trhů uherských nepoměrně menší škoda vznikla, nežli Uhrům zavřením našich trhů jich plodinám, melivu a dobytku.

Rozvaha vzájemné tržby obou polovicí rakouské říše stále se mění v neprospěch naší polovice říše.

Hlavním a téměř jediným pramenem statistiky vzájemné tržby naší polovice říše s Uhry jest úřední statistika uherská, založená na statistickém poplatku, kterýž Uhři na rozhraní obou polovicí říše od r. 1882. vybírají. Zákonem ze dne 26. června 1890. byla sice také naše statistika mezinárodní tržby zreformována, avšak pořizování spolehlivé statistiky naší tržby s Uhry ani touto reformou opatřeno nebylo.

Do Uher bylo přiveženo veškerého zboží

	kusů	vůbec		kusů	z Rakouska	
		q	za zl.		q	za zl.
roku 1882.	175097	12461084-04	438973702	57977	8426292-51	368279156
" 1883.	513991	13668923-14	474924568	69971	9195409-95	373245909
" 1884.	335625	14423207-70	484439487	59411	9967168-43	403786514
" 1885.	317493	15419538-08	455163231	49633	9618474-20	364524385
" 1886.	244907	13526648-95	421128862	34518	9828281-99	361466534
" 1887.	731911	13912728-13	440619404	40128	10164862-62	379591432
" 1888.	286067	15283678-22	465576863	37056	11140577-63	388587729
" 1889.	276763	16438552-93	469975520	21767	11978882-04	399209789

V l. 1882.—89. vzrostl přívaz do Uher v ů b e c o 31,001.818 zl. neb o 10-7 proc., přívaz z Rakouska do Uher o 30,930.633 zl. neb o 8-3 proc. Podíl Rakouska ve přívazu do Uher činil r. 1882. 83-9 proc., r. 1889. 84-9 proc.

Z Uher bylo zhoží vyveženo

	kusů	vůbec		kusů	do Rakouska	
		q	za zl.		q	za zl.
roku 1882.	11122570	29502442-75	446481334	2104439	19128252-70	306358064
" 1883.	41479945	28651655-26	454578278	2194608	19652089-93	314725835
" 1884.	44482457	26070158-29	393694494	2710495	18633930-14	280668272
" 1885.	48833290	29923379-08	398448183	2112404	21165642-38	285711448
" 1886.	32300546	29682071-05	419175200	2582955	2127039-54	302383827
" 1887.	41207889	31768586-13	405991407	1870519	22728341-82	300025643
" 1888.	52083102	36976364-74	446412153	7102707	24833902-67	357311877
" 1889.	63347688	34479435-47	463791506	10844748	24544500-47	334642104

V l. 1882.—89. vzrostl vývoz z Uher vůbec o 17,310.472 zl. neb o 3-8 proc., vývoz z Uher do Rakouska o 28,284.040 zl. neb o 9-1 proc. Z veškerého vývozu z Uher připadalo na Rakousko r. 1882. 68-6 proc., r. 1889. 72-1 proc.

Vývoz naší polovice říše do Uher převyšoval v letech 1882—89. vývoz zboží z Uher do naší polovici říše v l. 1882. až 1889. o 557,464.368 zl., průměrně ročně o 69,683.046 zl., a to

roku 1882. o	61921082 zl.	roku 1886 o	59082707 zl.
" 1883. „	58520074 „	" 1887. „	79565789 „
" 1884. „	123718242 „	" 1888. „	31275852 „
" 1885. „	78812937 „	" 1889. „	64567685 „

Rozvaha mezinárodní tržby uherské byla v l. 1882.—1889 toliko r. 1882. o 7,508.332 zl aktivní, v ostatních letech 1883. až 1889 byla pasivní o 23,973.614 zl. V letech 1882.—1889. byla rozvaha mezinárodní tržby Uher průměrně roční o 34,248.102 zl. passivní, a to

roku 1883. o 30346290 zl.	roku 1886. o 1953662 zl.
„ 1884. „ 90744993 „	„ 1887. „ 34627997 „
„ 1885. „ 56715048 „	„ 1888. „ 19164710 „
roku 1889. „ 6184014 zl.	

Z Uher se vyváží do Rakouska především plodiny, melivo a dobytek, různé suroviny, v novější době také cukr, lín a některé výrobky průmyslové.

Z Uher bylo do Rakouska vyveženo:

1889.

obilí, luskovin, meliva	za 111016379 zl.
zelenin, ovoce a pod.	„ 10295141 „
dobytkta tažného a jatečného	„ 66657948 „
jiných zvířat	„ 5795737 „
výrobků při chovu zvířat	„ 11736432 „

dohromady za 205501637 zl.

veškerého vývozu z Uher do Rakouska proc 61·1, veškerého vývozu z Uher vůbec proc. 44·3.

Z Rakouska se vyváží do Uher po větce výrobky průmyslové, především tkaniny, stroje, výrobky ze železa, cukr a jiné.

Z Rakouska bylo vyveženo do Uher:

r. 1889.

příze a tkanin bavlněných	za 62466808 zl.
lněných, konopných, jutových	„ 28089093 „
voskovaného plátna a dykyty	„ 899340 „
vlněné příze a tkanin.	„ 44403713 „
hedbávných tkanin.	„ 28636400 „
zboží provaznického	„ 862576 „
oděvu, prádla a modního zboží	„ 24245210 „
koží a koženého zboží	„ 28293070 „
kožešnického zboží.	„ 2079810 „

dohromady za 219976020 zl.

veškerého vývozu z Rakouska do Uher proc 55·0, přívozu ze všech zemí do Uher proc. 46·8.

Z Rakouska bylo do Uher přiveženo

r. 1889.

zboží štětkařského a síťářského	za 641630 zl.
zboží lykového a slaměného	„ 160540 „
zboží kaučukového, gutaperčového	„ 1075525 „
papíru a zboží papírového	„ 7325480 „

výrobků ze dřeva a kosti	za	8422101	zl.
skla a skleněného zboží	„	2184248	„
zboží hrnčířského	„	2539039	„
strojů	„	7236173	„
cukru	„	12828698	„
a t. d.			

Do Uher bylo přiveženo zboží*)

z		roku 1882. za zl.		roku 1889. za zl.	
Rakouska	kusů q	57977 8426292·51	368279156	21767 1197883·04	399209789
Německa	kusů q	3690 1015117·98	23694991	617 1963717·90	19698769
Švýcarska	kusů q	58 11995·19	633940	10 8757·65	1450675
Italie	kusů q	33 162350·35	2536693	10 245634·05	2416048
Francie	kusů q	11 11264·44	682894	20 11917·47	3189877
Belgie a Nizozemská	kusů q	4 4413·91	748568	4 9113·16	520263
Vel. Britanie	kusů q	105 163205·09	5836584	266 177069·45	4786210
Ruska	kusů q	11 12377·45	604305	5 668139—	5500453
Bosny a Hercegoviny	kusů q	449 28720·20	494102	7667 222443·91	2149397
Rumunská	kusů q	27969 2097647·37	19907119	11266 232750·05	3655257
Srbská	kusů q	84781 170806·35	8420143	235075 423020·72	78527442
jiných států balkánských	kusů q	1 72438·83	1058500	2 69920·93	2146936
jiných zemí	kusů q	8 284454·38	6076707	54 433185—	7114403
dohromady	kusů q	175097 12461084·04	438973702	276763 16438552·93	469975520

*) Přívoz do Uher v l. 1882.—89.

z	vzrostl o zl.	klesl o zl.
Rakouska	30930633	—
Německa	—	3996222
Švýcarska	816735	—
Italie	—	120645
Francie	2506983	—
Belgie a Nizozemská	—	228305
Vel. Britanie	—	1050374
Ruska	4896148	—
Bosny a Hercegoviny	1655295	—
Rumunská	—	16251862
Srbská	70107299	—
jiných států balkánských	1088436	—
jiných zemí	1037696	—

Z Uher bylo vyveženo*)

do	roku 1882.	za zl.	roku 1889.	za zl.
Rakouska	kusů 2104439 q 19128252-70	306358064	10844748 24544500-47	33462104
Německa	kusů 147701 q 5187455-21	71178018	94637 3892912-54	50815819
Švýcarska	kusů 144 q 972257-42	11321473	2585 1297668—	11728245
Italie	kusů 221557 q 853446-85	4075225	2022139 914390-51	6494199
Francie	kusů 8123065 q 1175539-35	10781394	46815462 554178-04	14539886
Belgie a Nizozemská . .	kusů 8490 q 199620-08	2907772	56 165734—	1989470
Vel. Britanie	kusů 1232 q 674317-50	10244379	82407 1411244—	16774357
Ruska	kusů 106 q 28733-31	1060159	92 56821—	572772
Bosny a Hercegoviny . .	kusů 110 q 166573-77	5064455	305 185115-04	4904704
Rumunská	kusů 1775 q 427854-10	11393036	12275 266011-30	5462497
Srbská	kusů 804 q 298153-81	7515228	2513 364523-56	6545050
jinych států balkánských .	kusů 410010 q 233265-02	2990046	1611658 173408-01	3077588
ostatních zemí	kusů 103137 q 156973-63	1591785	1858811 652929—	6244845
dohromady	kusů 11122570 q 29502447-75	446181034	63347688**) 34489435-47	463791506

V letech 1882.—1889. vzrostl veškerý vývoz z Uher o 3·9 proc., vývoz z Uher do Rakouska o 9·2 proc. Současně vzrostl vývoz z Rakouska do Uher o 8·3 proc.

*) Vývoz z Uher v letech 1882.—1889.

do	vzrostl o zl.	klesl o zl
Rakouska	28284040	—
Německa	—	20362199
Švýcarska	406772	—
Italie	2418974	—
Francie	3758492	—
Belgie a Nizozemská	—	918302
Velké Britanie	6529978	—
Ruska	—	487387
Bosny a Hercegoviny	—	159751
Rumunská	—	5930539
Srbská	—	970178
jinych států balkánských	87542	—
jinych zemí	4653060	—

**) Roku 1889. bylo vyveženo z Uher 61749149 kusů dříví, po větce duh.

Při rychlém vývoji a rozvoji průmyslu v Uhrách bude se zajisté tato rozvaha tržby obou polovicí rakousko-uherské říše i na dále měniti a to v neprospěch Rakouska.

Mohutníci průmysl uherský bude záhy naším nejmocnějším konkurentem na trzích východních, při jichž dobývání jsou Uhři oproti nám u veliké výhody přímým souseděním s balkánskými státy, výhodným spojením s Dunajem a j.

XX.

Při veliké důležitosti tržby obilím a plodinami pro veškeren národohospodářský vývoj Uher, ujímala se vláda uherská po všechny časy s velkou energií organisování tohoto trhu a přece se dosud právem touží na přemnohé zevní i vnější překážky zdárného vývinu této tržby, jež pro země uherské tím větší důležitosti nabývá, čím více sklizeň obilí vzrůstá. *)

Klesání cen obilí také uherské rolnictvo donucuje k intenzivnějšímu pěstování výnosnějších luskovin, **) plodin obchodních: řepky a j. ***)

*) V Uhrách bylo sklizeno r. 1890.:

pšenice	43000000 q
žita	13400000 "
ječmene	12600000 "
ovsa	8800000 "
řepky	800000 "
směsky	2000000 "
	<hr/> 80600000 q

(r. 1886. 57·1, r. 1887. 79·1, r. 1888. 69·8, r. 1889. 80·6 mil. q.)

**) Vývoz luskovin z Uher stále vzrůstá; r. 1890. byly vyváženy boby z Uher do Rakouska, Německa, Švýcarska, Francie, Belgie, Nizozemska, Velké Británie, ano i do Spoj. Obcí Severoamerických a do států východních. Po moři bylo t. r. vyveženo z Uher 15644 q bobů.

Luskovin bylo vyveženo z Rakouskouherské říše do Německa r. 1879. 434937 q, 1880. 156192 q, 1882. 350.000 q, r. 1890. 300.000 q.

Průměrné ceny v Uhrách byly r. 1890. za q:

	v lednu	v červenci	v prosinci
velké boby	6·75 až 7·25 zl.	6·— až 6·75 zl.	7·25 až 7·75 zl.
čočka	9·50 " 16·— "	7·— " 12·— "	7·75 " 13·— "
hrách	9·— " 9·50 "	8·— " 9·25 "	10·75 " 11·25 "
proso	5·25 " 5·50 "	5·25 " 5·50 "	7·30 " 7·60 "
mák modrý	30·— " 32·— "	28·— " 29·— "	30·25 " 32·25 "
semeno konopné	9·— " 9·60 "	10·— " 10·40 "	11·25 " 11·75 "
" lněné	10·75 " 11·50 "	10·75 " 11·— "	11·— " 11·10 "

***) Řepkou bylo v Uhrách oseto r. 1889.—90. 153270 jiter, sklizeno bylo 850192 q.

Uhry počaly obilí teprve r. 1851., kdy byly zrušeny celní šraňky mezi Uhry a Rakouskem, vyvážeti a jaké důležitosti nabyl záhy obchod Uher obilím a melivem pro uherské zemědělství, pro mezinárodní tržbu zemí uherských vůbec?*)

Obchod plodinami v Uhrách jest po výtce v rukou lichvářských, odvážných spekulantů, kteří netoliko rolnictvo, ale také konsumenty valně poškozují. Vykořisťují bezohledně příznivé situace obchodní, a také kartelováním a zakládáním ringův, odvážnou hrou na obilní burse zdravé základy tohoto trhu podrývají a podlamují.

Pomoc proti těmto výstřednostem vyhledává se v zakládání spolků k bezprostřednímu kupování plodin od rolníků. Spolky takové však by toliko tehdy přispěly ku konsolidování uherské tržby plodinami, kdyby byly všeobecně zavedeny a po

Ceny řepky v Uhrách za q:

r	zl.	r.	zl.	r.	zl.
1854.	19-43—20-12	1880.	10-25 —14-37½	1888.	9-50 —16-00
1860.	11-91—16-68	1885.	9-37½—13-82½	1889.	17-37½—19-75
1870.	14-73—21-43	1886.	7-00 —12-50	1890.	8-50 —15-00
1875.	11-01—17-26	1887.	8-75 —12-75		

Sklizeno bylo v Uhrách řepky v l. 1854.—1890 15869020 q, průměrně ročně 428892¹⁰/₃₇ q, nejméně 63.000 q (r. 1863.) nejvíce 1239000 q (r. 1873.).

Sklizeň řepky byla ceněna:

r.	zl.	r.	zl.	r.	zl.
1854.	105000	1880.	250000	1888.	517948
1860.	588000	1885.	400000	1889.	305567
1870.	930000	1886.	600000	1890.	850192
1875.	600000	1887.	327318.		

*) Vývoz mouky z Uher vzrostl v l. 1882.—1889. o 60 proc., vývoz meliv uherských do Rakouska vzrostl v té době o 1480000 q neb o 90 proc.

Z Uher bylo vyvezeno mouky: do Rakouska

r.	q	q
1882.	2915000	1579000
1883.	3539000	1917000
1884.	3493000	1996000
1885.	3498000	2200000
1886.	3538000	2308000
1887.	3722000	2547000
1888.	4757000	3000000
1889.	4618000	3059000

Hlavním odběratelem uherské mouky jest Anglie, Brasilie, Švýcarsko a j. Vývoz do Brasilie bude zamezen úmluvou, již se Spojenými Obcemi Severoamerickými r. 1890. byla uzavřela o svobodný přívoz meliv z těchto Obcí. Jiné státy musí platiti z meliv do Brasilie přivážených 2 zl. z barrelu.

celé zemi rozšířeny. K tomu však není v Uhrách velké naděje. Uherské rolnictvo vůbec dosud nepostihlo důležitost svépomocného spolčování.

Ministr Szápary na říšském sněmě uherském v měsíci únoru 1890. trpce toužil na nepatrnou činnost, na živoření hospodářských spolků v Uhrách, uznával nezbytnou potřebu a důležitost, aby v rolnictvu uherském bylo probuzeno horlivé účastenství ve spolcích hospodářských, avšak přímo doložil, že se to sotva podaří.*)

Střediskem uherské tržby plodinami a melivem jest zajisté Budapešť.

Uhři dobývajíce se zimničnou horlivostí a se železnou houževnatostí všech znaků samostatného státu, vytvořili také v Budapešti pevné těžiště a přitažlivé středisko veškerého politického, kulturního a hospodářského života, v němž vzrůstá Vídní mocný konkurent.

Budapešť v příznivé poloze při Dunaji jest nyní křižovatkou celé sítě železnic uherských a předním emporiem tržby obilím v střední Evropě.

Na budapeštské obilní burse bylo

roku	vypovězeno	obilí	uzavřeno		obilí	diference	
			obchodů	na		činily	
roku 1884.	1021 výpovědníky	909820 q	8574	na	8126700 q	2064674	zl.
" 1885.	773	644000 "	8721	"	8164400 "	2125653	"
" 1886.	968	673900 "	7011	"	5800300 "	1362847	"
" 1887.	969	788000 "	7748	"	7062200 "	1793688	"
" 1888.	1836	1782500 "	11233	"	10084300 "	1286733	"
" 1889.	1813	1569400 "	14859	"	13188000 "	2796514	"

Ku založení velkých entrepotů při Dunaji v Budapešti přispěl stát 780.000 zl. Kromě toho bylo ku zařízení tohoto závodu zdarma postoupeno staveniště a povoleno drahně úlev daní a poplatků. Závod ten najala směneční a hypoteční banka. Z počátku se podniku tomuto valně nedařilo, protože byly sazby příliš vysoké, správa příliš nákladná atd.

K usnadnění tržby v Budapešti postavena bude okružní dráha.

K usnadnění tržby obilím byla rozšířena při král. uherských dráhách v l. 1888—89. skladiště pro obilí v hlavních stanicích o

*) Hospodářské spolky v Uhrách čítaly r. 1881. 19622 členů, měly jmění 1047412 zl., r. 1882. 25818 členů, jmění 1214334 zl. Spolky tyto dostávaly státní podpory r. 1881. 32968 zl., r. 1882. 56083 zl. Roku 1882. měly příjmů 402137 zl., vydání 373522 zl.

310000q obilí v l. 1888.—90. bylo pořízeno 4853 nových nákladních vozů, v nichž se může obilí také ve volném sypání dopravovati. Ku zvelebení zahraničné tržby plodinami nedostává se v Uhrách velkých, podnikavých obchodníkův. Cizím obchodníkům na uherských trzích vznikají velké nesnáze z naší neupravené měny. Náhlé změny kursů činí takový obchod velice nejistým a odvažným. Upravení měny jest důležitou podmínkou netoliko povznesení, ale také konsolidování uherské tržby plodinami.

Roku 1881. založená lučebná stanice zkušební jest také pro uherskou tržbu plodinami, vínem a j. důležitá. V této stanici zkouší se lučebně plodiny a j. zboží, zvláště také vína, různé potraviny a j. Výsledky zkoušek všech se uveřejňují. Stanice tato udílí také rady rolníkům a dobrá zdání vládě, podává zvláštní zprávy o své činnosti, zvláště pak o pracích, jež ku vyzvání vlády byla podnikala.

Zájmy výroby mlynářské a tržby melivem střežne velmi úspěšně zemský spolek mlynářů: organisuje obesilání výstav, pečuje o racionální upravování sazeb dopravních, o náležité ukládání daní mlýnům, o reformy zákonodárné na prospěch mlynářství a j. Jednota tato nalézá u ministra Barossé horlivé podpory.

Ku objasnění snah a cílů politiky uherských agrárních valně přispěl hospodářský kongres, odbývaný o zemské výstavě uherské v Budapešti r. 1885., jehož se bylo účastnilo na 600 odborníků domácích a cizích.

Nemohouce se obírat zevrubněji velezajímavým jednáním tohoto kongresu, toliko některých význačnějších momentů ku objasnění agrární politiky uherské se dotkneme.

Na kongresu tomto mimo jiné navrhl zpravodaj Eugen Gáal následující resoluce:

I. Konkurrence ve výrobě zemědělské v dozírné době, vyjma obdobné zástavky, bude ještě mohutněti.

II. Proto musí býti v národním hospodářství ve středoevropských státech zachována v hlavních odvětvích národní výroby: zemědělství, průmyslu a obchodu náležitá vzájemnost; zemědělství pak musí býti povzneseno tak, aby bez poručnickování mohlo existovati.

Při odůvodňování těchto resolucí Gáal dokazuje, že jest hlavní příčinou krise zemědělské, již jest existence menšího rolnictva ohrožována, přílišná výroba obilí, mimo jiné pravidl:

• Po objevení Ameriky zaplavovala Evropa Nový Svět zlatem, nyní nás zaplavuje Amerika obilím.

Zachování rolnictva jest existenční otázkou středoevropských států. Menší rolnictvo (usedlosti do 30 jiter) drží v Evropě 95 proc. veškeré půdy.

Pomoc proti tomuto nebezpečí musí býti vyhledávána především v povznesení výroby zemědělské, tak aby vývojem zeměvzdělání (zvyšováním výnosnosti atd.) byla zjednána rovnováha rostoucí konkurenci.

Základem vývoje zemědělství jest zvýšení obecného a odborného vzdělání rolnictva.

Práce musí býti přiměřeně rozdělována a spojována; veškerí činitelé (rolnictvo, společnost i stát) musí účelně, soustavně i souměrně zájmův zemědělských střežnouti.

Rolnictvo musí se přimknouti k pokroku světovému a zůstávati na jeho výši, musí pilně dbáti všech osvědčených novot při vybírání semene k setbám, při mrvení, při opatrování strojů a nástrojů rolnických a j., musí pečovati o zvyšování výrohy meliorováním a j.

Přílišné drobení statků rolnických musí býti zamezeno

Výroba obilí musí býti obmezována rozšiřováním chovu dobytka, pěstováním obchodních rostlin a j.

Stát se musí ujmáti duševního a mravního vývoje všech výrobních tříd, zvláště menšího rolnictva, průmyslnictva a obchodnictva a utužování jich vzájemnosti a sjednocenného působení. Stát zřizuj: rolnické školy, malá vzorná hospodářství a zkušební stanice zemědělské, podporuj rolnické spolky a družstva, pečuj o zvelebení rolnického úvěrnictví, sestátňuj dopravu po železnicích i po vodě.

Náklady dopravování plodin na trhy jsou rozhodujícím činitelem v konkurenci mezinárodní. Stát musí podporovati vývoj tržby, jež jest pionérem výroby.

Zájmy výroby musí býti střeženy ve všech oborech zákonodárství i správy veřejné.

Toliko v době přechodné budiž prvotná výroba chráněna cly.

Gáal dokazoval, že jest při zavádění ochranných cel velké opatrnosti potřebl, jelikož cla nepřiměřená více škodí, nežli jest lze tušiti. Odvetnými cly nemůže býti zjednána trvalý prospěch chráněných států. Celní politika vedoucí k celní válce jest

politikou samovražednou, protože z celních zápasů evropských států jedině zámořští konkurenti těžiti mohou.

Proti zámořským konkurentům a proti Rusku budiž založen spolek vnitroeuropejských států na základě diferenciálních cel. Spojené v této jednotě státy byly by toliko vázány ku vzájemnému vyhrazení umluvených úlev oproti autonomním sazbám celním, jež by zůstávaly v plné platnosti toliko oproti státům nesmluveným.

Diferenciálními cly byly by vyrovnány různé náklady vyrobování v těchto státech, jež by však společně chránily své zemědělství oproti Rusku a zámořským státům vysokými cly zemědělskými.

Toto spojení nemá se dotýkati samostatnosti smluvených států, pokud se týče upravení daní přímých.

Pomoc zemědělství musí býti vyhledávána také v ulevování veřejných břemen, jimiž jest stíženo.

Hr. Apponyi účastniv se na tomto kongresu rokování o politice zemědělské mimo jiné pravil: Při uvažování o ochranných opatřeních nesmíme setrvati toliko na stanovisku jediného skupení interesentův, a proto musíme uvažovati, zdali navrhovaná ochranná opatření rolnictva jiným třídám nebudou na škodu?

»Ptám se: Jaké následky by mělo zahynutí středoevropského rolnictva v nynější krizi pro ostatní třídy společenské?«

»Ochuzené rolnictvo obmezí svou spotřebu a tím vzaje průmyslu škoda veliká. Úpadek průmyslu ohrozí existenci dělnictva. Prospěje-li dělnictvu oblačnění chleba o 5 procent, klesnou-li mzdy o 50 proc.?«

»Klesáním cen rolnických usedlostí ohroženi jsou hypotekární věřitelé, jimiž nejsou toliko bankéři, ale po výtce také menší lidé.«

»Rolnictvo evropské nemůže postrádati ochrany před záhubou jemu hrozící a proto jest ochrana tato netoliko oprávněna, ale také celé společnosti prospěšna.«

»Trvám na tom, že jest společná ochrana všech států evropských proti tomuto nebezpečí jich zájmem společným.«

»Celní válka škodí všem, jež ji vedou a zhouby její jsou nedozírné; zamezena může býti toliko vzájemnými smluvami.«

»Zdravý vývoj národohospodářského ústrojí založen jest na zdraví každé jeho části a na vzájemné rovnovážnosti všech skupin zájmův. Jednostranné podporování zájmů některého

tohoto skupení dítí se může toliko na škodu skupení jiných, vyvolává reakci, vedoucí konečně ku odklizení opatření toliko ku výlučnému prospěchu jenom některého skupení zájmův zavedených.

•Mají-li cla obilní skutečně účinkovati, musí býti stále zvyšována, až bude přívoz cizích plodin cele zamezen. Takové zvyšování cel musilo by však vyvolati reakci jiných, ne rolnických kruhů. Proto jest také v zájmu rolnictví, aby cla zemědělská nad nejnutnější potřebu nebyla zvyšována; protože by jinak při rostoucím odporu tříd jiných nemohla býti zachována.«

•Musíme se domáhati umluvení mezinárodní ochrany zemědělství v Evropě, již by bylo lze zabrániti vypuknutí zhoubné celní války mezi evropskými státy. Vnitroeuropejskou celní unií bylo by lze přispěti ku zachránění zemědělství stálým klesáním cen ohroženého.«

•Pro uherské zemědělství jest velkou důležitostí zvýšením domácí spotřeby plodin vývojem domácího průmyslu.« —

Dr. Kautz odpovídaje hr. Apponyimu mimo jiné vytknul: •Postihli jsme malomocnost ochranných cel obilních, jejich nutnost jest toliko domnělou, je modou. Když hr. Apponyi uznal, že ochranná cla obilní místně neúčinkují, nemůže důsledně na tom trvati, že by mezinárodně ujednaná ochranná cla byla účinnější. Spojení celním s jinými státy překáží poměry státoprávní. Jako Uher nemohu se nikdy spřáteliti s celním spojením s jinými státy na základech státoprávních.«

•My Uhři bychom neměli stále jenom po státní pomoci toužiti, alebrž měli bychom více spoléhati na vlastní práci, na svépomoc.« —

Hr. Keglevič obíraje se mlhovitou celní unií s Německem a j. vnitroeuropejskými státy, pravil: Co by nám prospěla taková unie, kdyby nechránila naše zemědělství také uvnitř země? Máme snad dáti za cla obilní v šanc náš a rakouský průmysl? — Uznal, že jsou ochranná cla v dobách přechodních potřebna, avšak dovodil, že se nesmí ustáliti.

•Zemědělství naše může býti valně povznešeno vlastníma naším přičiněním«, pravil, »vždyť jsou dosud v Uhrách role, na nichž po třicetileté setbě ještě vyrůstá kukuřice do výše 4 metrův; vždyť uherské vinice, jakkoliv dosud nedokonale zpracováváné, vydávají přece mnohonásobně větší výnos, nežli ve Francii; vždyť dosud sotva $\frac{1}{1000}$ luk našich zavlažujeme

Intensivním hospodařením bylo by lze snadně výnos zemědělství v Uhrách zdvojnásobiti a tím by byly záhy zváženy následky klesání cen obilních.*) —

»Pester Lloyd«, pojednávaje o tomto rokování kongresu, napsal:

»Vyhledávajice pomoc evropskému zemědělství, musíme proniknouti k pravým příčinám klesání všech hodnot. Chceme-li uherské zemědělství povznést, ujměme se meliorací a reform, k nimž na kongresu hr. Keglevič a j. ukazovali, a provedme je, avšak nepodněcujme vzájemné zápasy tříd a stavů, alebrž usilujme všemožně o sjednocení všech občanů souměrným střelením zájmův a potřeb všech tříd.«

»Užitek Uhrů z cel zemědělských jest zajisté větší, nežli užitek náš z cel průmyslových; avšak účinnost cel obilních se u nás v kruzích zemědělských přeceňuje. Při celním a obchodním spojení naší polovice říše s Uhry jest naše monarchie u výrobě plodin rozhodně aktivní a musí zvláště přebytek obilí na cizí trhy vyvážeti. Vyvážíme zvláště pšenici a ječmen, žito spotřebujeme doma, vývoz ovsa se mění dle naší sklizně píce, kukuřice při rostoucí spotřebě našich lihovarů a při stálém rozšiřování chovu prasat stále více se nám nedostává.«

»V rakousko-uherské říši se obilní cla novějšími reformami celními ustálila. Obilní cla jsou ve státě, kterýž jako Uhry obilí musí vyvážeti a v němž výroba obilí netoliko kvantitativně, ale také kvalitativně tak velice jako v Uhrách postupuje, zbytečná a naděje v jich prospěšnost kladená jest toliko přeludem.«

»Od zavedení cel obilních v l. 1886.—87 přestali jsme téměř cele obilí z ciziny přivážeti. Ochrancové obilních cel by nad tím mohli jásati. Avšak kdo poměry naší říše dobře zná, ví, že se k nám cizí obilí toliko přiváželo k vývozu do jiných zemí, že my cizího obilí ku uhrazení naší domácí spotřeby přivážeti nemusíme. Zavedením obilních cel byl toliko obmezen v naší říši obchod cizím obilím, průvoz tohoto obilí do jiných států, a to není zajisté hospodářskou vymožeností.«**)

Obilní cla mohou býti v Rakousko-uherské říši pokládána

*) Na kongresu tomto navrhoval L. Brentano na ochranu zemědělství zavedení obchodních cel a založení celní jednoty států na pevnině evropské.

**) Clo z rýže vynáší nyní 489000 zl. Smlouvou z r. 1867. byla vyhražena Italům nižší sazba 0.50 kr., kteráž byla r. 1878. na 1 zl., r. 1888. na 1 zl. 50 kr. zvýšena.

na nejvýše za cla finanční. Do r. 1878. vynášela v některém roce přes 1 mil. zl. Valně nepůsobila, protože se podle obchodní smlouvy s Německem obilí z Německa do naší říše svobodně přiváželo a protože se také ruské obilí Německem na naše trhy u velkém množství dopravovalo.

Od r. 1876. bylo do Rakouskougurské říše také rumunské obilí svobodně přiváženo. Když pak r. 1878. byla obilní cla, vznikl z toho našim financím toliko schodek 145000 zl. (=0.65 proc. veškerého celního příjmu)

Roku 1886. byla zavedena proti Rumunsku odvetná cla na obilí. Obilní cla v naší říši vynesla r. 1886. 481000 zl., r. 1887. 760000 zl., r. 1888. 497000 zl., tedy 1—2 proc. veškerých celních důchodův, nenabyla tedy ani oproti veškerému celnímu výnosu, ani oproti veškerým příjmům a vydáním naší říše valně důležitosti finanční.

O významu zemědělských cel netoliko u nás, ale také v Uhrách se již počíná strážlivěji souditi.

Tak napsal někdejší státní sekretář uherský Matlekovič ve svém důležitém spise O celní politice od r. 1868.:

•Při nynějších poměrech spojení a při stálém zdokonalování prostředků spojovacích, při nynějším zřízení kupectví a obchodu, při velkolepém vývoji techniky obchodu a tržby jsou cla obilní skutečným anachronismem. jež nevedou k cílům, po nichž jich obranci touží, aniž by odvracovala krise a zastavovala klesání cen: ano, ochranná cla spíše rozmnožují hospodářské choroby naší doby, znesnadňují vyrovnávání neduživých poměrů svobodným pohybem, valnou konkurencí, nivelováním ve světovém hospodářství a lokalisujíce tržbu dle různých států nedopouští uzdravení obecných poměrů hospodářských rovnováhou ve světovém hospodářství.«

»Krise, jimiž nejsou postiženy toliko jednotlivé země, jimiž trpí celé hospodářství světové, nemohou býti zažehnány místními pokusy o léčení.« —

Lienbacher, druhdy náruživý obhajce cel obilních, psal v časopise »Agrarier« r. 1887.:

•Zvyšování obilních cel nám neprospěje, protože ve společném říšském a celním území s Uhry více obilí klidíme, než-li

Že bylo toto zvýšení cla finančně odůvodněno a že nevedlo ku obmezení spotřeby rýže, z toho jest patrné, že vynášelo clo z rýže před r. 1878. nejvíce 221000 zl. a že po r. 1878. vzrostlo na půl mil. zl.

spotřebujeme. Tento vlastní přebytek pak musíme odbýti a tento přebytek tím více snižuje ceny našich plodin, čím menší jest náš odbyt na trzích cizích.

XXI.

Uherští státníci a politikové záhy postihli velikou důležitost rozvoje a vývoje domácího průmyslu pro rozkvět a konsolidování státu uherského.

Uherský průmysl a tržba i při velkých překážkách vnitřních a vnějších v posledních desetiletích, ačť po výtce horlivou podporou a neunavnou pomocí státu, veliký učinili pokrok.

Hlavní překážka rozvoje a vývoje průmyslu v Uhrách jest nedostatek levné jistiny a nouze o zdatné intelligentní dělnictvo; ku rychlejšímu vývoji tržby nedostává se podnikavých, bohatých domácích obchodníkův a j.

Nemalou překážkou rozkvětu průmyslu a tržby v Uhrách jest také nedostatek spojovacích prostředků, zvláště dobrých silnic. V širých rovinách uherských, jež jsou toliko samotami posety, nemůže se také proto průmysl ujímati, ježto se tam nedostává surovin, zvláště dříví a j.

Vývoji velkého průmyslu překáží nemalý nedostatek dokonalých odborníkův a těkavost, nestálost dělnictva; překážky ty neni lze odstraniti sebe větší podnikavostí kapitálu. Neblahý vliv na hospodářský vývoj Uher vůbec mají také neurovnané a neustálené poměry právní, státní a j.

Nejnovější pružinou trvalého, zdravého hospodářského vývoje jest zajisté svépomoc; energie, pile výrobných tříd. Avšak svépomocné organisace základem jest obecné a odborné vzdělání výrobních tříd, jehož se rolnictvu i průmyslnictvu v Uhrách dosud toliko skrovnou mírou dostává.

Nedostatek svépomoci nahražován jest horlivou pomocí státu.

Jakkoliv dobře postihujeme stinné stránky neduživého, umělého pěstování průmyslu přílišnou pomocí státní, přece nemůžeme zneužívati a podceňovati dosavadní výsledky nynější hospodářské politiky uherské a nemůžeme potlačiti tužby, aby také naše vláda alespoň se stejnou energií chránila svépomocná podnikání hospodářská v naší polovici říše.

U veškeré obchodní politiky uherské nastal veledůležitý obrat novou, v m. dubnu 1889. provedenou organisací ústřední správy obchodu, t. proměněním ministeria komunikací v mini-

sterstvo obchodu, v jehož obor spadají železnice vůbec, továrny, nástroje, plavba, přístavy, upravení Železných vrat na Dunaji, silnice a myta, vysoké stavby, zařizování kotlů, veškeré záležitosti obchodní a průmyslové, výsady, cla, mezinárodní úmluvy, pošta, telegraf, telefon, poštovní spořitelny a zemská statistika.

V čelo ministerstva obchodu povolán byl Baross, kterýž se stal svou rozhodností při provádění racionálních reform ve všech oborech svého ministerstva záhy velice populárním. V Uhrách neplatí při obsazování nejdůležitějších míst ve státní správě a křesel ministerských služebná léta ztrávená v rozličných kancelářích, ale skutečné nadání. Uhři dosazují na místa taková netoliko vynikající odborníky, ale také upřímné vlastence, kteří touží po zvelebení a povznesení své domoviny.

Dlouho experimentovali v organisování veřejné správy a v té době přechodu od státu bureaukratií, centralismem svíraného ve svobodný stát skutečně ústavní mnohou trpkou učinili zkušenost, avšak ze zkušeností těch se mnoho naučili a mnoho těžili.

Ministr Baross provedl důležitou změnu ve svém ministerstvu. Předchůdcové jeho nedbajíce hlasů a žádostí odborných kruhův, postupovali o své ujmě, Baross však důsledně při každém důležitějším podnikání vyžaduje si dobré zdání a rady obchodních komor a všech bureaukratických ohledů prost pilně dbá také hlasů veřejného mínění, uherského časopisectva.

Tak mimo jiné svolal ku dni 22. července 1889. velkou enquete obchodních komor k úradě o reorganisaci komor a o podporování vývoje průmyslového podnikání státem. Kromě toho požádány byly obchodní komory za dobrá zdání o pohyblivých skladech vzorků a o snížení zákonní míry úrokové.

Obchodním komorám byly předloženy k uvážení a ku posouzení také návrhy osnov zákonů o podomním obchodě, o podporování nových průmyslových odvětví, o upravení dopravních sazeb a o pojišťování dělnictva proti nemocím.

Do ministerstva povolal Baross vynikajícího odborníka, jehož úkolem jest stále navštěvování a prohlížení domácích průmyslových závodů a kterýž přímo referuje ministroví o poměrech průmyslu, o potřebách a žádostech průmyslníkův.

Zpráva ministra Barosse o činnosti ministeria obchodu v r. 1889., podaná říšskému sněmu uherskému r. 1890., zaujímá 900 stran a jest zajímavým obrazem zimničné činnosti, již vláda

uherská v tomto, pro země uherské na ten čas nejdůležitějším oboru správy veřejné vyvinuje.

Ve zprávě té vykládá Baross zevrubně o základních zásadách uherské politiky hospodářské a správy. Hlavní zásady tyto formuluje: Správné a přesné provádění zákonů živnostenských; — účinné podporování domácího průmyslu státem; — stát nesmí v nižádném oboru výroby průmyslové konkurovati se soukromými podnikateli, jeho úkolem jest toliko podporování a osvěžování tohoto podnikání.

Stát podporuje průmysl nesmí podněcovati umělá v stávajících poměrech a potřebách nezaložená odvětví průmyslová, protože by neměla v Uhrách budoucnosti.

Vláda musí postupovati účelně a soustavně, nejprve musí šířiti odborné vzdělání, podporovati zavádění nových strojů, nových způsobů vyrobování atd.

Při provádění svého programu, při řešení veškerých úkolů politiky obchodní předčí Baross veškeré své předchůdce netoliko houževnatou důsledností a vytrvalostí, ale také prozíravostí a energií.

Uherská politika národohospodářská vůbec, obchodní politika zvláště založena jest na zevrubné statistice domácí, již uherská vláda od r. 1882., kdy byl zaveden tak zvaný pomezni poplatek statistický, velmi pečlivě pěstuje. Uhři mají zevrubnou statistiku své tržby, svých obchodních stykův netoliko s naší polovicí říše, ale také s jinými státy.

Na této statistice buduje vláda uherská své plány ku podporování průmyslu, ku emancipování Uher od ciziny.

My pořizování takové statistiky v naší polovici říše dosud marně se domáháme a tak při posuzování vzájemných hospodářských styků obou polovicí naší říše téměř jediné na uherské prameny statistické jsme odkázáni.

Ku povznesení malých řemesel pečuje vláda zakládáním pokračovacích a odborných škol*), podporováním úvěr-

*) V Budapešti bylo do r. 1885. toliko 5. na venkově nemnoho pokračovacích škol průmyslových. Škol těchto bylo r. 1887. v Uhrách 221, př. nich vyučovalo 1125 učitelů a navštěvovalo je 34653 učňů, vydržovány byly nákladem 265000 zl. (r. 1885. 109000 zl.). V Budapešti bylo roku 1885.—86. 7 pokračovacích škol s 31 učiteli a 2200 žáky, r. 1886.—87. 12 škol o 92 odděleních se 123 učiteli a 5173 žáky.

V Budapešti navštěvovalo školy učennické roku 1888.—89. 7380 učňů, školy ty byly vydržovány nákladem 58890 zl.

Roku 1889. bylo v Uhrách 309 pokračovacích škol pro učně.

ných společenstev, organisováním živnostnictva*), opatrováním a rozšiřováním dokonalých řemeslných strojů a nástrojů, usnadněním tržby levnými surovinami a j.

Zakládání nových závodů průmyslových podporuje stát dle zákonů Čl. LI.: r. 1870., Čl. XLIV.: r. 1881. a Čl. III.: r. 1887. velkými výhodami hmotnými.

Dle nové vládní osnovy zákona o podporování průmyslových závodů v Uhrách, jež byla říš. sněmu uherskému 8. února 1890. předložena, mají býti v zemích uherských podporovány státem závody nových v zemích uherských dosud nestávajících odvětví průmyslových, jakož i dokonale zřízené nebo přístě zřizované továrny na zboží mosazné, zinkové, olověné, drát. hřebíky drátové, emailované nádoby železné, jehly, kování ku stavbám, jiné zboží železné, na zbraně, zlaté a stříbrné dráty a drátěné zboží, vědecké nástroje, řemeslnické stroje, parostroje, parní kotle a elektro-dynamická zařízení; továrny keramické, továrny na výrobu kaučuku, sody, asfaltu, taninu, buňkoviny, dextrinu, hroznového syrobu, barev, olejů rostlinných, petroleje, káhu, čokolády, cikorie, konserv, koňaku, sladovny, papírny, továrny na hračky, klavíry, přádelny, bělidla, tkalcovny, rolnické lihovary, závody hornické, dobývací rudy vyluhováním, analysováním a elektřinou a j. (§ 1.).

Veškeré tyto závody jsou podle § 2. z. čl. LI.: 1870. osvobozeny od daně domovní, kromě toho mají býti přístě osvobozeny také od daně výdělkové, od daně závodů, jež musí veřejné účty skládati, jakož i od obecních a. j. přírážek k těmto daním a od všeobecné přírážky daně z příjmu. Území a budovy těchto továren osvobozeny jsou také od poplatků a obecních tax při převodech vlastnictví. Jde-li o podniky akciové jsou sprostěny všech kolků a poplatků při jejich zřizování, při uzavírání základních smluv, při vydávání akcií atd.

Těmto závodům může finanční ministr prodávati nečistou

*) Roku 1889. bylo v Uhrách 844 živnostenských společenstev se 135 pomocnými pokladnami pro živnostníky s jistinou 149215 zl. a 54 pomocných pokladen pro živnostenské pomocníky s jistinou 104802 zl.

Kromě toho bylo v Uhrách ještě 189 živnostenských sborů s 62 pomocnými pokladnami pro členy se 70002 zl. a s 88 pomocnými pokladnami pro pomocníky živnostenské se jméním 86606 zl.

Společenstva budapeštská čítala r. 1889. 7272 členů s 31327 tovaryši a 7083 učenníky.

súl, již potřebují, také za ceny levnější, nežli ustanoveno jest zákonem čl. L: 1875., § 13.

Ministerstvo rozhoduje o žádostech za povolení úlev těchto podaných; úlevy a výhody tyto mohou býti povoleny nejdéle na 15 let. Povolení na kratší dobu může býti dle uznání potřeby prodlouženo, avšak veškerými prodlouženími nesmí býti doba 15 let převýšena. (§ 3.)

Ministr obchodu může povolit dopravování stavebních hmot a strojů ku zařizování, k opravování a obnovování těchto průmyslových závodů na státních drahách, jakož i na drahách státem subvencionovaných toliko za náhradu skutečných nákladů této dopravy. (§ 4.)

Továrny takto státem podporované nabývají také expropiačního práva ku nemovitostem státu, municipii a obcí ladem ležícím nebo k účelům zemědělským vzdělaným a zvláštní vědecké nebo obecné důležitosti nemajícím. (§ 5.) Tímto vyhrážením práva expropiačního má býti zamezeno úmyslné a libovolné překážení zakládání průmyslových závodů.

V odůvodnění této osnovy dovozovala vláda, že propůjčováním těchto výhod nemá býti podporován neduživý vývoj závodů, jež by neměly ve stávajících poměrech a potřebách pevného a přirozeného základu a záruk trvalého prospívání, jakož i že budou podporovány především závody, v nichž by byly domácí suroviny průmyslově zpracovávány atd. —

Státní podpory použilo v l. 1882.—1889. 462 velkých závodů průmyslových (271 rolnických lihovarů, 191 různých továren).*)

V r. 1890. bylo v Uhrách založeno 67 nových továren ná-

*) Výhod zákonem z r. 1887. průmyslovým závodům poskytnutých v Uhrách použilo:

r.	rolnických lihovarů	jiných továren
1882.	52	54
1883.	52	27
1884.	20	18
1885.	29	31
1886.	30	12
1887.	39	53
1888.	16	20
1889.	33	18

kladem asi 20 mil. zl. V závodech těch zaměstnáno jest 10000 dělníkův.*)

V tomtéž roce bylo po výtce na 10 let osvobozeno od daně 25 továren a 34 rolnických lihovarů. Kromě toho bylo 33 nově zřizovaným továrnám osvobození od daně zabezpečeno.

Dne 12. dubna 1890. vydal min. Baross normativ o založení zvláštního fondu ku pravidelnému hmotnému podporování nově zřizovaných nebo již stávajících domácích podniků průmyslových a obchodních.

Z fondu tohoto mají býti podporovány podniky, při nichž jest obchodní ministr přímo podílníkem (akcionářem atd.). Takovým podnikům udílí se buď nesplacitelné podpory nebo záručitelné a nezáručitelné půjčky, k jich zařízení se pořizují stroje nebo propůjčují se jim stroje na neurčitou dobu atd.

Do tohoto fondu přispívá stát ročně svolovanou dotací, do fondu toho odvádí se také pokuty po ustanovení zákonů, propadlé kauce při smlouvách, jež obchodní ministr uzavírá, úroky z udělených záručitelných půjček. —

Vláda s velkou energií také nepřímou podporuje vývoj a rozkvět domácího průmyslu organisováním tržby, rozšiřováním odbytu hlavně na trzích orientálních. —

Svého času pravil dr. Keleti v akademii uherské: »Průmysl toliko pro cizí trhy pracující není zdravý a bývá začasť obchodními a úvěrními krisemi ohrožován. Takový průmysl jest zdrcující konkurencí světovou netoliko ku neustále levnějšímu, ale také ku přílišnému vyrobování donucován, porušuje rovnováhu potřeby a výroby, vede ku stisnutí cen výrobků pod náklad výroby atd. Na delší dobu nemusíme se však těchto důsledností děsiti. Tíhnouce svou tržbou na východ, chceme po právu přirozeném; jako nejbližší sousedé v zemích těch svými výrobky vytisknouti z daleka tam přivážené výrobky anglické, francouzské, německé a j.« (— arcit také rakouské).

Ku přímému podporování domácí a zahraniční tržby i průmyslu položeno jest do státního rozpočtu uherského na rok 1891. 200.000 zl.

*) V r. 1890. byly v Uhrách založeny 4 továrny keramické, 7 továren na vyrábění potravin, 1 cukrovar, 17 továren na výrobky ze dřeva, 9 přádelen a tkalcoven, 4 strojírny, 2 továrny na zboží kožené, 4 papírny a výroby celulosy, 2 továrny na cognak, 4 továrny na zboží kovové a 7 továren na lučebniny.

Z dotace této podporují se: technologické a obchodní museum, zakládání skladů vzorků, výpravy ku studování obchodních poměrů v orientu a j.

V museu technologickém jsou sbírky surovin, strojů a nástrojů řemeslných a výstavy vzorných výrobků. V dílnách musea pracuje se vzornými stroji.

Museum toto doplněno jest museem obchodním, jež nabývá pro uherskou tržbu co den větší důležitosti. Museum toto bylo založeno o zemské výstavě budapeštské r. 1885. za podpory vlády ze sbírek této výstavy zbylých a umístěno jest v některých budovách výstavních v městském lesíku.

Soukromníci a různé korporace k základnímu fondu tohoto musea přispěly 32.445 zl. 2 kr.

Riditelská rada musea byla konstituována 18. dubna 1886.

Roku 1889. odevzdána byla správa musea obchodního ministeriu obchodu. Ministr Baross. jenž jest presidentem dozorcí rady musea a nejhrošlivějším podporovatelem tohoto ústavu, provedl záhy reorganisaci musea hlavně za tím účelem, aby mohl výdatně podporovati uherský vývoz do států balkánských, na východní trhy vůbec. Správa musea byla zjednodušena a stala se přesnější i účelnější. Kontrola ku veškeré správě musea stala se opravdovější. Pčiněním ministra Barosse povolena jest obchodnímu museu na r. 1891. státní podpora 75.000 zl.

Ve zprávě, již ministr Baross říšskému sněmu, ve své obecné zprávě za r. 1889. také o obchodním museu podal, vytkl úkol ústavu tohoto takto:

•Museum nemá nahraditi svěčinnost průmyslníků, alebrž má jich pčiněním podporovati a jejich iniciativě cestu raziti a upravovati.

•Obchodní museum má seznamovati se se všemi výrobky, jež by bylo lze do ciziny, zvláště do orientu vyvážeti a má domácí průmyslníky a obchodníky o cizích trzích spolehlivě zpravovati.

Obchodní museum budapeštské jest vlastně státem podporovaný sklad vzorků.

Výstaviště musea zaujímá 10000 m² plochy.

Prvá výstava byla otevřena na jare r. 1887., obelána byla 671 (r. 1890. 800) vystavovateli.

Ve stálé výstavě musea mají býti, pokud lze, úplně sebrány

suroviny a výrobky domácího, lidového, řemeslného, továrního jakož i uměleckého průmyslu.

Při obchodním museu jsou také občasně výstavy pořádány. Pravidelně na podzim bývá výstava ovoce, medu a sýra (roku 1877. 44, r. 1889. 134 vystavovatelů). Roku 1887. podniklo museum výstavu potřeb železničních.

Ve výstavách musea bylo výrobků přímo prodáno r. 1887. za 42363 zl., r. 1888. za 59358 zl., 1889. za 69216 zl.

Museum přijalo příspěvků od členů a nájemného z výstavišť r. 1887. 12235 zl., r. 1888. 13181 zl., r. 1889. 14994 zl.

Správa obchodního musea věnuje zvláštní péči zvelebení tržby Uher s orientem, zvláště se státy balkánskými.

Museum zřídilo především v Bělehradě a ve Srédci obchodní zastupitelstva a při nich stálé sklady vzorků, jichž účelem je zprostředkovávání přímého obchodního spojení s Uhry.

Zastupitelstva taková mají býti zřízena ve všech důležitých obchodních městech na Balkáně a svěřují se prakticky osvědčeným odborníkům.

Se zvláštním úsilím se Uhři přičiňují o trvalé zabránění trhů bosenských a hercegovských.

V Sarajevě založena jest filiálka musea, při níž bude zřízeno zvláštní bosensko-hercegovské oddělení a informační bureau. Filiálka tato jest i hmotně výdatně podporována společným ministrem financí a zemskou vládou bosenskou.

Baross zřídil také v hlavních tržištích na Balkáně stálé obchodní zpravodaje, kteří prostřednictvím budapešťského obchodního musea zpravují obchodnictvo uherské o všech důležitých událostech na trzích těch, tak o vypisování dodávek, o poměrech úvěrních, celních, dopravních a j. Tito jednatelé mají také pořizovati a doplňovati pro museum budapešťské sbírky zboží vývozného, mají pečovati ve svých okresech o rozšíření známostí o průmyslu uherském, mají přispívat k uzavírání obchodů s uherskými kupci atd. Tito jednatelé podávají k vyzvání ředitelstva musea také zprávy o úvěrních poměrech místních firem a korporací, o poměrech místní potřeby, o sazbách celních, dopravních a jině.

Roku 1890. bylo při obchodním museu zřízeno obchodní informační bureau, spojené s velkou knihovnou odborných děl. Bureau toto podává netoliko členům musea, ale i uherským obchodníkům a průmyslníkům vůbec zprávy o clech, sazbách

dopravních, usancích a regulativech obchodních na různých trzích domácích i cizích, o úvěrních poměrech firem orientálních, o vypisovaných dodávkách státních, soukromých, zvláště na Balkáně.

V čítárně musea vyloženo jest asi 90 domácích a cizích časopisův národohospodářských a j. Zprávy o činnosti musea uveřejňovány jsou v časopise muzejním »Kereskedelmi Közlemények«.

Veškeré, obchodním museum a jeho filiálkami přímo zprostředkované obchody činily r. 1890. 400000 zl., před tím ročně 100000 až 180000 zl.

V těchto snahách, *čelících ku povznesení zahraničné tržby uherské, nalézá vláda také při obchodních komorách horlivé podpory. Tak mimo jiné zřizuje brašovská komora od r. 1889. jednatele pro vývoz a j.

Ministr obchodu počal r. 1890. udíleti stipendia snaživým mladým obchodníkům a průmyslníkům na zkušební cesty do ciziny po 300 zl. a vyzval také obchodní komory ku zvyšování takových stipendií.

Ministr Baross zřídil společné s ministrem orby a financí průmyslovou a celní radu, již má slyšeti vláda ve všech důležitých otázkách průmyslové výroby a tržby přímo nebo nepřímo se dotýkajících.*)

Do rady této byli povoláni vynikající odborníci netoliko z kruhů průmyslových a obchodních, ale také z rolnictva.

Za horlivého přičinění ministra Barosse byla svolána r. 1890. enketa k úradě o povznesení vývozu, zahraniční tržby Uher, jejíž hlavní výsledek jest projekt velké uherské akciové obchodní společnosti.

Společnost tato má usnadňovati a podporovati uherskou tržbu v cizině kupováním a prodáváním domácích i cizích výrobků zakládáním obchodních společností na cizích tržištích, vyhledáváním a dobýváním nových trhů uherskému průmyslu. Společnost tato bude především podporovati vývoj tržby ve

*) Průmyslové radě mají býti předkládány k uvažování a k posuzování veškeré otázky průmyslové, veškeré žádosti za povolení výhod a úlev průmyslovým podnikům zákonem zaručených, řešení sporů mezi konkurujícími industriemi. Také otázka dělnická spadá v obor této rady, v níž zasedají také dva zástupcové dělnictva. Do této rady zvolí budapeštská obchodní a živnostenská komora, jakož i zemský průmyslový spolek po 3 členech, ostatní členy jmenuje ministr obchodu.

Rjece a v orientu. Základní kapitál 2·5 mil. zl. opatřen bude v akciích po 200 zl. z nichž byla prvá část v měsíci říjnu 1890. emitována.

Vláda uherská také o to horlivě pečuje, aby při všech státních dodávkách pro vojsko, pro úřady a závody státní (továrny na tabák atd.) byl především brán zřetel k průmyslníkům a dodavatelům domácím, jimiž se namnoze povolují také vyšší. ceny, nežli dodavatelům cizím.

Tím se domácímu průmyslu dostává podpory vydatné. Vždyť na př. toliko státní železnice uherské r. 1890. z veškerých potřeb svých 14416670 zl. opatřily, v Uhrách potřeb za 11959896 zl., v cizině za 2456774 zl.*)

Proto zakládají také cizí, zvláště rakouské velezávody tkalcovské a j. své filiální továrny v Uhrách. Tak jsou mimo jiné v Uhrách pobočné závody firem Filip Haas synové, Löw-Beera z Brna, angl. firmy Tathan a j.**)

Tímto přímým i nepřímým podporováním domácích závodů průmyslových donutila uherská vláda netoliko cizí velké závody průmyslové ku zakládání filiálních závodů v Uhrách, ale přivábila také cizí kapitalisty a průmyslníky ku zakládání nových v zemích uherských.

Ministr Baross všemožně usnadňuje tento přiboj cizého kapitálu a cizého dělnictva do Uher.

Nejčelnější průmyslové závody v zemích uherských jsou po výtce v rukou cizích podnikatelův, kteří plnou měrou vykořisťují netoliko výsady vládou průmyslu poskytované, ale také dělnou sílu a poklady přírodní zemí uherských.

*) Při vypisování dodávek pro honvedy a domobranu r. 1887. uherský ministr zemské obrany zřejmě vytkl, že budou přijata toliko nabídnutí dodavatelův, kteří domácích surovin používají a s domácími silami pracují, jakož i že co možno největší měrou bude vzat zřetel k domácímu malému průmyslu. A jenom potřeby, jež by taci dodavatelé nebyli s to opatřit, měly býti opatřeny u dodavatelů cizích.

Z dodávek pro říšské vojsko vyhraženo jest Uhrám zboží za 9 mil. zl.

Kožených výrobků pro vojsko se opatřuje v Uhrách za 600.000 zl. z toho opatřují továrníci za 450.000 zl., řemeslníci za 150.000 zl. zboží.

**) Roku 1889. bylo pro novou továrnu na sukna, již zakládal v Žilině Karel Löw nákladem 1 mil. zl., vyhraženo dodávání suken pro vojsko za 200.000 zl.

Důležitou známkou vývoje průmyslového jest zajisté také rozmnožování průmyslových patentů*).

Na prospěch malého průmyslu podporuje ministr Baross zakládání společných komisionářských skladů; jež mají býti zřizovány všude, kde se združí 100 řemeslníků, kteří odeběrou 500 podílů po 25 zl. V těchto skladech prodávají se výrobky podílníkův, kteří na odvedené výrobky mohou dostati zálohy do $\frac{2}{3}$ jich ceny. Z těchto záloh, jež mají býti pravidelně ve 3 měsících splaceny, platí úrok. Peníze na zálohy opatřuje čelná peštiská banka. Takové sklady mají býti zřízeny na zkoušku nejprve v 5 největších městech uherských.

Uherský průmysl dobývá si vždy většího uznání na trzích světových konkurenci na výstavách mezinárodních.

Zemská výstava uherská v Budapešti r. 1885. podniknutá, jakkoliv končila deficitem, přece znamená veliký úspěch také uherského průmyslu.**)

Tímto, byť i uměle vypěstovaným vývojem a rozkvětem uherského průmyslu vzrůstá průmyslu naší polovice říše netoliko na trzích rakousko-uherských, ale také na trzích orientálních, jež Uhři s největším úsilím dobývají, konkurence velice nebezpečná, již nesmíme podceňovati.

Uhři postupují soustavně, dle plánů dokonale promyšlených a zosnovaných, se sebevědomou odhodlaností k jasné vytknutým cílům své politiky hospodářské, k úplnému vyma-

*) Roku 1889. bylo za 3482 patentů zapláceno z Uher 66472 zl., z Rakouska 204855 zl. Ve 23 letech od početi vydávání patentů do konce r. 1889. bylo v Uhrách vydáno 41545 patentů, zapsáno bylo v evidenci 52979 patentů, 32896 patentů pominulo, koncem r. 1889. bylo ještě 8649 patentů v platnosti.

Ochranných známek bylo r. 1889. zapsáno 816, koncem r. 1889. jich platilo 11582.

**) Veškerá vydání zemské výstavy uherské r. 1885. činila 3.530 323 zl. 41½ kr. (rozpočtena byla na 1.095.000 zl.), příjmy 1.728.340 zl. 66 kr. (rozpočteny byly na 1.095.000 zl.), schodek 1.801.982 zl. 75½ kr. — Vydáno bylo na budovy výstavní 1.333.254 zl. 88 kr., skfíně 120.663 zl. 09 kr., instalace a okrašlování 193.840 zl. 85 kr., stroje 61.915 zl. 39 kr., občasně výstavy 155.902 zl. 37 kr., náklady správní 562.511 zl. 59½ kr., ohlášeni 72.664 zl. 27½ kr., katalogy a brožury 85.683 zl. 3 kr., pojištění 63.586 zl. 46 kr., odměny vystavovatelům 80.032 zl. 27 kr., loterie 249.900 zl., úroky a j. 126.650 zl. 38 kr. a j. — Přijato bylo: subvence 220.714 zl. 1 kr., záloh 1.801.982 zl. 75½ kr., půjček 500.000 zl., vstupného 730.785 zl. 20 kr., za místa a skfíně 285.902 zl. 48 kr., za losy 387.237 zl. a j.

nění Uher z hospodářské odvislosti od naší polovice říše, od ciziny vůbec.

K těmto cílům se železnou důsledností spěje veškerá jejich politika obchodní, celní i sazbová, o níž ještě zevrubněji pojednáme, tímto směrem jednosvorně pracuje zákonodárství i veškerá správa uherská. A byť by v naší době Uhři ještě daleko byli vzdáleni těchto cílův, přece není lze dle dosavadních úspěchů o tom pochybovati, že cílův těchto dosáhnou.

Uherská vláda přistupuje energicky také k řešení otázek sociálně-politických; zavedla již živnostenské dozorce,*) zahájila zavedení klidu nedělního a pojišťování dělnictva proti nemocím. O návrhu zákona v příčině pojišťování dělníkův proti úrazům a j. dějí se pilné porady.

K rychlejšímu postupu při řešení úkolův sociálně-politických nedostává se v Uhrách potřebných prostředků hmotných. Teprve se sbírající velký průmysl nesnese také ještě hmotných břemen s prováděním reform těchto spojených.

Upravováním a konsolidováním soudnictví a správy v Uhrách odstraňuje se také čelná překážka národohospodářského vývoje v zemích uherských.

Jasný obraz zevního vývoje a rozvoje průmyslu v Uhrách není zajisté bez stínů. Dr. Keleti stopuje horlivou činnost uherské vlády při podporování průmyslu touží: »Kéž by také ostatní poměry našeho průmyslu byly tak příznivé! — Stát vykonal již téměř vše, co bylo lze na prospěch vývoje průmyslu podniknouti, avšak lid náš jest dosud otčímem našemu průmyslu. Mnozí našinci dosud úmyslně dávají přednost dražším výrobkům cizím; dítky vzdělanějších tříd neobracejí se k průmyslu, jemuž ze také nedostává podnikavosti a potřebné jistiny. My dosud přivážíme z ciziny asi za 350 mil. zl. výrobků průmyslových a vyvážíme toliko za 80—90 mil. zl. výrobků domácího průmyslu po větce do východních států podunajských.«

XXII.

Spojovací prostředky vůbec, železnice pak zvláště nejvalněji přispívají ku vyvýšení hospodářské úrovně krajů i zemí, jež pronikají a spojují vzpružením výroby a rozmnožením tržby,

*) Živnostenští dozorcové uherští podali r. 1889. zprávy o 938 továrnách, v nichž bylo 89.958 dělníků (75 proc. mužských, 25 proc. ženských) a strojů o 63.573 koň. silách.

zvýšením cen nemovitostí, rozmnožením práce a j. Tyto nepřímé prospěchy dokonalé komunikace, zvláště při železnicích větší mají důležitosti, nežli jich přímý výnos, zúrokování základních kapitálů.

Již Kossuth pravil: »Stát má býti toho pamětliv, že jsou prostředky komunikační nejdůležitější pákou hmotného a kulturního vývoje národů a proto nesmí toužiti po přímém peněžním vydělávání dráhami.«

Vlády uherské postihující, že zdokonalení po celá desetiletí v Uhrách tak velice zanedbávaných komunikací jest základem vývoje veškeré tržby, blahobytu zemi uherských, od r. 1868. s velikými oběťmi a s houževnatou energií se ujímají retoliko zdokonalení stávajících, ale také zřizování nových silnic a dráh, zvelebení plavby na řekách i po moři, jakož i usnadnění a oblacnění veškeré dopravy.

Tato horlivost uherské správy zasluhuje plného uznání a přináší Uhrám již nyní hojného ovoce.

V r. 1849. nebylo ještě v Uhrách státních silnic, veřejné cesty vůbec byly tehdaž v uherských zemích prabídné, většinou přímo nejezdné. Roku 1850. bylo v těchto zemích již 450 mil silnic státních, r. 1864. všech silnic 2391·39 mil (státních 514·43), průměrně na 1 čtver. mili připadlo 0·642 (v Čechách 2·633) mil silnic.

Náklad vydržování silnic činil v Uhrách roku 1864. 2,087.716 zl. Na stavby silnic přispíval stát dle rozpočtu na r. 1890. 3,148.824 zl.

Zřizování a spravování silnic bylo zákonně upraveno r. 1889. Na zřizování a vydržování silnic zavedena jest daň obecní až do 10 proc. přímých daní státních. Obce se mohou usnášeti, aby byly ruční a potahové práce při vydržování silnic potřebné do polovice pořizovány naturálně. Tímtež zákonem jest také zevrubně upraveno stavění a technické spravování veřejných silnic, jakož i zřizování mýt na nich.

Vyrovnáním s Uhry, t. j. uznáním státní samostatnosti Uher r. 1868. nastal také v železniční politice v zemích uherských obrat veliký. R. 1867. bylo v Uhrách 2283 km. železnic, jichž síť v prvních šesti letech po vyrovnání byla zdvojnásobena.

Železnic bylo v Uhrách:

	jichž zřízení		dopraveno bylo			dráhy	
	km.	stálo	osob	zboží	tun	přijaly	vydaly
r. 1877.	4211·3	466.062.459 zl.	5,033.769	5,356.000	25,648.236 zl.	16,086.136 zl.	
r. 1886.	6459·1	618,536.624 „	8,608.995	12,111.991	43,535.308 „	24,606.613 „	

v naší polovici říše:

r. 1877. 8546·2 1226,766.587 zl. 20,057 765 30,814.165 111,097.041 zl. 52,540.721 zl.

r. 1886. 10576·8 1470,311.860 „ 36,559.417 44,687.147 119,655.473 „ 57,525.972 „
železnic společných:

r. 1877. 5133·5 1068,313.719 zl. 12,755.822 13,034.593 77,016.447 zl. 31 554.106 zl.

r. 1886. 5881·8 1386 354 723 „ 20,234 325 17,947.786 78,961.369 „ 33,594.517 „*)

Roku 1891. bylo v zemích uherských již 11400 km. železnic. Tento vývoj železnic jest zajisté zřejmým důkazem druhdy netušeného hospodářského vývoje Uher v posledních desetiletích a jest spolu také dokladem, jak velikých cílů dosáhne i malý národ a hospodářský teprve se sbírající stát, jeli vzpružován velkými ideami v zápasu za velké cíle.

Uherské vlády, postihující nezměrnou důležitost racionalné dopravní politiky pro vývoj mezinárodní tržby Uher po všechny časy, zvláště za nynějšího ministra obchodu Barosse, usilují o zabezpečení svrchovanosti státu v sazbové politice netoliko doplňováním sítě železničné, ale také sestátněním všech důležitých železničních tratí v zemích uherských.

Stavbou státních dráh bylo v Uhrách počato r. 1873. Sestátněny byly r. 1876. východní dráha, r. 1879. dráha po-važská, r. 1880. dráhy tiská a záhřebsko-karlovičská, r. 1884. dráhy sedmihradská a dunajsko-dravská, r. 1885. dráha alföldská.

V jediném r. 1889. byly sestátněny uhersko-haličská a uherská západní dráha a sestátnění severozápadní dráhy uherské bylo připraveno. Téhož roku přešla správa uherské západní dráhy na stát atd.

Uherská vláda donutila společnost rakousko-uherských státních dráh k rozdělení její sítě železniční do obou polovic říše a ku zřízení ústřední správy tratí uherských v Budapešti.**)

*) V r. 1886. připadalo průměrně na 1 kilom. dráh: vydání činila

	příjmů	vydání	proc. příjmů
v naší polovici říše	11.366 zl.	5464 zl.	48·08
v zemích uherských	6.850 „	3872 „	56·52
při společných dráhách	13.581 „	5778 „	42·54
v celé říši	10.665 „	5098 „	47·80

**) V železnicích společnosti této bylo investováno roku 1880. 266·1,

r. 1888. 343·5 mil. zl. Měla

	v Rakousku	čistý výnos na 1 km.	v Uhrách	čistý výnos na 1 km.
r. 1883. 694·2 km.	11881 zl.		1206 km.	11185 zl.
r. 1888. 882·4 km.	10961 zl.		1462 km.	6969 zl.

Oproti r. 1883. + 188·2 km. — 920 zl. + 256 km. — 4216 zl.

V r. 1891. byly konečně také dráhy rakousko-uherské společnosti státních železnic v délce 1522⁸⁸⁷ km. (dráha z Lisavy do Aniny 23¹⁹⁹ km.) sestátněny. Sestátněním těchto dráh podnikla uherská vláda největší toho druhu dílo v naší říši.*)

Přijetím rozsáhlé a nad jiné důležité sítě těchto dráh, jež spojují Baziáš a Oršovu s Břetislavou a Marchekem, zhaveny budou státní dráhy uherské nebezpečné konkurence a stát bude příště svými dráhami cele ovládati veškeru tržbu, vývoz i přívoz na sever i na západ.

Vždyt po sestátnění těchto dráh bude zaujímati síť státních dráh uherských 9100 km. (1700 km. vicinálních) nebo 79·8 proc. všech (11.400 km.) železnic v Uhrách, z nichž zůstanou ve správě soukromé toliko dráhy z Košice do Bohumina 362 km., jižní dráha 701 km. a dráha z Rabu do Šoproně a Ebenfurtu 116 km., dohromady 1179 km.

Jaké pak důležitosti nabudou společnosti státních dráh pro Uhry, až budou provedeny průplavy spojující Dunaj s Odrou, Vltavou i Labem?

Vláda uherská zevrubně dovodila ve své předloze o sestátnění těchto dráh, že tím pokladu státnímu nová břemena nevzniknou, avšak že přijetím těchto železnic do správy státní, zvláště po uzavření nových obchodních smluv s Německem a s balkánskými státy, Uhrám z toho vzejde veliký užitek,

*) Právo ku sestátnění těchto dráh nastávalo dle smlouvy ze dne 8. června 1882. schválené zákonem čl. XLV. 1882 teprve 1. ledna 1885., bylo tedy provedeno o 4 leta dříve.

Sestátněné dráhy rakousko uherské společnosti státních dráh byly zřízeny nákladem	154 510.410 zl. 04 kr.
zásoby byly oceněny	2,096 123 » — »
dohromady	156,606.533 zl. 04 kr.
dráha z Lisavy do Aniny	4.845.658 zl. 82 kr.
lodě společnosti	516.824 » 06 »
pozemky a j. nemovitosti	617.850 » 29 »
záloha na stavbu budapeštské okružní dráhy	2,500.000 » — »
dohromady	165,086.866 zl. 68 kr.

V nákladech na zřízení dráh obsažen jest náklad na dopravní park 26,745.931 zl. 75 kr. a dosavadní náklad na nedostavěné dosud dráhy údolím Moravy a Jpolyságu do Balaš. Darmot.

V dopravním parku bylo 326 parostrojů. 468 vozů osobních. 6064 vozů nákladních, 247 vozů poštovních a pro zavazadla, 5 parolodí, 25 lodí dopravních a 5 lodí přístavních.

jelikož se bude potom tržba rakousko-uherská, zvláště s jiho-
východními státy na uherských státních drahách soustřeďovati.*)

Státních železnic bylo v Uhrách:

r. 1869. 125 km.	r. 1877. 1679 km.	r. 1885. 4218 km.
» 1870. 354 »	» 1878. 1688 »	» 1886. 4338 »
» 1871. 489 »	» 1879. 1951 »	» 1887. 4352 »
» 1872. 603 »	» 1880. 2603 »	» 1888. 4418 »
» 1873. 946 »	» 1881. 2623 »	» 1889. 4824 »
» 1874. 1065 »	» 1882. 2939 »	» 1890. 5598 »
» 1875. 1065 »	» 1883. 3064 »	» 1891. 7151 »
» 1876. 1669 »	» 1884. 3761 »	

Přibýlo tedy železnic státních:

v l. 1869.—75. 940 km. = 752 proc.
» » 1875.—80. 1558 » = 146 ⁵ »
» » 1880.—85. 1615 » = 62 »
» » 1885.—91. 2933 » = 69 ⁵ »

Kromě toho spravují státní dráhy dráhu z Pětikostelí do
Barče 66·6 km. (stála 72,260.000 zl.) a do Mohče 67·7 km.. (stála
8,589.871 zl. 90 kr.), pak vojenskou dráhu Bosna-Brofskou
3·5 km.

S těmito dráhami a se sestátněnou sítí dráh rakousko-
uherské společnosti státních železnic bude ve správě státní
7285 km. dráh normálních a 1700 km dráh vicinálních. pak
dráha údolím Moravy a Ipolyság-Balaš-Darmotská 113 kilom.,
kteréž se dostavují, tak že bude koncem roku 1891. ve správě
státní 9100 km. železnic. V Rakousku bylo koncem roku 1890.
7002·516 km. státních dráh.

Dle účetních závěrek bylo do konce roku 1889. na státní
dráhy skutečně vydáno 477,232.259 zl., s náklady opatrovacích
půjček 571,529.939 zl.; od té doby byla sestátněna uherská

*) Uherská síť dráh rakousko uherské společnosti státních železnic
vynesla: r. 1884. 9,457.202 zl., r. 1885. 8,880.725 zl., r. 1886. 7,639.216 zl.,
r. 1887. 7,734.451 zl., r. 1888. 8,346.807 zl., r. 1889. 7,682.173 zl., r. 1890.
8,307.190 zl., tedy v l. 1884.—1890. průměrně ročně 8,545.275 zl. 97 kr.

Stát se zavázal smlouvou říšským sněmem uherským 24. června 1891.
schválenou, za tyto dráhy vypláceti rakousko-uherské společnosti státních že-
leznic annuitu 9·6 mil. zl. po 75 let, pak annuitu 250 000 zl. též po 75 let,
již bude umořena záloha 5 mil. zl., již byla společnost na stavbu dráhy údolím
Moravy a dráhy z Ipolyságu do Balaš-Darmotu vyplatila. Za sestátněnou dráhu
z Aradu do Temesváru bude vypláceti stát do r. 1958. annuitu 288.745 zl.
Veškerá práva úřadnictva společnosti stát uznal.

severovýchodní dráha za 71 mil, Arad-temešvárská dráha za 5,703.250 zl. a nyní sestátňují se železnice rakousko-uherské státní společnosti železniční nákladem 165 mil. zl. (se ztrátami kursu 190 mil. zl.), na stavbu dráh vicinálních bylo vydáno 5 milionů.

Tim vzrůstají náklady na státní dráhy uherské na 843 mil. zlatých.*) Tak dobývá uherská vláda vždy většího a rozhodnějšího vlivu na upravování dopravních sazeb, jichž používá plnou měrou netoliko na podporu a na ochranu uherského průmyslu a tržby, ale také na dobývání převahy v průmyslu a zemědělství v konkurenci s Rakouskem.

Ministr Baross také stavbou nových dráh soustavně poskozuje zájmy tržby rakouské. Směrem tímto postupuje zvláště při soustřeďování tržby ve Rjece. Za tímtež účelem připravuje nové železniční spojení Uher s Rumunskem a j. Přímé spojení Uher, Budapešti s Jassy a Oděsou má býti dosaženo dráhou od Marmaros-Szigetu do Sučavy. na jejíž postavení uherská vláda, aby zakryla vlastní účel tohoto spojení,

*) V celé říši rakousko-uherské bylo

	železnic	z toho připadalo na Uhry	
koncem r. 1866.	6125— km.	2160— km.	= 35— proc.
" r. 1879.	18419·839 km.	7071·068 km.	= 38·4 "
" r. 1888.	25231·068 km.	10394·420 km.	= 41·2 "

Všech dráh lokomotivových bylo

koncem r. 1889. v Uhrách	10874·624 km.
dráh silničních	106·67 "
dráh s obmezenou obecnou dopravou	59·833 "
dráh průmyslových	1091·35 "
Dohromady	12131·259 km.

V Uhrách připadalo železnic průměrně

	na 10000 obyvatelů	na 100 čtver. mil
koncem r. 18·8.	66·5 km.	3·2 km.
" r. 1889.	69·7 "	3·4 "

Z dráh uherských bylo koncem r. 1889 69·3 proc. dráh první, 29·6 proc. druhé třídy a 1·1 proc. dráh úzkokolejných.

Koncem r. 1889. bylo ve správě státní 5288 km. (50·9 proc.), ve správě soukromých společností 5110 km. (49·1 proc.) železnic. Vicinálních dráh spravoval koncem r. 1889. 1304·545 km. (51·5 proc.) stát, ve správě soukromých společností bylo 709·648 km. (27·5 proc.), ve vlastní správě 546·431 km. (21·4 proc.)

V r. 1891. bude v Uhrách ve správě státní již 8111 km. železnic a 66 km. průmyslových dráh.

ze „strategických“ důvodů rozhodně naléhá. Kromě toho projektuje ministr Baross také železnici mezi Marmarosem a Brašovem k hranici rumunské, již by bylo docíleno nejkratšího spojení Uher s Černým Mořem.

Uherská vláda věnuje velkou péči také doplňování sítě místních dráh, jež mají v Uhrách při nedostatku sjezdných silnic větší ještě důležitost, nežli v jiných zemích.

Zřizování viciálních dráh bylo upraveno zákonem čl. XXXI: 1880. Dráh těch bylo postaveno r. 1883. 279—, r. 1884. 223·5, r. 1885. 293·2, r. 1886. 336·7, r. 1887. 600— km.

Ku postavení vicinálních dráh, jež byly r. 1889. koncesionovány, bylo potřeba 20,922,992 zl.

Ku financiování dráh podružných založena byla zvláštní banka.

Železnic silničních bylo v Uhrách r. 1889. 106·167 km., průmyslových dráh 1091·135 km.

Koňských dráh bylo v r. 1880. v Uhrách 43262 metrů jednokolejových, 19431 metrů dvoukolejových, zřízeny byly nákladem 1,983,979 zl.

Na podporování podružných dráh bylo povoleno ve státním rozpočtu na r. 1891. 300,000 zl.

Koncem r. 1889. bylo investováno ve král. uher. státních drahách							
stavební náklad zařiz. emitováno akcií				dohromady závodní průměrný			
náklad		vozby		priorit. nom.		jistina kursakcií	
km.	zl.	zl.	zl.	zl.	zl.	zl.	proc.
4827 6 379076350	68737573	463332337	76401695	539734032	10065747	83·3	
hlavních drahách společností							
3488 3 306422353	55676928	306215917	122917078	429162995	11693635	83·3	
vicinálních drahách							
2565·9	68197564	3948342	44295200	32952300	77247500	792805	83—
10871·8	753696267	128362843	813843454	232301073	1046144527	22552187*)	

Roku 1889. bylo dopraveno v Uhrách		vykonáno	průměrně 1
		osob	pocestný km.
		cesty km.	
na státních drahách	9344158	541085748	58
na drahách společností	6875220	339556898	49
na vicinálních drahách	2772252	58992575	37
	18991633	939635221	50
r. 1888.	13417586	744078353	55

*) V železnicích v Uhrách bylo koncem r. 1889. investováno 882,029,110 zl., a to ve
 státních drahách 447813923 zl. 50·8 proc. 92761 zl.
 drahách společností 362069281 „ 45·7 „ 103795 „
 vicinálních drahách 72145906 „ 8·2 „ 28227 „

Zboží bylo dopraveno roku 1889. 23914903 (roku 1888. 22463096) tun.

	činil příjem	vydání	přebytek
státních dráh	42978681 zl.	23219204 zl.	19759477 zl.
společ. »	34412621 »	17815077 »	16597544 »
vicinálních dráh	4402875 »	2382798 »	2020077 »

	81794177 zl.	43417079 zl.	38377098 zl.
Vydání činila	Průměrný	Na 1 kilometer	Přebytek
proc. příjmů	příjem	vydání	
54— proc.	8453·85 zl.	4567·25 zl.	3886·60 zl.
51·8 »	9464·68 »	4875·52 »	4589·16 »
54·1 »	2183·53 »	1181·91 »	1001·82 »

Ve dráhách investovaný nom kapitál vynesl r. 1889. při státních dráhách 3·66 proc., při dráhách společností 3·87, při vicinálních dráhách 4·95 proc.

V r. 1890. bylo dopraveno po železnicích

rakouských	51314317 osob	60464413 tun zboží
uherských	19691047 »	12777000 » »
společných	21156070 »	15736099 » »

dohromady	92161434 »	38977512 » »
-----------	------------	--------------

Z dopravy této připadalo v Uhrách na král. uherské dráhy 13993700 osob, 8767036 tun zboží.

V r. 1890. přijaly při dopravě

	osob	zboží	dohromady
dráhy rakouské	33986597 zl.	117882443 zl.	151869040 zl.
» uherské	13539500 »	43098830 »	56638330 »
» společné	20763971 »	67086935 »	87850906 »
dohromady	68290068 »	228068208 »	296358276 »

	lokomotiv		vozů	
	I. třídy	II. třídy	osobních	nákladních
při státních dráhách	709	— 155	— 1415	— 20682
„ dráhách společností	550	— 108	— 1066	— 13703
„ „ vicinálních	—	— 82	— 171	— 1198
	1259	— 345	— 2652	— 35583

Při dráhách bylo v Uhrách r. 1889. 5474 úředníků, 18233 nižších úředníků a sluhů, jichž služné a jiné důchody činily 15532188 zl. .

Koncem r. 1890. byly vypočítány náklady na stavbu státních dráh na 379,076.350 zl., na park vozový 68,737.573 zl. Na uhrazení těchto nákladů bylo vydáno za 463,332.337 zl. priorit, za 76.401.695 zl. akcií. Koncem r. 1889. bylo při státních dráhách 864 parostrojů, 751 tendrů, 2160 vozů osobních a poštovních, 19.937 vozů nákladních a 74 pluhů sněhových.

Uherské státní dráhy přijaly při dopravě osob 10491024 zl.,
při dopravě zboží 34830157 zl., dohromady 45321181 zl.

Hrubý příjem*) činil průměrně při 1 km.

	r. 1889.	r. 1890.	vzrostl o km.
železnic rakouských	12.024 zl.	12.360 zl.	336 zl. = 2·0
• uherských	6·446 „	6.613 „	318 „ = 2·8
• společných	15.693 „	16.011 „	197 „ = 3·0
všech	11.041 zl.	11.268 zl.	227 zl. = 2·1

Ve státních dráhách rakouských bylo:

	invest.	čistý výnos mil. zl.	základ. kapitál vynesl proc.
r. 1889. a to:	866·80	23 756	2·74 2·78
západní tratě státních dráh . . .	600·05	19·438	3·24 3·12
státní dráhy na Moravě a v Haliči	66·08	0 763	1·16 0·93
lvovsko-černovická dráha	45·74	0·412	0·90 —
duchcovsko-podmokelská dráha . .	20·26	1·372	6·77 5·62
pražsko-duchcovská dráha	28·56	1·465	5·18 4·73

Na státních dráhách jest 1271 lokomotiv, 1878 tendrů,
19 vozů vodových, 2890 vozů osobních s 100.906 sedadly, 853
vozů poštovních a pro zavazadla, 24.340 vozů nákladních a 60
pluhů sněhových.

Při dráhách těchto bylo zřízeno 3864 úředníků, 2474 niž-
ších úředníků, 11.283 služebníků a strážníků.

*) Státní dráhy vynesly čistě:

	v naší polovici říše	v zemích uherských
r. 1876.	59.942 zl.	2,103.014 zl.
„ 1877.	— „	2,554.456 „
„ 1878.	— „	2,218.824 „
„ 1879.	— „	3,451.501 „
„ 1880.	— „	4,954.712 „
„ 1881.	64.308 „	6,654.292 „
„ 1882.	191.776 „	11,342.025 „
„ 1883.	— „	9,532.252 „
„ 1884.	— „	8.190.439 „
„ 1885.	— „	11,967.892 „
„ 1886.	— „	14,252.720 „
„ 1887.	— „	15,300.460 „

Státní dráhy v naší polovici říše byly pasivními roku 1877. 297.555 zl.,
roku 1878. 543.095 zl., roku 1879. 324.852 zl., roku 1880. 52.693 zl., r. 1883.
3,515.910 zl., r. 1884. 10,934.794 zl., r. 1885. 12,156.697 zl., r. 1886. 8385386 zl.,
r. 1887. 7838 zl.

Na r. 1891. jest rozpočítán příjem státních dráh uherských na 48,660.000 zl., vydání na 30,000.000 zl., čistý výnos na 18,660.000 zl. —

Jako rozkvět železnic, tak i vývoj a stále vzrůstající výnos pošt a telegrafů v Uhrách jest zřejmým důkazem rychlého kulturního i hospodářského pokroku země uherských.

V Uhrách bylo dopraveno poštou:

zásylek								
obyčejných psaní				vzorků podkůřž. úředních			korespond.	
r.	frankov.	nefrank.	rekom.	zboží	ob. a tisku	psaní	novin	lístků
1868.	22434315	1347672	2456354	393334	1769152	5769152	13099450	—
1870.	27218018	1310580	3263544	705240	2462502	6550408	15541586	—
1875.	46362352	1493382	4361256	1364490	6990012	13954354	28876062	9016232
1880.	50446869	1843088	4999999	1976422	8892316	16929174	36023976	13643442

Těchto zásylek počtovních připadlo v Uhrách průměrně na 1 obyvatele r. 1870. 3·70, r. 1875. 7·06, r. 1880. 8·62.

Uherské pošty dopravily:

balíků peněžn. a bez udané cenných		pošt.						
ceny	zásylek	v ceně zl.	váhy kg.	poukázek	v ceně zl.	dobírek	v ceně zl.	
1868.	730176	4123462	738475714	3125820	138564*)	276726	553896	6173862
1870.	1139578	4716381	1128215497	3964566	279041	12145116	865170	9302436
1875.	296740	5999856	705617719	6790626	1586825	80568441	1091281	10398187
1880.	673675	7155274	816073910	11919226	3311034	117730204	1427822	13506283

Roku 1886. dopravily pošty:

	psaní	koresp. lístků	vzorků a tisků	novin
v Rakousku	331,066.170	77,409.000	56,337.130	90,112.800
v zemích uherských	101,857.542	25,782.642	16,745.856	50,530.716
v celé říši	432,923.712	103,191.642	73,082.986	140,642.516
	prostých balíků	zásilek peněžných a cenných v ceně		
v Rakousku	44,727.100 kg.	5366,750.300 zl.		
v zemích uherských	16,891.012 »	1001,674.236 »		
v celé říši	61,618.112 kg.	6368,424.536 zl.		

V Uhrách bylo telegrafů r. 1885. 17.396. r. 1889. 19.892 km., tedy o 2496 km., neb 14·3 proc. více.

Telegrafů bylo r. 1886.:

	trati km.	drátů km.	stanic	dopravily telegramů
v Rakousku	39.107·91	102.480·95	3192	6,901,638
v zemích uherských	17.944·24	66.432·16	1505	3,624.320
v celé říši	57.052·15	168.913·11	4697	10,525.958

*) Číslo toto jest z r. 1869.

Cestujících bylo uherskými poštami dopraveno r. 1868. 50.979, r. 1870. 58.160, r. 1875. 18.672, r. 1880. 16.518.

Počátkem r. 1888. bylo telegrafů:

	státních km.	železničních km.	soukromých km.	dohromady km.
v Rakousku	25.705·68	13.878·24	263·80	= 39.847·72
v zemích uhersk.	17.632 90	1.130 21	348·39	= 19.111·60
v celé říši	43.338·58	15.008·55	613·19	= 58.959·32

Telegrafem a poštou bylo dopraveno r. 1887.:

	telegramů	psaní	novin
v Rakousku	6,577.000	395.590.000	91,000.000
v z mích uherských	2,995.000	169,175.000	52,195.000
v celé říši	9,572.000	564,765.000	143,195.000

V Uhrách bylo dopraveno placených telegramů r. 1885. 2,562.825, r. 1886. 2,556.253, r. 1887. 2,607.458, r. 1888. 2,857.142 a r. 1889. 2,881.527.

Uherské pošty dopravily roku 1889. 199,838.000 psaní, 11,182.680 nákladních zásilek v ceně 1559,359.560 zl., na pokázky a dobírky bylo složeno 314,730.536 zl., vyplaceno 238,776.702 zl.

Placených telegramů bylo v Rakousku dopraveno r. 1889. 8,032.036, z nichž bylo podáno při stanicích státních 5,274.816, při stanicích železničních 319.443.

V l. 1868.—1888., kdy byla správa pošt a telegrafů v Uhrách spojena, měla správa telegrafů toliko v l. 1869., 1883., 1884. a 1887. malý přebytek, v ostatních 16 letech měla schodek ročně 14.302 až 642.549 zl., a to roku 1876. 385.974 zl., r. 1877. 220.814 zl., r. 1878. 251.836 zl., r. 1879. 60.859 zl., r. 1880. 260.483 zl., r. 1881. 141.598 zl., r. 1882. 98.344 zl., r. 1884. 7532 zl., r. 1886. 50.011 zl.

V Rakousku byly pošty ještě roku 1876. pasivní 397.868 zl., telegraf byl pasivní ještě r. 1879. 294.763 zl.)*

Čistý výnos byl při

	poštách v naší polovici říše	telegrafech	poštách v zemích uherských	telegrafech
r. 1880.	1,833.080 zl.	298.739 zl.	1,150.790 zl.	260.483 zl.
• 1883.	3,343.839 »	406.960 »	1,805 673 »	88.947 »
• 1885.	3,684.734 zl.		1,641.984 »	3.810 »
• 1887.	3,418.782 »		2,008.054 »	76.175 »

Při poštách a telegrafech v Rakousku byl r. 1889. příjem

*) Vydání telegrafů v Uhrách, počítajíc také zařizování nových linií, činila r. 1871. 1,737.458 zl., r. 1880. 1,690.801 zl.

41·8 mil., vydání 34·4 mil. čistý výnos 7·4 mil. zl. Čistý výnos uherských pošt a telegrafů byl rozpočítán na r. 1890. na 3,174.000 zl. (hrubý příjem 12,643.000 zl.), na r. 1891. jest rozpočítán hrubý příjem na 12,912 500 zl., vydání na 9,469.000 zl., čistý výnos 3,332.000 zl. V Rakousku jest hrubý příjem pošt a telegrafů rozpočítán na r. 1891. na 30,560.000 zl.

Ministr Baross pečuje také o rozvětvení sítě telefonů v Uhrách. Budapešť byl s Vídní již r. 1889. telefonem spojen.

V Rakousko uherské říši se dosud poměrně méně telegrafuje nežli ve státech jiných. V Evropě bylo dopraveno r. 1889. více nežli 190 mil. telegramů, průměrně připadlo na 1000 obyv. v Anglii 1711, ve Švýcarsku 1231, ve Francii 926, v Německu 517, v Rakousko uherské říši 296 telegrafovaných slov. V r. 1889. připadalo průměrně na 1000 obyvatelů v Rakousku 344, v Uhrách 232 telegramů; 1 telegrafní stanice připadala v Uhrách na 10.028, v Rakousku na 6428 obyv.

V r. 1889. bylo dopraveno v Rakousku přes 8 milionů, v Uhrách sotva 4 mil. telegramů.

Intensivnost telegrafování jest arcíť založena především v zámožnosti obyvatelstva a v intensivnosti tržby, avšak hlavně také v nízkých sazbách telegrafování.

V rakousko-uherské říši jest té doby telegrafování nejdražší. Telegram o 10 slovech stojí v rak. čís. v Luxemburku 14; ve Francii, Belgii a Srbsku 20; v Nizozemsku a Švýcarsku 22; ve Vel. Británii 25; ve Švédsku, Norsku. Dansku 30; v Rumunsku 32; ve Španělsku a Italii 40; v rakousko-uherské říši 44; v Rusku 40 až 160 kr.

Jaké důležitosti jest poměrně tak drahé telegrafování v naší říši pro veškeru tržbu a j., z toho patrno, že bylo našimi telegrafy dopraveno r. 1889. 12 mil. telegramů.

Naše nepoměrně vysoké sazby telegrafování jsou hlavní příčinou, že se v naší říši dosud poměrně málo telegrafuje.

Mylný jest také názor, že by vysokými sazbami výnosnost telegrafů byla zvýšena; vyvrácen jest výsledky snižování porta a pásmových sazeb při dráhách. Avšak také při poštách a telegrafech, jako při železnicích nesmí býti především k jich přímé výnosnosti ale k nepřímému užítu, jaký přináší veškeré tržbě, hleděno. Účelem racionální politiky dopravní musí býti, aby také pošty a telegrafy dopravovaly rychle, bezpečně a správně a nikoliv aby byly fiskálně vyžitkovány.

Ministr Baross podnikl roku 1891. také reformu v sazbách telegrafování. Základní poplatek 24 kr. má býti zrušen a má býti zavedena jednotná sazba toliko dle slov (za slovo 3 kr.), jako v Německu, Francii a Italii. Tím budou kratší telegramy levnější. Kromě toho má býti zavedeno poměrně levnější roční předplatné pro velkopřemyslníky, časopisy a j.

Snížení sazeb telegrafních v Rakousku zajisté jest v ohledu průmyslovém důležitosti poměrně mnohem větší nežli v zemědělských Uhrách. Pomocí energického Barosse snad se také rakouská vláda k této reformě odhodlá!

XXIII.

Politika dopravní v naší době nabývá čím dále tím větší důležitosti u veškeré politice obchodní. »Politikou dopravní jest lze zvážiti veškeré účinky politiky celní,« — psal svého času Bismark.

»Octli jsme se ve známení dopravy;« — pravil nedávno německý císař Vilém II.

»Železnice staly se tak důležitým činitelem v životě veřejném, že musí býti pokládáno usnadňování používání dráhy chudšími třídami za úkol vlastenecký;« pravil říd. rak. státních dráh bar. Čedík v m. březnu 1891. ve svém výkladu o sazbě pásmové.

Náklady dopravní vzdalují nás od trhů světových více, nežli cla. Kdyby naše doprava nebyla zdlouhavější a dražší, nežli v jiných státech, mohli bychom zajisté také na trzích anglických a belgických, které nejsou zavírány obilními cly, s Amerikou a s Ruskem konkurovati.

Ku provádění racionálné politiky obchodním prostředkem nezbytným a nad jiné důležitým jest samostatná, toliko státními zájmy spravovaná síť státních železnic, bez níž nemůže býti provozována neodvislá politika dopravní.

V tom spočívá velký význam a národohospodářská důležitost a prospěšnost sestátňování dráh, jimiž státy nabývají rozhodujícího vlivu na utvářování sazeb dopravních také na dráhách soukromých. Dráhy musí býti udržovány a proto musí stůj co stůj dobývati dopravu. Dráhy i sebe levněji dopravující jsou v příznivějších poměrech hospodářských, nežli dráhy nemající dopravy. Z této místní konkurence dráh, jakož i z mezinárodní konkurence obchodních a průmyslových států vyvinula se trvalá tendence snižování nákladů dopravních.

V letech 1878.—1890. byly jediné v Německu náklady dopravy na dráhách upravováním sazeb o 100 mil. mark sníženy.

Dopravní sazby jsou v naší době veledůležitým činitelem v mezinárodní konkurenci, zvláště na trzích plodinami a j.)*

Sazby dopravní nesmí býti překážkou, ale musí býti mocnou pružinou vývoje domácí výroby a tržby, proto se musí ústrojně vyvíjeti z poměrů a potřeb národního hospodářství.

Uhři také v těchto oborech s námi podnikají rozhodné a bezohledné zápasy netoliko zdokonalováním a doplňováním veškerých spojovacích prostředků, ale také racionálnou politikou sazbou, urychlováním a oblačňováním veškeré dopravy.

Uherské vlády záhy postihly tyto úkoly tarifové politiky, proto se zimničním chvatem sestátňovaly nejdůležitější dráhy uherské, aby sítě železnic státních mohly konkurovati a sazby diktovati dráhám nesestátňným.

Tímto usnadňováním dopravy zvelebena byla především měrou netušenou uherská tržba obilím a melivem a j.

Již r. 1879. stála doprava q obilí z Pešti do Amsterdamu (asi 1500 kilom.) 0·35 pf. na kilom., z Pešti do Vídně 0·5, z Pešti do Rjegy 0·78 pf. atd.

Z Uher do Londýna dopravuje se obilí o 17 proc. levněji, nežli z Haliče do Londýna.

Minister Baross s bezpříkladnou energií používá vlivu svého v politice dopravní ku vzpružení domácí výroby a tržby a ku porážení Rakouska v zápasech hospodářských. Barossova politika dopravní jest důležitým článkem řetězu národohospodářské politiky uherských vlád, založené na úsilovném podporování veškeré výroby a tržby uherským státem.

K tomu čelí zimničné podporování konkurence Rjegy s Terstem všelikými úlevami při dopravě veškerého zboží do

*) Jaké důležitosti jest při mezinárodní konkurenci difference nákladů dopravy, vidno z toho, že r. 1885. stála doprava q obilí z Budapešti do Paříže 3 zl. 87 kr., z Delhi do Liverpoolu 3 zl. 75 kr., z Budapešti do Curychu 2 zl. 86 kr., z New-Yorku do Liverpoolu 60 kr. až 1 zl., z Rigi do Londýna 31 kr., ze Suliny do Londýna 17 kr. atd.

Z Petrohradu se dopravuje tuna obilí do Londýna za 46 kr., z uherské stanice Kiralytsleku do Londýna za 242 zl., ze Stryje v Haliči do Londýna za 285 zl. Doprava tuny obilí z New-Yorku do Londýna stojí nyní 77 zl., z Přemyšlu do Vídně dvakráte tolik, z Podwołoczyski do Prahy třikráte tolik. Dle 3letého průměru stojí doprava q obilí do Londýna z přístavů ruských 78 kr., amerických 85 kr., z Rzesova do Vídně 1 zl. 44 kr.

Rjcky a j., k tomu cílí veškeré snahy Uhrů k znesnadnění našeho spojení s trhy orientálními zdražováním přímé dopravy našeho zboží na tyto trhy; k tomu čelí zakládání nových dráh, jimiž má býti také přímé spojení Haliče s východními trhy zeměmi uherskými docíleno; proto používají cizí, zvláště němečtí vývozníci na uherských dráhách takové výhody, že mohou své výrobky na východní trhy levněji dopravovati nežli vývozníci rakouští.

Z Lipska do Bělehradu se dopravuje zboží levněji, nežli z Lipska do Terstu; z Drážďan, z Vratislavy jest doprava do Bělehradu levnější, nežli ze Solnohradu atd.

Za takových poměrů může arcit tak na trzích balkánských německý průmysl rakouskému průmyslu vítězně čeliti.

A jakých škod jsme vzali po výtce vinou Uhrů na trzích orientálních chybnou politikou obchodní?*)

Uherská politika hospodářská vůbec, uherská politika dopravní pak zvláště proniknuta jest úsilím o hospodářské oslabení a vykořisťování Rakouska.

Chabou politikou rakouských vlád, jež se nemohou vzpružiti k odvetám příkrému ohrožování Uhrů našich zájmů národohospodářských Uhry, energie a odvaha Uhrů jenom vzrůstá.

V dopravní politice uherské spůsobil ministr Baross pronikavý obrat zavedením pásmové sazby při dopravě osob. Uherská pásmová sazba založena jest především na faktu, že poměrně malý počet cestujících koná delší cesty, jakož i že úplné sazby dopravní toliko malý počet pocestných skutečně platí.

Téměř 70 proc. pocestných používá rozmanitých úlev obecných sazeb, pásmovou sazbou se tyto úlevy odstraňují, výminky se stávají pravidlem, příště bude místo 70 proc. celých 100 proc. pocestných levněji cestovati.

Uherská pásmová sazba, zavedená dnem 1. srpna 1889., založena jest na 14 pásmech vzdálené a 2 pásmech blízké jízdy.

*) Vinou Uhrů vyvolán byl zápas celní s Rumunskem. Následek toho byl, že vývoz v l. 1883.—1886. vývoz Rakouska do Rumunska ze 153 na 93·5 mil fr. klesl, oproti tomu v těch letech vzrostl vývoz z Německa do Rumunska ze 43·8 na 73·3 mil. fr., vývoz z Belgie do Rumunska z 5·6 na 14·4 mil fr. Průmyslových výrobků bylo z Rakouska vyveženo do Rumunska r. 1893. za 46·2, r 1886. 28 mil fr. Vývoz Rumunska do Rakouska klesl v l. 1883.—86. ze 71·7 na 34·6 mil. franků. Vývoz z Rakouska do Rumunska činil r. 1888. 50 mil. fr., vývoz Německa do Rumunska 90 mil fr. Celní válka Rakouska s Rumunskem byla teprv r. 1891. ukončena.

XIV. pásmo počíná vzdáleností 226 km. a vztahuje se až do vzdálenosti asi 1000 km.

Pásmo blízká vztahují se bez ohledu na vzdálenost k první a druhé stanici, pásma vzdálená jsou rozdělena km. a to v I., XII. a XIII. pásmu po 25 km., v II.—XI. po 15 km.

Nejnižší sazba v blízkých pásmech jest 10 kr. v III. třídě (15 kr. v II. tř.). V pásmech vzdálené jízdy platí se za pásmo 50 km. 25, 40, 50 a 60 kr., pro II.—XI., XIII. a XIV. pásmo jsou stanoveny sazby zvláštní. Sazba II. pásma 1·25, 2 — a 2·05 kr. postupuje v XIII. pásmu až na 1·56, 2·35 a 3·11 kr. Do XII. pásma sazba tato vzrůstá, počínaje pásmem XIV. však rychle padá.*)

Pásmo počíná u každé stanice, avšak postup pásem jest přerušen, vede-li cesta Budapešti nebo Záhřebem. V takovém případě počítá se pásmová sazba nová a to buď od Budapešti neb od Záhřebu.

Sazbou touto dostalo se největších výhod ménězáměrným třídám, zvláště dělnictvu, ano teprve pásmovou sazbou stanou se dráhy vůbec dobrodíním nejširších vrstev lidu a proto jest tato reforma dopravní politiky tak velké důležitosti sociálně-politické a kulturní.

Zavedením pásmové sazby při dopravě osob na státních drahách získal si ministr Baross o vývoj politiky tarifové netoliko v Uhrách, ale v celé Evropě zásluhu tím větší, čím více

*) Pásmová sazba uherských státních dráh

	pásmo	třída při rychlovlacích			třída při osobních vlacích		
		I.	II.	III.	I.	II.	III.
		v krejcarech			v krejcarech		
k nejbližší stanici . . .	—	—	—	—	30	15	10
k druhé nejbližší stanici	—	—	—	—	40	22	15
1 pásmo 1—25 km.	60	50	30	50	40	25	
2 » 26—40 »	120	100	60	100	80	50	
3 » 41—55 »	180	150	90	150	120	75	
4 » 56—70 »	240	200	120	200	160	100	
5 » 71—85 »	300	250	150	250	200	125	
6 » 86—100 »	360	300	180	300	240	150	
7 » 101—115 »	420	350	210	350	280	175	
8 » 116—130 »	480	400	240	400	320	200	
9 » 131—145 »	540	450	270	450	360	225	
10 » 146—160 »	590	500	300	500	400	250	
11 » 161—175 »	650	550	330	550	440	275	
12 » 176—200 »	710	600	360	600	460	300	
13 » 201—225 »	840	650	420	700	530	350	
14 » 226 a dále »	960	700	480	800	580	400	

dosavadní nestejně a různé sazby této dopravy také volnému vývoji veškeré tržby překáží.*)

Pásmovou sazbou jest veškerá služba při dopravování osob na železnicích odstraněním všech výsad a výminek velice zjednodušena.

Na nádraží budapeštském míval druhdy pokladník 697 různých jízdních lístků, a to při rychlovlacích bylo 43 druhů lístků I. třídy, 59 druhů II. a 59 druhů III. třídy; při osobních vlcích bylo 100 druhů lístků I. třídy, 206 II. a 219 druhů III. třídy. Kromě toho bylo 111 druhů lístků okružních, zpátečních a j.

Při pásmové sazbě jest na hlavním nádraží budapeštském toliko 92 druhů jízdních lístků, jež se vydávají při jediné pokladně. Na menších stanicích jest toliko 50 jízdních lístků.

Ačkoliv se doprava osob tak velice rozmnožila, přece nebylo potřeby z této příčiny rozmnožovati úřadnictvo železniční. Od 1. prosince 1890. prodávají se jízdní lístky železniční také na poštách.

Soustava pásmová jest pak tak jednoduchá a přehledná, že také méně vzdělaní cestující ustanovení její záhy a bez obtíží postihují. Po zavedení pásmové sazby velice se rozmnožila doprava zvláště ve vnitřních pásmech. Na dopravu tuto připadá 42 proc. všech pocestných.**)

Sazba pásmová zajisté nejvíce prospívá městům při železnicích.

*) Roku 1889. byly základní sazby dopravování osob po železnicích na 20 km. ve třídě

	I.	II.	III.
v Belgie fr.	8.—	6.—	4.—
v Rakousku (stát. dráhy) >	8.37	6.25	4.12
v Rusku >	9.34	7.—	3.62
v Již. Německu >	10.—	6.87	4.37
v Sev. Německu >	10.—	7.50	5.60
v Rakousku a Uhrách . >	10.41	7.25	5.25
v Itálii	11.32	8.—	5.66
ve Švédsku >	12.25	8.62	5.75
ve Francii >	12.30	9.17	6.69
ve Velké Británii . . . >	14.30	10.40	6.20
v Turecku >	16.25	11.87	7.50

**) V Uhrách vzrostla doprava osob na státních dráhách uherských od 1. srpna 1888. do 31. července 1890. oproti stejnému období 1888.—1889. o 7 771.467 osob aneb o 1367 proc., vydáno bylo 13,456.312 jízdných lístků (v té době 1888.—89. 5,694.845). Z toho připadalo na blízké jízdy 56.7 proc., na jízdy vzdálené 43.2 proc.

Reforma tato velice přispěla ku zvýšení dopravy také na jižních drahách uherských, jichž vlaky bývaly obyčejně poloprázdné.

Když ministr Baross místo kilometrové sazby sazbu pásmovou zaváděl, nalezal málo přátel, ano provázen byl přímo posměchem přechetných pochybovačův, věstících jistý zmar tohoto odvážného pokusu. Avšak, sotva uplynulo několik měsícův od zahájení této reformy a pásmová sazba neměla již v Uhrách nížádných odpůrcův, ministr Baross stal se nejpopulárnějším státníkem v celé zemi; jemu také plným právem náleží zásluha, že prospěšnost a užitečnost pásmové sazby prakticky dokázal a tím spor v příčině této mezi theoretiky a praktiky vedený definitivně ukončil.

Pásmová sazba se stala v Uhrách v kratinké době její trvání tak oblíbenou, že se zajisté nikdo více neodvážil ji porušiti.

Soukromé dráhy podávající se mocnému proudu veřejného mínění, taktéž sazbu pásmovou již přijaly

Důležitost pásmové sazby objasňují výsledky reformy té.

Na státních drahách uherských bylo dopraveno:

	osob	přijato bylo při dopravě osob	při dopravě zavazadel přijato	veškerý příjem byl
r. 1887.	5,538.200	9,310.300 zl.,	340.600 zl.,	9,651.100 zl.
r. 1888.	5,587.700	8,870.800 „	364.900 „	9,235.700 „
r. 1889.	9,097.200	9,867.100 „	450.000 „	10,317.100 „
v roce 1889. vzrostla doprava oproti				
r. 1887. o	3,559.000	557.600 zl.,	109.400 zl.,	667.000 zl.
r. 1888. o	3,509.590	996.300 „	85.100 „	1,081.400 *)

Takové výsledky pásmových sazeb v Uhrách musily vyvolati v celé Evropě, zvláště pak v naší polovici říše mocný ruch reformový a všeobecné rozšíření této soustavy jest zajisté toliko otázkou času.

*) Od zavedení pásmové sazby v Uhrách, t. j. od 1. srpna do 30. listopadu 1889. bylo na uherských drahách prodáno 4,300.000, ve stejném období r. 1888. toliko 1,616.000 jízdných lístků.

Na uherských drahách bylo dopraveno prvního roku po zavedení pásmové sazby (od 1. srpna 1889. do 1. srpna 1890.) 13,456.312 osob za 10,862.486 zl., rok před tím 5.684.845 osob za 9,047.064 zl. Zavazadel bylo dopraveno od 1. srpna 1889. do 1. srpna 1890. 604.761 za 589.678 zl., rok před tím 468.822 za 376.940 zl. Vzrostla tedy první rok po zavedení pásmové sazby oproti roku předchozímu doprava osob o 7,771.467 (dovozné o 1,815.422 zl.), doprava zavazadel o 135.939 (dopravné o 212.738 zl.)

Zvláště pak v Anglii, Francii a v Itálii věnuje se výsledkům pásmové sazby v Uhrách velká pozornost. Francouzská vláda vydala odborníky ku prostudování této otázky. Velké francouzské společnosti železničné, kořistící dosud neobmezeně ze svých monopolů dopravních, marně se vzpirají pomoci koupené journalistiky zavádění pásmových sazeb.

Zavedení pásmové sazby v Uhrách mělo důležitý vliv na dopravování osob po železnicích také v Rakousku. Po zavedení těchto sazeb nastaly velké neshody v nákladech při cestování po dráhách uherských a rakouských.*)

Rakouská vláda již při sestátňování dráh pečovala o zjednodušení a o oblacnění dopravy. Již 1. června 1882 byla doprava osob na státních drahách o 16 - 17 proc. snížena. Kromě toho byly zavedeny mezi stanicemi, jichž vzájemná frequence převýšila 100 pocestných, zpáteční listky ještě o 25 proc. levnější.

Na rakouských státních dráhách bylo 30 různých druhů jízdních lístků.

Za normální sazby cestovalo na těchto dráhách v r. 1888. toliko 38 (v Německu 30) proc. pocestných.

Prvý pokus pásmovou sazbou byl učiněn při místní dopravě z Vídně do Doliny a do Nového Lengbachu 1. července 1889. Touto reformou byl zredukován počet jízdních lístků na trati z Vídně do Sv. Hypolitu z 252 na 36.

V rakouské státní radě železniční navrhl dr. Russ snížení sazeb osobní dopravy na rakouských státních dráhách o 33 proc. a zavedení sazby dle 50 km. pásem. Na provedení reformy této

*) Jízda stála do Vídně, Bohumínem do Budapešti:

	ve II. třídě rychlovlak.	osobním vlakem	rychlo- vlakem	osobním vlakem
ze Lvova . .	31 zl. 70 kr.	25 zl. — kr.	19 zl. 60 kr.	16 zl. 80 kr.
z Přemyslu .	27 » 50 »	21 » 50 »	20 » — »	17 » 30 »
z Brodu . .	35 » 40 »	28 » 30 »	23 » 40 »	19 » 80 »
z Černovic .	43 » 30 »	34 » 70 »	31 » 20 »	26 » 50 »
ze Stanislavi .	35 » 30 »	30 » 10 »	19 » 80 »	17 » — »
do Štýrského Hradce:				
ze Lvova . .	43 zl. — kr.	34 zl. 50 kr.	20 kr. 80 kr.	18 zl. 30 kr.
z Přemyslu .	38 » 80 »	31 » — »	21 » 20 »	18 » 80 »
z Brodu . .	46 » 70 »	37 » 80 »	24 » 60 »	21 » 30 »
do Rjevy:				
z Černovic .	71 zl. 20 kr.	58 zl. 70 kr.	29 zl. 20 kr.	26 zl. — kr.
ze Lvova . .	60 » 10 »	49 » — »	17 » 60 »	16 » 30 »

naléhaly záhy četné komory obchodní a jiné sbory, jakož i vynikající odborníci.*)

Ministr Bacquehem poddal se tomuto proudu a zavedl tak zv. krejcarovou (1 kr. za km. v III. třídě) sa bu pásmovou na státních dráhách rakouských (od 1. června 1890), i přičiňuje se, aby podobná sazba byla také na dráhách soukromých zavedena.

Dle pásmových sazeb uherských a rakouských jeví se tyto rozdíly v nákladech dopravování:

při c. k. rak. státních dráhách							při král. uher státních dráhách								
v		osobní vlak			rychlovlak			v		osobní vlak			rychlovlak		
pásmě km.	III	II	I	III	II	I	pásmě km.	III	II	I	III	II	I		
1	1—10	10	20	30	15	30	45	1	1—10	10	15	30	—	—	—
2	11—20	20	40	60	30	60	90	2	11—20	15	22	40	—	—	—
3	21—30	30	60	90	45	90	135	I	21—25	25	40	50	30	50	60
4	31—40	40	80	120	60	120	180	II	26—40	50	80	100	60	100	120
5	41—50	50	100	150	75	150	225	III	41—55	75	120	150	90	150	180
6	51—65	65	130	195	98	195	293	IV	56—70	100	160	200	120	200	240
7	66—80	80	160	240	120	240	360	V	71—85	125	200	250	150	250	300
8	81—100	100	200	300	150	300	450	VI	86—100	150	240	300	180	300	360
9	101—150	150	300	450	225	450	675	VII	101—115	175	280	350	210	350	420
								VIII	116—130	200	320	400	240	400	480
								IX	131—145	225	360	450	270	450	540
10	151—200	200	400	600	300	600	900	X	146—160	250	400	500	300	500	600
								XI	161—175	275	440	550	330	550	660
								XII	176—200	300	480	600	360	600	720
11	201—250	250	500	750	375	750	1125	XIII	201—225	350	530	700	420	650	840
								XIV	226 a dále	400	580	800	480	700	960

Rakouská sazba pásmová založena jest na jednotných sazbách kilometrových. Zvláštních úlev poskytnuto při tom jízdě blízké.

Touto reformou konečně opuštěna byla také v Rakousku zastaralá soustava sazeb, toliko na vzdálenostech založených.

Novou sazbou pásmovou byl zaveden na státních dráhách

*) Dr. Hertzka navrhoval pro Rakousko tuto sazbu pásmovou:

(III. třída při osobních vlacích)

I pásmo	do	15 km	zl.	—10
II	"	50	"	—25
III	"	120	"	—50
IV	"	200	"	1—
V	"	300	"	1·50
VI	"	500	"	2—
VII	"	přes 500	"	3—

základní poplatek za kilometr třídy III. 1 kr., II. 2 kr., I. 3 kr.;*) 20 proc. slevení při smíšených vlacích bylo zrušeno a sazby při rychlovlacích byly o 50 proc. zvýšeny.**)

Výhody pásmovou sazbou při dopravě osob jsou z velké části zváženy zrušením svobodného dopravování zavazadel do 25 kgr. a zavedením základního poplatku za dopravu zavazadel 2 kr. za 10 kgr. na 10 km.***)

Na rakouských státních dráhách před zavedením pásmové sazby jezdilo v I. třídě 1·32 proc., v II. 12·33 proc. cestujících.

V r. 1889. bylo na rakouských státních dráhách dopraveno :

	všech cestujících		celého příjmu	
v	civ. cestujících	proc.	přijem	proc.
I. třídě	261.035	1.28	1.524.529 zl.	9·85
II. „	2.541.265	12·58	4.326.252 „	27·96
III. „	16,763.620	83·05	9.202.568 „	59·47

Od 16. června do 31. pros. 1890. vzrostla na rakouských stát. dráhách oproti stejnému období r. 1889. doprava osob o 5,299.177 osob (= 43·86 proc.).

V druhém půlletí r. 1890. bylo při dopravě osob a zavazadel oproti druhému půlletí r. 1889. přijato o 490.011 zl. aneb o 6·34 proc. více.

Ačkoliv při dopravě osob sazby byly valně sníženy, přece činil průměrný výnos státních dráh r. 1890. na 1 km. 558 zl.

*) Základní sazby osobní dopravy té doby jsou za kilometr :

při	III. třída kr.	II. třída kr.
c. k. státních dráhách rakouských	1 —	2 —
pruských státních dráhách	1 —	2 —
belgických státních dráhách	1·51	2·36
saských státních dráhách	2 —	3 —
švýcarské severovýchodní dráze	1·68	2·34

**) Při vyřizování vládní předlohy o pásmové sazbě usnesla se říšská rada na resolucích, jimiž bylo uloženo vládě, aby podle příznivého finančního výsledku pásmové sazby přirážku při rychlovlacích, zvláště při II. a III. třídě, jakož i sazbu za dopravování zavazadel snižovala; — aby první 50 km. pásma na pásma po 25 km. rozdělila; aby i po zavedení sazby pásmové zachovány byly výhody státním úředníkům vyhrazené a stejných výhod aby se dostalo také úředníkům u výslužbě; — aby při správách železnic bylo působeno, by rekrutům k vojenské službě povolaným, záložníkům a zeměbrancům bylo dovoleno jezdit k posádce a od posádky domů v III. třídě dle vojenské sazby.

***) Doprava 25 kgr. zavazadel stojí při osobních a při rychlovlacích v pásmu: 1. 5 kr., 2. 8 kr., 3. 13 kr., 4. 18 kr., 5. 25 kr., 6. 30 kr., 7. 38 kr., 8. 45 kr., 9. 63 kr., 10. 88 kr., 11. 113 kr.

Při upravování sazeb dopravy osob i zboží pilně musí býti k tomu hleděno. aby různými sazbami nebyly uměle pošinovány podmínky souměrného vývoje hospodářského. Proto jest potřebí, aby stejné pásmové sazby při všech našich dráhách byly zavedeny.

Skvělými výsledky reformy sazeb dopravy osobní povzbuzen jal se ministr Baross reformovati také dopravování zboží na státních dráhách uherských. Prvým lednem 1891. nabyly na státních dráhách uherských platnosti při dopravování zboží nové pásmové sazby, jimiž byly tarify dopravní zjednodušeny, přemnohé výminečné tarify odstraněny a doprava zboží průměrně o 33 proc. oblaciněna.

Dopravné se vyměřuje a liší především dle původu dopravovaného zboží a při tom se činí zásadný rozdíl mezi dopravováním plodin a zboží uherského a rakouského a to za tím zřejmým účelem. aby dopravování rakouského zboží, pokud jenom lze, bylo znesnadňováno, slovem, aby bylo Uhrům konkurování s Rakouskem také dopravou všemožně usnadněno.

Těmito sazbami má býti vůbec vývoz zboží z Rakouska do Uher, pokud možno, obmezen, vývoz plodin a jiného zboží z Uher do Rakouska a do ciziny, zvláště na Východ, co možno podporován.

Dopravné se vypočítává dle místní sazby dle těchto pravidel:

- a) v sazbách dopravy a v poplatcích manipulačních jednotlivých tříd zboží obsažena jest také daň dopravní;
- b) dosavadní nejnižší sazba za 100 kgr. 6 kr. se snižuje na 4 kr., čímž usnadněno jest také dopravování méně cenného zboží (kamení, cihel, mrvy a pod.) na kratší vzdálenosti dráhou;
- c) k usnadnění vypočítávání nákladů dopravování zaokrouhluji se sazby místo na desetiny na celé krejčary;
- d) dopravné rychlozboží a vagonových nákladů do 40 km., při některém zboží do 80 km. se valně snižuje;
- e) dopravné se vypočítává dle pásem vzdálenosti:

1. Při rychlozboží a při zboží objemném jest prvé pásmo 1—200 km., druhé počíná 201 km.

2. Při vagonových nákladech jest prve pásmo 1—200 km. druhé od 201—400 kilom., poslední pásmo počíná 401 kilom. V každém pásmu platí určitá jednotná sazba tohoto pásma.

V jednotlivých pásmech jsou základní sazby dopravní vy-
měřeny dle jakosti zboží, takže při dopravě na prostřední vzdále-
nosti i finanční zájmy dráh náležitě jsou opatřeny. Nízkými
jednotnými sazbami posledních pásem, v nichž byla dosud do-
prava příliš vysokými sazbami velice obmezována, ano při
zboží méně cenném přímo nemožna, vzejde tržbě domácí tím
větší prospěch, jelikož se dopravné také dle ceny dopravovaného
zboží vyměřuje.

f) V pásmech se vypočítává dopravné vždy na 10 km a to
dle sazby střední vzdálenosti. Tak na př. při dopravě na
111—120 km. platí sazba na 115 km., při dopravě na
121—130 km. sazba 125 km. atd.

Velkých výhod dostalo se domácímu průmyslu také saz-
bami při dopravě společné do nejčelnějších tržišť. Snížené tyto
sazby platí při společném dopravování zboží různých zasílateľů,
doprovádějí-li na jeden nákladní list nejméně 6000 kg.

Sazby dopravy rychlozboží a zboží kusového v nejbližší
dopravě a v dopravě na vzdálenosti přes 200 km. valně jsou
sníženy. Tím dostalo se velkého usnadnění dopravování potravin:
mléka, másla, vajec a j. do měst.*)

*) Dle těchto sazeb platí se za dopravu q a km. v kr.

	od 1-200	od 201-400	přes 400	manip.
na rychlo	km.	km.	km.	poplatek
sazba obyčejná	1·30	1·00	—	10
„ snížená	0·60	0·50	—	10
doprava dle kusů				
třída I	0·72	0·52	—	0
„ II.	0·52	0·42	—	10
doprava objemného zboží	0·90	0·80	—	10
doprava celých vagonů				
třída A	0·23	0·24	0·16	6
„ B	0·21	0·17	0·10	4
„ C (dříví staveb. a j.)	0·16	0·13	0·09	4
zvláštní sazba I. (obilí)	0·27	0·15	0·10	5
výmínečná sazba II. (uhlí, dříví k topení, zemáky, seno, sláma)	0·13	0·10	0·07	3
výmínečná sazba II. (mrva, zem, kamení rudy)	0·11	0·09	0·06	3

Za dopravování q obilí a mouky bude se platit do 50 km. 16 kr. (před
tím 22 kr.), do 200 km. 58 kr. (před tím 62 kr.), do 800 km. 129 kr. (před tím
167 kr.); za dopravování dříví stavebního, řezaného a pod. do 50 km. 10 kr.
(dosud 15 kr.), do 200 km. 35 kr. (dosud 38 kr.), do 800 km. 98 kr. (dosud
126 kr.).

Dle nové sazby uherské stojí doprava vagonu obilí do vzdálenosti 314 km. počítajíc i daň a manipulační poplatek 76 zl. (na rakouských státních dráhách 90 zl. 8 kr.), uhlí 41 zl. (na rak. stát. dráhách 42 zl. 1 kr.

Těmito sazbami snižen jest náklad dopravování tvrdého dříví o 17—20 proc., měkého dříví na vzdálenost 150—500 km. je o něco zvýšen, avšak na malé a větší vzdálenosti o 10—12 proc. snižen.

Doprava měkého dříví stála na př.:

	km.	dosud	stojí nyní
z Brašova do Budapešti	715	103.40 kr.	90 kr.
» » » Somboru	721	110.90 »	91 »
» Rutky do vzdálenosti	400	60.40 »	61 »

Těmito sazbami usnadněno jest zvláště obchodní spojení Budapešti s Vídní, s naší polovicí říše. Dopravujeť se dle těchto sazeb z Budapešti do Vídně q obyčejného rychlozboží za 3 zl. 13 kr., zboží obyčejného za 1 zl. 41 kr., zboží kusového I. třídy za 1 zl. 50 kr., II. třídy za 1 zl. 19 kr., ve třídě A za 62 kr., B za 47 kr., C za 39 kr., dle zvláštní sazby za 49 kr.

Sazba dopravy za q v krejcarech:

na vzdálenost v kilom.	rychlozboží				obyčejná doprava					
	obyčejná		snižená		I. třídy		II. třídy		objem. zboží	
	stará	nová	stará	nová	stará	nová	stará	nová	stará	nová
	s a z b a				s a z b a					
21—30	43	41	35	21	28	24	23	19	41	29
181—190	248	251	189	121	145	143	107	106	242	177
701—710	916	775	690	383	528	417	380	326	898	590

Jednotné základní sazby při této dopravě činí za q a km. do vzdálenosti 200 km. v pořadí výše uvedeném 1.3, 0.6, 0.72, 0.52 a 0.9 kr., do vzdálenosti přes 200 km. 1.0, 0.5, 0.52, 0.42 a 0.8 kr. a 10 kr. poplatek manipulační.

Dle týchž zásad jsou upraveny sazby dopravování nákladů celých vagonů, obilí, dříví a j.

Při této dopravě platí následující základní jednotné sazby:

do vzdálenosti	třída A.	tř. B.	tř. C. a dříví
1—200 km.	0.32 kr.	0.21 kr.	0.16 kr.
201—400 »	0.24 »	0.17 »	0.13 »
přes 400 »	0.16 »	0.10 »	0.09 »

K tomu připočítá se manipulační poplatek za q a km. 6, potažmo 4 kr.

Touto reformou sazeb nákladních, zvláště pak snížením nákladů dopravy na větší vzdálenosti dobývala vláda uherská rozhodující vliv dráh státních na veškerou dopravu v Uhrách a podnikala také rozhodnou konkurenci se společnými dráhami rakousko-uherskými. Touto konkurencí dotýká se tato reforma také našich zájmů finančních a národohospodářských; vždyť rakousko-uherské státní dráhy dopravily na uherských tratích r. 1889. 2·8 mil. tun zboží, jižní dráha dopravila téhož roku na tratích uherských 2·26 mil. tun, paroplavební společnost dunajská 1·9 mil. tun zboží.

Tímto snížením sazeb dopravy zboží, zvláště plodin, má se dostati nepřímé podpory cizími, zvláště německými cly obilními ohroženému a stíženému zemědělství uherskému.

Na uherských státních dráhách dopravuje se ročně asi 7 mil. tun zboží, dráhy ty přijímají ročně asi 25 mil. zl.

Zavedeným snížením sazeb nastane zajisté v prvních letech v těchto příjmech značný schodek, který se arcíť vývojem dopravy prodlením delší doby vyrovná.

Avšak stát udělující premie na stavby továren, zavádějící monopol domácího průmyslu při dodávkách státních, stát soustřeďující doplňováním sítě železnic a výmínečnými sazbami veškeru tržbu zámořskou ve Rjece, nedopouští se nedůslednosti a jednostranností, přinášeje tuto oběť na podporu svého zemědělství.

Není lze pochybovati, že těmito sazbami bude valně usnadněna zvláště konkurence Uher plodinami a melivem na trzích v naší polovici říše i v cizině. Toto snížení dopravného o 33 proc. znamená pro uherské zemědělství snížení cizích, zvláště německých obilních cel o tutéž quotu.

Na říšské radě vypočítal v měsíci květnu 1891. poslanec Kozłowski, že se obilí dopravuje z Uher do Londýna při stejné vzdálenosti o 17 proc. levněji, nežli z Haliče do Londýna.

Namítání, že ministr Baross touto reformou vybočil z mezí rakousko-uherské obchodní smlouvy, osvědčilo se býti marným. Uherská vláda solidárně hájí svrchovanost Uher při stanovení sazeb dopravy na uherských státních dráhách, dovolávajíc se právem toho, že dotčenou smlouvou nestalo se žádné ujednání o jednotlivých a stejných sazbách dopravy na uherských a rakouských dráhách.

Ministr Baross prohlásil na říšském sněmě uherském dne 12. února 1891.: »Politika sazbová jest politikou konjunkturální. Při této politice musí rozhodovati toliko a jediné národohospodářské a finanční zájmy země. Naše dopravní sazby nesmí býti nikým dotknuty nebo měněny, leč by nám za takové změny byly dány úplně rovnovážné náhrady navzájem svolenými výhodami.« —

Nemá-li býti náš rakouský průmysl a naše tržba vydána v šanc zdrcující, státem uměle vypěstované převaze uherské, musí také naše vláda se stejnou energií jako vláda uherská střechnouti zájmy naší tržby politikou dopravní.

Při energii, již se vláda uherská těchto zájmů ujímá, musila by se chabá nerozhodnost naší vlády při řešení těchto co den palčivějších státi našemu národnímu hospodářství osudnou.

V kruzích rakouského průmyslnictva a obchodnictva naléhá se na odvetnou politiku sazbovou proti Uhrám.

Konečně vzmohla se také naše vláda k rozhodnějšimu činu, ku zavedení nové pásmové sazby dopravy zboží na dráhách státních. *)

*) Soustava těchto sazeb založena jest v těchto zásadách:

Sazby vypočítávají se dle pásem po 10 kilometrech, sazba připadající na střed pásma při kilom. počítání platí pro celé pásmo. Jednotné sazby budou se stupňovati dle vzdálenosti od 1 do 50, od 51 do 150, od 151 do 300 a přes 300 kilometrů. Pro dopravu rychlozboží platiti bude tato sazba:

r y c h l o z b o ž í						
kilom.	obyčejné pod		snížené a zvláště snížené pod			
	5000	5000	10.000	5000	5000	10.000
	k i l o g r a m ů					
1—50	I. třída	všeob. s.	všeob. s.	I. třída	II. třída	všeob. s.
51—150						
151—300						
přes 300						
	dvojnás.	IVa	IVb			s.
		dvojnás.	dvojnás.			IVa

Tato sazba v krejcarech:

r y c h l o z b o ž í						
kilom.	obyčejné			snížené		
	pod 5000	5000	10.000	pod 5000	5000	10.000
	k i l o g r a m ů					
1—50	1·20	0·90	0·80	0·60	0·50	0·45
51—150	1·16	0·80	0·70	0·58	0·46	0·40
151—300	1·12	0·70	0·60	0·56	0·42	0·35
přes 300	1·—	0·52	0·46	0·50	0·30	0·26

Při obyčejném rychlozboží bude příště nejvyšší sazba 12 krejcaru za určité množství; nejnižší sazba klesne však až na 0·46 kr, při sníženém rychlozboží na 0·26 kr.

XXIV.

Vývoj dopravy po vodě jest při poměrné láci největší důležitostí pro tržbu surovinami, plodinami, stavebními hmotami, palivem a podobnými.*)

A přece u nás dosud ani Dunaj, ani Labe není dokonale upraveno k plavbě obchodní!

Té doby věnují zvelebení dopravy po vodě upravováním vodních cest Uhry větší péči nežli Rakousko.

V r. 1886. bylo splavných řek a průplavů

	kilometrů	plavba se vykonávala na km.
v Rakousku	6595·581	898·523
v Uhrách	4888·030	3114·340

Za dopravu obyčejných nákladů budou platiti následující sazby za q a 1 kilom. v krejcarech:

	třída		výminečná sazba IV.		třída pro vozové náklady		
	I.	II.	a	b	A	B	C
kilometrů	jednotlivě		5000	10.000	5000	10.000	10.000
1— 50	0·60	0·50	0·45	0·40	0·34	0·24	0·18
51—150	0·58	0·46	0·40	0·35	0·29	0·22	0·15
151—300	0·56	0·42	0·35	0·30	0·25	0·18	0·12
přes 300	0·50	0·30	0·26	0·23	0·20	0·12	0·10

Náklady vozové:

kilometry	zvláštní 1	sazba 2	z. s. v. s.		v. s.	V		
			3 a v. s. I.	II.		a	b odpovídá třídě	c z. s. 3
						B	C	
						za m ² plochy		

k r e j c a r y								
1— 50	0·26	0·18	0·15	0·12	1·30	1·00	0·80	
51—150	0·23	0·15	0·13	0·10	1·20	0·80	0·70	
151—300	0·19	0·12	0·10	0·09	1·00	0·70	0·55	
přes 300	0·15	0·10	0·08	0·08	0·65	0·55	0·45	

*) Po řekách a vnitrozemských průplavech se dopravuje nyní ročně na Rusi 32·5 mil. tun, v Německu 27·6, ve Francii 23, v rakousko-uherské říši 3·3 mil. tun zboží. Rusko po výtce zdokonalením vnitrozemské plavby stalo se mocným konkurentem Spoj. Obcí Severoamerických a j. na vnitro- a západoevropských trzích na obilí. Rusko upravuje také sibiřské řeky s velikými náklady. Té doby jest na Rusi splavných vodních cest 33.194 km., v rakousko-uherské říši 2714 km.

Ve Francii jest 12.600 km. průplavů, po nichž se ročně dopravuje 2·5 miliard tun kilom. při průměrné sazbě 2·5 cent. (průměrná sazba dopravy na dráhách 6 cent.).

Země uherské honosí se rozvětvenou sítí splavných řek, již doplňují průplavy. Veletoky Labe, Odry, Visla, Dněstr teprv za hranicemi rakouskými nabývají plné důležitosti pro velkou dopravu.

V Rakousku není ani na horním Dunaji valnější plavby obchodní.

V Rakousku není dosud ani jediného průplavu. Na spojení Dunaje s Vltavou a Labem průplavem již Karel IV. pomyslel. O průplavu tom byly také v XVII. a XVIII. věku konány pilné studie. Na provedení tohoto průplavu říšská rada již 21. listopadu 1879. zásadně se usnesla. Výbor k úradě o zdokonalení vodních cest v naší říši říšskou radou zvolený podal již r. 1881. zevrubnou zprávu o stavbě průplavu, jímž by byl Dunaj poříčím Moravy spojen s Odrou a r. 1884. učinil důkladnou předlohu o stavbě průplavu dunajsko-labského. Říšská rada uložila vládě, aby pořídila plány těchto průplavů, aby vyjednávala o přispění zemí ku provedení velkolepých těchto projektů a aby v příčině té svým časem předložila osnovy zákonů.

Ačkoliv se sněm království Českého, jakož i sněm moravský a dolnorakouský k velkým příspěvkům na stavbu průplavů těchto byli zavázali, přece dosud vláda neučinila rozhodného kroku k jejich provedení.

Návrhy na postavení těchto průplavů, jimiž by byl Orient s Evropou, Černé moře s mořem severním přímo spojeno, byly na říšské radě r. 1891. obnoveny.

Spojením Dunaje s Vltavou a s Labem by byla zřízena velkolepá vodní cesta 2920 km. (Dunaj 1920 km., průplav od

V Německu bylo r. 1875. 10.000 km. vodních cest, po nichž bylo dopraveno 2900 mil. tun kilom., současně po 26 500 kilom. železnic 10.900 mil. tun kilom. zboží.

Roku 1885. bylo dopraveno v Německu po vodě 4800 mil. tun kilom., po 37.000 km železnic 16.600 mil. tun kilom. Roku 1890. bylo po vodě dopraveno zboží jedině ve Frankfurtu 2,600.000 tun, v Berlíně 4,670.000 tun (připlulo 43.462, vyplulo 43.079 lodí) atd. Doprava po vodě stojí v Německu při tun. kilom. průměrně 1·4 pf., avšak také pouze 0·9 pf.

Na upravitování vodních cest bylo v Německu vydáno v l. 1875.—1889. 70 mil. mark.; v Prusku v l. 1880.—1889. 91,560.000 zl., současně v Rakousku 24,386.880 zl.

Německo podniká spojení Odry se Správou nákladem 40 mil. mk. upravuje Vislu nákladem 34 mil. mk., v nedlouhé době vydalo na stavbu dortmundského průplavu 50 ml. mk. atd.

Dunaje do Vltavy 220 km., kanalisovaná Vltava 246 km., Labe 725 km.) a spojena by byla poréčí Dunaje a Labe zaujímající přes 1 mil. km.²

Průplav od Dunaje k Odře má být veden od Vídně Moravským polem, podél severní dráhy cis. Ferdinanda do Bohumína, v délce 274 km.

Těmito průplavy by arciť nejvíce Vídeň získala, stalat by se křížovatkou nejdůležitějších vodních cest obchodních ve střední Evropě. Jaké důležitosti by průplavy tyto byly pro tržbu vídeňskou, z toho patrně, že bylo na př. r. 1888. dopraveno Vídni po vodě toliko 630.000 tun zboží, v Berlíně po vodě 4,560.000 tun, po železnicích 4,756.000 tun zboží.

Prof. Oelwein vypočítal, že by po postavení průplavu dunajsko-oderského stála doprava uhlí z Bohumína do Vídně při tun. kilom. 0-64 kr. (nyní stojí po dráze 1 zl. 34 kr.), tak že by Vídeň toliko při spotřebě uhlí uspořila ročně 2.130.000 zl. dovozného.

Veletok Dunaje jest zajisté nejdůležitější přirozenou obchodní cestou ze střední Evropy na východ. Všeobecně se uznává důležitost Dunaje při tržbě s orientem, při dobývání východních trhů vůbec, trhů ve státech Balkánských pak zvláště.

Dunaj jest od Rýna po ústí, tedy v délce 2570 km. (Rýn asi 800, Labe 725 km.) splavný. Síť splávných řek Dunaje s přítoky je 4888 km., paroloděmi jest lze podnikati dopravu na těchto řekách v délce 3039 km.

Plavba zvláště na horním Dunaji dosud nenabyla pro tržby vnitroeurovskou vůbec, rakouskou pak zvláště plně důležitosti. Dle zápisu pomezniho celního úřadu engelhardzellského u Pasova bylo dopraveno r. 1890. po Dunaji po vodě 800.000 q, proti vodě 3 mil. q zboží. Téhož roku bylo dopraveno přes pomezí české po Labi po vodě 24,278.555 q, proti vodě 2,534.402 q zboží.

Největší překážkou vývoje plavby na Dunaji bylo velké zanedbání upravování tohoto veletoku.

Vláda uherská ujala se konečně se vši opravdovosti dokonalého upravení Dunaje v obvodu zemí uherských. Dle rozpočtu r. 1885. přijatého, bude horní Dunaj upraven nákladem 17 mil. zl. V l. 1886.—1888. bylo upraveno 26 km. Dunaje, v r. 1889. počato upravováním tratě Gutor-Csölösztő. Na upravení Dunaje pod Budapeští u Promontoru povolen byl náklad 5,330.000 zl. soroksárské rameno Dunaje upravuje se průplavem, jehož zřízení

vyžaduje nákladu 215.000 zl. Náklady na upravování Dunaje u Mohače byly rozpočítány na 40.000 zl. atd.

Na r. 1891. jsou rozpočítány státní náklady na upravování horního Dunaje na 1,100.000 zl., na upravení Dunaje u Budapešti 14.000 zl., na upravení horní části Dunaje u Saroksáru na 100.000 zl., na ostatní práce na Dunaji 157.000 zl.

V Břetislavi byl v r. 1890. otevřen nový železný most přes Dunaj.

U Komárna bude v r. 1891. počato se stavbou nového železného mostu přes Dunaj.

Největší důležitostí pro tržbu mezinárodní jest však vyklizení peřejí Dunaje v Železných vratech.

Peřeje tyto způsobené skalami v proudu a stržemi skalními zamezují v délce asi 120 km. plavbu větších lodí s hlubším ponorem, proto musí býti před Železnými vraty větší náklady skládány nebo na menší lodě s mělkým ponorem překládány a peřejemi dále po proudu nebo proti proudu dopravovány. Z toho vznikají netoliko velké náklady dopravy, ale také nemalé ztráty času a j. nesnáze, proto také není lze Železnými vraty dopravovati velké záskyly obilí a j. zboží, při němž jest náklad dopravy rozhodujícím činitelem v konkurenčních zápasech.

Upravování Železných vrat počal se již r. 1830. hr. Štěpán Szechenyi ujmáti. Po více desetiletí studovali odborníci tento velký projekt, k jehož řešení teprve londýnskou smlouvou ze dne 13. března 1871. a berlínskou smlouvou z r. 1878. učiněn byl krok rozhodující. Byloť smlouvou berlínskou složeno provedení tohoto díla na říši rakousko-uherskou, již bylo také vyhrazeno vybírání poplatku za plavbu Železnými vraty po jich vyklizení.

Při obnovování vyrovnání naší polovice říše s Uhry r. 1878. zavázali se Uhři k upravení Dunaje v oblasti zemí koruny uherské, tedy také v Železných vratech.

Po dlouhých přitazích teprv nynější ministr obchodu Baross přistoupil se vši opravdovostí také k řešení tohoto úkolu.

Podle osnovy zákona, jež říšský sněm ukerský r. 1888. schválil, má býti upravení Železných vrat do konce r. 1895. provedeno.

Dle přijatých plánů jest hlavním dílem upravování Železných vrat založení průplavů, jimiž by také velké lodě s hlubokým

ponorem bez překážky mohly plouti. Největší průplav podél peřejí bude 2 km. dlouhý, 80 m. široký a 2 m. hluboký. *)

Jakou důležitostí bude odstranění upravení Železných vrat pro vývoj plavby na Dunaji, dokazuje veliký rozkvět plavby na dolním Dunaji po upravení Suliny a po snížení nákladů dopravních na této části Dunaje na 60 proc. sazeb normálních.

Vláda uherská, poznávajíc nezměrnou důležitost Dunaje po otevření Železných vrat pro tržbu evropskou s orientem vůbec, pro vývoj výroby a tržby uherské pak zvláště prozíravě již nyní zajišťuje svrchovanost Uher na tomto veletoku a zmocňuje se tohoto klíče k trhům východním. Dovede-li rakouská vláda v tomto tichém, a proto tím nebezpečnějším zápasu o Dunaj uhájiti zájmy rakouského průmyslu, rakouské tržby?!

Jak velikou důležitostí jest pro uherský obchod plodinami plavba po Dunaji, z následujícího přehledu vysvítá:

		vyvezeno bylo		
		po lodích	po dráhách	po Dunaji
pšenice	2,660.707 q	3,124.493 q	88.535 q	513.377 q
žita	346.110 „	102.954 „	13.733 „	67.973 „
ječmene	198.466 „	216.217 „	100.489 „	49.422 „
ovsa	227.798 „	243.105 „	26.200 „	144.868 „
kukurice	198.233 „	1,159.271 „	158.473 „	194.678 „
řepky	215.106 „	85.933 „	67.571 „	95.679 „
dohromady	5,046.430 q	4,931.973 q	455.001 q	1,065.997 q

Také upravování jiných řek uherských bylo hříšně zanedbáváno. Zvláště pak Tisa byla v l. 1858.—76. velmi neracionálně, přístipkářsky upravována. Teprve velkou katastrofou v Potisi, již byl r. 1879. zvláště Szegedin tak hrozně postižen, nastal

*) Při upravování Železných vrat musí býti vylámáno v proudech Dunaje 176.861 m³, v tišinách a na suchu 247.316 m³ skal, ku zbudování hrází a ku dlažbám bude potřeba 1,450.848 m³ kamene.

Náklad tohoto upravování rozpočítán byl na 9 mil. zl. Po seznání odborníkův jest toto upravování největší a nejdůležitější toho způsobu podnik, důležitější nežli vyklizení Blossom Rocku v přístavu St. Francisco a Hullets Point-u v Hellegate u New-Yorku.

Práce tyto byly již podnikatelstvem, v jehož čele stojí budapeštský inženýr Hajdu a brunšvická strojírna Lutterova, 15. září 1890. zahájeny a mají býti r. 1895. dokončeny. Na r. 1891. jsou rozpočítány náklady státní na tyto práce na 1,024.000 zl.

v poměrech těchto příznivý obrat. K provádění soustavného a racionálního regulování řek jest zřízen při zemském stavebním úřadu technický senát. v němž zasedají vynikající odborníci a znalci.

Při upravování Tisy jde především o zrychlení odpadu vody v dolní a střední části a o zúžení řečiště v horní poloze tohoto toku. Prvotně bylo projektováno 111 průkopů, jimiž měl býti tok Tisy o 483 km. zkrácen. Průkopy tyto byly z velké části již v l. 1846.—1867. provedeny, musí však býti nyní nově upravovány a přestavovány.

Té doby jest již 60 průkopů úplně zřízeno, 37 průkopů se upravuje a 15 průkopů se má ještě provésti.

Upravování Tisy stálo v l. 1846.—90. 11.399.117 zl. 44 kr. a má býti nákladem 29 mil. dokončeno.

Na r. 1891. jsou rozpočítány státní náklady na upravování Tisy na 500.000 zl., Köröse 400.000 zl., Temeše 20.000 zl., Maroše 25.000 zl., na ochranné úpravy u Maroš-Hlye 40.000 zl., upravení Váhu 25.000 zl., Drávy 67.000 zl. (v l. 1883 — 1889, vydáno 960 000 zl.) atd.

Paroplavba na Dunaji a jeho přítocích jest po celá desítilétí přímo monopolem r. 1830. založené paroplavební společnosti dunajské, kteráž podniká plavbu na Dunaji od Řezna po Sulinu (335·7 mil), na Drávě (20·5 mil), na Tise od Solnoku po vtok do Dunaje (81 mil), na Sávě (79·4 mil), na řekách pobočných (8·2 mil), na připlavech Františkovu (15·4 mil), Begovu (15 mil) a konečně na Černém moři od Suliny do Oděsy (24 mil.), na všech těchto tratích dohromady na 579·2 mil. neb 4393·5 km.

Výhradné právo této společnosti ku plavbě na Dunaji bylo obmezeno pařížskou smlouvou, již byla prohlášena plavba na dolním Dunaji za svobodnou. Tím vznikla této společnosti na dolním Dunaji povážlivá konkurence, za náhradu jí bylo smlouvou z r. 1857 platící do r. 1869. zaručeno 8 proc. zúrokování akciové jistiny.

Základní statut společnosti této byl v l. 1852., 1880. a 1890. měněn, avšak těmi změnami k čilejšímu životu vzkříšena nebyla.

Společnost tato podnikla také stavbu dráhy z Mohače do Pětikostelí nákladem 7.969 303 zl., zaručila dráze z Budapešti do Pětikostelí a z Pětikostelí do Barče minimální dopravu zboží;

drží velké uhelné bány u Pětikosteli, ceněné na 9,824.438 zl. v Starém Budíně má velkou lodnici a j*)

Mimo dopravu místními loďmi dopraveno bylo touto společností

r. 1875.	198 paroloděmi	1,424.226 osob	11,887.998 q zboží
• 1886.	189 „	1,766.093 „	16,945.750 „ „
• 1889.	179 „	1,615.850 „	1,047 905 „ „

R. 1890. bylo dopraveno 3,563.063 osob na 113,780.250 km a 1.111,200 433 tun km.**)

Společnost tato měla

	příjmů	vydání	přebytku
roku 1877	11,483 575 zl	10,508.202 zl.	975.373 zl.
• 1880.	12,537 690 „	11,456.560 „	1.081.130 „
• 1885.	11,990.217 „	11,103 001 „	668.561 „
• 1887.	10,956.170 „	9,503 007 „	453.093 „
• 1889	11,110.713 „	11,056.006 „	54.707 zl.***)

Koncem r. 1889. činila aktiva této společnosti 50.8 mil. zl. a to železné lodě s inventárem 18.1 mil. zl., kotel. 752.767 zl., budovy 3.8 mil. zl., inventář stanice 1.35 mil. zl., dráha z Mohače do Pětikosteli 7.95 mil. zl., dráha szabolčská 550.125 zl., uhelné doly 9.68 mil. zl., dřevěné lodě 52.086 zl., loděnice 1.94 mil. zl., zásoby 667.611 zl. atd. V pasivách bylo 25.2 mil. akciového kapitálu a 20.3 mil. zl. půjček a j.

V posledních letech se ocitla společnost tato ve velké tísní finanční, vyčerpala záložní fondy a měla dle poslední účetní závěrky schodek 655.126 zl.

Hlavní příčiny úpadku první paroplavební společnosti dunajské sluší zajisté hledati ve zastaralé, bureaukraticky těžko-

*) Té doby činí akciová jistina paroplavební společnosti dunajské 25.2 mil. zl. a půjčka 20,060.300 zl. Společnost má 156 kolových a 26 šroubových parolodí, 10 lodí kotelových a 716 lodí dopravních; má 166 stálých jednatelství a 289 stanic.

**) Paropl. společn. dunajskou bylo dopraveno r. 1889. 1,771.250 osob (na převozech a místními loďmi 155.400 osob) a 1,925.043 tun zboží (1,047.905 tun zboží kupeckého, 695.834 tun obilí, 181.304 tun vlastního uhlí), 3717 kusů živého dobytka a 5,923.756 zl. peněz a cenných zásylek.

***) Společnost tato přijala r. 1889 při dopravě osob 1,853 327 zl. 99 kr., při dopravě zboží 8,041.669 zl. 31 kr. a j. Přebytek činil 54.707 zl. 88 kr., po odpisech inventáře, zúrokování a j. zbyl však čistý výnos toliko 4707 zl. Dividendy bylo vypláceno r. 1877. 3 proc., r. 1880. 5 proc., r. 1885. 3.09. r. 1886. 0, r. 1887. 0, r. 1888. 2, r. 1889. 0 proc.

pádné správě její, jakož i v řádech a zvyklostech po celá desetiletí neměněných.

Kromě toho velikou překážkou vývoje společnosti této byla rostoucí konkurence dráh, s nimiž nemůže vítězně závoditi starými lodmi, jež neobnovovala a jimiž jest dopravování zboží valně zdražováno.

Nemalých nákladů vyžaduje také stále vyklizování řečiště Dunaje (ročně 26.000 zl.). Doprava osob po Dunaji jest pasivní ročně o 170.000 zl.

Společnosti se také nedostává zimních přístavů a j.

Ministr Baross se ujal osvěžení starožitné plavební společnosti dunajské usiluje především o její proměnění ve společnost rakouskou a uherskou a naléhaje na přeložení ústřední její správy z Vídně do Budapešti a na zajištění rozhodujícího vlivu vládě uherské na její dopravní sazby a to na sazby přívozní i vývozní.

Když pak paroplavební společnost dunajská nebyla ve všem velmožům uherským po vůli, jali se podporovati konkurenty její, zvláště uherské dráhy, jež paroplavební společnosti odjímají levnými sazbami dopravu a j.

Král uherské státní dráhy mají již na Dunaji i na Tise celou flotilu vlečných lodí, jež do jich stanic zboží svázejí a jimi přivezené zboží opět rozvázejí.

O zachování dunajské paroplavební společnosti učiněn jest důležitý pokus novou smlouvou vlády rakouské s touto společností uzavřenou a říšské radě r. 1891. předloženou.

Dle této smlouvy, jež má platiti do r. 1900., udělí stát paroplavební společnosti dunajské nesplatitelnou subvenci 250.000 zl. a zálohu splatitelnou, 4 proc. zúročitelnou, pakli výnos správy převyší 4 proc. Oproti tomu vyhrazeno jest vládě zastoupení 2 delegáty ve správě společnosti, kteráž se zavazuje ku pravidelné každodenní dopravě osob mezi Pasovem a Děvínem, jakož i ku řádné a pravidelné, pokud lze rychle dopravě zboží z Řezna až do Černého moře. Ministerstvu obchodu vyhrazeno jest schvalování jízdních pořádků a j.

Ku zdokonalení lodi musí společnost ročně alespoň 500.000 zl. obrátiti. Po čas trvání smlouvy smí býti organizační statut společnosti toliko se svolením ministerstva obchodu měněn, toliko se svolením tohoto ministerstva smí společnost nové prio-

rity vydávati a j. Společnost dopravuje poštu, v čas válečné hotovosti musí sloužiti správě válečné a j.

Kdyby čistý zisk akcionářův 1,008.000 zl. převýšil a výše 1,512.000 zl. nedostoupil, připadá $\frac{1}{4}$ tohoto přebytku státu, převýšili zisk ten 1,512.000 zl., případnou z přebytku takového státu tři čtvrtiny.

Důkladní znalci poměrův této společnosti na tom trvají, že také touto úmluvou toliko dočasně bude z nynější tísně vybavena, aniž by byla před konečnou krizí zachráněna.

Paroplavební společnosti dunajské vzrůstá také na dolním Dunaji mocná konkurence.

Na dolním Dunaji nabývají ruské plavební společnosti Gagarinova, jejíž říditelem jest kníže Gagarin a «Société russe de navigation à vapeur et de commerce» vždy většího vlivu, těšice se horlivé podpoře vlády ruské.*)

Společnost Gagarinova změnila r. 1891. své stanovy, zvýšila základní akciový kapitál z 1·2 na 2·2 mil. rublů, ruská vláda ji zvýšila subvencí na 120.000 rub. vyhradivši si zastoupení ve správní radě.

Společnost se zavázala ku rozšíření plavby na Dunaji.

Subvence ruská «Société russe de navigation à vapeur et de commerce», kteráž podniká plavbu na dolním Dunaji a na Černém moři, byla zvýšena 28. ledna 1891. až do r. 1906. na 676.000 rublů ročně.

Lodě společnosti Gagarinovy plují již až do Bělehradu. Ano, stará naše paroplavební společnost dunajská již kapituluje před společností Gagarinovou, s níž zavedla r. 1890 vyjednávání o rozdělení plavby na Dunaji, t. j. o úplné puštění dopravy na dolním Dunaji společnosti Gagarinové; nebude-li jí tato společnost konkurovati na horním Dunaji, nad Železnými vraty. Po takovém ujednání by zajisté na dolním Dunaji rakouská vlajka záhy úplně zmizela.

V roku 1891. konstituována byla v Bělehradě srbská paroplavební společnost se základní jistinou 1·2 mil. din., již jest státem zaručeno 6 proc. zúrokování akciového kapitálu.

Také v Rumunsku dějí se přípravy ku založení rumunské

*) Rusko věnuje vůbec velkou péči vývoji své plavby obchodní. Na ruských řekách a jezerách bylo r. 1890. 1246 parolodí o 72.106 koň. sil, se snosností 6,089.580 pudů, s 18.766 lodníky. Lodě ty byly pořízeny nákladem 49 mil. rub.

společnosti plavební. Tržba a plavba na dolním Dunaji jest pro říši rakousko-uherskou velikou důležitostí již proto, že jest dolní Dunaj přirozeným spojidlem s Černým mořem, zvláště pak s přístavem batumským, z něhož se na př. r. 1888. jediné petroleje 5,275.500 q vyvezlo, a kterýž jest střediskem tržby středoasijské s Oděsou a j.

Na dolním Dunaji od Brajly po Sulinu bylo dopraveno zboží	
roku 1879. 700.000 tun	roku 1880. 900.000 tun
• 1881. 960.000 •	• 1882. 1,300.000 •
• 1883. 1,330.000 •	• 1884. 1,450.000 •
roku 1890. 1,600.000 tun.	

Dle zpráv evropské komise dunajské, kteráž provádí upravení Suliny*), plulo ústím Dunaje r. 1889. lodí s vlajkou anglickou 842 s 1,000.773 tunami, řeckou 240 s 128.486, tureckou 427 s 78.136, rakouskou 109 s 77.002, italskou 74 s 66.322, francouzskou 57 s 63.884, ruskou 88 s 26.853, německou 15 s 15 459, norskou 12 s 11.519, španělskou 1 s 3.063, belgickou 1 s 1349, rumunskou 2 s 264, samojskou 1 s 175 tunami, dohromady 1870 lodí 1,473.345 tunami (parolodí 1668 s nákladem 1,423.632 tun, plachtových lodí 202 s nákladem 49.713 tun).

Nejvíce se vyváží Sulinou obilí, vyvezlo se quarterů

	r. 1888.	r. 1889.
pšenice	8,599,000	— 4,608.000
žita	2,296.000	— 1,458.000
kukuřice	4,258.000	— 2,502.000
ječmene	2,617.000	— 1,553.000

Z toho zajisté jest patrné, jak velkou důležitostí jest pro veškerou tržbu rakousko-uherské říše, aby rakouská vlajka na dolním Dunaji nevymizela.

Vedle první paroplavební společnosti dunajské je v Uhrách

*) Evropská komise dunajská byla zřízena dle čl. 16. pařížské smlouvy ze dne 30. března 1856., její práva byla uznána a obnovena berlínskou smlouvou ze dne 13. července 1878. do r. 1883. a londýnskou smlouvou ze dne 10. března 1883 do 24. dubna 1904. V komisi této zastoupeno jest 7 mocí, jež uzavřely ony smlouvy a Rumunsko. Komise sídlí v Galači. Jejím úkolem jest upravení ústí Dunaje v Sulině a pobřeží Černého moře pro plavbu, vykonává policii na Dunaji od Brajly po Sulinu a j.

V r. 1889. komise tato přijala 3,097.961 fr. (poplatky z lodí 1,348.552 fr., přebytky z minulých let 1,430.478 fr. a j.), vydala 2,097.929 fr. (správa 692.784 fr., technická služba 419.714 fr. a j.) přebylo 1,000.032 fr.

několik menších podnikův plavebních, jež však pro tržbu a dopravu valné důležitosti nemají.*)

Na podporování pořízení a jezerní plavby v Uhrách rozpočítán jest státní náklad na 100.000 zl.

Kromě loděnice paroplavební společnosti dunajské v Starém Budíně byly v Novém Pašti loděnice Schaenichenovy a Hartmannovy, v nichž bylo v nemnohých letech postaveno 68 parolodí, 274 dopravních lodí a 29 různých lodic.

Závody tyto koupila uherská eskomptní a směnečná banka a valně je rozšiřuje.

XXV.

Zdokonalení námořní plavby obchodní**) jest nad jiné palčivější potřebou veškeré rakousko-uherské tržby. Podniknutí a zdárné rozřešení tohoto úkolu jest tím naléhavější, čím horlivěji se státy s námi konkurující, jako Německo a j. o zdokonalení a usnadnění zámořské tržby přičinují.

*) Akciová společnost plavební na průplavu Františkovu (založena r. 1870.) měla r. 1889. základní kapitál 13,552.000 zl., její aktiva činila koncem r. 1889. 17,426.164 zl. 38 kr. (starý průplav Františkův 3,280.505 zl. 83 kr., Kis-Szaptár-Novosadský průplav 6,081.904 zl. 17 kr., průplavy podvodňovací 12,392 zl. 15 kr., odvodňovací 1855 zl. 31 kr., Beja-Bezďanský průplav 3,999.466 zl. 30 kr. a j.)

Společnost tato přijala r. 1889. 251.990 zl., z přebytku 99,000 zl. vyplatila 1½ proc. úrok priorit.

Paroplavební společnost na Blatenském jezeře (zal. r. 1866.) má základní jistiny 160.000 zl. vyplácela r. 1889. 5 procent dividendu.

Ostřihomská místní paroplavební společnost (zal. r. 1885.) má akciový kapitál 30.000 zl.

Paroplavební společnost v Palance (zal. r. 1817.) má akciový kapitál 27.500 zl., r. 1889. přijala 33.446 zl., koncem r. 1889. činila aktiva 45.685 zl. 29 kr.

Rábská paroplavební společnost (zal. r. 1864.) měla r. 1889. 5 parolodí, 9 proplerů, dohromady o 590 koňských silách, 7 železných a 20 dřevěných vlečných lodí. Akciový kapitál této společnosti byl 450.000 zl., r. 1889. přijala 113.844 zl.

**) Obchodní loďstvo r. 1886. čítalo v naší polovici říše:

daleké plavby		velkých pobřežních		malých pobřežních		paro-	
lodí o tun.	slodníky	lodí o tun.	slodníky	lodí o tun.	slodníky	lodí o tun.	slodníky
58	71563	2048	34	12628	622	36	1494
						202	128
							85685
							2872
v zemích uherských							
7	5900	154	—	—	—	18	711
						85	25
							6611
							239

Počátkem roku 1889. čítalo obchodní loďstvo

	v naší polovici říše		v zemích uhersk.		v celé říši	
	o tunách		o tunách		o tunách	
lodí daleké plavby	185	144.727	100	54.475	285	199.202
velkých l. pobřežních	78	17.675	4	1.164	82	18.839
malých lodí	1.559	23.737	147	2.831	1.706	26.568
lodí rybářských	7.604	19.666	215	366	7.819	20.032
	9.426	205.805	466	58.836	9.892	264.641
mezi nimi bylo parol.	135	84.664	28	9.707	163	94.371

Na lodích naší polovice říše bylo 27.007 lodníků, na lodích uherských 2222, na všech obchodních lodích naší říše bylo 29.229 lodníků.

Ku pobřežní plavbě bylo parolodí

	v Rakousku				v Uhrách			
	lodí	o tun.	koňsk. sil	lodníků	lodí	o tun.	koňsk. sil	lodn.
r. 1880.	27	1046	698	158	6	181	105	31
• 1885.	32	1301	788	178	16	471	347	73
• 1889.	52	2102	1527	286	20	1061	591	110

Uherské obchodní loďstvo čítá nyní

10 parolodí	o	8847 tun.	pro dlouhé plavby,
78 plachtových l.	o	39411	» » » »
3	o	903	hlubokého ponoru,
28 parolodí	o	1531	» mělkého »
125 plachtových l.	o	2025	» » »

Naši říši jest také na moři podnikati krušné zápasy konkurenční.

Lodí bylo roku 1886.

	nově stavěno	nákladem zl.	přestavováno a opravováno	nákladem zl.
v naší polovici říše	160	3,525.130	480	1,709.008
v zemích uherských	4	5.780	13	2.488

Roku 1887. čítalo obchodní loďstvo

	snosnost tun					
	lodí		dohro-	lodí		dohro-
	plachtových	parních	mady	plachtových	parních	mady
Rakousko-uherské .	1993	159	2152	174.100	107.000	281.300
německé	3094	717	3811	769.800	470.400	1.240.200
francouzské	3115	601	3716	355.200	550.700	905.900
Vel. Británie a Írsko	15473	6663	22132	3,249.900	4.575.100	7,825.100
Itálie	4510	231	4741	718.300	182.500	900.800

Z tohoto loďstva připadalo na Velkou Británii a Írsko 60·5 proc. lodí plachtových a 79·6 proc. parolodí.

V r. 1887. dopraveno bylo zboží

v	plachtovými loděmi	paroloděmi	dohromady
	tun	tun	tun
Rakousko-uherské říši	1,566.000	14,241.000	15,807.000
Německu	4,735.000	16,767.000	21.502.000
Francii	8,542.000	30,553.000	39,095.000
Vel. Britanii a Irsku .	35,114.000	114,529.000	149,643.000
Italii	7,010.000	3,351.000	40,561.000

Němci zřídili přímou dopravu se všemi čelnými přístavy Levanty, aby na trzích těch vítězně mohli zvláště naši říši čeliti. Při této dopravě levantinské stojí dovoz q železa z Vratislavi přes Hamburk do Soluně 2-60 marků, my dopravujeme q železa z Vidně do Suluně Terstem za 3-90 marků.

V roku 1889. připlulo do Newyorského přístavu 218 lodí s vlajkou německou, ani jediná s vlajkou rakouskou atd. Kdyby při těchto poměrech zůstalo a kdyby nebylo záhy postaráno zvláště o usnadnění a oblacnění naší dopravy po moři, musíme v těchto konkurenčních zápasech podlehnouti.

Uhři postihli záhy nezměrnou důležitost neodvislosti tržby uherské také na moři, proto počali již r. 1867 zřizováním námořní plavby uherské a proto se zimničním úsilím zvelebují jediný svůj přístav námořní ve Rjece zdokonalujíce a stále rozšiřujíce přímé spojení jeho s přístavy světovými.

Vláda uherská postihujíc nezměrnou důležitost Rjegy pro veškeré národní hospodářství uherské zřídila přímo po vyrovnání ve Rjece úřad námořní a od těch dob neustala přímo v zimničním přičinění o povznesení tohoto přístavu. Usnadňuje novými drahami i levnými sazbami dopravními soustředění veškerého zámořského obchodu ve Rjece a odvracuje tak zvláště dopravu plodin, meliva, rýže, petroleje a j. od Terstu.

Pomocí vlády soustřeďuje se ve Rjece zvláště obchod plodinami, rýží, petrolejem, dřívím a j.

Dráhou z Rjegy do Zákáně, nákladem 42 mil. postavenou, spojen byl přístav rjecký s Uhry.

Rokem 1871. počíná nový věk Rjegy. Od těch dob byly miliony obětovány na rozšíření přístavu. Nyní podnikají se nové přístavní stavby nákladem 5,530.800 zl., jež mají býti r. 1894. dokončeny. V přístavu rjeckém staví se doky, aby nemusily býti porouchané lodě ze Rjegy dopravovány na správu do jiných přístavů.

Roku 1889. zaujímala v přístavu rjeckém skladiště 27095 m², v nich bylo prostory pro náklady 2014 vagonů. Kromě toho bylo lze umístiti ve skladištích železnic (41465 m²) náklad 3598 vagonů. V entrepotech přístavních bylo r. 1889. složeno 1,117.706 q zboží.

Do přístavu rjeckého připlulo a z něho vyplulo

	lodí				lodí		
r. 1880	5342	o	681930 tunách	r. 1886.	7533	o	1315451 tunách
1881.	5395	o	804407 "	1887.	9874	o	1379478 "
1882.	6123	o	969737 "	1888.	10352	o	1558507 "
1883.	6880	o	1160799 "	1889.	10395	o	1642276 "
1884.	7555	o	1272673 "	1890.	10906	o	1758108 "
1885.	8619	o	1442590 "				

R. 1889. do Rjeki připlulo 5204 lodí o 815.180 t., t. r. z přístavu rjeckého vyplulo 5191 lodí o 826.796 tunách.*)

Obchod ve Rjece takto vzrůstal:

průměrné v letech	přívaz	vývoz
1845.—47.	2·8 mil. zl.	3·6 mil. zl.
1848.—52.	5·1 „ „	4·1 „ „
1853.—57.	6·6 „ „	5·3 „ „

Do Rjeki bylo zboží průměrně ročně

	přívaz	vývoz
1868.—72. za	10·3 mil. zl.	8·6 mil. zl.
1873.—77. „	18·8 „	22·2 „
1878.—82. „	32·2 „	42·6 „
1883.—87. „	54·9 „	77·8 „

*) R. 1889. do přístavu rjeckého lodí připlulo: vyplulo

	rakousko-uherských lodí		o q		o q	
plachtových a parolodí	4220	474302	4195	472959		
anglických	233	282079	243	294766		
italských	713	45777	715	45685		
německých	3	3007	3	3007		
řeckých	19	2966	19	3030		
švédských a norských .	3	2507	3	2507		
španělských	1	1782	1	1782		
francouzských	2	1588	2	1588		
portugalských	1	1023	1	1023		
ruských	1	210	1	210		
tureckých	5	157	5	157		
černohorských	3	82	3	82		
	5204	815480	5191	826796		
a to s nákladem lodí						
plachtových	1647	522578	1831	705917		
parolodí . .	1763		2054			
prázdných lodí						
plachtových	609	292902	428	120879		
parolodí . .	1185		878			

Ve Rjece soutřeďuje se netoliko trřba Uher, ale také trřba Bosny a Hercegoviny a j. zemi balkánských, ano do Rjegy se již také z Haliče plodiny a j. k vývozu dovážejí.

Námořní obchod ve přístavu rjeckém jest dosud po výtce v rukou cizích; byloť dopraveno do přístavu a z přístavu rjeckého zboží na lodích

	domácích	cizích
roku 1873. za 15·0 mil. zl.	5·1 mil. zl.	
» 1878. » 10·4 » »	8·5 » »	
» 1883. » 32·0 » »	32 7 » »	
» 1888. » 36·4 » »	55·5 » »	

Ve Rjece vzrůstá nebezpečný soupeř Terstu. V l. 1883. až 1887. oproti l. 1868.—1872. vzrostla trřba ve Rjece o 602·1 proc., v Terstu o 52·7 proc.; v l. 1877.—1887. vzrostla trřba Terstu o 28·2, trřba Rjegy o 209·7 proc.

Do Rjegy bylo zboží přivezeno

roku	vývoz			celý obchod		
	q	za	zl.	q	za	zl.
1880.	677 736	7,851.655	2,189.541	19,362.498	2,867.277	27,214.153
1885.	2,183 388	21,882 325	5,277.076	54,333 479	7,460.459	76,215.804
1886.	2,010.823	20,841.027	4,478.233	54,931.288	6,489.059	75,772.315
1887.	1,933.963	20,719,611	4,946.172	54,459.675	6,880 135	75,179.286
1888.	2,171 813	23,723.477	6,038 861	68,204.551	8,210 674	91,928 028
1889.	2,285.570	26,202.627	5,807 569	62,319.470	8,093.139	88,522.097
1890.	2,678.783	28,666.265	5,468 960	60,059.021	8,147.743	88,725.286

Vzrostl tedy v l. 1880.—1890. v ceně přívoz o 266·5, vývoz o 215·5*)

*) Roku 1889. bylo do Rjegy po moři		přivezeno	vyvezeno bylo
		q	q
kávy		7064·4	2759·6
cukru		1203 3	14701 6
švestek		111 5	63850·2
tabáku		20111 9	6515·8
pšenice		18381 2	393464·6
kukuřice		5101 9	98638 5
ječmene		891·1	211821·7
ovsa		11559 1	14533·1
žita		120·0	4902·7
bobů		936 0	56057·6
luskovin		874 4	1382·2
rýže		283259·2	32951·8
mouky		1112·1	1289022·7
kukuřicové mouky		129·2	8956·9
rýžové mouky		—	24928·5

V roku 1890. bylo do Rjegy*) vřbec zboží (kromě dříví)		
přivezeno	2,483.639 q	
a to petroleje	684.560 „	
rýže	336.428 „	
vína	204.622 „	
juty	86.697 „	
kávy	6.006 „ a j.	

zelenin	4510·2	2405·4
kůží nevydřlaných	6284·7	1948·1
kůží vydřlaných	1112·3	939·6
tuků	3396·5	3418·7
vína	132025·1	21403·9
lihu	878·6	8721·9
uhlí kamenného	271879·4	3812·1
kamení	62412·4	4100·7
písku	24285·2	896·0
petroleje	837459·0	7756·1
bavlněného zboží	11716·5	4154·5
juty	36021·9	203·7
cihel	198219·9	40234·3
strojů	3114·0	590·6
solí	30069·0	719·0
dužin kusů	1906299	51457588
prken „	67511	1623812
prkének „	11774	345468
fošen „	3232	527886
tabulek „	33154	5356080
pražců „	7543	280516
parketů „	2200	81100
řezaného dříví kusů	20669	51709
vesel kusů	9475	23391
prázdných sndů	13821	18937
stavebního dříví a dříví k topení m ³	13531 7	48415 9
koňů kusů	—	5
volů „	8	30
telat „	684	21
jehňat „	1589	64
kůzlat „	9	—
ovcí „	1	—
prasat „	23	—
želv „	9000	9275

*) Roku 1887. připadalo z tržby rjecké při přívozu

při vývozu

	na	zl.	zl.
Uhry	402.818	1,717 285	
Rakousko	8,620.211	7,448.924	
Spojené Obce	665.526	2,558.919	

Ze Rjegy bylo roku 1890. zboží (kromě dříví)		
vyveženo	2,622.337	q*)
a to: mouky	1,038.487	»
pšenice	181.808	»
ječmene	451.946	»
řepky	84.557	»
bobů	64.896	»
švestek	108.168	»
vína	30.274	»
minerálních vod	43.611	»
tříslovin	85.420	»

Belgii	69.940	482.314
Brasílii	156.970	3,751.562
Egypt	17.128	554.562
Francii	72.219	15,476.341
Alžír	9.208	471.683
Japan	319.410	—
Vel. Británii	4,883.548	23,514.303
Maltu	6.981	46.067
Řecko	328.125	462.779
Vých. Indii	4,307.579	34.005
Itálii	935.813	3,259.117
Černou Horu	—	—
Rusko	4,468.400	11.526
Siam	—	—
Turecko	938.751	706.087
26,202.627		
Tunis	—	66.918
francouzské kolonie v Asii	—	9.755
Gibraltar	—	252.160
anglické kolonie v Africe	—	606
italské kolonie v Africe	—	1.860
Nizozemsko	—	206.316
nizemské kolonie v Asii	—	9.308
Portugalsko	—	502.039
Rumunsko	—	45.900
Španělsko	—	682.739
Zanzibar	—	46.431
		62,319.470

*) Ze Rjegy bylo r. 1890. vyveženo 44,240.000 duh, 1,378.000 prken; mouky: 570.177 q do Vel. Británie, 120,090 q do Francie, 58.352 q do Portugalska, 1005 q do Španělska, 860 q do Belgie a Nizozemska, 142.952 q do jižní Ameriky a j.

Cukru bylo vyveženo ze Rjegy r. 1885. 27.230 q, r. 1886. 23.998 q, r. 1887. 27.682 q, r. 1888. 15.340, r. 1889. 14.701.

Do přístavu rjeckého připlulo lodí

roku	plachtových	tun.	parolodí	tun.	dohromady lodí	tun.
1872.	2325	o 93593	322	o 68563	2647	o 162156
1880.	1808	o 86471	874	o 265172	2682	o 342634

Z přístavu rjeckého vyplulo lodí

roku	plachtových	tun.	parolodí	tun.	dohromady lodí	tun.
1872.	2309	o 94796	321	o 68164	2630	o 162960
1880.	1786	o 82871	874	o 256416	2660	o 319287

Roku 1886. připlulo

z přívu toho vyplulo

	lodí	tunách	lodí	tunách
do přístavu terstkého	6834	o 1152077	6780	o 1150425
do jiných přístavů rak..	56010	o 5783063	55859	o 5766117
do přístavu rjeckého	3826	o 656728	3777	o 665643
do jiných přístavů uherských	4472	o 257159	4382	o 251743

Roku 1887. do všech přístavů připlulo

vyplulo

	lodí	tunách	lodí	tunách
naší polovice říše . .	69594	o 8066428	69620	o 8075565
zemí uherských . . .	9287	o 925922	9116	o 924278
do přístavu terstského .	7670	o 1368706	7676	o 1365845
rjeckého	5195	o 782374	5157	o 776133

V roku 1890. připlulo do Terstu

4288 lodí plachtových o 178805 tun.

3585 lodí parních o 1292655 "

dohromady 7873 lodí o 1471464 tun.

r. 1889. 8213 lodí o 1447940 tun.

Téhož roku z Terstu vyplulo

4305 plachtových lodí o 174525 tun.

3551 parolodí o 1282649 tun.

dohromady 7856 lodí o 1457174 tun. .

r. 1889. 8192 lodí o 1441250 tun.*)

*) Do Terstu bylo zboží za zl. přiveženo

vyveženo bylo

po lodích	1885.	1889.	1885.	1889.
rakousko-uherských . . .	92,2237.016	125.291.255	118,380.500	114,688.265
dánských	32.069	119.056	14.862	21.964
francouzských	3,141 638	45.460	184.814	147.948
německých	13,293.042	8.205.868	2,451.434	1,036 618
řeckých	1,995.208	5,710.504	1,678.086	5,027.978
anglických	34,254.596	38,211.196	14,374.251	12,457 562
italských	19,131.369	20,982.186	24,297.671	20,131.070
černohorských	168.984	43.453	583.866	146.612
nizozemských	—	580.328	—	—
tureckých	1,936.830	3,007.887	392.411	1,936 830

Terstu obchod přívóz:

roku	po moři zl.	po vodě zl.	dohromady zl.
------	----------------	----------------	------------------

1880.	135,033.299	111,966.322	246,999.621
-------	-------------	-------------	-------------

1885.	167,619.134	152,207.274	319,826.408
-------	-------------	-------------	-------------

1889.	204,864.811	156,144.212	361,009.023
-------	-------------	-------------	-------------

vývoz:

1880.	117,194.636	95,007.509	212,202.145
-------	-------------	------------	-------------

1885.	164,031.491	125,177.576	289,209.067
-------	-------------	-------------	-------------

1889.	156,094.065	160,370.533	316,464.598.*)
-------	-------------	-------------	----------------

portugalských	169.186	— —	—	169.186
ruských	15.138	1,378.666	136.266	15.138
samojských	22.042	31.378	14.219	22.042
španělských	48 576	—	—	48.576
švédských a norských . .	244.247	1,257.484	1,523.111	244.276
	167,619.134	204,864.811	164,031.491	156,094.065

*) Do Terstu bylo r. 1889.

přiveženo

vyveženo bylo

	q	q
líhu	2.491	76.918
piva	1.497	112.555
hydr. vápno	244.539	4.667
konopí	26 619	5 640
kamenného uhlí a koků . .	773 283	70.400
papíru	9 776	165.746
kávy	399.675	72 326
čaje	5.960	107
bavlny	656.633	71.613
pepře	20.219	6.392
hřebíčku	2.424	171
skořice	6.800	1.016
zázvoru	1.949	10
mouky	39 260	570.473
železa kujného	30.386	24.022
ocele	8.425	17.597
oranží	335 588	10 685
svatojanského chleba . . .	26.823	3.903
datlí	2.589	492
smokví sušených	161.586	3.450
mandlí	20.839	466
hrozínek	152.839	19.390
ovsa	64.617	26.599
pšenice	353.351	81.792
kukuřice	46.464	52 488
prosa	1.603	907
ječmene	1.220	5.982
žita	1.377	5.727

Terstu obchod byl r. 1890. po zemi 11,723.836 q (přívaz 7,796.067 q, vývoz 3,927.769 q).*)

kadidla	3.368	1.241
indiga	10.446	233
juty	36.889	7.906
vlny	18.845	11 442
dříví k topení m ³	9.691	256
	kusů	kusů
dužin sudových	417.050	15,150.235
dlaždic	4.414	566 542
fošen	6 881	4.566
prken	118.560	5,178.410
pražců	432 120	3,146.596
krovů	540	466.652
buků	50.680	3,602 200
	q	q
stavebního dříví	191	76
dřevěného zboží	1.939	29.119
parketů	9	9.245
bobů	6.224	87.428
čocky	155	597
hrachu	4.413	5.578
perletě	14.841	167
cihel a tašek	150.350	7.845
bavl. oleje	30 244	774
lněného oleje	6.486	999
olivového oleje	168.292	30.111
sesamového oleje	30.681	636
palmového oleje	20 899	753
minerálních olejů	333.055	34.380
brambor	31 387	34.905
kůží surových	89.950	10.375
kůží vydělaných	6.153	2.960
rýže	184.617	95.179
solí	83.703	1.300
tabáku	30.117	972
vína	354.053	109.855
síry	85.396	12.256
cukru surového	6.958	38.888
cukru rafinovaného	1.698	606 151
melasy a syrobu	81	63 a j.

*) Z Terstu a ze Rjeki bylo vyvezeno mouky do Brasilie barrelů

	r. 1886.	r. 1887.	r. 1888.	r. 1889.
a to z	177.960	188.873	214.616	272.697
mlýnů uherských	85.728	87.457	143.151	167.804
mlýnů rakouských	92.232	104.416	71.465	104.893

Ve Rjece byla r. 1880. pomoci anglických kapitalistův založena »Adria Steamship Company« po výtce ku vyvážení uherských surovin a mouk.

Společnost tato byla zákonem čl. XIII. r. 1882. proměněna v uherskou plavební společnost »Adrii«, jejíž základní jistina byla 1.250.000 zl.*)

Adrie měla r. 1883. 83 parolodí o 20.850 koň. silách a 109.429 tun.

V r. 1889. podnikla Adrie 286, r. 1890. 297 plaveb a vyvezla r. 1889. 177.238 tun, 20.708 m.³, r. 1890. 169.771 tun 24.915 m.³ zboží.**)

Zboží bylo na lodích »Adrie« přiveženo r. 1889. 13.014 tun, 453 m.³, r. 1890. 17.350 tun a to z Francie 374, z Vel. Britanie 16.130, z Brasilie 13, ze Severní Ameriky 500, z jiných zemí 333 tun.

»Adrie« jest podporována státem, její subvence státní rozpočítána jest na r. 1891. na 307.300 zl., kromě toho jest povo-

Mouky a otrobů bylo do Terstu přiveženo r. 1889. 341.395 q, r. 1890. 325.371 q.

Cukru bylo do Terstu r. 1890 přiveženo 1,067 500 q, v Terstu spotřebováno a z Terstu vyveženo bylo 921.000 q.

Duh bylo vyveženo z Terstu a ze Rjegy r. 1889. 60-25 mil., (r. 1887. 51-61, r. 1888. 54-54 mil.) a to z Terstu 12-95 mil., ze Rjegy 48-25 mil.

V r. 1889. vyveženo bylo do Francie 47-27 mil., do Italie 7-85, do Alžír a Tunisu 1-17, do Španělska a Portugalska 0-60, do Velké Britanie 0-24 mil.

*) Koncem r. 1889 činila aktiva Adrie 3,198.308 zl. 88 kr. (9 parolodí za 2,301.442 zl. 17 kr.), pasiva 3,011.117 zl. 25 kr. (akciový kapitál 1,250.000 zl., priority ve zlatě 816.500 zl., agio priorit 224.927 zl., pojišťovací fond 239.509 zl. 50 kr., fond záložní 331.908 zl. 50 kr. a j.). Vyplácela dividendy r. 1885. 6, r. 1886. 0, r. 1887. 0, r. 1888. 6, r. 1889. 8 proc.

**) Roku 1890. vyvezla »Adrie« zboží

do	tun	m. ³
Španělska	1084	a 1650
Portugalska	6566	„ —
Francie	26151	„ 21151
Severní Afriky	4647	„ —
Italie	690	„ 648
Belgie	6249	„ —
Nizozemská	10495	„ —
Vel. Britanie	88650	„ 656
Brasilie	10201	„ —
Severní Ameriky	13188	„ —
jiných zemí	2050	„ 511
	169771	a 24915

leno 70.000 zl. na podporování pravidelné plavby pobřežní ze Rjegy do přístavů istrijských, dalmátských a italských. »Adrie« trpí velkým nedostatkem vlastních lodí, musí najímati dosud k dopravě namnoze cizé, po větce anglické lodě.

Vláda uherská ujala se nové organisace »Adrie«, aby mohla mocně a vítězně čeliti rakousko-uherskému Lloyd a její vlivům se podařilo, že se Lloyd promění toliko v rakouskou plavební společnost.

Ministr Baross učinil s předními zástupci »Adrie« v měsíci březnu 1891. ujednání o rozšíření plavby a o rozmnožení parolodi této společnosti, jež generální shromáždění »Adrie« dne 30. dubna 1891 bylo schválilo.

Dle této úmluvy rozmnoží »Adrie« akciový kapitál o 1,250.000 zl. a vydá priority za 3 mil. zl. r. č. neb 25 mil. zl. ve zlatě; pořídí 20 nových parolodi nejdokonalejší soustavy o 1500—2500 tunách; bude podnikati ze Rjegy ročně 279 pravidelných plaveb obchodních.*)

»Adrie« se zavazuje ku opatrování pravidelného spojení mezi ústím Dunaje a přístavy černomořskými a j. Ve správě »Adrie« vyhrazeno jest místo 3 delegátům vlády. Státní subvence společnosti této zvyšuje se na 590.000 zl.

Důležité jest rozmnožení plaveb »Adrie« do přístavů nizozemských a německých, zvláště pak do Hamburku. Veškeré pravidelné plavby »Adrie« činí ročně 13 mil. moř. mil. Po

»Adrie« vyvezla r. 1890.

do	mouky tun	obilí tun
Francie	11922	1409
Španělska	135	—
Portugalska	5835	—
Vel. Britanie	46705	17109
Brasílie	7772	2015
jiných zemí	1204	—
Belgie	—	4114
Nizozemska	—	8817
	73573	33464
roku 1889.	95564	33902

*) »Adrie« má příště podnikati ze Rjegy pravidelně ročně 18 plaveb do Glasgova, 12 do Leithu, 12 do Londýna, 24 do Liverpoolu, 12 do Hullu nebo Newcastleu, 12 do Rouenu, 12 do Bordeaux. 12 do přístavů španělských a portugalských, po případě do západních přístavů francouzských, 12 do východopřístavů italských, pak do Smyrny, na Maltu a do Tunisu, 6 do Brasílie.

proměnění Lloydu v rakouskou společnost má býti subvence »Adrie« zvýšena na 1,250.000 zl.

Nová tato úmluva s Adrií, jakož i zrušení smlouvy s rakousko-uherským Lloydem říšský sněm uherský roku 1891. schválil a tím dovršen byl dualism rakousko-uherské říše také na moři.

V r. 1891. byla zřízena uhersko-chorvatská paroplavební společnost spojením plavebních podnikatelstev Sverljuga a Krajacz se základní jistinou 1 mil. zl. Se společností touto uzavřela uherská vláda smlouvu na 10 let v podnikání plavby ze Rjegy do Kotoru, Albanie, Metkovičů, Sinje a Zadry, do Pulje, Terstu a Veglie. Společnosti této zaručena jest na prvních 5 let státní subvence 105.000 zl. a 110.000 zl. na ostatní leta ročně.

Uherská vláda přičiňuje se horlivě o zdokonalení plavby mezi Rjekou a důležitými přístavy dalmatskými, albánskými a řeckými, jakož i se západními a severními přístavy italskými, pak s Marseillem, Barcelonou a j.

Zvláště pak usilují Uhři o zřízení přímé a pravidelné plavby z Rjegy do Cařihradu a do Smyrny, jež jest té doby nejdůležitějším vývozním přístavem v orientu.*)

Do Smyrny se vyváží z rakousko-uherské říše zvláště cukr. R. 1889. bylo tam vyveženo z Rakouska cukru za 4,548.360 fr.

Obchod tento soustřeďoval se dosud jedině v Terstu. Uhři doufají, že naleznou ve Smyrně hojný odbyt pro své sklo, svítilny, lihoviny, cukr a j. a že budou ze Smyrny přivážeti třísloviny, hrozinky, jižní ovoce, olivový olej, koberce a j. —

Rakousko-uherský Lloyd byl založen r. 1836. a jest od těch dob ve správě předních velkoobchodníkův terstských, kteří dovedli pomoci této společnosti ku velké škodě veškeré tržby rakousko-uherské ve velké tržbě bezohledně kořistiti.

Důležitá proměna nastala v poměrech této plavební společnosti zvláště po otevření průplavu Suezského, kdy si musela také naše říše pojistiti přímé a pravidelné spojení s Indií. Uhři tehdy rozhodně odporovali zvýšení subvence Lloydu na zahájení této plavby do Indie, a rakouská vláda musila toto nad jiné důležité spojení obchodní pojistiti smlouvou speciální, již r. 1872. s Lloydem uzavřela.

*) Do smyrnského přístavu bylo r. 1889. vůbec vyveženo za 186 mil. fr. zboží, z rakousko-uherské říše za 9·25 mil. fr. Z přístavu toho bylo r. 1889. do rakousko-uherské říše vyveženo zboží za 14·25 mil. fr.

Roku 1888. byla smlouva s Lloydem při obnovování vyrovnání s Uhry na 10 let obnovena. Podle této smlouvy byla Lloydů zaručena společná subvence 1·3 mil. zl. a zvláštní rakouská subvence za plavbu do Indie 432.000 zl. Za plavbu do Brazílie dostával podpory 120.000 zl.

Ještě r. 1885. vyplácel Lloyd dividendu $6\frac{2}{3}$ proc, od roku 1886. počíná jeho hospodářský úpadek, r. 1890. pak končil schodkem 5 mil. zl., složeným ze schodku správy, jakož i z neprovedeného po 2 leta odpisování z inventáře společnosti. Kromě toho byl stráven také rezervní fond této společnosti 1·8 mil. zl. Koncem r. 1889. měl Lloyd základní jistiny 12·6 mil. zl., 79 parolodí o 21.975 koň. sil., 125.253 brutto tun. Lodě Lloydů jsou příliš staré, jich vydržování a opravování jest nepoměrně nákladné, doprava jimi drahá a zdoluhavá. Těmito loděmi nemůže Lloyd konkurovati s novými loděmi rychlé plavby. Při Lloydových lodích spotřebuje se nepoměrně mnoho uhlí.

Koncem r. 1889. bylo z 79 parolodí Lloydových v posledním desetiletí zbudováno toliko 23 o 55.500 tunách, ostatní parolodě jsou starších konstrukcí.

Lloydové lodě nevyrovnají se rychlosti lodím jiných společností a proto nemůže Lloyd při dopravě s velkými námořními společnostmi konkurovati.

Při zdoluhavější plavbě ztrácí se netoliko čas, ale náklady plavby (spotřeba uhlí, vydání správní a j.) nepoměrně vzrůstají.

Zdoluhavost a nepravidelnost dopravy Lloydovými loděmi pocituje obchod zvláště při dopravě psaní a peněžních záskyek, jichž docházení a odvádění při nynější organizaci této společnosti není lze vůbec správně a přesně vypočítati.

Ačkoliv se plavba lodí Lloydů v l. 1885.—1889. co do počtu vykonaných mil téměř nezměnila, přece spotřeba uhlí velice vzrostla.*)

Na opravování lodí bylo vydáno r. 1885. 2,123.685 zl., r. 1886. 2,341.378 zl., r. 1887. 2,024.209 zl., r. 1888. 1,942.003 zl., 1889. 2,115.302 zl.

*) Lloyd spotřeboval uhlí

1885. 141838 tun za 1933298 zl.

1886. 159503 tun za 2110420 zl.

1887. 164956 tun za 2098202 zl.

1888. 176376 tun za 2317117 zl.

1889. 178249 tun za 2613277 zl.

Příjem agia Lloydů klesal r. 1885. na 1,316.541 zl., r. 1886. 1,075.807 zl., r. 1887. 928.686 zl., r. 1888. 899.706 zl., r. 1889. 823.657 zl.

Rakousko-uherskému Lloyd, který měl 79 lodí a kapitál 12.6 mil. zl., konkuruje uherská Adria, ačkoliv má toliko 10 lodí a kapitál pouze 1,250.000 zl.

Správa Lloydů vyhledávala vždy pomoci toliko ve zvyšování státních subvencí, a vlády se ani nepokusily o zreformování organizace této společnosti, jež tak divně hospodářila, v pevné důvěře, že stát, až bude nejhůře, její dluhy zaplatí.

Za rusko-turecké války vyplácel Lloyd 42 proc dividendu, po ukončení války žádal za zvýšení státní subvence na 1.8 mil. zl. V l. 1886.—1887. neučinil v rozvaze žádné odpisy při inventáři a přece vyčerpal r. 1888. téměř celý rezervní fond, r. 1886. 1.5 mil. zl. obnášející a uzavřel rozvahu ještě schodkem 441.868 zl., a přece vzrostl jeho schodek r. 1890. na 1,942.552 zl., ačkoliv r. 1890. obdržel řádné státní subvence 1,846 428 zl. a na poplatek v Suez 300.000 zl., dohromady 2,146.438 zl.)*

Rakousko-uherský Lloyd podnikl r. 1889. 1363 plaveb (277 do Levanty a po Středozemním moři, dohromady 610.218 moř. mil, 166 v Černém moři a na Dunaji 142.732 moř. mil, 36 do Indie 292.086 moř. mil, 6 do Brazílie 74.716 moř. mil, 684 podél pobřeží asijského 335,939 moř. mil a 194 svobodných tůr 342.194 moř. mil), na 1,797.885 moř. mil. dopravil 224.833 cestujících, 52.805 balíků, 6,632.513 q zboží za 81,410.900 zl.**)

Obecně se uznává, že rakousko-uherský Lloyd při nynější své zastaralé a zkosnatělé organizaci nikterak nevyhovuje po-

*) V r. 1890. činil hrubý přebytek správy Lloydů 994.386 zl., dle stanov mělo být z inventáře a j. odepsáno a založeno 1,595.070 zl., činil tedy schodek roku 1890. 600 684 zl., k tomu schodek z roku 1889. 441.868 zl., dohromady 1,042.552 zl.

**) V r. 1889. Lloyd přijal 11,198.919 zl. (příjem pravidelné dopravy 7,376.707 zl., svobodné dopravy 1,404.648 zl., subvence státní na smlouvené pravidelné plavby 1,865.071 zl. a j.); vydání činila 10,298.965 zl., přebytek 899.954 zl. Poněvadž však musilo být odepsáno při ceně lodí 1,323.600 zl., při inventáři 85.952 zl., a poněvadž muselo být dáno do fondu pojišťovacího 169.702 zl., do fondu pensijního 12.600 zl. K uhrazení těchto pasiv upotřeben zbytek rezervního fondu 250.033 zl. a zůstal schodek 441.818 zl., kterýž byl přenesen na účet r. 1890. Dividendy vyplácel Lloyd r. 1885. 6 $\frac{3}{7}$ proc., 1886. 4, 1887. 4, 1888. 2, 1889. 0 proc.

třebám námořní tržby rakousko-uherské říše a že jest pronikavé zreformování této jediné velké námořní společnosti naší naléhavou, ba životní potřebou naší tržby zámořské.

Na říšské radě dovozoval dr. Russ v rozpočtovém výboru v m. březnu 1890., že jest situace rakousko-uherského Lloydů tak žalostná, že jest katastrofa společnosti této neodvratná, nebude-li záhy zjednána náprava.

Ministr Bacquehem uznal oprávněnost těchto obav i stesků a prohlásil, že vláda zásadně neodporuje revisi smlouvy s Lloydem ve příčině rozmnožení a zdokonalení plavby za poměrného zvýšení subvence státní.*)

Rakouská vláda učinila r. 1891. s Lloydem novou úmluvu, již byla smlouva ze dne 25. června 1888. zrušena a již jest Lloyd počínaje 31. prosincem 1891. proměněn v rakouskou společnost plavební. Podle této, říšskou radou v m. červenci 1891. schválené smlouvy povoluje se Lloydovi na doplnění loďstva záloha 15 mil. zl., již má v 5 letech počínajíc 2. ledna 1892. splatiti; při dopravě osob a zboží budou platiti sazby ministerstvem obchodu schválené, ministerstvu obchodu jest vyhrazeno právo ku regulování sazeb Lloydů a z příčin konkurenčních Lloyd bude dopravovati bezplatně poštu a propůjčí své loďstvo v době války státu. Správní rada Lloydů skládá se z presidenta jmenovaného císařem a z 8 členův, z nichž dva ustanoví ministr obchodu, ostatních 6 volí generální shromáždění.

Bez svolení vlády nesmí Lloyd rozdělovati dividendu 4 proc. převyšující, kdyby čistý výnos 4 proc. převýšil, dělí se o přebytek stát s Lloydem v poměru 1 : 2.

Dle této úmluvy má Lloyd vykonávati ročně plavby v délce

	moř. mil.	dosud vykonával
	1473528	1283800 moř. mil
a to v moři Adriat. a Středoziem.	1042320	946000 „ „
v jiných vodách	431208	337000 „ „

Zvýšen jest tedy tento závázek o 149728 moř. mil a to v Adrii a ve Středozemním moři o 936320 moř. mil, v jiných vodách o 93408 moř. mil.

*) Dle staré smlouvy dostával Lloyd v l. 1881—1887. ročně státní subvenci 1,737.022 zl., kteráž byla r. 1888. na 1,852.072 zl., r. 1889. na 1,866.071 zl. zvýšena. Činila na 1 moř. mili ve Středozemním moři 1'099 zl., při plavbě na Oceánu 2'396 zl. a při plavbě do Brasilie 1'38 zl.

Co do rychlosti má Lloyd podnikati plavby na			
rychlostí	Adrii a Středozem.	rychlostí	jiných vodách
nejméně m. m.	moři m. m.	nejméně m. m.	m. m.
11 1/2	125632	11	104304
10	183612	9	326904
9	266500		
8	466576		

Dosud podnikal Lloyd 773 pravidelných plaveb, jichž počet jest novou úmluvou rozmnožen na 773.*)

Plavby obchodní jsou »Adrii« a »Lloydu« tak rozděleny, aby mezi těmito společnostmi nemohly vznikati nezřízené zápasy konkurenčí. Lloyd vyhrazena jest plavba do Levanty, při níž se má ve Rjece zastavovati, na Černé moře zvláště do Batumu, do Asie, zvláště pak do Indie, do Číny a j. »Adrie« podniká plavbu po výtce na západ a na sever.**)

Novou smlouvou, již se dostalo schválení zákonem ze dne 25. července 1891., jest zaručena Lloyd maximální subvence státní a plavební poplatek v Suez u výši 2,910.000 zl., dosud dostával Lloyd 2.15 mil. zl., k němuž přispívaly Uhry 400.000 zl.

Za nynějších poměrů konkurenčních nemohou v Evropě podnikati soukromé společnosti pravidelnou dopravu obchodní na moři bez podpory státní; a dosavadní státní subvence Lloyd nebyla poměrně k jiným velkým námořním společnostem valná.***)

*) Rakouský Lloyd má přístě pravidelně ročně podnikati z Terstu 52 plaveb do Alexandrie, 104 do Kotoru, 52 na Korfu, do Pyrea a Cařihradu, 52 do Kandie a Smyrny, 13 do Alexandrie, Bajrutu a Cařihradu, 52 do Pulje a Velje, 104 do Metkovičů, 52 do Prevosy, 52 do Soluně a Cařihradu, 12 do Bombaye, Hongkongu a Shangaie, 6 na Santos, 52 z Cařihradu do Varny, 13 z Alexandrie do Cařihradu, 26 z Alexandrie do Messiny, 40 z Cařihradu do Brajly, 52 z Cařihradu do Batumu a 12 plaveb z Kolomba do Kalkuty. Lodě Lloyd při plavbě do Levanty, Hongkongu Shangaie a na Santos budou se zastavovati ve Rjece.

**) Adria roku 1889. přijala 457.241 zl. (subvenci státní 306.654 zl. při dopravě 273.690 zl. a j.) Čistý výnos byl 187.191 zl. 63 kr.

***) Společnost »Navigazione Generale Italiana« (sídlo Janov) měla r. 1890. 106 parolodí o 40.571 koň. silách a 102.989 tun., jež stály po pravidelných odpisech původních nákladů 69,290.000 lir.

Pravidelně podnikala ročně plavbu 523.229 mil a dostávala státní subvenci 9,356.847.70 lir.

V r. 1890. obdržela kromě toho od anglické vlády za poštovní dopravu 52.000 lir a 528.089.45 lir premií.

Avšak, po dosavadních zkušenostech plně oprávněny jsou obavy, že veškeré ústrojí Lloydů jest již tak schátralé, že společnosti této zvyšováním subvencí státních toliko dočasně, nikoliv však trvale může býti pomoheno.

Tržba v přístavech terstském a rjeckém podporuje se také úlevami celními (diferenciálními cly) při přivozu po moři. S takovými úlevami bylo do oněch přístavů přivezeno

	r. 1889. q	r. 1890. q
kakaa	3.057	3.215
kávy	294.522	303.977
čaje	4.013	4.582
koření	26.423	26.593
rýže do škrobáren	294.522	303.977
oleje palmového a kokosového .	33.618	21.036
tuku rostlinného	3.559	5.293
indiga	4.169	4.673
cochenilly	67	30

Ku povznesení naší tržby zámořské zajisté nestačí toliko podporování Lloydů a pod., nezměrné důležitosti jest zdokonalování a usnadňování železničního spojení s Terstem.

Vláda rakouská usiluje o usnadnění dopravy zboží do Levanty a docílila vyjednáváním s dotčenými železničními

V r. 1889.—90. vykonaly lodě této společnosti plavby 1,021.684 mořsk. mil, a to 523.229 moř. mil se státní subvencí, 498.455 moř. mil bez státní podpory; při dopravě zboží bylo přijato 19,952.861.41 lir, při dopravě osob 14,062.310.66 lir. Veškeré příjmy činily 46,606.759 lir, veškerá vydání 43,684.004 lir, čistý přebytek 2,922.754 lir neb asi 5 proc. akciové jistiny.

Dle předběžné nové smlouvy, již společnost tato s italskou vládou r. 1891. byla uzavřela, měla býti zvýšena státní subvence na 15,688.686 lir (6,275.475 zl.), za to měla společnost rozmnožiti zvláště plavby do Indie a do Ameriky, zrychlit dopravu a j.

Peninsular and Oriental Steam Navigation Company po smlouvě s anglickou vládou 1. února 1888. na deset let uzavřenou opatřuje čínskou a indickou poštu s rychlostí 12.54 moř. mil za hodinu mezi Brindisí a Bombayem a 11.20 moř. mil mezi Suezem a Shanghaiem. Společnost tato musí vykonati plavbu z Brindisi do Bombaye za 344 hodin, z Bombaye do Brindisi též za 344, toliko při nepříznivém úvětří za 392 hodin. Ročně dostává státní subvence 265.000 lib. šterl.

Na nedodržení smlouvy, zvláště pak na prodloužení plavby, stanoveny jsou přísné pokuty.

Americkou poštu Velké Británie opatřují Cunard Steam Ship Company a Ocean Steam Navigation Company po smlouvě 1. břez 1887. na celoroční výpověď uzavřené.

společnostmi a Lloydem r. 1890. značných snížení nákladu této dopravy.*)

1. srpnem 1891. zavedeny byly nové sazby dopravní při vývozu cukru po moři z Terstu a Rjegy, dle nichž stojí doprava q cukru z Břeclavy Terstem do Cařihradu 2 zl. 50 kr., do Adrianopole 3 zl. 64 kr. v papírech.

XXVI.

Národní hospodářství uherské trpí dosud chudokrevností, nedostatkem levného kapitálu, solidního úvěru.

Při úsilovném podporování průmyslového zakladatelství

Společnosti tyto dostávají subvenci dle váhy dopravených zásilek poštovních.

Francozská společnost Messageries Maritimes byla založena s jistinou 60 mil. fr., má 58 parolodí o 24.870 koň. silách a 157.618 tunách. Podniká plavby do Indie, Číny, Brasilie a do států La Plata.

Lodě této společnosti vykonaly v posledních letech ročně 757.940 moř. mil (568.432 m. mil subvencionovaných, 189.508 nesubvencionovaných) rychlostí 12.97 až 14 m. mil za hodinu.

Dopravovaly ročně 100.900 cestujících, 6.262.150 kolli zboží. Příjem společnosti této činil ročně 52.554 mil. fr., vydání 48.757 mil. franků, čistý výnos as 3.797 mil. fr. Stát zaručuje této společnosti na 15 let subvenci na 1 mořskou mili 30 - 35 fr., nebo ročně asi 17 mil. fr.

Severo-německý Lloyd podniká z Brém plavby do Východní Asie, do Austrálie a do přístavů Středozemního moře 14 paroloděmi o 27.477 tun, 35.400 koň. silách, jež stály asi 18 milionů mark. Lodě Lloydů plují 12—15 mořských mil za hodinu.

Společnost tato dostává státní subvenci 4.400.000 mk.

*) Na konferenci 4. září 1890. odbývané za předsednictví jižní dráhy stala se mimo jiné shoda o následující sazby dopravní do Cařihradu, Smyrny, Soluně a Dedeagače:

Soluně a Dedeagače:		německá		stará
	z	nová sazba	sazba levant.	sazba
		v krejc. ve zlatě		
při	Ústí	242 6	226 7	466 0
cukru rafin. náklady celého vagonu (a 10.000 kgr.) za 100 kgr.	Prahy	223 2	266 9	426 2
	Čáslavi	227 3	282 9	400 0
	Brna	226 3	336 5	336 0
	Hajdy	304 0	304 0	393 6
dutém skle nezabaleném 10 tun	Prahy	333 1	333 1	343 5
papíře 10 tun	Hostinného	258 4	258 4	421 2
manufaktech 10 tun	Liberce	315 8	330 3	668 6
	Brna	317 5	445 7	517 6
hospod. strojích 10 tun	Prahy	303 6	303 6	343 6
porcelánu 10 tun	Karl. Varš	285 5	319 9	643 6
líhu 10 tun	Bohumín	246 1	263 1	397 3

uherskou vládou v zemích uherských úlevami daní a j. výhodami cizí jistina do těchto zemí sice stále proudí a také peněžnictví, nalézající se jako obchod, po výtee v rukou podnikavého židovstva v posledních desetiletích v Uhrách valně rozkvetlo, avšak úvěr jest tam dosud nepoměrně drahý.

Nejpalcivější otázkou úvěrnictví v Uhrách jest zajisté upravení, t. j. konsolidování úvěru zemědělského.

Dokud se v Uhrách jenom extensivně hospodařilo, nepotřeboval uherský rolník ve svém hospodářství cizí pomoci, avšak nyní, kdy také v Uhrách rolnictvo musí intensivně hospodařiti, pocituje se co den více poměrný nedostatek levného, solidního úvěru zemědělského. Racionální organisování tohoto úvěru jest nad jiné větší důležitostí zemědělské výroby také v Uhrách.

Normální úrok v Uhrách vůbec převyšuje normální výnos zemědělství a proto také v Uhrách zadlužený rolník čím dále tím více poklesává a zachází. Lichvářské dluhy jsou největším břemenem uherského zemědělství.

Hunfalvy r. 1874. vypočítal, že jest v zemědělství uherském investováno asi 4490 mil. zl., jež vynáší z hruba 26·7 proc., čistě 6·1 proc.

Dle Kautze bylo r. 1870. v Uhrách toliko 7—8 (v Prusku 55—60, v Sasku 40, v Rakousku 16) proc. hodnoty půdy zadluženo. Avšak r. 1877. byl průměrný obyčejný úrok knihovně vtělených dluhů v obvodu soudů aradského 10—24 proc., (i také 60 proc.), novosadského 6—24 proc. (také 36—48, 72—96 i 120 proc.), marmaros-szigetského 40—60 (také 250—480) proc. atd.

Dle vyšetření v Uhrách r. 1884. při mnohých obcích na zkoušku provedeného bylo na 1 jit. pozemků průměrně 26 zl. 27 kr. dluhů a úrok hypot. dluhů kolísal od 4½ do 11 proc.

V Uhrách půjčují dosud také spořitelny na hypotéky na 10 proc. Ano, na kongresu budapeštském r. 1885. konstatoval Béla Földes, že jsou v Uhrách i hypotékární dluhy vtělené na 1400 proc.!

Největší překážkou vývoje hypotékárního úvěru v Uhrách byly nedostatečné a nespolehlivé pozemkové knihy a špatný pozemkový katastr. Zakládáním pozemkových knih a katastru bylo počato v Uhrách v letech padesátých a provedením těchto reform byl položen základ racionální organisace hypotékárního úvěru.

Pozemkový úvěr počala v Uhrách nejdříve povolovati rakouská národní banka, při níž bylo již r. 1854. zřízeno zvláštní oddělení pro úvěr hypotékární s fondem 40 mil. zl. Oddělení toto zahájilo činnost svou v Uhrách r. 1857. a působilo velmi zdárně.*)

Úvěrních ústavů pozemkových bylo r. 1882. v Uhrách 5 (3 v Budapešti, 1 v Šoproni a 1 v Sibíni), v ústavech těch bylo

	akciov. kapit.	zálož. fondů	vkladů a úroků	směnek
r. 1873.	17,201.766 zl.	2,695.189 zl.	159,092.648 zl.	61,642.511 zl.
r. 1882.	22,924.407 „	14,297.140 „	293,809.574 „	109,063.374 „
	hypot. půjček	běžných dluhů	kurs. cenapapírů	kurs. hotovost
r. 1873.	75,076.378 zl.	2,264.484 zl.	16,532.374 zl.	5,890.092 zl.
r. 1882.	109,060.912 „	5,872.572 „	75,992.827 „	8,349.620 „
	výdělek	veškeré aktivy	pasivy	
r. 1873.	3,762.069 zl.	78,746.037 zl.	78,746.037 zl.	
r. 1882.	5,714.400 „	127,574.944 „	127,574.944 zl.**)	

Ústavy tyto nepomáhají zvláště malému rolnictvu, jsou po větce závody akciovými, jež baží především po hojném zisku a proto neopatrily v dostatečné míře levný, v delších dobách umoritelný úvěr širším vrstvám rolnictva.

Nejcelnější úvěrní ústav hypotékární jest r. 1862. založený Uherský ústav pro úvěr pozemkový (Magyar földhitelintézet), kterýž opatroval úvěr zvláště menšímu rolnictvu, jemuž národní banka úvěru nepovolovala.***)

*) Do 31. prosince 1889. bylo rakousko-uherskou bankou povoleno hypotékárních půjček na domy na statky velké na statky velké dohromady
v půjč. v obn. zl. půjč. v obn. zl. půjč. v obn. zl. půjč. v obn. zl.
Uhrách 365 12,963.385-97 1159 63,300.021-27 829 5,625.693 2353 81,889.200-24
Chorvatsku

a Slavonii 15 245.268-21 13 2,577.837-65 — — 68 2,823.105-86

**) Hypotékárních půjček bylo uděleno r. 1889.

uherským ústavem pro úvěr pozemkový	25,256.086 zl.
uherskou hypoteční bankou	555.100 „
„ obchodní bankou	3,086.165 „
rakousko-uherskou bankou	36,602.518 „
uherskými spořitelny	45,840.100 „
	<hr/> 111,339.966 zl.

V r. 1874. bylo hypotékárních půjček při	
uherských bankách a úvěrních ústavech	6,2776.000 zl.
„ spořitelny	74,592.000 „
uherském oddělení rakousko-uherské banky	44,608.000 „
„ „ všeob. rak. úvěrního ústavu pozemkového	40,680.000 „
	<hr/> 222,736.000 zl.

***) Ústav tento povolil od svého založení do konce r. 1889. 11,571 dlužníkům 169,765.480 zl. hypotékárních půjček. Koncem r. 1889. měl v oběhu

Uherská hypotéční banka (Magyar jelzálog hitelbank) založena byla r. 1869., základní kapitál 10·3 mil. zl. ve zlatě opatřen byl 97.000 akciemi po 200 zl.)*

Zemský úvěrní ústav pro malé rolníky (Kisbirtokosok országos földhitelintézete) založen byl r. 1879. příspěvím vlády (500.000 zl.) a základními vklady zakladatelův.**)

Hypotekární úvěr pěstují také uherské spořitelny, jež jsou zvláště na venkově v Uhrách nejrozšířenějšími ústavy úvěrními a jež nalezají zvláště při filiálkách rakousko-uherské banky výdatné hmotné podpory.

Avšak také uherské spořitelny jsou akciové výdělkové podniky a proto nevyrovňají se spořitelnám rakouským, jež byly téměř bez výminky zřizovány jako ústavy dobročinné a jež obrací výnos podnikův svých po výtce k účelům obecně prospěšným.

Uherské spořitelny mají po výtce poměrně nepatrné vlastní jmění základní a používají cizích vkladů ku bezohlednému vykořisťování dlužníkův a k obohacování svých zakladatelův.

V roce 1883. byly vybírány při uherských spořitelnách z půjček hypotekárních úroky 6—9 procent, z půjček na směnky 6—10 proc. Břemeno toto zvyšováno jest ještě různými poplatky vedlejšími, poplatky knihovními a j.

Dividend vyplácelo r. 1883. 31 spořitelena 20 proc., 47 od 20—30 proc., 12 od 30—40 proc., 4 od 40—50 proc., 4 od 50—60 pr.,

zástavních úpisů za 88,748.800 zl. a to: v papírech 18,656.200 zl. na 5 procent, 4,733.300 zl. na $4\frac{1}{2}$ proc. a 21,046.600 zl. na 4 proc., ve zlatě 1,713.000 zl.

*) Koncem r. 1883. bylo touto bankou vydáno za 17,790.300 zl. zástavních úpisů.

V r. 1889 bylo při této bance povoleno 6,506.800 zl. hyp. půjček. Koncem r. 1889. měla půjčeno na pozemcích (720.646 jit.) 27,817.350 zl. a na 377 domech 5,137.250 zl. Kromě toho půjčila do konce r. 1889. obcím 4,726.825 zl.

Aktivy ústavu tohoto činily koncem r. 1889. 95,010.125 zl. 80 kr., a to hypot. půjčky 30,810.161 zl. 85 kr., obecní půjčky 46,278.828 zl. 44 kr., vklady u jiných ústavů peněžných 4,735.243 zl. 17 kr., vládní cenné papíry 2,761.221 zl. 27 kr. atd.

Ústav tento vyplácel v l. 1885.—1889. dividendy 6, 6, 6·2, 6·6, 7 proc.

**) Ústav tento měl roku 1890. aktiv 13,138.341 zl. 42 kr. (zást. úpisů 6,698.912 zl. 43 kr. na $5\frac{1}{2}$ proc., 2,454.815 zl. 79 kr. na 5 proc., 20.484 zl. 21 kr. na $4\frac{1}{2}$ proc., dohromady s fondem umořovacím 9,910.750 zl. atd.), v pasívách byl: všeobecný fond záložní 943.600 zl., záloha zástavních úpisů 600.000 zl., neslosovaných zástavních úpisů v oběhu 9,906.300 zl. atd.

1 60·95 proc., 1 63·33 proc., 1 76·2 proc., 1 90 proc., 2 (v Kapošváru a Rábu) 100 proc.

Uherský rolník musí tak vysoké úroky platiti, protože by jinak úvěru nenalezl a v tom spočívá hlavní příčina úpadku uherského rolnictví.

Poměrně vysoký úrok spořitelén má, jak přirozeno, důležitý vliv také na sazby úrokové v soukromém úvěrnictví.

Spořitelny monopolisují peněžní trh na venkově v Uhrách. Při obmezených fondech opatřují po výtce úvěr hypotekární, zanedbávající ostatní odvětví úvěrnictví a zůstávajíce tak širé pole osobního úvěru výnosnému vykořisťování lichvářům.

Správa spořitelén jest obyčejně v rukou spřátelených klik, jichž společníci se vzájemně podporují při vykořisťování úvěru. V čele správy ústavů těchto stojí obyčejně lidé úvěrnictví naprosto neznalí.

Cizí vklady spořitelén nejsou v náležitém poměru k jich vlastnímu jmění a proto jsou tyto ústavy každou větší hospodářskou krizí povážlivě ohrožovány.

Naléhá se, aby byly také v Uhrách zřizovány nové spořitelny po vzoru našich spořitelén, jako konkurenční ústavy starých výdělkářských spořitelén uherských a stát aby zřizování takových spořitelén podporoval různými výsadami, úlevami atd.

V r. 1882. bylo v Uhrách 335 spořitelén, roku 1884. bylo spořitelén v Uhrách 365, v Chorvatsku a Slavonsku 34.

Spořitelén bylo r. 1886.:

		jich pasiva	aktiva
v naší polovici říše	380	1161,851.190 zl.	1161,851.190 zl.
v Uhrách	401	441,874.351 „	441,874.351 „

Ve spořitelnách uherských bylo:

r.	základního kapitálu zl.	záložních fondů zl.	vkladů a nevyplacených úroků zl.	směnek v portefeuille zl.	udělených záloh zl.
1873.	17,201.766	2,695 819	152,092.648	11,932.058	75,076.378
1882.	22,924.407	14,297.140	293,809.574	9,777.117	109,060.912
	půjček hypot.	dluhů běžných	kursovní cena papírů	pokladní hotovost	výdělek
1873.	75,076.378	2,264.484	16,532.364	5,890.092	61,642.511
1882.	109,060.912	5,872.572	75,992 827	8,349.620	109,063.374

Sporitelén bylo r. 1889.:		v Chorvatsku a Slavonsku	
	v Rakousku 404	v Uhrách 427	89
jich aktiva koncem r. 1889.:			
hypotekární půjčky	784,360.800 zl.	158,561.800 zl.	6,600.800 zl.
směnky v portefenilla	53,441.200 „	179,397.600 „	11,687.600 „
zálohy	12,055.500 „	13,681.500 „	1,651.400 „
cenné papíry	301,093.600 „	64,708.700 „	4,071.100 „
různá uložení	102,077.900 „	85,428.500 „	962.700 „
hotovost	22,051.900 „	10,309.600 „	662.800 „
jiná aktiva	33,134.000 „	19,168.400 „*)	1,763.800 **)
	1329,381.000 zl.	536,056.100 zl.	27,400.200 zl.
jich pasiva:	zl.	splacený akciový	zl.
vklady	1235,285.100	a základní kapitál	28,844.500
různá pasiva	29,002.100	—	50,018.200
záložní fondy	60,969.400	—	14,090.800
(kromě toho v roz- vahách neobsažené záloženské fondy 27,504.300 zl.)		vklady	419,021.700
			22,762.600
			reeskomp. 892.500
zisk	4,124.400	—	7,806.700
(kromě toho výdě- lek do rozvahy ne- pojatý 5,706,900 zl.)			351.800
	1.329.381 000	—	536,050 100
			27,400.200

V roku 1889. bylo ve spořitelnách v Rakousku uloženo 349,525.000 zl., ze spořitelen bylo vyzdviženo 312,367.600 zl., ku vkladům bylo připsáno úroků 44,127.400 zl.

Uherské spořitelny vyplatily r. 1889. dividend 5,059.090 zl., chorvatské a slavonské 213.850 zl.

Nejčelnější spořitelny jsou v Budapešti: Peštský vlastenecký prvý spořitelní spolek (Pesti hazai első takarékpénztár egyesület) zal. r. 1840., akciový kapitál 2·4 mil. zl.***); spojená budapeštská spořitelna sídelního města (Egyesült Budapesti fővárosi takarékpénztár) založ. roku 1869., akc. kapitál 1·2 mil. zl.,†) Uherská zemská ústřední

*) V této položce jsou usedlosti za 15,196.800 zl.

**) V této položce jsou usedlosti za 1,350.100 zl.

***) Aktiva činila koncem r. 1889. 124,622,520 zl. 90 kr. Dividenda v l. 1885.—89. 38, 40, 40 a 45 proc.

†) Spořitelna tato vyplácela dividendy roku 1881. 17·5, roku 1882. 17, r. 1883. 14 proc.

spořitelna (Magyar országos központi takarékpénztár) založena r. 1872. s akciovou jistinou 1·5 mil. zl.)*

Roku 1881. založena Všeobecná spořitelní akciová společnost (základ. kapitál 1 mil. zl.) měla koncem roku 1890. aktiv 3,099.925 zl. 96 kr., vkladů 1,899.627 zl. 83 kr., vyplácela roku 1890. dividendu 7·93 proc.

Venkovské spořitelny po výtce mají tak malé jmění, že se nemohou vyrovnati našim spořitelnám ani našim záložnám.**)

V poštovních spořitelnách bylo uloženo r. 1887.

	vkladateli	vkladů
v naší polovici říše . .	610.689 . .	40,642 599 zl.
v zemích uherských . .	110.939 . .	2,141.319 zl.

V uherských poštovních spořitelnách bylo r. 1888. uloženo nově 3,595.294 zl., vyzdviženo bylo 2,808.767 zl.

V rakouských spořitelnách poštovních bylo koncem r. 1890. 21,270.177 zl. vkladů, saldo obchodu clearingového činilo 35.093.337 zl. V r. 1890 vzrostly vklady o 3,362.647 zl. 99 kr.

Větších bankovních závodů bylo v Uhrách koncem r. 1882. 113; v závodech těchto bylo

*) Dle závěrky účetní za r. 1890. činila veškerá aktiva uherské zemské ústřední spořitelny 19,025.252 zl. 24 kr. (směnky 6,844.478 zl. 50 kr., zástavní úpisy 482.748 zl., zálohy na efekty 1,976.932 zl. 20 kr., obecní půjčky 106.364 zl. 68 kr., hypot. půjčky 3,350.041 zl. 14 kr. atd.), pasiva 19,025.252 zl. 24 kr. (akc. kapitál 1,800.000 zl., záložní fond 390.279 zl. 52 kr., 4½ proc. zástavní úpisy 1,732.700 zl., vklady na 3055 spořitelních knížek 6,656.825 zl. 91 kr.; 154 pokladních úpisů 445.500 zl. atd.)

Reservní fondy této spořitelny vzrostly koncem r. 1890. na 1 mil. zl. Za rok 1890. vyplacena byla na akcie 10 proc. dividendy a téhož roku byl akciový kapitál o 2·4 mil. zl. zvýšen. Dividendy r. 1884.—88. byla 9⅓, r. 1889. 10 procent.

**) Spořitelny na venkově v Uhrách byly založeny: r. 1868. v Jaszberény (akc. kapitál 40.000 zl.), r. 1869. v Gyöngyösi (akc. kap. 90.000 zl.), v Levoči (akc. kap. 100.000 zl.); r. 1870. v Sátor Alja-Ujhely (akc. kap. 140.000 zl.), ve Vel. Michálu (akc. kap. 50.000 zl.); r. 1871. v Homoně (akc. kap. 90.000 zl.); r. 1872. v Bal. Ľarmotech (akc. k. 60.000 zl.), v Dettě (akc. kap. 150.000 zl.), v Sibíni (akc. k. 60.000 zl.), Nov. Vsi (akc. kap. 40.000 zl.), Levici (akc. kap. 100.000 zl.), Losonči (akc. k. 100.000 zl.), Nov. Zámecích (akc. k. 100.000 zl.), Solnoku (akc. kap. 100.000 zl.), Rábu (akc. kap. 132.000 zl.); r. 1873. v Žilině (akc. kap. 60.000 zl.), Almási (akc. kap. 60.000 zl.), Debrecně (akc. kapitál 100.000 zl.), v Pruži (akc. k. 50.000 zl.); r. 1876. v Siklósi (akc. k. 25.000 zl.), Vel. Bečkerek (akc. kap. 200.000 zl.), Miskolci (akc. k. 250.000 zl.); r. 1881. v Zsomboly (akc. kap. 30.000 zl.); roku 1884. v Nagy Teremii (akc. kap. 80.000 zl.) a j.

	akciov. kap.	záložních fondů	vkladů
r. 1873.	52,806.342 zl.,	1,528.454 zl.,	51,815.590 zl.,
r. 1882.	48,987.201 „	6,071.917 „	84,062.128 „

portef. směnek
30,962.833 zl.
60,318.620 „

	zálohy	půjčky	kurs cen. papíru
r. 1873.	8,584.422 zl.,	28,140.952 zl.,	9,176.271 zl.,
r. 1882.	11,094.835 „	29,736.729 „	13,381.341 „

stav pokladny výdělek
2,467.301 zl., 2,650.036 zl.
4,207.822 „ 4,892.167 „

Bankovních ústavů bylo (kromě rak.-uh. banku) r. 1886.

	pasivy	aktivy
v naší polovici říše 52	107,340.894 zl.,	107,340.894 zl.
v uherských zemích 135	368,027.111 „	368,027.111 „

Roku 1886. bylo spořitelén, založen a bank

	pasivy	aktivy
v naší polovici říše 1610	2496,997.502 zl.,	2496,997.502 zl.
v zemích uherských 966	858,588.687 „	858,588.687 „

Koncem roku 1888. bylo v rakousko-uherské říši bank a jiných větších ústavů úvěrních

	emitovaná	splacená
jistina		
rakousko-uherská banka. 1	90,000.000 zl.,	90,000.000 zl.
v naší polovici říše . . 50	235,365.000 „	207,465.000 „
v zemích uherských . . 163	56,333.000 „	53,041.000 „
v celé říši 214	381,698.000 zl.,	350,506.000 zl.

R. 1889. bylo v Uhrách 170 různých bank a úvěrných ústavů.

Největší úvěrní ústavy a banky obchodní jsou soustředěny v Budapešti, kde na trhu peněžném dominují židé, s nimiž se o svrchovanost na tomto trhu i u veškerém velkém průmyslu tržbě dělí cizí kapitalisté a podnikatelé.

V čele těchto úvěrních ústavů stojí:

Pešťská uherská obchodní banka (Pesti magyar kereskedelmi bank) založena r. 1841. s akciovou jistinou 8 mil. zlatých.*)

*) Koncem r. 1889. činila aktiva této banky 74,830.546 zl. 12 kr. a to směny a devise 9,667.448 zl. 25 kr., zálohy na efekty 9,034.590 zl. 55 kr., hypotekární půjčky v zástavních úpisech 23,852.586 zl. 15 kr., lombard a report 3,478.521 zl. 40 kr., obecních půjček 8,675.455 zl. 59 kr. atd. V pasivách

Uherská všeobecná obchodní banka (Magyar általános hitelbank) založená r. 1867., základní jistina 10 mil. zl.; její aktiva činila koncem r. 1889. 39,736.446 zl. 31 kr.

Uherská eskomptní a směnečná banka (Magyar leszámítoló és pénzváltó bank) byla založena r. 1869. se základní jistinou 10 mil. zl., její aktiva činila koncem r. 1889. 20,905.965 zl. 11 kr.

Uherská zemská banka akciové společnosti (Magyar orságos bank részvénytársulat) založena r. 1881. s ake. kapitálem 10 mil. zl. ve zlatě.

V Budapešti jsou mimo jiné ústavy peněžné:

Prvá uherská živnostenská banka (Első magyar iparbank) založena r. 1864., základní jistina 1.000.050 zl., jejíž aktiva byla koncem r. 1889. 4,349.498 zl. 97 kr.;

Budapešťská akciová společnost bankovní (Budapesti bankegyesület részvény-társaság) založ. r. 1869., základní jistina 1 mil. zl.; aktiva koncem r. 1889. 2,920.444 zl. 54 kr.;

Všeobecný uherský úvěrní ústav obecní (Általános magyar municipális hitelintézet) založen byl r. 1872., základní jistina 1.5 mil. zl.;

Ústřední společenský ústav úvěrní (Központi ipartársulati hitelintézet) založen byl r. 1873. s akciovou jistinou 156.800 zl.;

Uherská zemská banka akciové společnosti (Magyar orságos bank részvénytársulat) založen r. 1881. s ake. kapitálem 10 mil. ve zlatě;

Budapešťská ake. obchodní a živnost. banka, založena r. 1887., ake. kapitál 300.000 zl., aktiva koncem roku 1889. 1,014.167 zl. 62 kr.

Ústřední ake. společnost směnáren, založ. r. 1886., ake. kapitál 200.000 zl., aktiva koncem r. 1889. 508.379 zl. 85 kr.

Budapešťská akiová záložní společnost (Budapesti előlegező részvény-társaság) založena r. 1876. Základní jistina 20.000 zl.

V Chorvatsku byla založena r. 1868. Chorvatská eskomptní banka (Hrvatska eskomptna banka) v Záhřebě byl zúčtován akciový kapitál 8 mil. zl., záložní fond 1,979.883 zl. 25 kr., zástavních listů 24,793.300 zl., dluhopisů obcí 8,710.878 zl. 56 kr. Ústav tento vyplatil v letech 1885.—1889. dividend: 9, 9, 10, 10, 11 proc.

se základní jistinou 500.000 zl., vyplácela dividendy r. 1881. 6. r. 1882. a 1883. po 7. proc.

Roku 1873. založena v Záhřebě Horvatská obchodní banka (Hrvatska komerc. banka) se základní jistinou 300.000 zl., vyplácela dividendy roku 1881. $8\frac{1}{3}$, roku. 1882. 10, roku 1883. 10 proc. *)

Špekulačních ústavů peněžních a úvěrních, lidových, živnostenských, obchodních, spořitelních a j. bank v Uhrách stále přibývá. **)

Menším úvěrním ústavům a bankám, zvláště venkovským nedostává se potřebných fondů, mají malé základní jistiny a trpí po výtce neracionálnou správou.

*) V Siseku byla založena r. 1873. úvěrní banka s jistinou 200.000 zl. v Mitrovici eskomptní společnost založena r. 1875. s jistinou 60.000 zl., Spořitelni a eskomptní ústavy byly založeny r. 1870. ve Vukovaru, základní kapitál 100.000 zl., ve Srjemu r. 1888. zřízen jest úvěrní ústav v Zemlině, základní kapitál 100.000 zl. V Oseku byla založena r. 1873. zastavárna s kapitálem 30.000 zl.

**) Úvěrní ústavy a banky byly na venkově v Uhrách založeny r. 1865. v Kotoši (základní kapitál 150.000 zl.); r. 1867. ve V. Bečkereku (zák. kap. 102.500 zl.); v Košici (z. k. 100.000); r. 1868. ve Velkém Varadinu (z. kap. 210.000 zl.); r. 1869. v Zemlině (akc. k. 800.000 zl.); Mar. Vasárhely (akc. k. 320.000 zl.); v Miškovci (úvěrní banka z. k. 200.000 zl., úvěrní ústav z. kap. 128.000 zl.); v Nyíregyháze (z. k. 100.000 zl.); r. 1870. v Bergszáze (zák. kap. 210.000 zl.); ve Vácově (z. kap. 70.000 zl.); r. 1871. v Kečkemetu (zák. kap. 100.000 zl.); ve Veršeci (z. k. 100.000 zl.); r. 1872. v Kapošváru (základní kap. 104.000 zl.); v Baň. Bystřici (z. k. 75.000 zl.); v Nitře (úvěrní spolek z. k. 200.000 zl., úvěrní banka z. k. 200.000 zl., r. 1883. živnost. banka z. k. 80.000 zl.); v Šoproni (stavební a pozem. banka z. k. 240.000 zl.); v Sv. Martině (z. k. 60.000 zl.); v Trnavě (z. k. 135.000 zl.); v Dettě (z. k. 15.000 zl.); r. 1873. v Jageru (z. k. 75.000 zl.); v Gálgóczi (z. k. 30.000 zl.); v Gálszécsi (z. k. 50.000 zl.); Marmaroš Sztgetu (z. k. 164.000 zl.); v r. 1880. v Července (z. k. 240.000 zl.); r. 1882. v Moholu (z. k. 60.000 zl.); ve Félégyháze (zák. kap. 50.000 zl.); r. 1883. v Czegledu (z. k. 70.000 zl.); r. 1884. v Gyer. St. Mikló i (z. k. 30.000 zl.); v Nagy Terenii (z. k. 40.000 zl.); r. 1885. v Broosi (z. k. 75.000 zl.); v Bulkézi (z. k. 25.000 zl.); v Kikyndě (z. k. 100.000 zl.); Kis Vardě (z. k. 100.000 zl.); Körösmező (z. k. 50.000 zl.); Szegszárdu (z. k. 100.000 zl.); v Temesváru (z. k. 50.000 zl.); v Kološi (obchod. banka z. k. 100.000 zl.); r. 1886. spoř. a úvěr. ústav „Economulu“ (z. k. 50.000 zl.); r. 1886. v Lipě (z. k. 30.000 zl.); v Sas. Reenu (z. k. 40.000 zl.); r. 1887. ve Zvolení (z. k. 50.000 zl.); v Ber. Ujfalu (z. k. 100.000 zl.); v Décsi (z. k. 10.000 zl.); Oroszháze (z. k. 100.000 zl.); v Tordě (z. k. 50.000 zl.) v Somlyó (z. k. 75.000 zl.); ve Rjece (úvěrní banka z. k. 120.000 zl.); r. 1888. ve Velké Biči (zák. kap. 30.000 zl.); v Rūžomberku (zák. kap. 50.000 zl.) a j.

V záložnách a podobných ústavách bylo v Uhrách

roku	základ. kapitálu zl.	vkladů a úroků zl.	směnek zl.	záloh zl.
1877.	12,546.544	7,119.854	7,712.080	404.608
1882.	15,717.885	13,371.328	16,898.773	958.150
	hypot. půjček	dluhopisů	pokladní hotovost	výdělek
1877.	2,452.641	9,384.649	588.314	926.654
1882.	1,061.220	13,408.364	949.466	4,205.401

Ústavy tyto diskontovaly na 6—12 proc., půjčovaly na 8—10 proc.

Roku 1884. bylo vzájemně výpomocných společenstev a bank v Uhrách 74, v Chorvatsku a Slavonsku 2.

R. 1886. bylo založen	jich pasiva:	aktiva:
v naší polovici říše	1178 260,805.418 zl.	260,805.418 zl.
v zemích uherských	430 48,687.225 „	48,687.225 „

Živnostenské obchodní národní (lidové) banky byly založeny r. 1865. ve Velké Kaniži (obchod. a živn. banka zákl. kap. 120.000 zl., r. 1873. bankovní spolek z. k. 200 000 zl.); r. 1867. v Užhobrodě (obchod. a živn. banka z. k. 77.200 zl., lidová banka z. k. 200.000 zl.); r. 1868. v Rábu (z. k. 140.000 zl.), v Czábě (z. k. 70.000 zl.), v Báji (z. k. 120.000 zl.), v Brašově (z. k. 200.000 zl.), v Pančově (z. k. 100.000 zl.); r. 1869 v Nitře (lid. banka z. k. 100.000 zl.), v Nyiregyháze (z. k. 100 000 zl.), v Aradě (z. k. 150.000 zl.), v Békési (z. k. 30.000 zl.), v Debrecině (z. k. 150.000 zl.), Stolič. Belehradě (z. k. 100.000 zl.), v Bílých Kostelích (z. k. 60.000 zl.), ve Vel. Biči (z. k. 60.000 zl.); r. 1870. Rimavské Sobotě (z. k. 150.000 zl.), ve Rjece (Banca Fiumana z. k. 200.000 zl.); r. 1871. v Kamenici (z. k. 50.000 zl.), Szombathely (z. k. 100.000 zl.); r. 1872. v Prešově (z. k. 150.000 zl.), Kéžmarku (z. k. 75.000 zl.), v Szabadce (z. k. 200.000 zl.), v Munkači (z. k. 100.000 zl.), v Nov. Zámcích (z. k. 50.000 zl.), v Szatmáru (lid. ban. z. k. 40 500 zl., r. 1873. živn. ban. z. k. 100.000 zl.), v Szegedině (řemesl. ban. z. k. 100.000 zl., r. 1876. obch. a živn. ban. z. k. 200.000 zl.), Dunaföldváru (z. k. 36.750 zl.), v Sümegu (z. k. 20.000 zl.), ve Vásárhélyi (z. k. 75.000 zl.), ve Vel. Körösi (z. k. 50 000 zl.); r. 1874. ve Vácově (z. k. 40.000 zl.), v Ostřihomě (z. k. 100.000 zl.); r. 1876. v Bal. Ľarmotech (z. k. 150.000 zl.); r. 1879. v Mar. Sigtu (z. k. 15.000 zl.), v Nagi Karolyi (z. k. 96 580 zl.); r. 1880. ve Vel. Jécse (z. k. 15 918 zl.), Košici (z. k. 150.000 zl.); r. 1881. v Mőzetúru (z. k. 50.000 zl.); r. 1882. v Lugoši (z. k. 100.000 zl.); r. 1883. v Pankotě (z. k. 25.000 zl.), v Břetislavi (obchod. ban. z. k. 60.000 zl., r. 1867. živn. ban. z. k. 110.840 zl.), v Halmi (z. k. 30.000 zl.), r. 1884. ve Vel. Sv. Mikuláši (z. k. 50.000 zl.), r. 1885. ve Tur. Sv. Martině (z. k. 400.000 zl.), r. 1886. ve Sv. Hubertu (z. k. 20.000 zl.), v Hatzfeldě (z. k. 30.000 zl.), r. 1887. ve Vel. Bečkereku (z. k. 100.000 zl.), Oroszháze (z. k. 100.000 zl.); r. 1888. v Zentě (z. k. 40.000 zl.), v Štávnici (z. k. 20.000 zl.); r. 1889. v Kamenici (z. k. 50.000 zl.).

Zastavárny jsou v Budapešti*), v Terezíně**), v Szek.-Udvarhely (spolu záložna, zal. r. 1870. s kapitálem 25.050 zl.) a j.

Vláda uherská záhy postihla, že domácí průmysl a tržbu není lze založiti a povznésti toliko úlevami daní a poplatků a pod., pečuje úsilovně o organisování levného a solidního úvěru domácímu průmyslu. Po návrzích enkety odborníků r. 1889. o této palčivé otázce se radící, zavedla vláda jednání s úvěrní společností zakládání a podporování nových odvětví průmyslových v zemích uherských a ku podporování již stávajících závodů průmyslových levným úvěrem.

Dne 8. února 1890. předložila vláda říš. sněmu osnovu zvláštního zákona, ústrojně zákon o úlevách průmyslovým podnikům doplňujícího, o zřízení takového úvěrního ústavu na základě ujednání, jež byla s jedním velkým ústavem peněžním předem učinila.

Podle této osnovy má býti propůjčeno ministrům financí a obchodu právo ku povolení zvláštních výhod a výsad akciové společnosti, kteráž by se v Budapešti ku podporování domácího průmyslu s jistinou 5—10 mil. zl. zřídila. Taková společnost může býti osvobozena od kolků a poplatků netoliko při zakládání, ale také při vydávání akcií. Osvobození toto netýká se kolku kuponového.

Společnost tato může býti osvobozena na 15 let od daní společností ku veřejnému skládání účtů povinných, od všeobecné přirážky daně z příjmů, jakož i od veškerých k těmto daním ukládaných veřejných přirážek aneb obecních daní, pokud nevynáší její základní jmění 6 proc. Tato osvobození se povolují toliko, pochází-li onen 6 proc. výnos (výdělek) z průmyslových závodů, jež byly touto společností přímo založeny, nebo z opatrování kapitálů ku zakládání průmyslových závodů, požívajících výhod státních, anebo ze správy a z účastenství ve správě takových závodů průmyslových.

Výnos 6 proc. akciov. kapitálů převyšující, jakož i výdělek z obyčejných obchodů bankovních a j. takových výhod a osvobození nepožívá.

*) Při této zastavárně bylo r. 1889. 550.520 zástav za 2,376.405 půjček vybaveno a 541.219 zástav za 2,488.321 zl. zastaveno. Úroků bylo 159.598 zl. splaceno, jmění ústavu bylo 1,668.212 zl.

**) V roku 1889. bylo při této zastavárně vybaveno 259.770 zástav za 1,212.707 zl., uloženo 276.000 zástav za 1,224.760 zl.

Takové výhody a výsady mohou býti vládou povoleny vůbec společností, jež by se za tímž účelem zřídily.

Ministr Baross ujal se r. 1890. založení koloniální banky ku zvelebení tržby ve Rjece.

Horlivá péče věnuje se také — jak jsme již vyložili — opatření a zorganizování úvěru zemědělského. Na budapeštském kongresu národohospodářském trpce toužil Györy na vykořisťování malého rolnictva lichvářstvím. Mimo jiné pravil: Pomoc nemůže býti zjednána toliko rozšiřováním reálného úvěru, ale také snižováním úroku tohoto úvěru. Stát má organizovati také osobní úvěr rolnictva úvěrními družstvy rolnickými.

Tajný rada dr. Thiel mimo jiné dovozoval: »Neujímejme se toliko usnadnění dělání dluhů rolnictva, ale pečujme spíše o odklízování příčin tohoto zadlužování. Ne zadlužený statek rolnický budiž pravidlem, zadlužená usedlost budiž toliko výminkou.«

»Musí-li se rolník dlužiti, pak jest důležitým zájmem státním, aby nevypůjčoval na úrok, jenž by převyšoval výnos rolnictví.

Nejde o lehkovážné rolníky, kteří nemohou býti zachráněni, ochraňovati musíme rolnictvo solidní.«

Rolnictvo se zadlužuje: nepoměrně velkými podíly dědičnými, založenými na nepoměrně vysokých odhadech půdy; elementárními škodami a nešťastnými příhodami; přikupováním pozemků za ceny nepoměrně vysoké a j. »Pomoci sluší vyhledávati v racionální organizaci pojišťování, změnou zákona občanského po vzoru badenském, aby bylo lze koupiti pozemku v jisté lhůtě po uzavřeném trhu zrušiti.

»Béla Földes toužil na velký nedostatek kapitálu v Uhrách a nalezal pomoc v organizování rolnických založen rolnictvem za pomoci státu ve mravním a intelektuálním povznesení a sesílení těchto tříd, aby se mohly těchto a j. úkolů svépomoci zdárně a s úspěchem ujmáti.«

Ku zvelebení rolnického úvěru bylo navrhováno zřizování založen soustavy Reifeisenovy, rolnické banky a j

Weddl Malchov připoměl, že jest v Německu opatřen úvěr velkostatkářům nucenými společenstvy na $3\frac{3}{4}$ —4 proc. a také malé rolnictvo že vypůjčuje na $3\frac{1}{2}$ proc., avšak dovozoval, že osobní úvěr rolnictva jest v nejednom ohledě velmi povážlivý.

Wohlenborg porovnával úvěr rolnický s vodou, jež jest zemědělství potřebnou a užitečnou pouze tenkrát, používá-li se jí v pravý čas a přiměřeně, a odpadá-li v čas.

Přílišným množstvím, jakož i neodpadá-li v čas, stává se voda zemědělství škodlivou. Tak i úvěr přiměřený oplozuje a vzpružuje výrobu zemědělskou, avšak zneužíván a přepínán přivádí rolníka na mizinu.

Rolnický úvěr musí býti obmezen výnosností rolnictví, musí býti levný a v dlouhé řadě let umoritelný. Zvláště pak umořování úvěru melioračního právem se svaluje také na příští pokolení, jež budou těžiti z meliorací provedených.

Na říšském sněmě přimlouval se zvláště hr. Alex. Karolyi za všemožné podporování menších úvěrních ústavů, jimiž by bylo menší rolnictvo vybaveno z lichvářského vyssávání venkovskými spořitelny a trval na tom, že musí býti obmezeno právo menších rolníků ku vystavování smének do 100 zl.

Hr. Apponii vytýkal, že jest nezdravé zakládání vývoje zemědělství na úvěru, protože jsou dluhy neštětím rolnictví, kteréž se může toliko vlastní spořivostí rolnictva nastrádanou jistinou povznést.

Ujímal se s hr. Keglevičem a j. založení meliorační banky o 4 odděleních pro podvodňování, — pro zemědělský průmysl, pro komunikace a pro vinařství; úlev poplatků soudních a knihovních a j.

Důležitý pokrok v organisování úvěru zemědělského se stal zákonem o zápůjčkách na regulování vod a zlepšení půdy Čl. XXX. r. 1889. Po tomto zákonu bylo propůjčeno uherskému ústavu pro úvěr pozemkový právo ku povolování zápůjček na meliorování a pod. především společenstvům a konsorciím ku provádění úprav vod a meliorací zřízeným.

Úvěr k účelům melioračním tímto ústavem povolovaný nemá převyšovati šesteronásobnou sumu katastrálního výnosu meliorovaných pozemků. Úrokové a umořovací platy z těchto zápůjček jsou reálním břemenem, mají přednost před ostatními závadami nemovitostí a následují přímo za daněmi státními a obecními. Zápůjčky regulační mají přednost před zápůjčkami melioračními. Veškeré právní jednání o tyto zápůjčky osvobozeno jest od kolků a poplatků, i od poštovného; úpisy samy a úroky jsou taktéž od daní, kolků i poplatků pro všechny časy osvobozeny a t. d.

XXVIII.

Obnovení samostatnosti uherského státu způsobilo ve veškerém národním i státním hospodářství, u veškeré kulturní práci v Uhrách veliký a netušený obrat, kterýž arciť nenalézá toliko ve statistických faktech plného výrazu. *)

»Ideje zdají se býti neměřitelnými, a máme-li jich měřítko? Tu se objevuje významnost čísel« — pravil posl. Szepanowski na říšské radě v červnu 1891. — »Každá praktická idea, sloužící velkým úkolům veřejného života, nabývá přesného výrazu v číslech obyvatelstva a státního hospodářství. Tato velká politická a sociální čísla právě ukazují, byly-li ideje ty uskutečněny, nebo ne. Také Uhry podávají důkaz, že jest lze ideje, jež nejsou zjevy konkrétními, přece číslly zobraziti. Porovnejme Uhry v l. 1848. až 1878., tedy ve 30 letech, v průměrném věku jediného pokolení. Uhry před r. 1848. byly středověkým, avitickým Uherskem. Finanční síly tehdejší správní moci zrcadlí se v úhrnném výnosu tehdejších daní 22 mil. zl.«

»Nastal velký politický obrat r. 1848. Revoluci podnikly Uhry pak v ohledu hospodářském dílo veliké a utrpěli ohromnou hospodářskou ztrátu, a to netoliko válkou, cizími vojsky, ale také na př. zrušením Košutových bankovek v obnosu 61 mil. zl. a j.«

»Pak nastala v Uhrách za vojenské vlády ohromná proměna v majetku, robota byla zrušena, provedeno bylo vyvazování

*) Posl. Szepanowski pravil na říšské radě 18. června 1891.: Mnoho se mluví o moci čísel, avšak čísla označují toliko míru moci a nejsou jiným měřítkem. Ve strojnictví jest hmota toliko jedním činitelem síly. Tak zvaná živá síla jest výslednicí hmoty a rychlosti a vzrůstá toliko v jednoduchém poměru k hmotě, avšak v dvojnásobném poměru k rychlosti.

Počet obyvatelstva reprezentuje toliko hmotu, rychlostí jsou vzpružující a hmotu oživující ideje. Tato hmota ovládána jest toliko duševními idejemi. Porovnejme 120 mil. Rusů se 62 mil. Seveverními Američany!

Kdo nesoudí toliko dle hmoty, ale podle poměrů živých sil, dospěje k přesvědčení, že všech 62 mil. Severoameričanů reprezentuje poměrně větší sílu nežli těchto 120 mil. obyvatelů říše Ruské.

Veškerý vývoj kultury jest vítězstvím vzdělaných menšin oproti pouhým číslům, oproti pouhým hmotám.

Pravil-li jsem, že 62 mil. Američanů jest větší živou silou, nežli 120 mil. Rusů, tedy to mohu sociálními číslly také dokázati. V Rusku a v Americe jest stejně orné půdy, ano v Rusku jest této půdy spíše více, nežli v Americe a to asi 70 mil. ha., v Severní Americe 60 mil. ha. A jaký jest výsledek vzdělávání této půdy? V Sev. Americe se klidí na 60 mil. ha. 850 mil. hl., na Rusi asi na 70 mil. ha. 350 mil. hl. obilí.

pozemků, zaváděny byly také v zemích uherských veškeré daně rakouské. V nemnohých letech vzrostl výnos daní v Uhrách na 60 mil. zl. ročně vedle příspěvku 14 mil. zl. na vyvazeni pozemků.*

»Když bylo r. 1867. uzavíráno prvé vyrovnání s Uhry, byly namnoze vyslovovány obavy, že z vyrovnání toho budou těžiti Uhry na škodu Rakouska. Objektivním posouzením čísel nedospíváme k potvrzení těchto obav.*

»Na Uhry připadl poměrně malý podíl ze státních dluhů, při tom však byl brán zřetel k redukci úroků o 20 proc. Příspěvek 30 proc., jenž byl tehdaž Uhrám uložen ku společným potřebám monarchie, převyšoval skutečnou hospodářskou sílu Uher. Avšak Uhři spoléhali vždy ve svou sílu národní, v své ideje. A budoucnost je v tom utvrdila!*

»Uhři postupovali po všecky časy svými vlastními cestami, vystřihajice se planého nápodobování jiných. My jsme počali obnovovati rovnováhu ve státním hospodářství prodáváním státních statků. Uhři státní statky rozmnožovali a j.* —

V Uhrách vzrůstal zvláště výnos přímých daní způsobem netušeným; výnos daní těch vzrostl v 1867.—1890. z 50 na 99 mil. K hospodářskému vývoji a ku konsolidování státního hospodářství v Uhrách valně přispěly zvláště velké úrody r. 1868 a j.

Společná vydání říše Rakousko-uherské (po odčítání vlastních příjmův) v l. 1868.—1887. takto se měnila:

	ministerstvo věcí zahranič.	ministerstvo války	ministerstvo financí	nejvyšší účetní dvůr	veškeré čisté vydání
r. 1868.	4287000 zl.	103004000 zl.	439000 zl.	68000 zl.	107798000 zl.
r. 1870.	3842000 „	103438000 „	1769000 „	70000 „	109119000 „
r. 1875.	4093000 „	103549000 „	1841000 „	125000 „	109608000 „
r. 1880.	3551000 „	110144000 „	1941000 „	124000 „	115760000 „
r. 1885.	3901000 „	118452000 „	2001000 „	126000 „	124480000 „
r. 1886.	4022000 „	118452000 „	2002000 „	129000 „	124505000 „
r. 1887.	3876000 „	119720000 „	1991000 „	129000 „	125716000 „

Náklady na vojsko v Bosně a Hercegovině vydržované jsou zahrnuty v rozpočtu ministeria války, činily r. 1878. 105641000 zl., r. 1880. 9158000 zl., r. 1885. 6493000 zl., r. 1886. 5815000 zl., r. 1887. 5119000 zl.

Normální náklady na vojsko dostoupily v naši říši r. 1890. výše asi 160 mil. (společné vojsko 100 mil., loďstvo válečné 9 mil., zemská obrana 169 mil., honvédi 10·7 mil. vydání mimořádná 5·9 mil.) byla tedy ve 20 letech zdvojnásobena

a činí nyní přes 3 proc. veškerého národního důchodu (asi 5000 mil. zl.) v Rakousko-uherské říši.

K uhražování společných nákladů bylo používáno především celních příjmů, jež vynesly: daně potravní

	hrubě	bylo při vývozu vráceno	přebylo z cel
r. 1868.	16796000 zl.	4546000 zl.	12250000 zl.
» 1869.	18943000 »	2739000 »	16204000 »
» 1870.	19050000 »	6500000 »	12550000 »
» 1871.	22974000 »	7717000 »	15257000 »
» 1872.	26905000 »	7063000 »	19842000 »
» 1873.	24562000 »	7025000 »	17537000 »
» 1874.	19469000 »	8358000 »	11111000 »
» 1875.	19561000 »	7592000 »	11969000 »
» 1876.	17973000 »	11514000 »	6459000 »
» 1877.	18443000 »	13724000 »	4719000 »
» 1878.	20953000 »	17097000 »	3856000 »
» 1879.	22226000 »	19656000 »	2570000 »
» 1880.	28105000 »	23197000 »	4908000 »
» 1881.	31728000 »	33458000 »	—
» 1882.	39364000 »	23750000 »	1561400 »
» 1883.	47172000 »	31103000 »	16069000 »
» 1884.	47965000 »	27032000 »	20933000 »
» 1885.	44767000 »	39941000 »	4826000 »
» 1886.	40384000 »	21896000 »	18488000 »

V roce 1881. převýšilo restituování daně potravní při vývozu hrubý příjem cel o 1730000 zl.

Společných vydání bylo uhrazeno

	čistým výnosem		quotovým příspěvkem
	cel	naši polov. říše	na 1 obyv. zemí uherských na 1 obyv.
r 1868.	11·36 proc.	66884000 zl.	3·37 zl. 28664000 zl. 1·86 zl.
» 1870.	11·50 »	67598000 »	3·34 » 28970000 » 1·88 »
» 1875.	10·92 »	66980000 »	3·20 » 30659000 » 1·99 »
» 1880.	4·24 »	76044000 »	3·49 » 34808000 » 2·22 »
» 1885.	3·88 »	82083000 »	3·59 » 37571000 » 2·28 »
» 1886.	14·85 »	72727000 »	3·16 » 33289000 » 2·— »
» 1887.	14·83 »	73453000 »	3·18 » 33621000 » 2·03 »

Státní vydání vzrůstala

	v naší polovici říše	v Uhrách
	hotová	v dluhopisech
r. 1876.	523519000 zl.	195939000 zl. 243514000 zl.
» 1877.	568123000 »	312623000 » 245337000 »

r. 1878.	622703000 zl.	275362000 zl.	279081000 zl.
» 1879.	591502000 »	240875000 »	336301000 »
» 1880.	547340000 »	126477000 »	289649000 »
» 1881.	607598000 »	171925000 »	504894000 »
» 1882.	655164000 »	156530000 »	382653000 »
» 1883.	653101000 »	117042000 »	399382000 »
» 1884.	681299000 »	132713000 »	430516000 »
» 1885.	662936000 »	100769000 »	487162000 »
» 1886.	667585000 »	212370000 »	348346000 »
» 1887.	727260000 »	239969000 »	350283000 »

Vydání v zemích koruny uherské:

	r. 1876.			r. 1887.		
	řádná	přechodní	investice	řádná	přechodní	investice
ministerstvo:	zl.	zl.	zl.	zl.	zl.	zl.
Chorvatské a Slavons.	35000	—	—	36000	—	—
vnitřní	7430000	8000	—	11218000	87000	12000
financí	41219060	2943000	119000	56098000	1579000	3474000
veř. prací a komunikací	16873000	—	4414000	42532000	—	12889000
obchodu a prům.	7845000	137000	208000	10974000	471000	496000
kultu a vyučování . .	3990000	34000	—	6567000	74000	172000
spravedlnosti	9838000	97000	—	12161000	10000	100000
zemské obrany	6383000	329000	—	8283000	214000	—
pense	3861000	—	—	5064000	—	—
správa státního dluhu	332000	—	—	468000	—	—
státní dluhy	74670000	—	—	111365000	—	—
garancie dráh	1584500	—	—	11799000	—	—

Vydání v naší polovici říše:

	r. 1876.	r. 1887.
ministeria vnitřní	189140000 zl.	19670000 zl.
» zemské obrany	8509000	20122000 »
» kultu a vyučování . .	18394000	20955000 »
» financí	80464000	115585000 »
» obchodu	22789000	78158000 »
» zemědělství	11512000	14921000 »
» spravedlnosti	21153000	20971000 »
nejvyšší účetní dvůr	156000	150000 »
pense	13333000	16532000 »
státní dluh	102461000	130522000 »
správa státního dluhu	725000	913000 »
subvence	28307000	12697000 »

Přímých daní platilo se

v naší polovici říše

v zemích uherských

	průměrně na 1 obyvatele	průměrně na 1 obyvatele
r. 1876.	90941594 zl. 4 zl. 21 kr.	60705225 zl. 3 zl. 94 kr.
» 1877.	91373494 » 4 » 19 »	62722878 » 4 » 7 »

r. 1878.	92333010	zl.	4	zl.	20	kr.	63290562	zl.	4	zl.	11	kr.
» 1879.	89924087	»	4	»	5	»	61414476	»	3	»	98	»
» 1880.	95032886	»	4	»	29	»	62745555	»	4	»	1	»
» 1881.	93132464	»	4	»	18	»	64657764	»	4	»	10	»
» 1882.	94997692	»	4	»	29	»	67240994	»	4	»	23	»
» 1883.	97816848	»	4	»	39	»	69406262	»	4	»	31	»
» 1884.	99129044	»	4	»	41	»	71952405	»	4	»	40	»
» 1885.	100294971	»	4	»	39	»	74917106	»	4	»	52	»
» 1886.	101639572	»	4	»	48	»	71834809	»	4	»	28	»
» 1887.	105241699	»	4	»	53	»	74073393	»	4	»	37	»

Daně přímé vynášely

roku	daň gruntovní		daň domovní		daň výdělková	
	v naší polov.	v zemích uherských	v naší polov.	v zemích uherských	v naší polov.	v zemích uherských
1876.	36021615 zl.	26752909 zl.	47133222 zl.	6322301 zl.	9096823 zl.	12507114 zl.
1880.	36830199 „	26085718 „	48158266 „	6005554 „	9619838 „	11878747 „
1885.	34039773 „	24875423 „	54084164 „	6475573 „	10687373 „	12171434 „
1887.	35136767 „	23833276 „	57802318 „	7068019 „	10984135 „	12949361 „

	daň z příjmů v naší polovici říše	poplatky za vymáhání daní a úrok z prodlení v naší polovici říše	v zemích koruny uherské zvláštní daň z závodů a spolků ku veřej. skládání úctů závaz.	daň z dolů	daň z jistin a rent
r. 1876.	20593722 zl.	662823 zl.	1591214 zl.	54627 zl.	2556296 zl.
„ 1880.	22303950 „	967470 „	1865434 „	57456 „	2907052 „
„ 1885.	25821821 „	1185161 „	2194893 „	66048 „	4679692 „
„ 1887.	27626639 „	1205367 „	2012024 „	70455 „	4860595 „

r.	v zemích uherských		daň z železnic		daň z výher		daň ze střelné zbraně		daň ze střelné zbraně		všeobecná přirážka k daní z příjmů	
	a z paroplovby		—		—		—		—		—	
	zl.	zl.	zl.	zl.	zl.	zl.	zl.	zl.	zl.	zl.	zl.	zl.
r. 1876.	2095533	—	—	—	—	—	268136	—	—	—	5723503	—
„ 1880.	2121408 „	199776 „	— „	— „	— „	— „	247702 „	— „	— „	— „	9354735 „	— „
„ 1885.	4285682 „	239097 „	490814 „	— „	— „	— „	— „	— „	— „	— „	17596676 „	— „
„ 1887.	4757446 „	181820 „	445357 „	— „	— „	— „	— „	— „	— „	— „	16682907 „	— „

V zemích koruny uherské vynesla

	r. 1876.	r. 1885.	r. 1886.	r. 1887.
daň z příjmů	127832 zl.	272097 zl.	593360 zl.	57208 zl.
„ „ mlýnů	45184 „	41002 „		
„ „ obchodů, živností a patentů	351207 „	294098 „		

Daň z přepychu (kuželníků, kulečníků, heren a povozů) vynesla r. 1876. 295738 zl., r. 1880. 71780 zl., r. 1881. 12086 zl., r. 1882. 8283 zl., r. 1883. 14133 zl., r. 1885. 47 zl.

Poplatky za exekuce daní a úrok z prodleného placení daní vynesla r. 1876. 2013632 zl., r. 1880. 1049291 zl., r. 1885. 1234530 zl., r. 1886. 1111916 zl., r. 1887. 1154920 zl.

Potravní daně vynesly

	v naší polov. říše	na 1 obyv.	v zemích uherských	na 1 obyv.
roku 1876.	58548272 zl.	2 zl. 71 kr.	12468521 zl.	— zl. 81 kr.
» 1877.	62499100 »	2 » 87 »	12350560 »	— » 80 »
» 1878.	64744200 »	2 » 95 »	13566610 »	— » 88 »
» 1879.	69470372 »	3 » 16 »	16717091 »	1 » 21 »
» 1880.	79956861 »	3 » 61 »	20290379 »	1 » 30 »
» 1881.	93006279 »	4 » 17 »	25301535 »	1 » 60 »
» 1882.	85673040 »	3 » 87 »	24199567 »	1 » 52 »
» 1883.	89739934 »	3 » 99 »	26642517 »	1 » 65 »
» 1884.	88596583 »	3 » 94 »	28395772 »	1 » 74 »
» 1885.	91658984 »	4 » 1 »	36293457 »	2 » 19 »
» 1886.	98143922 »	4 » 26 »	31604389 »	1 » 90 »
» 1887.	91843458 »	3 » 95 »	34937118 »	2 » 7 »

Kolky vynesly

čistý příjem tax a poplatků

	v naší polov.	prům.	v zemích	prům.	v naší pol.	prům.	v zemích	prům.
	říše	na 1 ob.	uhersk.	na 1 ob.	říše	na 1 ob.	uhersk.	na 1 ob.
	zl.	zl.	zl.	zl.	zl.	zl.	zl.	zl.
r. 1876.	16483018	—78	7598348	—49	31652803	153	13180983	—86
„ 1880.	17012489	—78	7741352	—49	31960117	149	14244764	—91
„ 1885.	18059511	—79	6125188	—37	32868585	149	16919776	102
„ 1887.	18149932	—79	9654031	—57	33184009	171	15951710	—92

Výnos stát. statků a hvozdu

dolů a báni

stát. závodů průmysl

	v naší polov. říše	uherských	v naší polov. říše	uherských	v naší polov. říše	uherských
roku	zl.	zl.	zl.	zl.	zl.	zl.
1876.	852937	4802658	960794	—	69160	—
„ 1880.	554547	4924249	411695	—	97351	—
„ 1885.	539158	3300022	1179426	—	131423	—
„ 1887.	441462	3803473	1611103	138152	217601	460102 *)

Výnos mince

v zemích

v zemích

	v naší polov. říše	uherských	v naší polov. říše	uherských
roku	zl.	zl.	zl.	zl.
1876.	183757	4083454	1835.	65226
„ 1880.	60223	—	„ 1887.	115128

Loterie příjem

vydání

čistý

z hrub.

čistý

z hrub.

	v naší pol. říše	uherských	v naší pol. říše	uherských	výnos	příjmu	výnos	příjmu
	zl.	zl.	zl.	zl.	zl.	zl.	zl.	zl.
1876.	22678471	4211778	14371297	2635193	8307174	107	1576585	—27
1880.	20166528	3222687	12078507	1612738	8088021	—92	1609949	—21
1885.	22042019	3191916	13923690	1755674	8118329	—96	1436242	—19
1887.	22039499	2588884	13619176	1329895	8450323	—95	1258989	—15

*) V zemích uherských byly doly, bane a státní závody průmyslové v l. 1876., 1880. a 1885. pasivní.

Na úsvitě obnovené samostatnosti své nebyly Uhry stíženy poměrně velkým státním dluhem, avšak břemeno toto vzrostlo v l. 1868.—1886. na 1603,727.678 zl., r. 1887. pak přibýlo 46 mil. nových dluhů a za 32 mil. rent na umořování.*)

Již r. 1886. pohltilo zúrokování státního dluhu a subvencí-onování dráh 138.16 mil. zl.**)

Příčina rychlého rozmnožování státních dluhů bylo lehko-myslné, neprozíravé finanční hospodářství a různé podnikání státu při stavbách, závodech a j., hrabivé vykořisťování finanční tísňe Uher bezohlednými peněžnými barony, jakož i zakrývání skutečného stavu státního hospodářství správou finanční.

*) Veškerých společných státních dluhů ve vídeň. stříbře a rak. čísle bylo r. 1868. 2612067 zl., r. 1875. 2661960 zl., r. 1880. 2755828 zl., r. 1885. 2772589 zl., r. 1887. 2782499 zl.

Státní dluhy naší polovice říše

	konsolidované	nezaložené		dohromady
r.	zl.	zl.		zl.
1868.	80000000	—	=	80000000
1875.	102731000	25000000	=	127731000
1880.	376581000	32035000	=	408616000
1885.	519728000	1193000	=	551224000
1887.	880914000	3658000	=	884572000

Státní dluhy v zemích koruny uherské

	nesplatitelné	splatitelné		dohromady
r.	zl.	zl.		zl.
1868.	—	22252000	=	22252000
1875.	—	352655000	=	352655000
1880.	400000000	325692000	=	725692000
1885.	684361000	396082000	=	1080443000
1887.	788218000	379512000	=	1167810000

Kromě toho ručila naše polovice říše r. 1887. za vyvazovací dluhy 103900000 zl.; země koruny uherské za dluhy různých resortů vlády r. 1887. 16782000 zl. obnášející a za vyvazovací a j. dluhy 242881000 zl.

**) Náklady správy a umořování státních dluhů vzrostly v

	r. 1868.	r. 1887.
	zl.	zl.
společných	ze 135829000	na 124985000
k tomu přispívala naše polovice říše	„ 105491000	„ 91672000
země uherské	„ 30638000	„ 30313000
Náklady a potřeby státních dluhů	r. 1875.	r. 1887.
naší polovice říše	1731000 zl.	36243000 zl.
zemí uherských	41761000 „	91930000 „

Veškeré náklady na státní dluhy v rakousko-uherské říši roku 1868. 153406000 zl., r. 1875. 163997000 zl., r. 1880. 213077000 zl., r. 1885. 233001000 zl., r. 1887. 253869000 zl.

Státní rozpočty byly dělány toliko na oko, jaksi na okrášlování mladistvého státu uherského, z nich nikdo nepoznal pravý stav financí uherských. Z takového lichého budgetování vznikalo povolených úvěrů nepoměrné přestupování, dodatných nákladů povolování, jímž byla stálost státního hospodářství cele rozrušena a podvrácena.*)

Finanční operace mladého státu uherského byly zlatodolem mocných finančních baronů.

Za 8proc. uherskou železniční půjčku obdržel stát r. 1867. průměrně 68 zl. 56 kr. za 120 zl. nom., tedy 57·13 proc., za 85·12 mil. nom. toliko 48·63 mil. zl. Musil tedy platiti z peněz skutečně obdržených 8 $\frac{3}{4}$ proc. a po 50 letech měl ještě splatiti půjčku tuto v plné nominální výši 85·12 mil. zl. Podobně byla emitována půjčka 30 mil. r. 1871. na 8·47 proc., 50 mil. r. 1872. na 8·85 proc. Za 153 mil. 6 proc. Pokladních poukázek ve zlatě obdržel stát 141·8 mil. v papírech a musil splatiti 178·4 mil.

Za 400 mil. 6proc. zlaté renty obdržel stát 345·9 mil. v papírech a musí ji splatiti al pari, tedy v papírech asi 475 mil. zl.

Od r. 1881. vydává se 5proc. papírová renta, prvá emise byla provedena v Berlíně při kursu 67 $\frac{1}{4}$.

Také stavbou a sestátňováním dráh státní břemena valně vzrůstala. Stát priplácel na dráhy r. 1887. 11,866.372 zl.

Státní jmění uherské bylo dle závěrek účetních počátkem r. 1877. 130·8 mil. zl., koncem r. 1884. 231 mil. zl.

Státní statky byly ceněny r. 1880. na 59·3 mil. zl., jich výnos na 2 mil. = 3 proc., státní hvozdy (ceněny na 101·4 mil.) vynášely 2 proc., státní dráhy (393·5 mil.) vynášely 4·5 proc.

Výnos statků státních klesl v letech 1874.—78. s 9·23 na 7·13 proc.

*) Schodek uherských financí byl

skutečný			skutečný		
rozpočten: schodek byl:			rozpočten: schodek byl:		
r.	mil. zl.	mil. zl.	r.	mil. zl.	mil. zl.
1870.	8·2	11·1	1879.	34·2	38·2
1871.	18·5	18·1	1880.	19·9	41·9
1872.	41·0	41·4	1881.	24·7	48·0
1873.	19·7	55·7	1882.	26·2	46·3
1874.	32·7	61·0	1883.	21·7	39·1
1875.	21·7	40·5	1884.	20·34	39·14
1876.	8·4	31·2	1885.	11·67	40·2
1877.	20·5	26·5	1886.	14·86	53·7
1878.	20·1	53·2	1887.	22·01	49·4

Ještě v letech 1888.—1889. byl stav financí uherských ne-
utěšený. Schodek finanční správy uherské činil dle závěrek
účetních:

r. 1881.	48,065.403 zl.
» 1882.	46,343.545 »
» 1883.	39,135.896 »
» 1884.	41,018.450 »
» 1885	40,200.526 »
» 1886.	43,041.768 »
» 1887.	49,416.733 »
» 1888.	24,103.491 »

Roku 1888. činily skutečné státní příjmy po odčítání vý- půjček	337,939.836 zl.
skutečná vydání	362,043.327 »
schodek	24,103.491 zl.

Veskerá vydání na r. 1889. byla rozpočítána na 356,804.282 zl.	
příjmy	350,603.124 »
schodek	6,141.158 *)

*) Náklady státní dle rozpočtů na r. 1889.:

I. Společná vydání	136,224.880 zl.
výnos cla	39,698.314 „
potřeba	96,526.566 zl.

II. Rozpočtená vydání státní	naši polov. říše 540,045.885 zl.	zemí uherských 356,804.282 zl.
dvůr	4,650.000 zl.	4,650.000 zl.
zemská obrana	13,753.419 „	12,033.900 „
státní dluh	149,239.480 „	132,379.841 „
státní příjmy	542,815.944 „	350,663.841 „
daně gruntovní	35,190.000 „	35,000.000 „
„ domovní	31,058.000 „	10,000.000 „
„ výdělkové	11,000.000 „	18,000.000 „
„ z příjmů	25,170.000 „	16,623.000 „
„ spolků	— „	2,800.000 „
„ z úroků a rent	— „	5,450.000 „
„ dopravní	— „	5,600.000 „
„ potravní	100,686.300 „	39,685.000 „
sůl	20,325.000 „	14,923.838 „
tabák	81,463.000 „	46,256.700 „
kolky	18,800.000 „	9,594.000 „
taxy a poplatky	34,000.000 „	18,056.900 „
loterie	21,500.000 „	2,511.000 „
pošty a telegra'y	28,589.900 „	12,351.000 „
státní dráhy	46,217.080 „	39,906.970 „

státní dluh naší polovice říše koncem r. 1888. 3846,429.554 zl. a vyvazovací
dluh 92,820.031 zl. v zemích uherských 1. ledna 1888. 1427,542.850 zl.

Dle účetních závěrek za r. 1889. činily skutečné

příjmy	815,528.106 zl.
skutečná vydání	813,878.175 »
přebytek	1,649.931 zl.

Na r. 1890. byl schválen rozpočet státní

u vydání	355,815.493 zl.
ve příjmech	355,306.592 »
schodek	508.901 zl.

Na r. 1891. jsou rozpočteny příjmy, na . 369,004.543 zl.

vydání	369,008.583 »
přebytek	4040 zl. *)

K uhrazení rozpočteného schodku již na r. 1879. povoleného úvěru použito nebylo, byl uhrazen z kasovních přebytků. Kasovní přebytky vzrostly v r. 1890. na 28 mil. zl. a staly se důležitou zálohou peněžního trhu budapeštského. V r. 1891. dostoupily přebytky tyto výše až 70 mil. zl.

V roku 1890. činila skutečná vydání státní 355,815.493 zl., příjmy 388,556.060 zl., přebylo tedy 32,740.567 zl., z nichž se arcíť musilo ještě vyplatiti 9-8 mil. zl. úroků z dluhopisů vyvazování regálií.

*) Dle rozpočtu státního činila na r. 1889.			
	zl.	na r. 1890. zl.	na r. 1891. činí zl.
řádná vydání státní	330,656.924	330,824.256	342,571.190
a to:			
příspěvek ku společ. záležitostem	23,027.919	23,297.673	23,673.985
pense	5,789.142	6,316.227	6,680.163
potřeba státního dluhu	117,680.010	120,018.588	119,524.751
subvence a dluhy dráh	19,565.522	11,587.623	12,127.879
vnitřní správa Chorvatska a Slavonie	6,063.530	6,663.530	6,254.325
ministerstva presidium	334.930	335.430	336.180
ministerstvo při dvoře	54.020	54.212	54.120
„ pro Chorv. a Slavon.	36.080	36.080	36.080
„ vnitra	11,525.154	11,694.634	11,896.215
„ financí	56,449.677	57,246.567	60,676.554
„ obchodu	43,679.842	45,609.595	50,893.714
„ orby	11,684.613	12,428.341	13,066.595
„ kultu a vyučování	6,707.788	6,971.260	7,294.055
„ spravedlnosti	12,095.282	12,324.139	12,694.852
„ honvėdů	9,814.121	10,712.585	11,008.015
		atd.	
průběžná vydání	4,238.243	6,474.461	8,130.682
investice	13,238.870	12,305.728	11,781.737
Mimořádná vydání společná	8,670.245	6,214.546	6,520.944

Vývoj finančního hospodářství státního jest tím důležitějším důkazem hospodářského mohutnění Uher, jelikož rovnováha ve státních financích nebyla zjednána zaváděním nových daní, ale po výtce stálým vzrůstáním výnosu nepřímých daní, státních závodů, racionálnou finanční politikou a podporováním vývoje domácího průmyslu.*)

V l. 1889. – 90. vzrostl příjem:

daní přímých	z 100,431.343 zl. na 103,264.690 zl.,
» nepřímých	z 44,712.572 » » 48,565.109 »
poplatků	z 17,881.640 » » 18,286.000 »

Povolání dra. Wekrle za ministra uherských financí v dubnu 1889. jest v dějinách financí uherských událostí tak památnou, jako povolání Barosse za ministra obchodu v dějinách obchodní politiky uherské.

S hrđostí ukazoval ministr Wekrle při objasňování státního rozpočtu na r. 1891. na říšském sněmě dne 2. října 1890.

*) V r. 1890. činil hrubý výnos:

	zl.	r. 1889. zl.
z tabáku	46,055.730	42,828.179
soli	15,463.976	15,142.299
státních statků	1,581.545	2,595.534
dolů	2,155.423	2,474.619
hutí	3,569.203	3,665.365
mince	4,933.762	5,043.196
železáren	6,301.089	5,159.626
státní tiskárny	936.191	916.020
budapeštského mostu	676.273	682.554
regalů	18,271.188	—
pošty a telegrafů	13,925.334	12,333.108
státních dráh	46,673.638	41,959.947
státní strojírny	8,426.808	7,161.113
státních lvozdů a štítů	9,912.704	11,266.810

Řádné příjmy byly rozpočítány:

	na r. 1889. zl.	na r. 1890. zl.	na r. 1891. zl.
	343,856.136	348,134.920	363,490.338
a to státní dluh	17,905.029	4,349.139	4,491.579
ministerium vnitra	1,015.068	1,059.147	1,136.870
„ financí	251,958.776	266,021.133	272,791.448
„ obchodu	59,341.478	62,527.635	69,896.086
„ orby	11,864.070	12,282.554	13,062.918
„ kultu a vyučov.	800.405	852.409	1,000.684
„ spravedlnosti	704.833	769.117	792.958
„ honvédů	264.382	271.241	315.300
transitovní příjmy	6,806.988	7,124.327	5,518.245

že řádné příjmy státní převyšují řádná vydání o 20,919.000 zl., jakož i že veškerá vydání převyšena jsou příjmem o 4040 zl.

S nemenším uspokojením přijal sněm ministrovu zprávu, že dle závěrek účetních za rok 1889. neobjevuje se ve státním hospodářství schodek, alebrž přebytek.

Konsolidování státního hospodářství, založené u vývoji hospodářském a ve vzrůstající poplatní síle obyvatelstva uher-ského, přispívá valně také ku povznesení peněžního trhu v Uhrách. Znamky toho se objevují v kursech státních i ra-kouských papírů železničních, průmyslových a j.

Rozpočty výnosu přímých daní:

daň	r. 1889.	r. 1890.
pozemková	35,000,000	35,000,000
domovní	10,000,000	10,600,000
výdělková	18,400,000	18,800,000
spolků	2,800,000	3,200,000
dolů	90,000	100,000
z úroků a rent	5,450,000	4,000,000
dopravní	5,600,000	5,600,000
z výher	220,000	200,000
z honby	500,000	450,000
vojenská taxa	3,050,000	2,700,000
všeobecná přírážka k dani		
z příjmu	16,623,000	16,500,000
úroky z daní prodleně za-		
placených	1,227,000	1,300,000
poplatky za vybírání daní	210,000	210,000
náhrady vydání exekučn.	230,000	140,000
	<hr/> 99,100,000	<hr/> 98,800,000

Rozpočty daní nepřímých

	na r. 1889.	na r. 1890.
daň z lihu	20,000,000	22,000,000
poplatek za dozor	45,000	45,000
daň z vína	5,800,000	6,000,000
„ z masa	3,000,000	3,150,000
„ z piva	1,330,000	1,000,000
„ z cukru	1,400,000	2,000,000
	<hr/> 31,665,000	<hr/> 34,195,000

Daň ze spotřeby

	na r. 1889.	na r. 1890.
cukru	2,290,000	2,290,000
piva	1,680,000	1,580,000
petroleje	3,850,000	4,380,000
lisovaného droždí	200,000	157,000
	<hr/> 39,685,000	<hr/> 42,602,000

Kursy uherských cenných papírů byly 31. prosince

	r. 1885	r. 1890
4 proc. zlaté renty	101. ₃₀	104
5 proc. papírové renty	92. ₇₀	100. ₂₀
uherské prémiové losy	118. ₂₅	134. ₅₀
vyvazovací dluhopisy	103. ₅₀	89. ₄₀
východ. dráhy II. priority	127	—
akcie dráhy alföldské	184	201
akcie dráhy severo-východní	174. ₅₀	196. ₅₀
akcie dráhy sedmihradské	183	199
akcie dráhy západní	166	—
priority dráhy alföldské	99. ₈₀	196. ₅₀
priority dráhy sedmihradské	98. ₇₀	—
priority dráhy severo-východní	98. ₆₀	100

Kursy uherských soukromých cenných papírů průmyslových, bankovních, spořitelních, asekuračních a pod. v l. 1878.– 1890. vystoupily o 93,065.697 zl., a sice:

	vystoupily	klesly
r. 1878. o	9,437.025 zl.	273.550 zl.
» 1879. »	18,416.415 »	98.750 »
» 1880. »	7,548.353 »	2,474.195 »
» 1881. »	19,011.511 »	1,720.000 »
» 1882. »	1,883.100 »	16,056.702 »
» 1883. »	3,780.551 »	3,368.156 »
» 1884. »	9,868.840 »	2,919.308 »
» 1885. »	3,358.930 »	6,258.786 »
» 1886. »	12,774.160 »	3,634.255 »
» 1887. »	847.300 »	13,954.178 »
» 1888. »	18,629.175 »	1,549.000 »
» 1889. »	33,579.973 »	988.346 »
» 1890. »	14,317.672 »	8,097.030 »
	153,452.805 zl.	60,387.108 zl.*)

*) Akcií vydaly

		kurs 31 pros. 1890.
uherská úvěrní banka	50.000	359 50
» eskomptní „	100 000	115 80
» hypoteční „	97.000	160 00
» obchodní „	16.000	953 00
živnostenská banka	10.000	177 00
budap. spolek bank	15.000	150 00
zemská ústřední spořitelna	6.000	650 00
vlastenecká „	4.000	8150 00

Byla tedy v l. 1878. — 90. zvýšena kursová hodnota těchto papírů o R3,065.697 zl.

Konsolidováním státního hospodářství uherského valně bylo usnadněno konvertování veřejných půjček na nižší úrok. Konvertování usnadňoval také stát různými výhodami a úlevami při poplatech a j.)*

V Uhrách požívají také železnice při konvertování priorit týchž úlev a osvobození od kolků a poplatků, jako konvertování dluhů hypotekárních.

Konvertováním klesla potřeba státního dluhu uherského, počítaje také cenné papíry sestátněných dráh, v jediném roku 1890. oproti r. 1889. o 15,270.000 zl.

spořitelna hlavního města	6.000	875 00
všeobecná spořitelna	10.000	123 50
mlýny Konkordia	2.300	497 00
„ Alžbětín	4.500	370 00
„ Louisy	3.500	270 00
„ mlynářů a pekařů	4.500	450 00
„ válcový	2.000	430 00
„ Viktoria	2.400	240 00
„ budapešťský	2.000	1065 00
„ Panonie	1.220	865 00
slévárna Ganzova	4.800	1470 00
„ Šlikova	6.000	235 00
„ Řimav-Murány	100.000	160 75
Salgo-Tarj těžárna uhlí	25.000	431 00
severouherská těžárna uhlí	15.000	159 00
cihelny Drascheova	10.000	435 00
„ steinbruchská	2.100	450 00
„ starobudínská	1.568	153 000

*) Mimo jiné konverse byla provedena r. 1888. zvláštním konsorciem konverse železničních a vyvazovacích dluhopisů, vydány byly nové 4 proc. vyvazovací dluhopisy v kursu 86½ se závazkem, že o kurs 88 převyšující se bude dělit konsortium se státem. Konvertování r. 1889. bylo zahájeno 16. ledna výpovědí na uherský a sedmihradský vyvazovací dluh 199.509.000 zl. Majitelům těchto 5% dluhopisů bylo vyhrazeno právo ku jich vyměnění za 4 procentové, daní nepodléhající nové dluhopisy vyvazovací. Z uherského vyvazovacího dluhu bylo vyměněno za nové 4% dluhopisy 120 mil. zl. starých dluhopisů, ostatek byl vyložen ku obecné subskripci.

S nemenším zdarem potkala se také konverse 4½ proc. půjčky státních železnic 182 mil. zl., jež jest zaručena státními a sestátněnými drahami; také při této konverzi provedena byla téměř výměna úplná za nové papíry. Od 16. února do 25. dub. 1889. bylo konvertováno 199½ mil., a to 176 8 mil. 4 proc. v kursu 88 6 proc. (z přebytku nad 88 2 9 mil. zl. odpadla státu 1 45 mil. zl.), 4½ proc. a 5 proc. priority železniční byly přepsány v sumě

Ministr Wekerle připravuje také konvertování 5proc. uherské renty papírové a úplné sjednocení státních dluhů uherských.

Velice pozoruhodné programové řeči, jimiž ministr Wekerle odůvodňoval a objasňoval státní rozpočty na r. 1890. a 1891. na říšském sněmě uherském, jsou důležitý k postižení základů i cílů nynější finanční politiky uherské vlády.

Při odůvodňování rozpočtu na r. 1890. ministr dr. Wekerle na říšském sněmě dne 15. října 1889 mimo jiné pravil:

»Nemůže nám jíti o přímé nebo nepřímé rozmnožování břemen veřejných, alebrž musíme pečovati o racionálné, soustavné a intensivní vyčerpávání stávajících pramenů příjmův státních. a to netoliko správními, ale také zákonodárnými opatřeními, tak abychom bez zvyšování daní, ale postižením všech, dosud nestěžovaných berních předmětů stávajícími daněmi opatřiti státu prostředky k řešení a podnikání všech úkolů jeho.«

Ministr dovodil pak naléhavou potřebu konečného uspořádání nedoplatků přímých daní částečných dluhů těch odpisováním a vydobytných nedoplatků přísným vymáháním.

Dále žádal za splnomocnění ku provedení přesného a úplného soupisu poplatnictva a o zavedení podrobné evidence poplatníkův, jakož i přísné skoumání předpisování daní, tak aby skutečně byly prováděny zákony o přímých daních a aby tyto daně stále nemusily býti odpisovány.

»Intensivní správou přímých daní bude také jich reforma velice usnadněna«, pravil. »Vím dobře, že nejlepší a nejúčinnější reforma daní by bylo snížení stávajících vydání státních.«

»Avšak nikdo nemůže v dobré víře raditi k redukování

129·5 mil. zl. v kursu 93. Konsorcium vydělovalo 2,987.500 zl., stát 376.023 zl., 82·6 mil. bylo přepsáno v kursu 96 $\frac{1}{2}$, 5·5 mil. v kursu 96, 31·3 mil. bylo prodáno.

V m. květnu 1889. ukončena byla konverse uherských a sedmihradských dluhopisů vyvazovacích v 4 proc. dluhopisy vyvazovací, konverse 2,765.000 zl. 5 proc. zástavních listin uherského ústavu pro úvěr pozemkový po 100·75 ve 4 proc. zástavní úpisy po 96·75, jakož i konverse 40 mil. priorit v stříbře, 6·8 mil. priorit ve zlatě košicko-bohumínské dráhy, konverse 5 proc. priorit budapeštsko-pětikostelské dráhy na 4 proc. a výměna zbytku 110 mil. uherských 5 proc. priorit ve stříbře východní, altöldské, tysské a dunajsko-dravské dráhy za 120 mil. 4·5 proc. priorit. Tyto finanční operace provedeny byly s výsledkem skvělým, konvertované papíry byly většinou za nové papíry s nižším úrokem vyměněny a zbytky při veřejném upisování byly vesměs mnohonásobně subskribovány.

státních vydání, dokud ještě toliké potřeby hospodářské a kulturní musí býti pořizovány a opatrovány.)*

• Poněvadž ještě po drahná leta stávající státní břemena obětavě musíme podnikati, proto nemůže se oprava našich berní nésti k jich snižování, alebrž především ku spravedlivému, poměrnějšímu rozvrhování přímých daní a tím k usnadňování podnikání těchto břemen státních.

Chceme-li velké úkoly, jež před námi stojí, podniknouti a státní hospodářství trvale upravit, nemůžeme na ten čas pomýšleti na přímé snížení státních vydání, alebrž musíme se všemožně přičiniti o prostřední zvýšení výnosu berní, avšak také o to aby se staly snesitelnějšími; musíme s napnutím všech sil a s plnou energií pečovati o národohospodářský vývoj země.

• Finanční poměry Uher nemohou býti jednostrannými finančními opatřeními ani upraveny, ani spořádány. Upravení státních financí jest prvý krok k upravení našeho hospodářství vůbec. Po upravení financí musíme přistoupiti ku velké, soustavné akci ku podporování všeobecného národohospodářského vývoje.

• Nejde toliko o vyšetření našich nedostatků, alebrž o organisování celého státu a vlády ku soustavnému podporování vývoje zemědělství, průmyslu a obchodu za spolupůsobení celé společnosti. Toto podnikání musí býti podporováno státem také hmotně, a proto byly z té příčiny v rozpočtu předloženém již mnohé položky při ministerstvu orby a obchodu zvýšeny.

• Také v rozpočtu ministeria kultu a vyučování a ministeria vnitra jest postarano o podporování vývoje kulturního a humanitního. Velké hmotné nároky na poklad státní bude činiti také naléhavě nutná reforma správy politické, reforma soudnictví spojená s novou organizací soudů, soudního řízení a věznictví.

• Velké a nutně potřebné tyto reformy budou však prováděny tak, aby co možno byla šetřena poplatní síla lidu.

*) Investiční náklady byly rozpočítány r. 1883. na 13·8, r. 1884. na 17·9, 1885. 21·7, r. 1886. 23, r. 1887. 23, r. 1888. 28·7, r. 1889. 12·4 mil. zl., na r. 1890. jsou rozp čítány na 11·4 mil. zl. V těchto nákladech jsou obsaženy mimo jiné stavby při továrnách na tabák 200.009 zl., stavby při železárnách 227.400 zl., amortisování 2807 akcií tysské dráhy v ceně 688-574 zl., opravy silnic 350 000 zl., na doplňování telegrafů a pošt 100.000 zl., na podporování místních dráh 250.000 zl., na podporování plavby poříční 100.000 zl., doplňovací stavby při státních dráhách 940.000 zl., doplnění vozů a strojů při dráhách a různé stavby 3,684.360 zl.; vodní stavby 2,441.000 zl. a j.

»Naše nynější státní příjmy nestačí k uhrazení nákladů upravení měny, avšak úkol tento musí býti podniknut, protože není lze přistoupiti k trvalému upravení a spořádání finančních a hospodářských poměrů Uher, dokud nebude měna upravena.«

»Velkých úkolů, jež nám jest ještě řešiti, dosáhneme při opatrné spořivosti, při soustavném postupování.« —

Na říšském sněmě dne 2. října 1890. při objasňování rozpočtu na r. 1891. ministr dr. Weckerle mimo jiné pravil:

»Naše finance nezlepšují se otvíráním nových zdrojů příjmů, alebrž intensivním vyčerpáváním zdrojův již otevřených.«

»Podarilo se nám zjednati rovnováhu v našem státním hospodářství, ačkoliv jsme při dělávání tohoto rozpočtu přesně hleděli ku opatření všech potřeb všech odvětví správy a ačkoliv jsme položili do rozpočtů značně větší náklady na potřeby správní i kulturní. Z toho zřejmo, že tento rozpočet vede k trvalému upevnění finančního konsolidování a že naše prameny finanční stačí netoliko k uhražování přirozeně vzrůstajících potřeb státních, ale při náležité opatrnosti také k úplnému provedení reformy soudnictví a správy.«

»Dosažením rovnováhy ve státním hospodářství není úkol naší finanční politiky plně dosažen. Naší povinností jest pečovatí také o trvalé zachování této rovnováhy za všech poměrů.«

»Úkol tento může býti dosažen toliko soustavným, účelným a úsilovným pěstováním národohospodářských zájmův naší země, časovou, potřebám uherského státu úplně vyhovující reformou naší správy a dovršením našich snah kulturních.«

»Ku konsolidování státního úvěru nejvíce přispívá netoliko zjednání rovnováhy ve státním hospodářství, ale také uhražování i mimořádných nákladů státních bez podnikání půjček.«

»Ku snížení vydání státních povede další konvertování státních dluhopisů, zvláště priorit a akcií sestátněných dráh.

»Upravení měny jest v ohledu hospodářském i finančním, zvláště však v ohledu politickém veledůležitým úkolem naším.*) Reforma přímých daní a revise předpisů o koleích a poplatcích jest nezbytně nutnou a musí býti záhy radikálně provedena. Při řešení úkolů těchto nepůjde o snížení dosavadního

*) Dle plánů ministra Weckerle má býti na upravení měny učiněna půjčka 400 mil. zl. a má býti zavedena zlatá měna franková. Šalinky mají však zůstatí také v oběhu.

břemena, dosavadní příjmy státní nemohou býti ztenčeny, avšak břemena oněch berní a poplatků musí býti spravedlivěji a stejnoměrněji rozdělena. Při daních musí býti vysoké základní sazby sníženy. Při reformě této musí býti základem vyšetření skutečného příjmu, přesné sepsání a v přehledu zachovávání poplatných objektů a poplatků.*

•Revise kolků a poplatků souvisí s reformou soudnictví. Důležitých účinkův hospodářských jeví zákony o vyvázání regalii a o důchodu z výčepů, r. 1888. vydané.*

Při vyvazování regalii vyšetřena byla jich cena nejvýše na 220 mil. zl. (13 mil. zl. připadá na biskupství a kapitoly, 31 mil. na statky svěrenské, 74 mil. na statky soukromé, 14 mil. na státní erár, 88 mil. na obce). Úrok z těchto vyvazovacích dluhopisů bude činiti ročně 9·9 mil. zl.

Uherská politika národohospodářská jest sice ještě vzdálena svých velkých cílův, t. všeobecné hospodářské emancipace zemí uherských, avšak cíle ty sleduje s houževnatou důsledností. Každý pozitivní úspěch vzpružuje tyto snahy a podněcuje vytrvalost při této práci lopotné, již řídící státníci uherští podnikají s maďarskou bezohledností k hospodářským a finančním zájmům naší polovice říše. Ministr Baross jest zajisté vtěleným typem této bezohledné energie maďarské.

V naší době již ani nejstřízlivější Maďar nepochybuje, že Uhři také naprosté hospodářské samostatnosti a neodvislosti od Rakouska dobudou a dosáhnou.

Konsolidování státního hospodářství uherského jest zajisté nezvratným důkazem trvalého vývoje a rozkvětu národního hospodářství a veškeré kultury na vysluní samosprávy a svézákonitosti, již se Uhři těší.

V tomto vývoji a rozvoji opět se zračí divuplná moc ideí. Zda-li by byly Uhry učinily ve všech oborech práce hospodářské a kulturní takového pokroku, kdyby se od 20 let netěšily státní samostatnosti, kdyby dosud byly podrobeny svrchovanému poručníkovaní z Vídně, kdyby při plné samosprávě nevládly samy sobě? —

Ředitel statistické kanceláře Keleti ukončil svou zajímavou přednášku o nynějších poměrech v Uhrách tímto resumé:

•Poznali jsme, že Uhry v ohledu státním a společenském, v ohledu kulturním a hospodářském již zaujaly vynikající postavení mezi státy evropskými. Jsme netoliko ve svazku

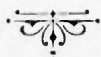
s Rakouskem velmocí první třídy, avšak i samy o sobě jsme zemí, jež v každém ohledu stojí v první třetině států evropských. Honosíce se starobyklou minulostí a mladistvou přítomností, nadějnou budoucností můžeme směle jíti vstříc zápasům, jimž se nížádný stát nemůže vyhnouti.«

Nynější prezident uherského ministerstva hr. Szapary předkládaje roku 1890. říšskému sněmu uherskému osnovu zákona o reformě správy veřejné mimo jiné pověděl: »Uhry rostly s vyššími úkoly svého státního života také v ohledu hospodářském. Ukázalo se, že zdravý, svým dějinným posláním proniknutý, svými národními snahami povznášený národ, také v hospodářství podivuhodně pokračuje, je-li vědomím povinnosti k samemu sobě silen a ku podnikavosti vzpružován.«

»V prvním pětadvacetiletí samostatnosti Uher udal se národohospodářský div a zázrak, jemu jest sotva podobného v dějinách: Uhry v té době zreformovali veškeren svůj život hospodářský, pokročily v zemědělství k intenzivnějšímu zeměvzdělávání, sbáječnou horlivostí položily základy svého vlastního průmyslu, kterýž již v počátcích svých nejlepší naděje vzbuzuje. Uher si osvojil s učenlivostí o jeho nevšedním nadání svědčící hospodářské vymoženosti pokročilých kulturních národů sousedních. A toho všeho národ náš nepodnikal toliko proto, aby jen razil cestu hospodářskému rozvoji, ale brž také proto, aby tímto rozvojem hospodářským upevnil také svůj stát.«

»A toto úsili jest korunováno plným úspěchem: Uhry uhájily svou tržební politikou plně svých prospěchů v době, kdy si národové vzájemně zavírají hranice vysokými cly. Uhry sporádaly svou správu berní a finanční tak, že jest již schodek státních financí odklizen a že státní správa vládne dostatečnými prostředky ku zachování a udržení státu.«

V prvním pětadvacetiletí své samostatnosti Uhry skvěle dokázaly, že jsou schopny života novověkého samostatného státu. —

Opravy.

Na str. 3. 10. řádek z dola místo i v naší	má býti netoliko v naší
" " 4. 6. " " práce	" " práci
" " 6. 10. " shora 1888.	" " 1880.
" " 6. 10. " z dola obce	" " obcí
" " 12. 16. " 3726	" " 4185
" " 13. 9. " 4598	" " 13.788
" " 15. 2. " vynášelo	" " vynášela
" " 17. 6. " z dola zahájiti	" " založiti
" " 22. 21. " kupitelů	" " kapitálu
" " 26. 16. " donucující	" " donucují
" " 30. 15. " shora po jitře q	" " po jitrech
" " 46. 14. " z dola Rozsachu	" " Roršachu
" " 46. 10. " Joséfov	" " Josefův
" " 70. 24. " shora Vojiniče	" " Vojiniče
" " 72. 11. " svobodných	" " obecných
" " 74. 5. " z dola Rutku	" " Rutka
" " 79. 21. 22. " větší výroba	" " větší důležitosti výroba
" " 80. 10. " krajím	" " krajům
" " 94. 10. " petrolele	" " petroleje
" " 94. 10. " oprot	" " oproti
" " 97. 10. " pomáhati	" " pracovati
" " 102. 2. " z dola Suppe	" " Lippe
" " 120. 20. " shora konkurenci	" " konkurenci,
" " 129. 2. " z dola vynikající	" " vynikají
" " 144. 15. " shora XIX.	" " XX.
" " 150. 8. " XX.	" " XXI.
" " 154. 20. " zamezeno	" " zamezeno.
" " 156. 1. " tohoto	" " z těchto
" " 156. 7. " ne rol-	" " nerol-
" " 156. 20. " est	" " jest
" " 159. 4. " XXI.	" " XXII.
" " 159. 25. " nejnovější	" " najmocnější
" " 168. 20. " zakládání nových,	" " zakládání nových závodů
" " 170. 7. " z dola XXII.	" " XXIII.
" " 174. 18. " shora Mohče	" " Mohače.
" " 174. 24. " Darmotská	" " Ďarmotská
" " 177. 13. " nom	" " nom.

Na str. 183. 11. řádek shora místo XXIII. má býti XXIV.

77	..	184. 20.	ohrožování Uhrů našich	má býti ohrožování našich
77	77	189. 4.	77	77	77	sabu	má býti sazba
77	77	195. 14.	77	77	77	palčivějších	77 77 palčivějších otázek
77	..	196. 1.	77	XXIV.	77 77 XXV.
77	..	196. 2.	77	77	77	poměrné láci	77 77 poměrné její láci
77	77	198. 15.	77	z dola	77	tržby	77 77 tržbu
77	..	200. 3.	77	shora	77	odstranění upravení	má býti upravení
77	..	206. 11.	77	77	77	XXV.	má býti XXVI.
77	..	210. 28.	..	z dola	77	215 5*)	77 77 215 5 proc.*)
77	77	216. 18.	77	shora	77	otrobů	77 77 otrubů
77	77	231. 21.	77	77	77	bylo	77 77 byla
77	77	231. 9.	77	z dola	77	myslu tržbě	77 77 myslu a tržbě
77	77	233. 20.	77	shora	77	Kotoši	77 77 Kološi
77	77	237. 17.	77	77	77	Apponii	77 77 Apponi
77	..	248. 1.	77	transitovní	77 77 transitní
77	77	251. 2.	77	77	77	odpadla	77 77 odpadlo
77	77	255. 8.	77	77	77	vyvázání	77 77 vyvazení
77	77	255. 8.	77	z dola	77	samostatnosti	77 77 samostatnosti
77	77	255. 4.	77	77	77	přednáška	77 77 přednášku v uherské akademii
77	77	256. 15.	77	shora	77	jemu	77 77 jemuž
77	77	256. 2.	77	z dola	77	samostainosti	77 77 samostatnosti

